MADÁCH IMRE

Az ember tragédiája, örmény fordítása.

FORDÍTOTTA

Ft. Fogolyán András Vilmos
mech. szerzetes

M10

MADÁCH IMRE

Az ember tragédiája, örmény fordítása.

ՏԵՍԱՐԱՆ Ա

(Երկինքին մէջ. Տէրը գահին վրայ բազմած է փառքով շըր-ջապատուած: Հրեշտակներուն գունդերը ծնրադրած իսկ գահին քով չորս հրեշտակապետները կանգնած են: Սաստիկ լոյս:)

ՀՐԵՇՏԱԿՆԵՐՈՒ ԽՈՒՄԲԸ

Բարձունքին մէջ մեր Աստուծոյ փառք ըլլայ,
Թող Զինք գովեն երկիր, երկինքն անսահման,
որ գոյացուց իր մէկ խօսքով ամէն բան
եւ ակնարկէն ~~դարձեալ~~ կախուած է վախճանն ալ իր:
Վայելքի է լըրումն, ոյժի, գիտութեան,
Իր ըստուերն է բաժինն ~~ալ~~ մեր վրայ սըփռած,
Ու Զինք պաշտենք փոխան անհուն այս շնորհին,
որ բաժանորդ եղանք այսպէս Իր լոյսին:[1]
Մարմին առաւ յաւերժական գաղափարն,
ըստեղծումն արդ կատարուած է՝ աւասիկ.
Տէրն ամէնքէն, որոնց շունչ է պարգեւած,
պատուանդանին արժանի տուրք կը սպասէ:

ՏԷՐԸ

~~Հոյակապ~~ գործս ~~աւասիկ է~~ կատարուած է՝
Կը դառնայ սարքն ու կը հանգչի Արարիչն.
առանցքին վրայ պիտ հոլովուի բիւր դարեր,
մինչեւ անիւ մը հարկ ըլլայ նորոգել:
Աշխարհներուս ով դուք պաշտպան ոգիներ,
ըսկսեցէք ասպարէզնիդ ձեր անվերջ,
եւ տեսնելով շըքեղը ձեր դըղըրդուն
հըրճուիմ, երբ դուք անցնիք գահիս առջեւէն:

(Աստղերու պաշտպան ոգիները զանազան մեծութեամբ ու գոյներով մէկական կամ զոյգ աստղեր, գիսաւորներ ու միգամածներ գլորելով կը սուրան գահին առջեւէն: Երկնային գունտերու մեղմ երաժշտութիւնը կը լսուի[2]:)

ՀՐԵՇՏԱԿՆԵՐՈՒ ԽՈՒՄԲԸ

Ինչ բոցեղէն գունտ կը դիմէ
ինքնիր լոյսով սիգապանծ,[3]
մինչ աստղերու համեստ հոյլին
կը ծառայէ ինքն անգէտ:
Կը պըլպըլայ աստղը փոքրիկ[4]
ճրագ մը մեղմ կը թուի,
մինչ բիւրաւոր էակներու
աշխարհն է մեծ եւ անհուն:
Երկու գունտեր կը պայքարին
~~խուսափիլ~~ փախչիլ, բախիլ իրար դէմ,
այս պայքարն է սանձն անմեհի
վարիչ իրենց ուղիին:
Որոտնաձայն միւսը կ'իջնէ,
վախով հեռուէն կը դիտես,
մինչ ծոցին մէջ էակներ բիւր
կ'ապրին անդորր երջանիկ:
Ինչ համեստ է ապագային
աստղը սիրոյ[5], – ահա հոն,
պահպանէ զայն խնամոտ ձեռք
մարդոց զարմին ըսփոփանք: –
Հոն կը ծնին նոր աշխարհներ,
մեռնողներու դամբանն հոս,[6]
ազդարարող հըպարտներուն,
վըհատողին քաջալեր:

Կարգ ու կանոն խանգարելով
վարսամն աՀեղե կը սուրայ,
բայց լըսելով ձայնը Տիրոջ՝
[illegible] ~~օրէնք կ'առնէ~~ շեղ ~~ճամբան~~ [illegible]։
Կու գաս սիրուն մանուկ ոգի՜,
աստղագունտով փոփոխուն,
որ կը փոխես կանանչ, ճերմակ,
սուգի, լոյսի պատմուճան.
երկինքը մեծ թող օրնէ՛ քեզ.
դէպի առաջ անսասան,
նեղ ծիրիդ մէջ մեծղի մըտքեր
պիտի ըլլան կըռուի մէջ։
Գեղն ու յոռին, լացն ու ժըպիտ,
ձըմեռ, գարուն փոխն ի փոխ,
պիտի զուգուին ըստուեր ու լոյս.
զերդ Տիրոջ սէրն ու ցասումն։

(Աստղերու պաշտպան ոգիները կ'անցնին կ'երթան։)

ԳԱԲՐԻԷԼ ՀՐԵՇՏԱԿԱՊԵՏ

Որ ~~կը~~ փակեցիր միջոցն անՀուն
ըստեղծելով նիւթն իր մէջ,
տարածութիւն ու մեծութիւն
գոյացուցիր մէկ խօսքով.
ովսաննա Քեզ, Իմաստութիւն։ (Կ'երկրպագէ։)

ՄԻՔԱՅԷԼ ՀՐԵՇՏԱԿԱՊԵՏ

Որ յարաժամ փոփոխականն
եւ անփոփոխն ~~կը~~ զուգեցիր.
ժամանակն ու յաւերժն, անՀատ
եւ սերունդներ ըստեղծած.
ովսաննա Քեզ, ով Զօրութիւն։ (Կ'երկրպագէ։)

ՌԱՓԱՅԷԼ ՀՐԵՇՏԱԿԱՊԵՏ

Որ կը սըփռեցիր երջանկութիւն
~~գիտակցութիւն պարգեւած~~ [illegible]
դարձընելով Համայն աշխարՀն
իմաստութեանդ բաժանորդ.
ովսաննա Քեզ, ով Բարութիւն։ (Կ'երկրպագէ. դադար։

Տ Է Ր Ը

Դու Արուսեակ, ինքնաՀաւան կը լըռե՞ս,
Զիս գովելու բառ մը անգամ չե՞ս գըտներ.
կամ թէ արդեօք ըստեղծածիս չե՞ս Հաւնիր։

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Եւ ի՞նչ Հաւնիմ, նիւթի քանի մը կըտոր
տարբեր տարբեր յատկութիւնով օժտուած,
[illegible] Եւ գոյութիւնն անոնց ոչ իսկ գիտէիր
գուցէ, մինչեւ իրենցմէ չեն յայտնուած.
թէ գիտէիր՝ զայն փոխելու չունիս ոյժ.
քանի մը գունտ իրար շաղուած խառնիխուռն
զիրար կը Հրեն, կը Հալածեն, կը քաշեն,
որդի մը մէջ գիտակցութիւն կը ծնի.
մինչեւ ամէն բան վերջանայ ու պաղի
եւ մնայ լոկ ~~չնչին~~ խարամ ~~վերջանալու~~ [illegible]։
Մարդն օր մը զայն ճարտարօրէն երբ սորվի,
գործատան մէջ նոյնը պիտի յօրինէ.
Դու մարդըդ մեծ խոՀանոցիդ մէջ դըրիր
եւ կը թողուս որ քու գործիդ ձեռք մըխէ,
եւ խառնակէ, աստուած մ'ինքզինք Համարի։
Բայց թէ յանկարծ վատնէ, աւրէ քու կերտածդ
ապաժաման պիտի ցասնուս այն ատեն։
Արուեստասէր անձէ մը ի՞նչ կը սպասես։

Վախճանն ի՞նչ է արարչութեանդ համօրէն.
փառքիդ համար ~~[illegible]~~ քերթուած մը գրեցիր,
ու խարխըլած սարքի մը մէջ զետեղած
չես ճանճրանար որ միալար յանկերգով
նոյնը կըրկնես յաւիտենից յաւիտեան:
Ալեւորի մը կը վայլէ՞ նըման խաղ,
որուն համար սիրտը մանկան կը վառի:
Տըղմաշաղախ կայծ մը տիրող նըմանող,
պատկերին տեղ ծաղրանըկար մըն է լոկ.
Ազատութիւն, ճակատագիր կը մըրցին,
մինչ կը պակսի միաւորիչ գաղափարն: [10]

ՏԷՐԸ

Ո՛չ դատաստան, այլ պաշտամունքն է ինձ տուրք:

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Յուլթենէս դուրս քեզ տալիք բան չունիմ:
(Հրեշտակները ցոյց տալով:)
Այս գունդն անարգ Քեզ բաւական կը գովէ,
Կը վայլէ ~~[illegible]~~ որ անոնք քեզ դըրուատեն.
Քեզմէ ծընան, ինչպէս ըստուերը լոյսէն,
Գիտցի՛ր սակայն, յաւիտենից կ'ապրիմ ես:

ՏԷՐԸ

Ա՛հ, անամօթ: Չէ՞ որ նիւթն է ծընած քեզ.
Ո՞ւր շըրջանակդ, ո՞ւր զօրութիւնդ էր առաջ:

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Նոյնը ես ալ քեզի կըրնամ հարցընել:

ՏԷՐԸ

Ըըրագրած եմ ժամանակէն անըսկիզբ,
մէջքս կ'ապրէր ինչ որ հիմա գոյացաւ:

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Խոհերուդ մէջ պարապն արդեօք չըզգացի՞ր,
իբր ամբարտակ կանգնած ամէն գոյութեան,
եւ ան Քեզի ըստեղծելու ըստիպեց:
Եւ ամբարտակն այն կը կոչուէր Արուսեակ,
որ ուրուականն է հինաւուրց դըրժումին:
Ճակատագիրս է որ քեզմէ յաղթուիմ,
պայքարիս մէջ ես պարտուիմ անդադար,
բայց նոր ոյժով պիտի կանգնիմ ես կըրկին:
Դուն նիւթ ծընար եւ ես գըտայ ասպարէզ,
ահա, քեանքին քովն է կանգնած մահը միշտ,
եւ հաճոյքին քովը լըքումն է կեցած,
լոյսին՝ ըստուեր, իսկ յօյսին ալ՝ ահարակոյս:
Ամէն տեղն եմ ահա, ուր Դուն, կը տեսնե՛ս,
երկըրպագե՞մ Քեզ, ճանչնալով այսքան լաւ: [11]

ՏԷՐԸ

Ա՛հ, ապըստամբ ոգի, կորիր առջեւէս.
կըրնայի քեզ ջընջել, սակայն չեմ ըներ.
աքսորական ոգիներու աշխարհէն
ատուած, օտար, ոգորէ դու տըղմին մէջ,
ու մենութեանդ ըզգացումով դըժընդակ
մըտածութիւն մը մըշտական տանջէ քեզ.
Թէ շըղթաներդ խոտան ի զուր կը ցընցես,
Աստուծոյ դէմ պայքարդ ունայն կը մընայ:

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Այսքան հեշտին սակայն քու զիս չես վաներ,
գործիք մ'իբրեւ մեկդի նետուած, աւելորդ:
Մենք միասին ըստեղծեցինք ու բաժինս
կը պահանջեմ:

ՏԷՐԸ (Հեգնանքով)

Փափաքիդ պէս թող ըլլայ.

Երկիր նայէ, ծառերուն մէջ Եդեմի,
Մէջտեղը ճիշդ, այդ զոյգ ծառերն ուղղաբերձ,
պիտ'անիծեմ, քուկդ պապ քող ըլլան:

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Ռիշտ ձեռքերով կը չափես, բայց մեծ տէր ես.
ինծի սակայն ափ մը հող իսկ կը բաւէ:
Դըրժումն ուր որ կըռուան գըտնէ ոտքերուն՝
հոն քու աշխարհդ օր մը պիտի տապալէ: (Կը մեկնի:)

ՀՐԵՇՏԱԿՆԵՐՈՒ ԽՈՒՄԲԸ

Կորի՜ր, կորի՜ր, Տիրոջ աչքէն, անիծեալ:
Ովսաննա մեր, օրէնըսդիր Աստուծոյ:

ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

1 – Աստուծոյ լոյսը, այս ինքն ծանօթութիւնը այնքան գերազանց է, որ հրեշտակներն անգամ չեն կրնար անոր նայիլ, չեն կըրնար ըմբռնել, որով Աստուած, որպէս զի հրեշտակները գոնէ մասամբ կարենան բաժանորդ ըլլալ իր գիտութեան ու լոյսին, անոնց վրայ իր ստուերը կը ձգէ, որպէս զի չշլանան, չոչընչանան:

2 – Հին տիեզերաբանութեան համաձայն երկիրը տիեզերքին կեդրոնն էր, իսկ երկինքը կազմուած զանազան բիւրեղեայ գունտերէ, որոնց վրայ մոլորակներն ու աստղերը զետեղուած էին երկրիս շուրջ կը դառնային եւ իրենց շարժումով գերմարդկային ներդաշնակ նուագ մը հանէին, զոր մարդիկ չէին կրնար լսել: (Այս գաղափարը կ'արտայայտնէ նաեւ Տանդէ եւ Շէքսպիրն ալ:)

3 – Արեւը:

4 – Երկիրը:

5 – Լուսինը:

6 – Ծիր կաթին եւ ուրիշ միգամածներ:

7 – Երկրին ոգին:

8 – Ամառ ու ձմեռ, գիշեր ու ցորեկ:

9 – Մարդկային պատմութեան մութ ու պայծառ օրերը:

10 – Արուսեակի քննադատութիւնը. – Աստուած չէր ճանչնար նիւթին յատկութիւնները, չէր կրնար զանոնք փոխել. ամէն բան կը կատարուի քիմիական հակազդեցութիւններու ոյժին տակ, կեանքն ալ անոր հետեւանքն է եւ օր մը ամէն բար պիտի դադրի, վերջանայ: Մարդն ալ պիտի յաջողի կեանքը ստեղծել: Ստեղծագործութիւնը միայն ինքնագովութիւն մըն է: Մարդը, որ իբրեւ թէ Աստուծոյ պատկերն է, երկու հակառակ ոյժերէ կը մղուի. Նախախնամութիւնն ու ազատութիւնը, որոնք մարդուն կեանքը անիմաստ կը դարձնեն:

11 – Մութ կէտերէն մէկն է, զոր մեկնիչները հետեւեալ կերպով կը բացատրեն. Տէրը վերեւ կ'ըսէր թէ Արարչութիւնը իբր մըտածում, իբր ծրագիր, ի յաւիտենից կ'ապրէր իր մէջ: Արուսեակ կը պատասխանէ թէ արարչութեան պարզ մտածութիւնը ունայն է, որպէս զի կարենայ իրականանալ նիւթը հարկաւոր է: Աստուած, որպէս զի իր մտածութիւնը ունայն չմնայ, ստիպուած է ստեղծել, իր մտածութիւնը նիւթականացնել: Որով Արուսեակ, որ նիւթին սկզբունքն է, մաս ունի արարչութեան մէջ: Նիւթը գաղափարին համաձայն կը կերպաւորուի, որով գաղափարը միշտ կը տիրէ նիւթին, (ճակատագիրս է որ քեզմէ յաղթուիմ...), բայց ան իր վրէժը կը լուծէ, ամէն բան կ'ապականէ, կը խաթարէ, կեանքը՝ մահով, ուրախութիւնը՝ ցաւով, հաճոյքը՝ նողկանքով, եւն...:

Ա ՏԵՍԱՐԱՆԻՆ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆԸ

Ստեղծագործութիւնը վերջացած է, Աստուած գահին վրայ բազմած սկիզբ կու տայ տիեզերքի շարժումին։ Շուրջը հրեշտակներու խումբը եւ չորս հերշտակապետները։

Խումբը կը նկարագրէ ստեղծագործութեան սքանչելիքները մարդակեդրոն տէսակէտին տակ. իսկ հրեշտակապետները աւելի կրնան թափանցել անոր մեծութեան ու խորհուրդին մէջ, այս ինքն է տեսնելով արարչութեան շարժառիթը, այն է Աստուծոյ իմաստութիւնը, զօրութիւնն ու բարութիւնը։

Միայն Արուսեակ է որ լուռ կը մնայ։ Տիրոջ հարցումին վրայ, Արուսեակին պատասխանը քննադատութիւն ու հեգնանք է։ Սա ոչ միայն կը մերժէ երկրպագել Աստուծոյ, այլ կը յանդգնի ինքզինք Անոր հաւասարակից եւ արարչակից յայտարարել։ Արուսեակ կը վտարուի երկինքէն, եւ իբր բաժին կը ստանայ Գիտութեան եւ կեանք ծառերը Դրախտին մէջ։

Արուսեակ սակայն այն չէ ինչ որ ինքզինք կը ներկայացնէ, ի յաւիտենից գոյութիւն ունեցող եւ Աստուծոյ արարչակից. այլ նիւթին ծնունդն է, իսկ նիւթը Աստուած ստեղծած է։ Թէեւ իշխանութեան տէր է, բայց այդ իշխանութեան սահմաններն ալ Աստուծմէ գծուած են։ Արուսեակ Դրժումի վաղեմի ոգին է, որ Տիրոջ թագաւորութեան մէջ շարունակ յայտ կու գայ իբր հակադրութիւն։ Աստուծոյ թագաւորութիւնը կեանք, լոյս, յոյս է. իսկ Արուսեակինը՝ մահ, ստուեր, լքում։ Աստուած կրնար ջնջել զայն. կրնար կեանքը ըլլալ առանց մահուան, լոյսը՝ անստուեր, յոյսը՝ առանց տարակոյսներու։ Բայց իր անքննելի իմաստութեամբ թոյլ կու տայ անոնց գոյութիւնը։

Աստուծոյ արքայութեան յաղթանակն ալ ապահով է, մինչ Արուսեակ շարունակ պիտի պարտուի։ Որով Արուսեակն ալ միշտ պիտի ունենայ յաջողութիւններ, թէեւ վերջնական կերպով չկարենայ ալ յաղթել։ Ան չի ջանար ոչնչացնել Աստուծոյ թագաւորութիւնը, որովհետեւ իր գոյութիւնը անոր կապուած է, իբր հակադրութիւն. քանի որ մահ չկայ առանց կեանքի, ստուեր՝ առանց լոյսի եւ տարակոյս կամ լքում՝ առանց յոյսի եւ հաւատքի։ Արուսեակին բոլոր ջանքը այն է որ Աստուծոյ թագաւորութիւնը առանց իրեն չըլլայ։

Այս առաջին երեք տեսարանները, իբր աղնիւր ունին Աստուածաշունչը։ Իսկ այս առաջինին յատկապէս ներշնչարան եղած է Յոբի գիրքն ու Կէօթէի Ֆաուստը։

Յոբի գիրքին մէջ Սատանան Աստուծոյ կը ներկայանայ աշխարհ պտտելէ վերջ եւ Աստուծոյ հետ գրեթէ գրաւի կու գայ Յոբի հաւատարմութեան վրայ։ Նման է նաեւ Կէօթէի մէջ Մեֆիստոֆէլի դիրքը Ֆաուստի հանդէպ։ Մատաջին քովն ալ Արուսեակ արդէն ինկած հրեշտակ մըն է, ինչպէս յայտնի կը տեսնուի Աստուծոյ անոր ուղղած խօսքերէն ու ներկայ կը գտնուի արարչագործութեան փակման հանդէսին. հոս միայն կը վտարուի ոգիներու աշխարհէն։

Աստուածաշնչական այս երեք պատկերներն ալ ամփոփ ներկայացումներ են եւ կ'ենթադրեն Աստուածաշունչի պատմութեան ծանօթութիւնը ընթերցողի կողմէն – ճիշտ ինչպէս յոյն ողբերգակները կ'ենթադրէին իրենց հանդիսատեսներէն դիցաբանութեան եւ առասպելներու ծանօթութիւնները։

Ով որ կը ճանչնայ Աստուածաշունչի պատմութիւնը, անմիջապէս կրնայ հասկնալ թէ ինչ պայքար կը սկսի Աստուծոյ եւ Արուսեակի միջեւ. կը հասկնայ թէ ոչ ստեղծագործութեան ոչնչացումի շուրջ է հարցը, այլ Ադամ ու Եւա մեղքի մէջ ձգելու շուրջ։ Արուսեակ մարդուն մէջ կ'ուզէ տապալել Աստուծոյ թագաւորութիւն

ՏԵՍԱՐԱՆ Բ

(Դրախտին մէջ։ Մէջտեղը Գիտութեան եւ Կեանքի ծառերը։ Ադամ եւ Եւա կու գան, ամէն տեսակ կենդանիներ հեզութեամբ եւ ընտանեբար կը շրջապատեն զիրենք։ Երկինքի բաց դուռէն փիրուզի ճաճանչ մը կ'իջնէ. Կը լսուի հրեշտակներու մեղմաձայն խմբերգը։ Արեւաճաճանչ օր։)

ԵՒԱ
Ապրի՛լ, ապրի՛լ, ո՜հ, ինչ քաղցր է եւ չքնաղ։
ԱԴԱՄ
Եւ համօրէն բընութեան վրայ տէր ըլլալ։
ԵՒԱ
Ըզգալ թէ մենք հոգն ուրիշին կը վայլենք.
եւ տըրիտուր այս հաճոյքներ տուողին
մենք միայն կը թոթովենք գոհութիւն։
ԱԴԱՄ
Կեանքիդ օրէնքն է ենթարկուիլ, կը տեսնեմ։
Մարաւի եմ, տե՛ս, ինչ ձըգիչ կը նայի
պըտուղը հոն։
ԵՒԱ
Հատ մը քեզի կը քաղեմ։
ՏԻՐՈՋ ՁԱՅՆԸ
Կեցի՛ր, կեցի՛ր։ Երկիրն ամբողջ քեզ տուի,
Լոկ այս ծառէն հեռու կեցի՛ր եւ խոյս տուր,
անոր պտուղն ոգի մ'օտար կը պահէ,
ով որ ուտէ անկէ, մահով կը մեռնի։
Ահա ոսկի ողկոյզներն հոն խաղողին,
ըստուեր մ'անդին կը պարգեւէ քեզ հանգիստ
այս արեւշող եւ տօթակէզ կէսօրին։
ԱԴԱՄ
Զարմանալի հրաման, բայց լուրջ կը թուի։
ԵՒԱ
Ինչո՞ւ ասոնք միւսներէն են գեղեցիկ,
եւ կամ ինչո՞ւ արգիլուած են։
ԱԴԱՄ
Արդ, ինչո՞ւ
եկրինքն է լուրթ, կամ պուրակներն ալ կանանչ.
Գոհ ըլլանք մենք եղածներէն։ Պատուէրին
հընազանդինք. Եւա, ինծի հետեւէ։
(Կը նստին սարփինայի մը տակ։)
ԵՒԱ
Կուրծքիս հակէ եւ ես քեզի հով կ'ընեմ։
(Սասփիկ հով մը. Արուսեակ կ'երեւի սաղարթներու միջեւ։)
ԱԴԱՄ
Ո՛հ կին, ի՞նչ է, նըման բան դեռ չեմ լըսած.
օտարոտի թըշնամի ոյժ մը, կարծես,
մեր վրայ կ'իջնէ տիրանալու։
ԵՒԱ
Կը սարսիմ։
Ու լռեցին նուագներն ալ երկնային։
ԱԴԱՄ
Հոս կուրծքիդ վրայ դեռ զայն, կարծես, կը լըսեմ։
ԵՒԱ
Շողը փառքին թէ խաւարի հոն վերեւ...
Հոս վար, Ադամ, աչքերուդ մէջ կը տեսնեմ։
Ո՛ւր ես պիտի գըտնէի զայն քեզմէ դուրս,
Քրուն ջերմին տենչն ինծ տուաւ գոյութիւն։

Ինչպէս արփին իր լուսեղէն ծովին մէջ
որ չըմընայ տիեզերքին մէջ լքուած,
կը նըկարէ ինքզինք ջուրի երեսին,
ու քընքշանքով կը փայփայէ անիկա
եւ կը հըրճուի իբրեւ ընկեր մը գըտած,
վեհանձնօրէն մոռնալով թէ անիկա
տըժգոյն պատկերն է իր կրակին հարազատ,
որ իրեն հետ պիտի դառնար ալ ոչինչ։

ԱԴԱՄ

Եւա, զի՜ս մի՛ ամըչցըներ դուն այսպէս։
Զգայնը ի՛նչ է՝ եթէ չըլլար զայն լըսող.
ի՛նչ պիտ'ըլլար շողն ալ առանց գոյներու.
եւ ես ալ ի՛նչ [illegible]'արձագանգի մը նըման
կամ ծաղիկի, [illegible] էութիւնս չըբացուէր
քու անձիդ մէջ գեղեցկագոյն գոյութեան,
ինքզինքըս ուր սիրել կըրնամ վերըստին։

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Ինչո՞ւ այս թոյլ փաղաքշանքներն կը լըսեմ.
անդին դառնամ, որ չըստիպուիմ ամըչնալ,
որ միտքը պարզ ու սառնաշունչ եւ հաշուող
նախանձ ըզգայ այս մանկական քըմայքին։
(Մօտակայ ճիւղի մը վրայ թռչնիկ մը կը սկսի դայլայլել։)

ԵՒԱ

Լըսէ՛ Ադամ, ըսէ՛, արդեօք կ'ըմբըռնես
երգը սիրոյ այս միամիտ թըռչնիկին։

ԱԴԱՄ

Ես կ'ունկընդրեմ այս առուակի խոխոջին,
եւ կը թուի թէ ան ալ նոյն երգն ունի։

ԵՒԱ

Ի՜նչ սըխրալի համերգ մ'է սա սիրելիս,
Անթիւ ձայներ, որոնք ունին մէկ իմաստ։

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Ինչո՞ւ այսքան կը տատամսիմ, օ՛ն, գործի։
Երդուըընցած եմ կորուստն անոնց. Թող կորչին։
Սակայն կեցած եմ տակաւին վարանոտ,
պայքարն ունայն պիտի չըլլա՞յ գիտութեան
ու հպարտութեան հըրապուրիչ զէնքերով,
անոնց դէմ՝ որ իբր պաստան մ'ապահով
զգացումն ունին սրտապընդիչ զօրավիգ[1]
նուաղումէն եւ անկումէն կանգնելու։
Կը վարանի՞մ. յաղթութիւնն է յանդուգնին։
(Դարձեալ ոգժգին հով մը։ Արուսեակ կ'երեւի սարսափահար
զոյգին։ Փառքի ճաճանչը կը մթագնի։ Արուսեակ կը քըքջայ։)
Ինչո՞ւ կ'ապշիք։
(Խօսքը Եւայի ուղղելով, որ փախչիլ կ'ուզէ։)
Ո՛չ, կեցի՛ր կին գեղանի...
պահ մը թոյլ տուր որ քու վըրադ ըզմայլիմ։
(Եւա կանգ կ'առնէ ու կամաց կամաց վրան քաջութիւն կու գայ։)
(Մեկուսի։) Նախատիպն այս պիտ'կըրկնուի բիւր անգամ։
(Բարձրաձայն։) Կը վախնա՞ս դու, Ադամ..

ԱԴԱՄ

Քեզմէ՞, խեղճ տեսիլ։

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

(Մեկուսի։) Այս ալ յարմար նախահայր մ'է սէգ մարդուն։
(Բարձրաձայն։) Եղբայր-ոգի, ողջոյն։

ԱԴԱՄ

Ըսէ՛, դուն ո՞վ ես.
Ուսկի՞ց կու գաս, վերէն թէ ոչ վարերէն։

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Ինչպէս կ'ուզես, մեզի համար նոյն բանն է։

ԱԴԱՄ

Չէի գիտեր որ մեզմէ դուրս դեռ մարդ կայ։

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Ո՛հ, տակաւին շատ բան կայ որ չես գիտեր,
Ու չըգիտնաս պիտի։ Կամ դուն կը կարծես
թէ Տէրութիւնին հեզ ըստեղծեց որ քեզի
բաժին հանէ կտոր մը այս աշխարհէն։
Դուն զինք կ'օրհնես եւ Նա ըզքեզ կը պահէ,
առ ասիկա, կ'ըսէ, վախցիր այդ բանէն,
քեզ կը հովուէ զերդ անասուն գեղմնաբարձ.
գիտակցելու հարկը անգամ չես ըզգար։

ԱԴԱՄ

Գիտակցելո՞ւ։ Եւ գիտակից չե՞մ արդեօք,
չե՞մ ըզգար ես արեգակին շողն օրհնեալ
եւ գոյութեան հըճուանքն անոյշ եւ անհուն,
ձըրիատուր պարգեւներ իմ Աստուծոյս,
որ զիս ըրաւ տէր եւ աստուած այս երկրին։

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Թերեւս այսպէս տրամաբանէ փոքր որդն ալ,
որ կը կըրծէ պըտուղն՝ նախ քան դուն ուտես,
եւ արծիւն ալ՝ թըռչնիկին վրայ խոյացող։
Ի՞նչ ունիս դուն ազնուագոյն անոնցմէ.
պըլպըլացող կայծ մը միայն հոգւոյդ մէջ,
թեթեւ շարժում մը զօրութեան մ'անսահման,
որ քեզ կ'ընէ կոհակներու պէս առուին,
որոնք րոպէ մը կը շողան ու կ'իյնան
հասարակաց եւ գորշաթոյր հունին մէջ։
Թերեւս ունիս դու բան մ'այո՛, մըտածում,
որ կը փալփլի անգիտակից կուրծքիդ տակ,
անի պիտի դարձընէ քեզ չափահաս,
ինքնավըստահ ընտրել բարւոյն չարին մէջ,
որ քու ձեռքով ճակատագի՛րըդ կերտես,
ձերբազատուած նախախնամող վարիչէն։
Բայց բըզէզի նըման գուցէ նախընտրես
աղբերու եղկ ոլորտին մէջ սընանիլ,
տըգիտութեամբ քու կեանքիդ հետ ըսպառիլ։
Հեշտ է անշուշտ հաւատքին վրայ կըռթընիլ.
դըժուար, բայց վեհ ինքնիր ոտքին վրայ կանգնիլ։

ԱԴԱՄ

Այս մեծ խօսքերդ գըլխու պըտոյտ ինծ կու տան։

ԵՒԱ

Ինծ խանդ կու տան խօսքերըդ նոր եւ չըքնաղ։

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Բայց գիտութի՛ւնը դեռ պիտի չըբաւէր
իրագործել մեծ ու վըսեմ արարքներ,
անմահութիւնն անոր պէտք է միանայ։
Մէկ թըզաչափ կեանքն ի՞նչ կարող է ընել։
Այս զոյգ ծառերն այդ ամէն բան կը պահեն,
եւ արարիչն ատոնք ձեզի արգիլեց։
Թէ ան ուտես՝ պիտի գիտնաս զերդ աստուած,
~~հրճանքդ~~ [illegible] ասկից յաւերժ առոյգ կը մընայ։ [1]

ԵՒԱ

Արարիչնիս իսկապէս որ անգութ է։

ԱԴԱՄ

Բայց թէ խաբե՞լ ուզես։

(Փառքի ճաճանչը քիչ մը կը բացուի։)

ԵՐԿՆԱՅԻՆ ԽՈՒՄԲԸ

Վա՛յ քեզ, ո՛վ աշխարհ,
քեզ վաղեմի դըրժումն ահա կը փորձէ։

ՏԻՐՈՋ ՁԱՅՆԸ

Ո՛վ մարդ, զգո՜յշ...

ԱԴԱՄ

Այս ի՞նչ ձայն է վերըստին։[3]

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Քամին է որ ծառի ճիւղեր կը շարժէ։
Օգնեցէ՛ք ինծ
դուք տարրեր՝
մարդը ձեզի
ենթարկել։[4]

(Հովի ուժգին շունչ մը, փառքի ճաճանչը դարձեալ կը ծածկուի։)

Այս զոյգ ծառերն իմս են։

ԱԴԱՄ

Ուրեմն ո՞վ ես դու.
բոլորովին մեզի նըման կը թուիս։

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Ամպասըլաց արծիւը տե՛ս վերը, հոն,
տե՛ս հողին մէջ խըլուրդը որ կը պեղէ,
այդ երկուքն ալ ունին տարբեր հորիզոն։
Ոգիներու աշխարհն է դուրս քու ծիրէդ,
ու քեզ համար մարդ էակն է գերագոյն։
Ամենամեծ գաղափարն է շունը՝ շան,
քեզ կը պատուէ թէ քէզ ընկեր ընդունի։
Բայց ինչպէս դու կ'արհամարհես անիկա,
իր վրայ կեցած ճակատագիր մը իբրեւ,
աստուածապէս բարիք, անէծք սըփռելով.
այսպէս ձեր վրայ մենք կը նայինք բարձունքէն,
մենք, մասնակից ոգիներու աշխարհին։

ԱԴԱՄ

Անոնցմէ մէկն ուրեմըն ես նաեւ դո՞ւ։

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Զօրութեանց մէջ հզօրագոյն եմ, այո՛,
կանգնած էի ես գահոյքին քով Տիրոջ
ու մասնակից ճաճանչագեղ իր փառքին։

ԱԴԱՄ

Ուրեմն ինչո՞ւ չըմընացիր լոյս երկինք,
ինչո՞ւ իջար մեր աշխարհ հողեղէն։

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Ալ ձանձրացայ հոն երկրորդ տեղ գրաւելէն,
ու համաչափ եւ միակերպ կենցաղէն,
եւ երկնային խըմբերգներէն մանկական,
որ գովք է միշտ եւ թերութիւն չի ճանչնար։
Ես կը սիրեմ աններդաշնակն ու պայքարն,
որ կը ստեղծէ նոր զօրութիւն, նոր աշխարհ,
ուր որ հոգին ինքնին կըրնայ մեծ ըլլալ,
եւ ուր քաջերն ինծի կըրան հետեւիլ։

ԱԴԱՄ

Աստուած մեզի մեծ պատուհաս ըսպառնաց,
թէ այլ ճամբայ ընտրենք իրեն գըծածէն։

ԵՒԱ

Ինչո՞ւ ըզմեզ պիտի պատժէ. թէ ուզին
գըծեց որուն վրայէն կ'ուզէ որ քալենք՝
միանգամայն այնպէս ըզմեզ ըստեղծեց,
որ չըշեղէն մեղանչական հակումներ։
Կամ թէ ինչո՞ւ դըրաւ մեզ խոր վիհին վրայ,
գըլխապըտոյտ եւ կորուստի սահմանուած։
Իսկ թէ մեղքն ալ մաս է ծըրագրին,
զերդ փոթորիկ օրերուն մէջ արեւոտ,
ո՞վ պիտ'ըսէ թէ փոթորիկն որոտուն
յանցաւոր է քան թէ արփին կենսատու։[5]

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Ահաւասիկ իմաստասէրն առաջին։
Չքնաղ քոյրիկ, պիտ՚հետեւին քեզ շատեր,
Հազար կեալ պիտի վիճեն ~~խընդիրն այս~~.
շատեր պիտի յիմարանոց վերջանան,
կամ ընկերկին, ~~բայց~~ նաւակայք ~~չեն հասնիր~~։
Ուրեմըն դուք ուղեղնիդ շատ մի տանջէք,
ամէն մէկ բան ունի հազար երեւոյթ,
եւ այդ ամէնն ով որ ուզէ նըկատել՝
բան մ՚աւելի երբեք պիտի չըգիտնայ
իր գիտցածէն. եւ ոչ լուծման պիտ՚հասնի։
Բրամաբանելն է միշտ գործին մահաբեր։[6]

ԵՒԱ

Հատ մը ուրեմն այդ պըտուղէն կը քաղեմ։

ԱԴԱՄ

Տիրոջ անէծքն (?) որ վրայ է։
(Արուսեակ կը քըքջայ։)
Բայց քաղէ։
Թող պատահի ինչ որ պէտք է պատահիլ։
Աստուծոյ պէս մենք իմաստուն թող դառնանք։

(Նախ Եւա, ապա Ադամ կը ճաշակեն Գիտութեան ծառի պտուղէն։)

ԵՒԱ

Եւ աւելին, երիտասարդ յաւիտեան։[7]

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Եկէ՛ք, եկէ՛ք. անմահութեան ծառն է սա։
Շո՛ւտ, փութացէ՛ք։

(Զիրենք դէպի միւս ծառը կը քաշէ, Քերովբէ մը բոցեղէն սուրով իրենց ճամբան կը կտրէ։)

ՔԵՐՈՎԲԷ

Մեղաւորներ, հեռացէ՛ք։

ՏԻՐՈՋ ՁԱՅՆԸ

Ադա՛մ, Ադա՛մ. զիս թողուցիր, ես ալ քեզ
կը լըքեմ արդ, տես, ի՞նչ կ՚արժես դուն քեզի։

ԵՒԱ

Ա՜խ, վերջացա՜նք...

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Կը վըհատի՞ք։

ԱԴԱՄ

Մի՛ կարծեր։
Զով զարթօնքի սարսուռը զիս կը պատէ։
Հեռու ասկից, ուր ալ ըլլայ, ով կին իմ.
Այլեւս օտար եւ ամայի վայր մ՚է սա։

ԵՐԿՆԱՅԻՆ ԽՈՒՄԲԸ

Արտասուեցէք եղբայրական արցունքով,
կը յաղթէ սուտն. – Ահա երկի՛րը կորաւ։

ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

1 – Արուսեակ գիտութեան եւ մեծամոլութեան փափաքը կ'ուզէ արթնցնել մարդուն մէջ եւ անոնց միջոցով մեղքին մէջ ձգել, սակայն կը տատամսի, վախնալով որ զգացումը, այսինքն սէրը, իրեն արգելք հանդիսանայ։
2 – Արուսեակ գիտութիւն խոստանալով Ադամը կ'ուզէ հրապուրել, իսկ յաւիտենական երիտասարդութեամբ Եւան։ Սակայն կը ստէ, եւ գիտէ թէ չի կրնար աստուածային գիտութիւն տալ, որովհետեւ ինքն ալ չունի. ու պէտք է նաեւ գիտնայ թէ անիծուած ծառը չի կրնար անմահութիւն պարգեւել, յաւիտենական երիտասարդութիւն տալ, մեղքի մէջ իյնալէ վերջ, որուն ճիշդ հետեւանքն ու պատիժն է մահը։
3 – Ադամ խանգարուած զգացումներով չի կրնար ճանչնալ Աստուծոյ ձայնը։
4 – Արուսեակ բնութեան ոյժերը օգնութեան կը կանչէ որպէս զի առաջին զոյգը չլսէ Աստուծոյ եւ հրեշտակներու ազդարարող ձայները. եւ անոնց ծառայութեան իբր վարձք մարդը անոնց ենթարկել կը խոստանայ, այս ինքն մահկանացու դարձնել։
5 – Եւա շուտով կ'իւրացնէ Արուսեակի տրամաբանութիւնը. Աստուած է յանցաւոր եթէ տկար ստեղծած է զիրենք. իսկ եթէ մեղքն ալ Աստուծոյ ծրագիրներուն մաս կը կազմէ, այն ատեն պատժի արժանի չէ, ինչպէս մրրիկը որ կ'աղմկի, եւ ոչ ալ արեւ արժանիք ունի քանի որ կը տաքցնէ։
6 – Արուսեակի համաձայն այս հարցը անլուծանելի է, ուստի աւելորդ է միտք յոգնեցնել, այլ գործի պէտք է անցնիլ, ուտել պտուղէն։
7 – Ի վերջոյ Նախածնողքը կը հաւատան Արուսեակին։

Բ ՏԵՍԱՐԱՆԻՆ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆԸ

Ադամ եւ Եւա երջանիկ կ'ապրին Դրախտին մէջ, Աստուած զիրենք կը հոգայ, իրենց վրայ միայն երախտագիտութեան պարտքը թողլով։

Երբ Ադամ պտուղ մը կը փափաքի ուտել՝ Եւա կ'ուզէ փրցնել, կը լսեն սակայն Տիրոջ ձայնը, որ կը զգուշացնէ զիրենք չուտել այդ ծառերու պտուղէն, ապաթէ ոչ պիտի մեռնին. եւ իրենք կը հնազանդին։ Կու գայ սակայն Արուսեակ ու գործի կը լծուի մարդուն մէջ Աստուծոյ թագաւորութիւնը տապալելու համար. ինչպէս ըսած էր նախորդ Տեսարանին մէջ։

Արուսեակ ամէնէն առաջ Աստուծոյ բարութիւնը տարակոյսի տակ կը դնէ, ցուցնելով թէ Տէրը զիրենք գրեթէ կենդանիներու հաւասար ստեղծած է, մինչ ուտելով գիտութեան ծառին պտուղէն՝ Աստուծոյ հաւասար պիտի ըլլային, իսկ կեանքի ծառէն ուտելով՝ անմահ պիտի դառնային. եւ Աստուած այս երկու պտուղները ճիշդ արգիլեց իրենց։ Երբ Ադամ եւ Եւա կը տարակուսին ու կը դանդաղին, հով կը յարուցանէ՝ որպէս զի չլսեն Աստուծոյ ձայնը։

Արուսեակ Ադամին հպարտութիւնը եւ Եւային ալ սնափառութիւնը գրգռելով ի վերջոյ կը յաջողի իր ծրագրին մէջ։ Սակայն գիտութեան ծառին պտուղը ուտելէ վերջ, երբ կը մօտենան կեանքի ծառին՝ Քերովբէ մը բոցեղէն սուրը ձեռքին, ճամբանին կ'արգիլէ. կը լսուի Աստուծոյ ձայնը որ անոնց երեսին կը զարնէ իրենց ապերախտութիւնը՝ թէ զԱստուած թողուցած են եւ իբր պատիժ Աստուած ալ զիրենք պիտի լքէ, ու կը հեռացուին Դրախտէն։

ՏԵՍԱՐԱՆ Թ

(Դրախտէ դուրս հիանալի երկիր մը։ Փայտակառոյց կոշտ ու փոքրիկ հիւղակ մը։ Ադամ ցիցեր կը տնկէ ցանկապատ շինելու համար։ Եւան դարպաս շինելու հետ է։ Արուսեակ։)

ԱԴԱՄ
Այս հողն իմս է։ Տիեզերքի փոխարէն
իմ սփական բընակարանս պիտ' ըլլայ։
Պիտի պահեմ գազաններէն աւերիչ,
պիտի ստիպեմ որ ինծ պըտուղ բուսցընէ։
ԵՒԱ
Դարպաս մը ես պիտի կերտեմ, ճիշտ նըման
այդ երբեմնին, այսպէս մեր մէջ դիւթելու
կորած Եդեմն։
ԱՐՈՒՍԵԱԿ
Ինչ մեծ բառեր ըսիք դուք։
Ապագային զոյգ շարժիչներն աշխարհի
սեփական ինչքն ու ընտանիք պիտ' ըլլան,
որմէ ամէն վիշտ եւ հաճոյք պիտի ծնին,
գաղափարներն այս պիտ'աճին անդադար,
մինչեւ դառնան ճարտարարուեստ, հայրենիք,
ծընող ամէն ազնիւ եւ վեհ բաներու,
եւ կըլանող իր զաւակին հարազատ։ 1
ԱԴԱՄ
Առեղծուածներ։ Գիտութիւն ինծ խոստացար,
հրաժարեցայ ճաճոյքներէն բընազդի, 2
որ թէպէտ եւ պայքարով, բայց մեծ ըլլամ։
Արդիւնքը ի՞նչ։
ԱՐՈՒՍԵԱԿ
Ուրեմըն դուն չե՞ս ըզգար։
ԱԴԱՄ
Կը զգամ, այո՛, թէ երբ Աստուած զիս թողուց,
մենութեան մէջ մըղելով զիս ձեռնունայն,
թողուցի զինք ես ալ։ Ես ինծ դառնալով
Աստուած, եւ ինչ դըժուար ճիգով ըստանամ
արժանիքս է։ Պարծանքըս եւ ոյժս է այս։
ԱՐՈՒՍԵԱԿ (Մեկուսի։)
Սին խամաճիկ, կ'արհամարհես երկինքն արդ,
սիրտըդ տեսնենք շուրջըդ շանթեր երբ վառին։
ԵՒԱ
Եւ ինծ համար հըպարտութիւն է միայն
թէ համօրէն աշխարհի մայր պիտ' ըլլամ։
ԱՐՈՒՍԵԱԿ (Մեկուսի։)
Վեհ գաղափար, ինչ որ կը կրէ սիրտը կնոջ,
յաւերժութիւն տալ խեղճութեան մեղաւոր։ 3
ԱԴԱՄ
Ինչո՞ւ համար ըլլամ իրեն շնորհակալ.
մերկ գոյութեանս համար։ Բայց այդ գոյութիւնն
թէ արժէ կրել, տառապանքիս է պըտուղ։
Հաճոյքը զոր կը պարգեւէ ումպ մը ջուր
արժանանալ պէտք եմ կիզիչ ծառաւով,
եւ համբոյրի մեղրին գինը լըքումն է,
զոր իրմէ վերջ ան կը թողու հոգւոյդ մէջ։
Բայց երբ ամէն երախտիքի կապանքներ
թօթափեցի, թէպէտ եղայ ինքնիշխան
կերտելու իմ ճակատագիրս ու նորէն
ծըրագիրներս խորտակելով խարխափիլ, —

անոր համար չէի կարող օգնութեանդ,
ոյժերս ինքնին արդէն էին բաւական։
Զազատեցիր զիս ծանրաբեռն անուրջէն,
որ իմ մարմինս երկրի տիղմին կը կապէ։
Կը զգամ խիզախ հոգւոյս առջեւ արգելք կայ,
չեմ գիտեր ինչ, մազի մը չափ գուցէ նուրբ,–
ուստի եւ ինծ ամօթալի կրկնապէս։ –
Ցատկել կ'ուզեմ, մարմինըս, տե՛ս, կ'իյնայ վար,
ականջ եւ աչք ինծ ծառայել կը մերժեն
հեռուներու խորհուրդներն երբ որոնեմ.
միտքը թէ զիս տանի բարձրը ոլորտներ՝
անօթութի՛ւնը կը ստիպէ խեղճօրէն
իջնել դարձեալ դէպի այս նիւթն ոտնակոխ։

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Հզօր է այս կապն ինծմէ ալ աւելի

ԱԴԱՄ

Ահ, ոգի մ'ես ուրեմըն շատ ապիկար,
որ այս անտես սարդոստայնը քեզ յաղթէ,
այս ոչինչ բանն, որու մասին մէկ քանի
բարըր միտքեր ունին աղօտ գաղափար,
մինչ էակներ բիւրաւոր իր ցանցին մէջ
կը տըւայտին ազատութեան պատրանքով։

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Եւ ~~այս է լոկ որ~~ կըրնայ դէմս խիզախել,
զի ոգի մ'է, ինծ պէս։ Կամ քեզ կը թուի՝
թէ ուժով չէ զի թաքուն, լուռ կը գործէ։ –
Ո՛հ, մի՛ կարծեր, ըստուերին մէջ կը մընայ
որ կը դղըրդէ եւ կը ստեղծէ աշխարհներ,
քանի տեսքն իսկ ըզքեզ պիտի ըզզըլխէր։
Լոկ մարդուն գործն, որ կեանք մ'ունի թըզաչափ,
կը շողշողայ ու կ'աղմըկի բարձրագոչ։

ԱԴԱՄ

Րոպէ մը թող ակնարկ մը տամ այդ ուժին
որ կը գործէ. – կուրծքըս գիզես հզօր է. –
տեսնեմ, ինչպէս ազդել կըրնայ իմ վըրաս,
որ ինքնիրենս ամբողջ մըն եմ եւ անկախ։

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

« Եմ »,– յիմար խօսք։ Դուն էիր ու պիտ'ըլլաս։
Կեանքն է ըլլալ եւ ըսպառիլ շարունակ։
Շուրջըդ նայէ՛, տե՛ս հոգեկան աչքերով։

ԱԴԱՄ

(Ինչ որ յաջորդաբար կ'ըսէ՝ բոլորն ալ տեսանելի կը դառնան։)
Ի՞նչ յորձանք է սա որ չորս դիս կը ցայտէ,
շըրջան կ'ընէ ձըգտելով միշտ դէպի վեր,
ու երկուքի բաժնուելով կը սուրայ
մըրրկի պէս դէպի բեւեռ։

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Տաքութիւն,
որ սառերու աշխարհին կեանք կը տանի։

ԱԴԱՄ

Իսկ այս բոցի զոյգ հոսանք, որ շառաչով
կը սըլանայ քովէս, վախնամ զիս քըշէ,
որուն սակայն կը զգամ ոյժն ալ կենսատու.
Ի՞նչ է, ի՞նչ. զիս խելացընոր կը թողու։

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Մագնիսական զօրութիւնն է ասիկա։

ԱԴԱՄ

Հողն ոտքիս տակ կը տատանի։ Ինչ որ ցարդ
կը կարծէի անկերպարան, հաստատուն,
եռուն նիւթ է, որ կը ձգտի աննկուն
ձեւ ըստանալ ու կ՚ոգորի կեանք առնել։
Հոն զերդ բիւրեղ, իսկ այս տեղ [illegible] ալ զերդ բողբոջ։
Այս թոհբոհին մէջ ի՞նչ պիտի ըլլայ փակ
անհատական եսըս. եւ ի՞նչ իմ մարմինս,
ան, զոր գործիք մ՚անխախտելի կարծեցի,
որուն վըրայ կըրթընեցայ խօլաբար
ծրագիրներուս եւ տենչերուս մէջ մեծղի։
Դու, շըփացած մանուկ, որ վիշտ ու հաճոյք
ինծի համար միանգամայն կ՚ընձեռես,
պիտի փոխուի՞ս քանի մը բուռ մոխիրի,
իսկ էութեանդ մասերն անօսր օդ եւ ջուր,
որ քիչ առաջ դեռ կամիր էր եւ ուրախ,
գոյութեանս հետ ամպերու մէջ կը ցընդի՞ն։
Ամէն մէկ խօսք եւ գաղափար ուղեղիս
էութենէս մէկ մէկ մասնիկ կը սպառէ,
կը ճենճերիմ. – ու կըրակն այն լափլիզող
խորհրդաւոր թերեւս հոգի մ՚արծարծէ,
որպէս զի իմ մոխրանալովս ջերմանայ։[6]
Կը խենթենամ. հեռու ինծմէ տեսիլներ։
Հարիւրաւոր տարրերու մէջ մաքառիլ
թողլըքումի ըզգացումով ոգետանջ,
ահաւո՜ր բան, ահաւո՜ր բան։ – Ախ, ինչո՞ւ
հեռացուցի նախախնամող ձեռքն ինծմէ,
բընազդըս զոր թէեւ կը զգար, չըյարգեց,
ու գիտութիւնս, ո՛հ, կը տենչայ, բայց ի զո՜ւր։

ԵՒԱ

Այո՛, այո՛, – նըման բան մ՚ալ ես կը զգամ։
գազաններու դէմ ամեհի երբ կըռուիս,
կամ երբ ես խոնջ հոգ կը տանիմ պարտէզին,
աչքըս կ՚երթայ դէպի աշխատհ ընդարձակ,
երկինք, երկիր ազգական մ՚ալ պիտ՚ չըլլայ,
ո՛չ բարեկամ որ խըրախուսէ, պաշտպանէ։
Ախ, այսպէս չէր երբեմնի լաւ օրերուն։[7]

ԱՐՈՒՍԵԱԿ (Հեգնանքով։)

Լաւ, թէ ունիք հոգի մ՚այսքան փոքրոգի,
որ կը դողաք առանց խնամող ձեռքերու,
եթէ այնքան պահանջ մ՚է ձեզ ենթարկուիլ.
պիտի կոչեմ աստուած մը նոր ձեզ համար,
խոժոռ ծերէն բարեբարոյ աւելի.
Երկրի Ոգին, երիտասարդ եւ համեստ,
ինծի ծանօթ դեռ երկնային խումբերէն։ –
Երեւցի՛ր, Ոգի դու,
չես կըրար ինծ հեստել.
լոկ Դըրժողն վաղեմի
քեզ կանչել կը ժըտի։

(Երկրէն բոցեր կը ցայտեն, սեւ ու թանձր ամպ մը կը ձեւանայ ծիածանով, եւ զարհուրելի որոտումներով։ Արուսեակ ընկրկելով։)

Ո՞վ ես հըրէշ, – ըզքեզ չէ որ կանչեցի,
Երկրի պաշտպան Ոգին հեզ է եւ տըկար։[8]

ԵՐԿՐԻ ՈԳԻՒՆ ՁԱՅՆԸ

Որ խումբին մէջ երկնի տըկար կ՚երեւի՝
իր ծիրին մէջ անհուն է ան եւ հըզօր։–
Ահա հոս եմ, հընազանդիլ պէտք էի
Ոգիին ես. միտքըդ սակայն լաւ պահէ՛,
ուրիշ բան է կոչել, ուրիշ հրամայել։

Թէ իսկական դէմքըս ցոյց տամ, կ'ընկճուիս,
եւ այս երկու որդեր կ'ըլլան բընաջինջ։

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Ուրեմն, ըսէ՛, մարդը ի՞նչպէս մերձենայ
քու վեհ անձիդ, թէ իրբ աստուած քեզ ընտրէ։

ԵՐԿՐԻ ՈԳԻԻՆ ՁԱՅՆԸ

Պիտի գըտնէ ամպերուն մէջ, ջուրին մէջ,
անտառին մէջ, եւ ամէն տեղ ուր որ նա
հայեցք նետէ վեհ խորհուրդով, վառ տենչով։
(Կ'աներեւութանայ։ Պուրակն ու աղբիւրները կը լեցուին
անցաւոր, զուարթ Ջրանոյշներով։)

ԵՒԱ

Ո՜հ, տե՛ս, քընքուշ եղբայրական այս դէմքեր,
նայէ՛, նայէ՛, ինչ շնորհալի կ'ողջունեն,
առանձնութիւն եւ տըխրութիւն հեռացան,
մեր մէջ իջաւ երջանկութիւնն անոնց հետ։
Պիտ'ունենան խօսք մ'ըսփոփիչ մեր ցաւին
եւ վարանման ժամանակ լաւ խորհուրդներ։

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Այս թըրվըռուն պարմաններէն լաւագոյն
խորհըրդական չէիք կըրնար ձեզ գըտնել, –
դուք որ հարցին պատասխանն ալ կ'որոշէք, –
որ պատասխան կու տան հարցին համեմատ.
Ջինջ սըրտերուն ծիծաղաղէմ կը նային,
յուսահատին իբրեւ ճիւաղ ահարկու.
Մինչեւ վախճան ձեզի պիտի ընկերեն
բիւր ձեւերով եւ հազար կերպ փոխուելով,
շուք հովասուն իմաստունին խուզարկու
եւ տեսլական յաւերժ մատղաշ սըրտերու։ 9

ԱԴԱՄ

Առջեւս անցնող այս խաղին շողն ի՞նչ կ'արժէ,
ես չեմ կըրնար խորհուրդին մէջ թափանցել. –
ինծ համար նոր առեղծուած մը լուծելիք։
Ա՛լ մի՛ խաբեր զիս աւելի, Արուսեակ,
թող ամէն բան գիտնամ, ինչպէս խոստացար։

ԱՐՈՒՍԵԱԿ (Մեկուսի։)

Այս գիտութիւնդ օր մը շատ դառն պիտ'ըլլայ,
տըգիտութեան պիտի ցանկաս դու նորէն։
(Բարձրաձայն։)
Համբերութիւն։ Դուն գիտես որ պայքարով
պէտք է շահիս հաճոյքներէն րոպէ մ'իսկ.
երկարօրէն պէտք է դըպրոց յաճախես
ու սըխալիս, որ ամէն բան հասկընաս։

ԱԴԱՄ

Հեշտ է քեզի համբերութիւն քարոզել,
յաւերժութիւն մ'ունիս առջեւըդ բացուած,
սակայն Կեանքի Ծառէն ես չեմ ճաշակած,
Ջիս թըզաչափ կեանքըս փութալ կը ստիպէ։

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Ամէն ապրող երկար կ'ապրի հաւասար,
դարաւոր ծառն ու միօրեայ ճըճին ալ,
գիտակցութիւն, խինդ, սէր ունի, կը մեռնի,
յետ իր օրուան եւ իղձերու կատարման։
Մենք կը փոխուինք, ոչ ժամանակն է անցնող,
մէկ դար, մէկ օր՝ մի եւ նոյն բան են գրեթէ։
Նըպատակիդ պիտի հասնիս, մի՛ վախնար.
բայց մի՛ կարծեր՝ թէ մարմնիդ մէջ հողեղէն
փակուած է լոկ անձնաւորումը մարդուն։

Դուն տեսած ես մըրջիւններն ու մեղուապարս.
Հազար բանուոր կ'երթան կու գան խառն ի խուռն,
կը սըխալին ու կուրօրէն կը գործեն,
կ'իյնան, սակայն իբրեւ անհատ մը յաւերժ
կ'ապրի համայնք ու միաբան կը գործէ,
կը կատարէ նախադըրուած ծըրագիրն,
մինչեւ որ գայ վերջն ու համայնքը դադրի։ –
Ասոր նըման պիտի լուծուի մարմինդ ալ,
բայց վերապրի պիտի հո՛իւր կերպերով,
հարկ չի մընար բան մը ծայրէն ըսկըսիլ.
թէ մեղանչեմ՝ պիտի քաւես զաւկիդ մէջ,
եւ անոր մէջ շարունակես պիտ' ախտերդ.
ի՛նչ որ փորձես, ի՛նչ որ ըզգաս ու սորվիս՝
պիտի մընայ քու ըստացուածքդ բիւր դարեր։[10]

ԱԴԱՄ

Ալեւորին ակնարկն է սա յետադարձ։
Բայս մատղաշ կուրծքս ունի ուրիշ տենչ մ'այրող.
ակնարկ մը տալ ապագային։ Թող տեսնեմ
ի՞նչ պիտի կրեմ, ինչո՞ւ համար պայքարիմ։

ԵՒԱ

Տեսնեմ ես ալ, այս բազմաթիւ փոփոխմամբ
չի նուաղի՞ր գեղըս եւ կամ չի խամրի՞ր։

ԼՈՒՍԵԱԿ

Այդպէս ըլլայ։ Դիւթանք մը ձեզ պիտ'ընեմ,
եւ ապագան պիտի տեսնէք մինչեւ վերջ
պատկերներու տակ վաղանցիկ երազի։[11]
Բայց երբ տեսնէք նըպատակն է որքան սին,
որքան ծանր է պայքարը ձեր ուղեղին,
որպէս զի ձեզ վըհատութիւն չըտիրէ
ու չըփախչիք պատերազմի ճակատէն,
մեզմ ճառագայն մը կախեմ պիտ' երկընքին,
որ խըրախուսէ թ'երեւոթ են խաբուսիկ
այդ անուրջներն, – ու ճառագայթն այդ յոյսն է։

(Մինչ այս՝ կ'առաջնորդէ Ադամն ու Եւան խրճիթին մէջ, ուր անոնք կը նիրհեն։)

ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

1 – Ընտանիքն ու անհատական ինչք են հայրենիքին եւ ճարտարարուեստին ստեղծողները, որոնցմէ մեծ եւ վսեմ գաղափարականներ ծնունդ պիտի առնեն։ Սակայն այս գաղափարականները ճիշտ հայրենիքին եւ ճարտարարուեստին զոհ պիտի երթան, ինչպէս պիտի տեսնուի Լոնտոնի (ԺԱ) տեսարանին մէջ։

2 – Ադամ դրախտին մէջ բնազդական տեսութեամբ կը ստանար իր փորձառութիւնը, որ զինքը երջանիկ կ'ընէր։

3 – Արուսեակն ալ գիտէր թէ առաջին զոյգը մեղքին մէջ մղեով՝ թշուառութեան մէջ ձգած էր։

4 – Դրախտէն վռնտուած Ադամ չի ճանչնար ինքզինքն ու աշխարհը եւ յամառութեամբ կը մերժէ Աստուծոյ հանդէպ երախտագիտութիւնը. սակայն Արուսեակէն ալ յուսախաբ մնացած է։ Կը զգայ թէ Գիտութեան պտուղէն ճաշակելով չէ հասած իր յուսացած նպատակին։

5 – Երկրի Ոգին է որ մարդը Երկրին, նիւթին կը կապէ, եւ ասոր դէմ Արուսեակն ալ ոչինչ կրնայ ընել։

6 – Ադամ կը տեսնէ Երկրի ոյժերու գործունէութիւնը՝ ինչպէս որ Ոգին միայն կրնայ տեսնել։ Սակայն իր տեսութիւնը սոսկում կը պատճառէ, տեսնելով թէ մարմինը պիտի քայքայուի եւ կեանք ալ քիմիական կիզում մըն է լոկ։

7 – Ադամ եւ Եւա տեսիլքէն խորտակուած՝ կը բաղձան Դրախտին երանութիւնը եւ Աստուծոյ առաջնորդող աջը։

8 – Արուսեակ վտարուած Ոգիներու ընկերութենէն՝ չէր ճանչնար Երկրին Ոգին իր էութեան մէջ։

9 – Ադամ եւ Եւա չէին կրնար տեսնել Երկրի Ոգին։ Արուսեակն ալ մարդկային կերպարանք պէտք էր առնել իրենցմէ զգալի դառնալու համար։ Մարդը՝ Երկրի Ոգին իր գործունէութենէն կրնայ ճանչնալ, Ջրանոյշները (ջրերու եւ տառաներու դիցուհիները), որոնք Երկրի ուժերու անձնաւորումներն էին, եւ դարու հոգիին համաձայն կը տեսնուին, Յունական տեսարանին մէջ՝ (Ե) իբրեւ Ցնորհքներ, իսկ Տանկրէտիի տեսարանին մէջ՝ (Է), իբրեւ Ջատուկներ։

10 – Կենդանի էակներու տեսակներու համար մէկ օր կամ հազար տարի նոյնքան կարճ ժամանակ կը ներկայացնէ։ Բնութեան մէջ ո՛չ անհատին այլ տեսակին մնալն է հարկաւոր, որ իր նպատակին անպայման կը հասնի։ Բայց անհատն ալ աւելորդ տեղ չ'ապրիր, իր փորձառութիւնը ժառանգութիւն կը թողու իր սերունդին, եւ ինչպէս Արուսեակ կ'ըսէ հեգնանքով՝ իր հիւանդութիւնն ալ։

11 – Ադամ եւ Եւա դիւթական քունին մէջ երազի ձեւով պիտի տեսնեն ապագան։ Յաջորդ խօսքերը անոնց ուղղուած չեն, այլ մենախօսութիւն մըն է։ Այս ինքն է, երազէն արթննալով՝ եթէ Ադամ եւ Եւա յուսալքուած Աստուծոյ ուզեն վերադառնալ, Արուսեակ պիտի կարենայ ըսել ու քաջալերել զիրենք՝ թէ տեսածնին շիտակ չէր, այլ պարզապէս երազ մը։

Գ ՏԵՍԱՐԱՆԻ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆԸ

Առաջին զոյգը Դրախտէն դուրս գործի կը սկսի։ Ադամ ո՛չ մէկ երախտագիտութիւն կը զգայ Աստուծոյ հանդէպ, սակայն Արուսեակի հանդէպ ալ պարտական չի զգար ինքզինք։ Չէ՞ որ Արուսեակ աստուածային գիտութիւն եւ անմահութիւն խոստացած էր իրենց, որոնցմէ ոչ մէկը կրցած էր կատարել։ Ադամ կը զգայ իր խեղճութիւնը, որովհետեւ ամէն քանով կապուած է նիւթին, որմէ Արուսեակն ալ չի կրնար զինք ազատել, որովհետեւ ան ուրիշի իշխանութեան տակ կ'իյնայ։

Արուսեակ Ադամի փափաքին տեղի տալով կը ցուցնէ իրեն, տեսանելի կերպով, տիեզերական ուժերու գործունէութիւնը, որմէ Ադամ կը սարսափի ու կը յուսալքուի, տեսնելով՝ թէ ինքն ալ անոնց ենթակայ է եւ մաս կը կազմէ, նմանապէս Եւան։ Երկուքն ալ ցաւով կը յիշեն Դրախտին երանութիւնը եւ Աստուծոյ նախախնամող ձեռքը։

Արուսեակ վախնալով թէ ձեռքէն փախցնէ զիրենք, Երկրի Ոգին իբր աստուած կ'առաջարկէ անոնց, զոր իրենք չեն կրնար ինչպէս որ է տեսնել, այլ անոր գործունէութեան զանազան երեւոյթներու տակ, անձնաւորուած Ջրանոյշներէ։

Երբ Արուսեակ մարդկութեան ապագայի մասին կը խօսի, Ադամ եւ Եւայի մէջ փափաք կ'արթննայ ճանչնալ զայն, որպէս զի անկէ վերջ որոշում տան Աստուծոյ կամ Արուսեակին հետ մնալ։

Արուսեակ կը կատարէ իրենց փափաքը ու կը խոստանայ մոգական երազներու ընթացքին ցոյց տալ իրենց մարդկութեան պատմութիւնը։ Բայց եթէ ապագայի մութ պատկերները զիրենք յուսալքեն, որպէս զի Աստուծոյ չվերադառնան, Արուսեակ պատրաստ է իրենց այդ յոյսը տալ՝ թէ տեսածնին պարզապէս խաբէական երազներ էին։ Թէ արթննալէ վերջ Ադամ ինքնասպան ուզէ ըլլալ, Արուսեակ մտքէն անգամ չ'անցներ, ինչպէս վերջին Տեսարանէն պիտի տեսնուի։ Այդ վերջաւորութեամբ Արուսեակ իր նպատակին հասած պիտի չըլլար, իր նպատակն է Ադամ Աստուծոյ դէմ կանգնել, Աստուծոյ դէմ ապստամբեցնել։

Երկրին Ոգին բնութեան ոյժերու ներկայացուցիչն է։ Մարդը այդ ոյժերը իրենց էութեան մէջ չի կրնար տեսնել, եւ ոչ Արուսեակի օգնութեամբ. անոր համար է որ իրենք չեն տեսներ Երկրի Ոգիին երեւումը. սակայն եթէ բարձր մտածութեամբ մօտենան անոր, անոնց մէջ Ոգին, Աստուած է որ կը յայտնուի։ Մատաշի համաձայն՝ Աստուծոյ փնտռտուքն է որ ծնունդ տուած է թէ՛ յունական կրօնքին, թէ՛ բնութեան պաշտամունքին։

Այս առաջին երեք Տեսարանները նիւթին ցուցադրութիւնն են (exposition), մինչ վերջինը, ԺԵ, փակումը։ Այս չորս աստուածաշնչական տեսարանները իբր շրջանակ եւ հիմ կը ծառայեն յաջորդ 11 Տեսարաններուն։

Պատմական տեսարանները Արուսեակ արդեօք հաւատարի՞մ կերպով ցոյց կու տայ։ Եթէ Արուսեակ խաբէութեան դիմէ եւ Ադամ անգիտակից կերպով մէջը իյնայ, անոր որոշումը խաբէութեան վրայ հիմնուած պիտի ըլլար, որով Մարդուն ողբերգութենէն աւելի, Սատանայի կատակերգութիւնը պէտք էր կոչուիլ գործը։

Արուսեակ Մարդկային Պատմութիւնը կը ներկայացնէ նիւթապաշտ աչքով դիտուած, ուր ամէն գաղափարական դատապարտուած է աւազախրելու։ Նա պատմութիւնը կը ներկայացնէ այնպէս՝ ինչպէս անհաւատ գիտութիւնը զայն պէտք է տեսնէ. այն է՝ մարդուն կեանքը նիւթական, քիմիական հակազդեցութիւններու հետեւանք մըն է. իր պայքարը նպատակ չունի, իր յոգնութիւնները չեն վարձատրուիր. չկայ հանդերձեալ կեանք։ Մատաշի համաձայն այս է առանց նախախնամութեան հաւատքի, անհաւատ գիտութեան պատմութեան ըմբռնումը։ Արուսեակ չի խաբեր Ադամը, այլ պատմութիւնը իր տեսակէտով կը դնէ անոր առջեւ, որպէս զի ան որոշում տայ, թէ Աստուծմով կամ առանց Աստուծոյ ուզէ ապրիլ։

Ընդհակառակն, հաւատացեալը այսպէս չի տեսներ պատմութիւնը, թէեւ շատ անգամ չի հասկնար թէ ի՞նչ է իր անկումներուն պատճառն ու նպատակը, կը հաւատայ՝ թէ այդ անկումն ալ աստիճան մըն է որ դէպի կատարելութիւն կը տանի մարդկութիւնը։ Թէեւ երկրիս վրայ ապերջանիկ ալ ըլլայ, իր քաշած նեղութիւններուն համար պիտի վարձատրուի հանդերձեալին մէջ։

Անհաւատ եւ հաւատացեալ գիտութեան պայքարը՝ յաւիտենական պայքար մըն է, մինչեւ իսկ երբ Ողբերգութեան վերջաւորութեան Սատանան պարտուի։

Ինչպէս յաջորդաբար Պատմական Տեսարաններուն մէջ պիտի տեսնենք՝ Մատաշ բանաստեղծական ազատութեամբ կը գործածէ թէ՛ դէպքերը եւ թէ՛ անձերը, իր նպատակին հասնելու համար, այն է ցոյց տալ մարդկութեան մէջ տիրող զանազան գաղափարականները, ամէնքն ալ իյնալու դատապարտուած, անհաւատ տեսութեան լոյսին տակ։ Կ'առնէ պատմական անձ մը, գաղափարականի ներկայացուցիչ մը, շատ անգամ տարբեր ժամանակի մը հետ միացնելով զայն, այդ գաղափարը աւելի ընդարձակ եւ հասկնալի դարձնելու համար։ Ասոնց մասին պիտի անդրադառնանք իւրաքանչիւր տեսարանին մէջ։

Ադամ, մարդկութեան ներկայացուցիչը, ժամանակին հետ, պատմութեան հետ միասին կ'ընթանայ, կը ծերանայ. առաջին տեսարաններու մէջ երիտասարդ, ապա հասուն, հուսկ վերջին պատմական տեսարանին մէջ՝ կքած ծերունի մը դարձած է. մինչ Արուսեակ, որ Ոգի մըն է ու չ'ազդուիր ժամանակէն, անփոփոխ կը մնայ, առանց տարիքի փոփոխութեան։

Տ Ե Ս Ա Ր Ա Ն   Դ

(Եգիպտոսի մէջ։ Դէպի առջեւ բացուող դահլիճ մը։ Ադամ երիտասարդ, իբր Փարաւոն նստած է գահին վրայ։ Արուսեակ իբր իր նախարարը. յարգալից հեռաւորութեամբ ճոխ շքախումբ մը։ Խորը ստրուկներ բուրգ մը կառուցանելու կ'աշխատին, խարազանաւոր գործավարներու հսկողութեան տակ։ Պայծառ օր։)

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Մարդիկըդ որ երջանիկ են քեզ համար
արիւնին տալ, կը հարցընեն անձկագին,
ի՞նչ է արդեօք որ մեծաշուք Փարաւոնն [illegible]
իր գահին վրայ անգամ հանգչիլ չի թողուր։
Ինչո՞ւ օրուան հաճոյքները կը զոհես,
եւ գիշերուան անուրջներու տեսքն անոյշ,
ու չես թողուր հոգը մեծղի ծրագրիդ
ըստրուկներուդ, որոնց պարտքն է անիկա.
քանի որ այս աշխարհիս վրայ ընդարձակ
իշխանութիւն եւ ամէն փառք քուկդ են լոկ,
եւ հաճոյքներ՝ զոր կըրնայ մարդ մ'ըմբոշխնել։
Հարիւր հարուստ նահանգներու տէրն ես դու,
քեզի միայն ժուրեան ծաղիկ կը բացուի,
կը հասուննան անոյշ միրգեր քաղցրահամ։
Քեզի համար կը հառաչեն բիւր կիներ.
խարտեաշ աղջիկն՝ իր աչքերով նուաղկոտ,
զերդ անցւոր, փափուկ տեսիլ մը քընքուշ.
աղջիկը թուխ՝ շըրթունքներով իր հեւուն,
բիբերուն մէջ վառ խօլական կիրքերով,
քուկդ են։ Իրենց ճակատագիրն է քըմայքդ.
ամէնք կը զգան թէ պարտքերնին են ըրած՝
երբ կարենան վայրկեաններուդ տալ համեմ։[1]

ԱԴԱՄ

Այս ամէն բան իմ սիրտըս չեն հրապուրեր,
բոնի տուրք են, անոնց համար չեմ կռուած,
եւ չեմ կըրնար զանոնք ինծի վերագրել։
Ահա, սակայն իմ կերտելիք այս գործովս՝
ուղիղ ճամբան գըտած ըլլալ կը կարծեմ,
որ կը տանի զիս իրական մեծութեան։
Բընութիւնն իսկ անոր վըրայ կը զմայլի,
տամձակ դարեր պիտի անունս հռչակէ։
Ո՛չ շարժ պիտի տապալէ զայն, ո՛չ աղէտ.
մարդը դարձաւ հըզօրագոյն քան Աստուած։[2]

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Ո՜հ, Փարաւոն, քեզ երջանի՞կ կը զգաս դու
զայն կարծելով. օ՛ն, ձեռքըդ դի՛ր սըրտիդ վրայ։

ԱԴԱՄ

Ո՛չ, այլ կը զգամ ունայնութիւն մ'անսահման։
Հոգ չէ. ոչ թէ երջանկութիւն փնտռեցի,
այլ փառքն, ահա, որ իմ առջեւս է բացուած։
Միայն խուժանն տառապանքըս չիմանայ.–
թէ կարեկցի, չ'երկըրպագեր ալ ինծի։[3]

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Բայց օր մը՝ երբ ըմբըռնես թէ փառքն է սին,
թէ խաղ մ'է լոկ րոպէական ցնորքի...

ԱԴԱՄ

Կարելի չէ։

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Բայց ենթադրենք։

ԱԴԱՄ

Կը մեռնիմ,
Անիծելով աշխարհն ամբողջ ինծմէ ետք։

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Պիտ' չըմեռնիս, օր մը թէեւ հասկընաս,
պիտի սկսիս ծայրէն նախկին աւիւնով։

(Աշխատաւոր ստրուկներու մէջէն մէկը գործավարները այնքան սաստիկ կը ծեծեն, որ ան աղաղակելով եւ հալածուած կը վազէ ներս եւ դահլիճ մտնելով՝ գահին առջեւը կը գլորի։)

ՍՏՐՈՒԿ

Տէր իմ, օգնէ։

(Աշխատաւորներու մէջէն Եւա, իբր ստրուկին կինը, ճամբայ բանալով կը դիմէ ներս եւ ցաւագին ճիչով իր ամուսնին վրայ կ'իյնայ։)

ԵՒԱ

Անոր ի զուր կ'աղաչես։
Ով մասնակից քու ցաւերուդ չէ եղած,
չի հասկընար։ – Շատ մեղմ է ճի՛չը ցաւին,
ու բարձր է գահն։ Ինչո՞ւ զիս չես կանչեր,
որ քեզ ծածկեմ ու մարմնիս վրայ ընդունիմ
քու հարուածներդ։

ԱԴԱՄ

(Ներս խուժող գործավարներուն, որոնք ստրուկն ու կինը կ'ուզեն դուրս քաշել։)
Հոն թողուցէ՛ք։ Դո՛ւրս ասկից։
(Գործավարները կ'երթան։)
Ի՞նչ անծանօթ զգացում սիրտս կը կապէ,
Ո՞վ է այս կինն ու ի՞նչ հըմայք ունի սա,
որ փարաւոնն իրեն կարծես զըլթայած
փոշեթաթալ իր խեղճ անձն կը ձըգէ։ (Ոտքի կ'ելլէ։)

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Մէկն է դարձեալ այն թելերէն ասիկա՝
որով պատած է Տէրըդ քեզ հեգնելու,
յիշել տալու քեզի թէ լոկ որդ մըն ես,
մինչ զերդ թիթեռ կը թեւածես յաւակնոտ։
Այս նուրբ թելին դուն կը ճանչնաս զօրութիւնն,
ու փըրցընել ես չեմ կարող զանիկա,[4]
զի մատներէս կը խուսափի։

ԱԴԱՄ

(Իջնելով գահի աստիճաններէն։)
Եւ թո՛ղ զայն։
Որքան սեղմէ՝ այնքան է ինծ հաճելի։

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Բայց պատշաճ չէ որ թագաւորդ մ' իմաստուն
հեծէ անոր շըղթային տակ։

ԱԴԱՄ

Ի՞նչ ընեմ։

ԱՐՈՒՍԵԱԿ (Հեգնանքով։)

Ուրիշ ճամբայ չըկայ. ծածուկ այդ թելին
գոյութիւնն իսկ պէտք է մերժէ գիտութիւնն
ու թող քօղջայ նիւթը եւ ոյժն անօպայ։[5]

ԱԴԱՄ

Ես չեմ կըրան ո՛չ քըրքըջալ, ո՛չ մերժել։

ԵՒԱ

Ախ, սիրելիս, արիւնդ առատ կը հոսի,
կը կեցընեմ. շատ կը ցաւի, այնպէս չէ՞։

ՍՏՐՈՒԿ

Կեանքն է ցաւող. բայց ալ երկար չի տեւեր։

ԵՒԱ

Ո՛չ, ո՛չ. ինչո՞ւ, մինչեւ ցարդ զո՞ւր ապրեցար,
եւ մեռնիս այժմ՝ երբ հազիւ զիս գըտած ես։

ՍՏՐՈՒԿ

Ինչո՞ւ ապրիլ. – քար կըրելու բուրգերուն,
ու հըզօրին լուծին տակ նոր յաջորդներ
պատրաստելու։ – Մէկուն համար հազարներ։

ԱԴԱՄ

Ա՜խ, Արուսեակ, ի՜նչ սոսկալի խօսք մ'է սա։[6]

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Հոգեվարքին զառանցանքն է լոկ տենդոտ։

ԱԴԱՄ

Եւ ի՞նչ ըսաւ։

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Մեծ Փարաւոն, դու ինչո՞ւ
կը տանջուիս։ Մեծ բա՞ն մըն է պատահած,
երկրիս վրայէն ըստրուկ մը լոկ պակսեցաւ։

ԵՒԱ

Ոչինչ է քեզ, բայց ինծ համար ամէն բան,
վա՜յ ինձ, ո՞վ զիս պիտի սիրէ ասկէ վերջ։

ՍՏՐՈՒԿ

Ես այլեւս ոչ։ – Մոռցիր զիս կին, յաւիտեան։ (Կը մեռնի։)

ԱԴԱՄ

Ես քեզ պիտի սիրեմ։ Դիակն այս տարէք։
(Դիակը կը վերցնեն։)
Ելի՛ր, ո՜վ կին, տեղըդ գահին վըրայ է.
գեղեցկութեան դուն այնքան ես տէ՛ր՝ որքան
զօրութեան ես, պէտք էինք մենք վերջապէս
զիրար գըտնել։

ԵՒԱ

Մեծ Փարաւոն, ո՛հ, գիտեմ,
քու հրամանդ է ճակատագիրը ռամկին,
չեմ դիմադրեր, քիչ մը միայն ժամանակ
թող ինծ, խընդրեմ, ուզածդ ապա հրամայէ։

ԱԴԱՄ

Ալ մի՛ այդ բառն։ Իշխանութիւնս, ո՛հ, երբեք
պիտի չանցնի՞ հրամանի ցուրտ սահմանէն։

ԵՒԱ

Գոհ եղիր դու, որ ներկայիս հրամանն այս
ցաւ չի տար ինծ։ – Մի՛ նախանձիր արցունքիս,
զոր մեռելին վըրայ հիմա կը թափեմ։ –
Ի՜նչ վեհ մեռել, ի՜նչ վըսեմ է, ո՜վ Աստուած։
(Մեռելին վրայ կ'իյնայ։)

ԱԴԱՄ

Ո՛հ, վեհ մեռել. հակադրութիւն մ'ինչպիսի.
հեգնաք մըն է մեր ճիգերուն այս անդորըր,
կամ կարեկից ժըպիտ մը մեր փըքանքին։[7]

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Փախըստական ըստրուկ մը դէմդ խիզախող
կ'ըսէ, ահա, շըղթաներէդ ուժով եմ։[8]

ԱԴԱՄ

Հանգուցեալին անդորրը, ողջին փըրկութիւն։
Արտասուքդ ան ա՛լ չի տեսներ. ցաւ մ'է ինծ
քու ժըպիտէդ զըրկուիլ։ Ո՜վ կին, նըստէ՛ քովս։
(Մեռելը դուրս կը տանին։ Ադամ գահ կ'առաջնորդէ Եւան։)
Ի՜նչ հեշտանք է հանգըստանալ կուրծքիդ վրայ։
(Վայնասուն մը կը բարձրանայ աշխատաւորներու մէջ. Եւա
կը ցնցուի։)
Ո՛հ, սիրելիս, ի՞նչ ունիս դու։

ԵՒԱ

ԵՒԱ

Չե՞ս լըսեր

ռամկին ճիչն։

ԱԴԱՄ

Առջի անգամ կ'իմանամ։

Ուշ մի՛ դըներ. անոյշ երգ չէ, արդարեւ։
Համբուրէ՛ զիս, եւ ալ մոռցի՛ր ողջ աշխարհն։ (Արուսեակին։
Իսկ դու գընա՛, վայնասունն այն լըռեցուր։

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Ես չեմ կըրնար, իրաւունքն է ռամիկին,
իր լուծին հետ միասին է ժառանգած։
(Նորէն վայնասուն։ Եւա կը ճչայ. Ադամ կը կանգնի։)

ԱԴԱՄ

Կին, կը տանջուիս, եւ չեմ գիտեր թէ ի՛նչպէս
օգնեմ քեզի։ Եւ քու սըրտիդ ընդմէջէն
ճիչը զերդ շանթ՝ կը հարուածէ գըլխուս վրայ,
~~[illegible]~~ 8
կարծես աշխարհն աղաղակէր. օգնութիւն...։ 9

ԵՒԱ

Ո՛չ, Փարաւոն, ջախջախէ՛ զիս, բայց ներէ
որ խուժանին ճիչն ինծ հանգչիլ չի թողուր։
Կը հասկընամ թէ աղախինդ եմ ես լոկ,
զըւարճացնել քեզ նըպատակն է կեանքիս.
պիտի մոռնամ ես ամէն բան իմ չորս դին,
մեռելն, անուրջս, աղքատութիւն, մեծութիւն,
ժըպիտըս որ դառնայ հաճոյք, շըրթներըս հուր.
բայց երբ ամբոխն, բիւրաբազուկ այդ էակ,
խարազանուած դիկունքներով հո՛ն ճըչայ,
ինչպէս չընչին մաս մը մարմնին ցաւատանջ,
ժողովուրդէն ես անջատուած աղջիկ, ես,
ցաւն այդ բոլոր խորը սըրտիս մէջ կը զգամ։

ԱԴԱՄ

Ես ալ քեզ հետ։ – Մէկուն համար հազարներ –
ինչպէս ըսաւ մեռնողն անգամ։

ԵՒԱ

Փարաւոն,
դուն տըխրեցար, անոր պատճառն ես եմ լոկ.
~~վտարէ՛~~ զիս, կամ սորվեցուր թէ ի՛նչպէս
ես խուլ դառնամ։

ԱԴԱՄ

Դուն ինծմէ լաւ կըրթիչ մ'ես,
որովհետեւ ճիչը լըսել ուսուցիր.
Ա՛լ չըլըսեմ։ – Եւ ըստրուկներն թող ըլլան
ազատ, ա՜հա։ Ի՞նչ կ'արժէ փառքն, որ մէկ անձ
կը ժողովէ հազարներու կորուստով,
ու ճիչերով թըշուառներու բիւրաւոր,
որոնց մէջն ալ նոյն մարդն է որ կը շընչէ։
Ցաւը բիւր, իսկ հաճոյքն անգամ մը կը զգամ։

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Ա՛հ, Փարաւոն, կը զառանցես, մինչ խուժանն
ճակատագրէն դատապարտուած գրաստ մըն է,
որ կը դարձնէ ջաղացքն ամէն վարչութեան.
անոր համար ըստեղծուած է։ Ազատէ,
բայց քու մէկդի նետածէդ ան չ'օգտուիր.
պիտի փընտռէ լծը նոր տէր մ'իր համար.
կամ կը կարծե՞ս նըստեցընէ գըլխուն վրայ
եթէ չըզգար անհրաժեշտ հարկն իշխանին,
կամ բընակէր գիտակցութիւն կուրծքին տակ։

ԱԴԱՄ

Այնատեն ճիչն ինչո՞ւ, իբրեւ թէ ցաւէր
ըստըրկութիւնն։

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Անգէտ թէեւ, կը տանջուի,
զի ամէն մարդ իշխանութեան կը ցանկայ։
Այս է զգացումն, եղբայրութիւն չէ երբեք
որ կը մղէ ազատութեան դրօշին տակ
ամբոխը մեծ։ — Գիտակցութիւն չի դառնար
իր գըլխուն մէջ, այլ լոկ//բընազդի /[illegible]/
որ կը մղէ դէպ՝ամէն բան որ նոր է,
եւ մերժելու ինչ որ արդէն եղած է.
եւ անոր մէջ կ՚ըղձայ տեսնել մարմնացած
երջանկութեան մասին հիւսած երազներն։
Խոր ծով մըն է ամբոխն ու շողն արփենի
չի թափանցեր իր խաւերէն, մութ կը մնայ.
մակերեսին ալիքը լոկ կը փալփլի.
եւ գուցէ այդ փոքրիկ ալեակն ես դու ինքդ։

ԱԴԱՄ

Ինչո՞ւ ճիշտ ես։

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Կամ մէկն ուրիշ, նըման քեզ,
որ գիտակից ժողովուրդի բընազդին,
կը յանդգնի փայլուն տեղիդ տիրանալ
ազատութեան վեհ հերոսի անունով։
Սակայն ամբոխն ամենեւին չ՚օգտուիր,
կը մընայ միշտ տէր մը, փոխուած անունով։

ԱԴԱՄ

Տրամաբանումդ անծայր, անվերջ շրջան մ՚է,
որմէ, կարծես, ազատիլ չէ կարելի։[11]

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Կարելի է։ Տուր մատանի եւ շըղթայ
այդ մէկ քանի անհատներու փառամոլ,
եւ դեռ ուրիշ խաղալիկներ եւ ըսէ.
"Ահա ես ձեզ կը բարձրացնեմ ամբոխէն,
եւ դուք ասով ազուագոյն կը դառնաք։„
Ու հաւատան պիտի՝ խուժանն այպանած,
եւ անտեսուիլ քեզմէ պիտի հանդուրժեն։[12]

ԱԴԱՄ

Մի՛ փորձեր զիս այդ հրապուրիչ խօսքերով։
Ամէնքն ըլլան ազատ, չըլլան ըստրուկներ.
հրատարակէ՛ անոց շուտով, օ՛ն, փութա՛,
որ ուշ ըլլայ եթէ յանկարծ ես զըղջամ։

ԱՐՈՒՍԵԱԿ (Մեկուսի։)

Յառա՜ջ ճամբէդ, ինքնահաւան ու կարծէ
թէ կը քալես, ճակատագրէն մինչ քըշուիս։ (Դուրս։)

ԱԴԱՄ

Թող անաւարտ այստեղ մընայ այս կերտուածք,
զերդ փըլատակ ազդարարող ամէնուն
որ կը ձըգտին իրենց չափէն աւելի.
մեծ հարցական մեր խեղճութեան եւ ոյժին։
(Դուրսէն ուրախութեան աղաղակներ կը լսուին, աշխատաւորները
կը ցրուին։ Արուսեակ կը վերադառնայ։)
Հըրճուէ՛ խուժան, որ մեծութիւն քու առջեւդ
խոնարհեցաւ։ Բայց մի՛ կարծեր թէ բանի։

ԵՒԱ

Մըխիթարուէ, ո՜վ սիրելիս, մի՛ տըրտմիր,
արդէն դաժան այդ փառքը ցուրտ ի՞նչ կ՚արժէ,
որ կը սողայ պաղ օձի պէս մեր միջեւ։

ԱԴԱՄ

Բայց մեծ է, մեծ։[13]

ԵՒԱ

Հեռո՛ւ մեզմէ։ Ծիչը, տես,
լռեց, ու մեր երջանկութիւնն է անխռով,
ի՞նչ տենչ ունիս երբ կուրծքիս վրայ կը հանգչիս։

ԱԴԱՄ

Ո՛չ կին, ի՛նչ նեղ, ի՛նչ անձուկ է հորիզոնդ։
Ու ճիշտ ասով այրը խըրոխտ կ'առինքնես.
Ոյժէն կըրնայ տկարութիւնն լոկ սիրուիլ.
ինչպէս ծընող մը խընամոտ իր զաւկին
տըխեղծութի՛ւնը կը գըգուէ խանդակաթ։

ԵՒԱ

Ա՜խ, Փարաւոն, ձանձրոյթ կու տամ գուցէ քեզ
այս անօգուտ շաղփաղփութեամբս անիմաստ։
Ափսո՛ս, բայց ես չունիմ հանճար աւելի։

ԱԴԱՄ

Մի՛ ալ ուզեր դուն ունենալ, անուշիկս։
Բաւական խելք ունիմ ինքս ալ, չեմ հակիր
կուրծքիդ վըրայ ոյժ, մեծութիւն փընտռելու,
ո՛չ գիտութեան համար, որոնք ես կըրնամ
մատեաններուս մէջ պըրպըտել դիւրագոյն։
Բայց դու խօսէ՛, խօսէ՛, ձայնի՛կըդ լըսեմ,
թըրթըռացումն անոր թող սիրտս ողողէ։
Ինչ ալ ըսես, ինծի համար նոյն բանն է.
կը հարցընե՞նք թըռչնիկին թէ ի՛նչ կ'երգէ,
բայց հաճոյքով անոր ձայնին կ'ունկընդրենք։
Եղի՛ր ծաղիկ, սիրուն, անպէտ խաղալիկ,
բայց գեղեցիկ, իր արժէքն է անոր մէջ։(Արուսեակին։)
Տենչ մը սակայն երջանկութիւնս կը խռովէ.
իղձ մը, գուցէ յիմար, – բայց, ո՛չ, կատարէ, –
յանդուգն ակնարկ մը ինծի թող որ նետեմ
քանի մ'հազար տարիներ վերջ համբաւէս
ի՞նչ կը մընայ։

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Մինչ համբոյրներ կ'ըմբոշխնէք՝
դուն չե՞ս զգար շոյանքն անուշ զեփիւռին,
որ գըգուելէ ետք՝ այտերէդ կը սահի։
Կ'իջնէ փոշին իր անցած տեղ մանրամաղ,
մէկ տարուան մէջ քանի մը գիծ հաստութեամբ,
քանի մը դիզ կը բարձրանայ մէկ դարէն.
տասնեակ դարեր՝ բուրգերըդ ալ կը ծածկուին,
անունդ անգամ աւազի տակ թաղելով։
Շընագայլեր բուրաստանիդ մէջ կ'ոռնան,
անապատին մէջ ժողովուրդ մը գերի
եւ մուրացկան վըրաններն իր կը զարնէ։

(Ինչ որ Արուսեակ կ'ըսէ տեսանելի կը դառնան։)

Եւ այս բոլորն ոչ թէ մըրրիկ մ'ահարկու
կը կատարէ, կամ երկրաշարժ որոտուն,
այլ մեղմ զեռիւռն ահա, որ քեզ կը շոյէ։

ԱԴԱՄ

Ո՛հ, սոսկալի։

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Բայց մի՛ վախնար, լոկ հոգիդ
կը կորսուի, մարմինդ մումիայ կը մընայ,
դըպրոցական տըղոց տեսիլ շահեկան,
զազրադիմի, որուն վրայէն ջընջուած է
գիրը, արդեօք ըստրուկ մըն էր, թէ իշխան։

(Աքացի կը զարնէ մումիայի մը, որ մինչ այս գահին առջեւ բարձրացած էր եւ դանդաղօրէն վար կը գլորի աստիճաններէն։)

ԱԴԱՄ (Ոտքի ցատկելով։)
Դըժոխային բանդագուշանք, կորսուէ՛։
Ունայն ձըգտում, խօլական է փառքի տենչ –
դեռ կը լսեմ. մէկուն համար հազարներ,
պէտք է որ այս հազարներուն ձեռք բերեմ
իրաւունքներ պետութեան մը մէջ ազատ –
ուրիշ ճամբայ չէ կարելի։ Թող ջընջուին
անհատներն ալ ու թող համայնքը ապրի,
որ մեծ ամբողջ մ'անհատներէն կը կերտէ։
ԵՒԱ
Եւ կը թողուս զի՞ս ալ, որ քու սէրըդ եմ։
ԱԴԱՄ
Այո՛, քեզ ալ, գա՛հ, ամէն բան կը թողում։
Տա՛ր զիս դէպի նոր նըպատակ, Արուսեակ։
Կորսընցուցի շատ ժամանակ թանկագին
այս սին ճամբէն։ (Սուրը քաշած կը մեկնի։)
ԵՒԱ
Թէ յուսալիք դու դառնա՞ս
սիրտըդ սիրտիս վրայ, տէրս, հանգիստ կը գըտնէ։
ԱԴԱՄ
Այո՛, այո՛, կը զգամ պիտի գըտնեմ քեզ
նոր, մաքրուած կերպարանքով մը վըսեմ,
ու չըզըրկես պիտ'այն ատեն հրամայուած,
այլ զերդ ընկեր մը, հաճոյքի զգացումով։(Կ'երթայ։)
ԱՐՈՒՍԵԱԿ
Մի՛ շտապեր, մի՛, պիտի հասնիս դու շուտով
նըպատակիդ, յուսացածէդ ալ առաջ.
ու տեսնելով որքան սին է, պիտի՛ լաս,
իսկ ես պիտի խընդամ։ Երթանք, օ՛ն, յառա՛ջ։

ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

1 – Արուսեակի շողոքորթ, բայց չարամիտ խօսքերը, կ'ուզեն Ադամին մէջ արթնցել իր ապերջանկութեան գիտակցութիւնը։
2 – Պատմութեան ընթացքը առանց Աստուծոյ սկսող յանձնապաստան մարդուն խօսքերը։
3 – Ադամ ինքզինք կ'ուզէ խաբել ըսելով՝ թէ ոչ երջանկութիւն այլ փառք կը ցանկայ. բայց իր խօսքերուն մէջ կը զգացուին երջանկութեան փափաքը։
4 – Արուսեակ կ'ակնարկէ Գ Տեսարանին, ուր բնութեան ոյժերը իրմէ զօրաւոր են։ Այս ոյժերէն մէկն է նաեւ սէրը, որուն հանդէպ Արուսեակն ալ անզօր է, ինչպէս նաեւ Ադամ։
5 – Արուսեակ շողոքորթ ձեւի տակ կը ծաղրէ Ադամը, որ քիչ առաջ յայտարարած էր թէ Աստուծմէ ալ զօրաւոր եղած է. եւ հեգնելով խորհուրդ կու տայ ժխտել այն՝ որուն ոյժը կը զգայ, եւ որուն դէմ անզօր է. հաստատելով թէ նիւթ եւ ոյժ կայ միայն, ֆիզիքական աշխարհէն դուրս ոչինչ կայ։ Մէկ խօսքով նիւթապաշտութեամբ կը փաստարկէ։
6 – Փարաւոնը չի հասկընար ժողովուրդին ձայնը։
7 – Մեռելին անխռով հանգիստը՝ կարծես հեգնանք մըն է մարդոց տենդագին պայքարներուն, եւ կը խնդայ անոնց ունայն ճիգերուն վրայ։
8 – Ստրուկը մեռաւ, որով իր շղթաները խզուեցան ու ինքը այլեւս ազատ է։
9 – Ադամ մինչեւ հիմա չէր լսէր ժողովուրդին վայնասունը, իսկ հիմա Եւայի հանդէպ վառուած սէրը իրեն լսելի կ'ընէ զայն։ Այս տեսարանին խոր իմաստն է՝ թէ ընկերութեան առաջնորդները շատ անգամ իրենց բարի տրամադրութեամբ ալ չեն անդրադառնար

ընկերային թշուառութիւնները, մինչեւ որ իրենց անձնական պատճառի մը համար աչքերնին չբացուի, կամ աչքերնուն չըզարնեն անոնք։

10 – Ժողովուրդին ճակատագիրն է որ միշտ ծառայ ըլլայ մէկու մը, եւ տէրերը օգտուին անոր յոգնութիւններէն։ Ազատութեան փափաքը տիրապետութեան փափաք է որ ժողովուրդի անդամներէն մէկուն կամ միւնին երեւան կու գայ, իսկ ամբոխը՝ նոր վարչաձեւի մը երջանկութեան երազով՝ կը մնայ միշտ նոր առաջնորդներուն ստրուկը։

11 – Արուեստի տրամաբնութիւնը շրջանակ մըն է, որ ոչ ծայր եւ ոչ վերջ ունի, ստրկութեամբ կը սկսի եւ ստրկութեամբ կը վերջանայ։

12 – Արուեստ ելքի ճամբան կը ցուցնէ, որով առջեւ կրնայ առնուիլ ընկերային յեղափոխութիւններու. ազնուականներ ստեղծել. իշխանութիւն եւ պատիւ տալ յեղափոխութեան գլուխներուն եւ առանձնաշնորհութիւններով օժտել զանոնք, ասով գոհացնելով իրենց փառամոլութիւնը, թագաւորը կրնայ շարունակել տիրապետել։

13 – Փառքը մեծ գանձ մըն է, եւ Ադամ ստրուկները ազատագրելով ալ փառք կը փնտռէ։

14 – Ադամ յուսախաբ կը մնայ փառքէն ու կը սթափի, եւ հիմա ինք կ'ուզէ հազարաւորներու, ժողովուրդին երջանկութեան համար պայքարիլ։

Դ ՏԵՍԱՐԱՆԻՆ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆԸ

Ինչպէս յայտնի պիտի տեսնուի յաջորդական Թեսարաններէն ալ, Մատաջ ժամանակագրական ու միաժամանակ հոգեբանական յաջորդութեան տեսակէտի տակ ընտրած է Տեսարաններու նիւթերը։ Այս երկու տեսակէտներու տակ ալ շատ յաջող կերպով ընտրուած է Եգիպտոսի Փարաւոններու միջավայրը։

Եգիպտոս մեզի ծանօթ ամենահին քաղաքակրթութիւններէն մէկն է, որմէ մեզի մնացած յուշարձանները յայտնի նշաններ են անոնց փառքի ձգտումին։ Հոգեբանական տեսակէտով ալ երիտասարդներու մէջ առաջին եւ ուժեղ ձկտումներէն մէկն է փառքը, համբաւը։

Այս տեսարանին մէջ Փարաւոնը որոշ պատմական անձ մը չէ, այլ ներկայացուցիչ բոլոր Փարաւոններու։ Փառքի մեծութենէն կուրացած Փարաւոնը միլիոնաւոր ստրուկներու կեանքը կը զոհէ իր անձը անմահացնելու համար. ո՛չ կը զգայ եւ ո՛չ կ'անդրադառնայ անոնց ցաւն ու տառապանքը, մինչեւ որ սէրը չբանայ իր աչքերը, ու սիրոյ ջերմութեան ազդեցութեան տակն է միայն որ կը ծանօթանայ անոր։

Երբ ապագայի տեսիլով բոլորովին կը սթափի, նոր գաղափարականի մը ետեւէն կը վազէ, ուր անհատը հասարակութեան համար կը զոհէ ինքզինքը։

Ադամի ենթագիտակցութեան մէջ է թէ ինքն է յաւիտենական մարդը, որուն ոգին նորանոր կերպարանափոխութիւններու տակ կը պայքարի եւ ստէպ երեւան կու գայ իր երազի ընթացքին, ինչպէս նաեւ թէ Վաղեմի դրժումի Ոգին, յաւիտենական տարակոյսն է որ կ'առաջնորդէ զինք ապագայի պատմութեան մէջ, որով ստէպ զինք իր իսկական անունով, Արուեստ, կը կոչէ։

Ինչպէս հոս, յաջորդաբար ալ բոլոր Տեսարաններուն մէջ, ամէն անգամ որ Ադամ Եւայի հանդիպի, սիրոյ զգացումը կ'արթննայ իր մէջ անոր հանդէպ. եւ միշտ նոյն կը մնայ իր խորքին մէջ, ու Դրախտի երջանկութեան իր ընկերը ամէն կերպարանափոփոխութեան տակ ալ կը գտնէ ու կը ձգուի անկէ։

Տ Ե Ս Ա Ր Ա Ն Ե

(Աթէնքի մէջ։ Հրապարակ մը մէջտեղը ճառախօսներու բեմով։ Հրապարակի առջեւի մասին վրայ, կողմնակի, տաճարի մը բաց գաւիթը աստուածներու արձաններով, ծաղիկներու դրասանքներով եւ բագինով։ Եւա, իբր Լուկիա, Միլտիադէս զօրավարին կինը, իր Կիմոն զաւակին եւ խումբ մը սպասաւորներու ընկերակցութեամբ՝ զոհի նուէրներ բերելով դէպի տաճար կու գան։ Հրապարակին վրայ սինլքոր ամբոխ մը կը դեգերի։ Արեւշող առաւօտ։)

ԵՒԱ

Դէպի այս կողմ եկուր որդեակ սիրասուն։
Տե՛ս, հայրդ այն կողմ արագ նաւով հեռացաւ
պատերազմիլ Հայրենիքի սահմանին։
Հոն ժողովուրդ մը կ'ապրի բիրտ եւ ըմբոստ,
Հայրենիքի ազատութեան սպառնացող։
Ո՛ն, աղօթենք Երկինքին որ պաշտպանէ
Հայրենիքին իրաւունքներն, ո՜վ որդեակ,
եւ դարձընէ հայրըդ հերոս ողջանդամ։

ԿԻՄՈՆ

Բայց հայրս ինչո՞ւ գընաց երկիրն այն հեռու,
պաշտպանելու այս վատ ամբոխն ապիկար,
մինչ վ[illegible]խրութեամբ իր կինն սիրուն կը հիւծի։

ԵՒԱ

Վա՜հ, մի՛ դատեր քաջազուն հայրդ, ո՜վ տըղաս,
Նըման զաւկին վրայ երկինքէն անէծք կայ։
Իրաւունքն է լոկ կողակցին սիրական
իր ամուսնին մեծ քայլերուն վրայ ողբալ,
զոր թէ չառնէր սակայն, պիտի ամըչնար։
Հայրըդ գործեց ինչպէս մարդու մը ~~պարտքն էր~~ էր վայել։

ԿԻՄՈՆ

Կը վախնա՞ս, մայր, տըկար ըլլալ եւ պարտուիս։

ԵՒԱ

Ո՛չ, ո՛չ, տըղաս, հայրդ է հերոս, պիտ'յաղթէ.
բան մը կայ լոկ, որուն համար կը խիթամ,
Չըկարենայ յաղթել անձին։

ԿԻՄՈՆ

Եւ ի՞նչպէս։

ԵՒԱ

Ձայն մը հըզօր ունի հոգին, փառքի տենչ.
որ կը նընջէ ստրուկին մէջ ալ կամ անոր
անձուկ ծիրին մէջ կը ցածնայ ոճիրի։
Բայց դիւցած ազատութեան արիւնով
կը բարձրանայ հերոսութեան քաղքենի։
Սա է ծընող ամէն գործի վեհապանծ,
բայց [illegible] չափազանց թէ զօրանայ, իր մօր դէմ
կ'ելլէ մինչեւ մէկն իրենցմէ ըսպաննուի։
Եթէ տենչն այս իր հոգւոյն վրայ բըռնանայ,
եթէ դառնայ Հայրենիքի դաւաճան՝
Զինք կ'անիծեմ։ Ո՛հ, աղօթենք մենք, որդեակ։

(Կը մտնեն տաճարին գաւիթը, մինչ այս՝ հրապարակին վրայ միշտ աւելի բազմութիւն կը հաւաքուի։)

ԱՌԱՋԻՆԸ ԱՄԲՈԽԷՆ

Մեզ չի հասնիր ըզգայացուցն ոչ մէկ լուր.
կարծես ոսոխ գըտած չըլլան մեր գունդերն։

ԵՐԿՐՈՐԴԸ ԱՄԲՈԽԷՆ

Եւ հոս թըմրած ու քընոտ է ամէն մարդ,
ծըրագիրներ այեւս ոչ ոք կը հիւսէ,

ինչպէս երբեմն, որոնց համար հարկ ըլլար
ձայնը վըսեմ ժողովուրդին գերիշխան։
Ես առտըւնէ կը թափառիմ արդէն հոս,
բայց քուէիս գնորդ մ'անգամ չըգըտայ։

ԱՌԱՋԻՆԸ ԱՄԲՈԽԷՆ

Ձանձրանալի կեանք ընծլիք բան չըկայ։

ԵՐՐՈՐԴԸ ԱՄԲՈԽԷՆ

Վընաս պիտի չընէր շըփոթ մը թեթեւ։

(Մինչ այս՝ Եւա բագինին կրակը կը վառէ եւ ձեռքերը լուալով նուէրները զոհելու կը պատրաստուի։ Իր սպասաւորները ձօնի երգը կը սկսին, որ տուն առ տուն կը խառնուի յաջորդ գործողութեան հետ։ Հրապարակը կը լեցուի քաղաքացիներով եւ ռամիկով. երկու ամբոխավարներ կը պայքարին իրարու դէմ բեմը գրաւելու համար։)

ԱՌԱՋԻՆ ԱՄԲՈԽԱՎԱՐ

Մեկդի՛, այս բեմն ինծ համար է հարկաւոր։
Հայրենիքն է վտանգի մէջ թէ լռեմ։

(Ամբոխը հաւանութիւն կը պոռայ։)

ԵՐԿՐՈՐԴ ԱՄԲՈԽԱՎԱՐ

Թէ խօսիս կը վըտանգուի։ Վա՛ր, վարձկան։

(Ռամիկը կը ծիծաղի եւ կը ծափահարէ։)

ԱՌԱՋԻՆ ԱՄԲՈԽԱՎԱՐ

Դու վարձկան չես, ըզքեզ ոչ ոք կը գընէ։
Քաղաքացիք, ցաւով կ'առնեմ հիմա խօսք.
ազնուական սըրտերու ցաւ է ու վիշտ
նուաստացնել մեծ մը հողին ու ցեղին.
ու մարդ մը մեծ պէտք է քաշեմ ես դատի
փառքի ~~[illegible]~~ [illegible]

ԵՐԿՐՈՐԴ ԱՄԲՈԽԱՎԱՐ

Լաւ ըսկըսար, նենգաւոր։
Ծաղիկներով քու կենդանինդ զարդարէ՛
զոր զոհելու սահմանած ես։

ԱՌԱՋԻՆ ԱՄԲՈԽԱՎԱՐ

Մեկդի՛ դուն։

ԱՄԲՈԽԻՆ ՄԷՋԷՆ

Այս ծաղրածուին ինչո՞ւ ականջ կը կախենք։

(Երկրորդ ամբոխավարը կը սկսին քաշքշել։)

ԱՌԱՋԻՆ ԱՄԲՈԽԱՎԱՐ

Պիտի խօսիմ, սիրտս որքան ալ ցաւի,
զի քեզ, վըսեմ եւ փառաւոր ժողովուրդ,
զօրավարէդ ալ գերագոյն կը դասեմ։

ԵՐԿՐՈՐԴ ԱՄԲՈԽԱՎԱՐ

Այս խաժամուժն անօթի եւ դաւաճան,
որ շան մը պէս իր տէրերու սեղանէն
ինկած փըշրանք մը կ'որոնէ։ — Ո՜վ դու վատ,
քու ճաշակիդ չեմ նախանձիր ես բընաւ։

ԱՄԲՈԽԻՆ ՄԷՋԷՆ

Անկցի, սա ալ մատնիչ մըն է, անկցի՛ նա։

(Դեռ աւելի կը նեղեն։ Եւա երկու աղաւնիներ եւ խունկ կը զոհէ բագինին վրայ։)

ԵՒԱ

Ափրոդիտէ, ո՜վ դիցուհի, ընդունէ[1]
ծուխն այս զոհին, խընդրեմ լսէ աղօթքիս.
ամուսինիս գըլխուն դափնի չեմ խընդրեր,
այլ սըրտին քաջ ընտանեկան անդորր լոկ։[2]

(Զոհի ծուխին մէջէն Սէրը կ'երեւի ժպտադէմ, շրջապատուած Շնորհքներէն, որոնք վարդ կը սփռեն վրան։ Խումբը աղօթքի մէջ խորասուզուած է։)

ՍՊԱՍԱՒՈՐՆԵՐԸ

Լըսէ իրեն։

ՍԷՐԸ

Ո՛վ կին, ամբիծ սըրտերու
օրհնէքը վրադ։

ՇՆՈՐՀՔՆԵՐԸ

Եւ Շնորհքներու հովանին։

ՍՊԱՍԱՒՈՐՆԵՐԸ

Աֆրոդիտէ, քեզի կ'երգենք գոհութիւն։

ԱՌԱՋԻՆ ԱՄԲՈԽԱՎԱՐ

Կ'ամբաստանեմ Միլտիադէսն, ո՛վ ամբոխ,
Թէ Հայրենիքն ան վաճառեց։

ԵՐԿՐՈՐԴ ԱՄԲՈԽԱՎԱՐ

Սուտ է, սուտ։
Մըտիկ ըրէ՛ք, եթէ յետոյ չէք ուզեր
ամօթալի զըղջալ։

ԱՌԱՋԻՆԸ ԱՄԲՈԽԷՆ

Վա՛ր, վա՛ր, աներես։
(Կը քշեն ամբոխին մէջ։)

ԱՌԱՋԻՆ ԱՄԲՈԽԱՎԱՐ

Ձեռքին մէջն են մեր կըտրիճներն ծաղկատի,
մէկ հարուածով կըրցաւ Լեմնո՛սը գրաւել,
փարոսի քով արդ կը յամէ։ Ծախուած է։

ԵՐՐՈՐԴԸ ԱՄԲՈԽԷՆ

Մահ իրեն, մա՜հ։

ԱՌԱՋԻՆ ՔԱՂԱՔԱՑԻ

Հէ՛յ, պոռացէք, կամ թէ ոչ
անմիջապէս կը կորսուիք տունէս դուրս։
(Ձոհը կ'աւարտի, աստուածները կ'աներեւութանան։)

ԵՒԱ (Ոտքի ելլելով։)

Երթանք, տեսնենք որդեակ, այս ի՞նչ աղմուկ է։

ԿԻՄՈՆ

Մատնիչ մըն է զոր կը դատեն հոն, մայրիկ։

ԵՒԱ

(Գաւիթի աստիճաններուն վրայ կենալով։)
Երբոր տեսնեմ թէ անօթի ժողովուրդ
մեծ[illegible] դատէ, սիրտս ու հոգիս կը ճմլին։
Թէ լուսաւոր մը ցեխին մէջ տապալի՝
ռամիկը զայն ուրախութեամբ կը դիտէ,
կարծես անով արդարանայ իր կեղտն ալ։

ԵՐԿՐՈՐԴԸ ԱՄԲՈԽԷՆ

Պոռալ կ'ուզեմ, տէ՛ր իմ, ձայնըս խըռպոտ է։

ԵՐԿՐՈՐԴ ՔԱՂԱՔԱՑԻ

Ա՛ռ սա, շուտով կոկորդըդ լաւ մը օծէ՛։

ԵՐԿՐՈՐԴԸ ԱՄԲՈԽԷՆ

Եւ ի՞նչ պոռամ։

ԵՐԿՐՈՐԴ ՔԱՂԱՔԱՑԻ

Ուժգին պոռա՛, թէ մեռնի՜։

ԱՄԲՈԽԻՆ ՄԷՋԷՆ

Մեռնի՜, մեռնի՜։

ԵՒԱ

Խօսքը որո՞ւ մասին է։

ԵՐԿՐՈՐԴ ԱՄԲՈԽԱՎԱՐ (Իրեն մօտենալով։)

Որո՞ւ մասին, որ գըլխաչափ բարձր է
ընկերներէն ու հանդուրժել չեն կըրնար։

ԵՒԱ

Միլտիադի՞ մասին է։ — Ո՛վ անմահ դիք։
Դուն, ծեր Կրիսպոս, քեզ ամուսինս փըրկած է
Ստրկութենէդ, արդ դո՞ւն ալ մահ կը գոչես։

ԿՐԻՍՊՈՍ

Ներէ՛ տիկին, բայց երկուքնէս մէկը լոկ
կըրնայ ապրիլ։ Այն որ պոռալ կը ստիպէ՝
զիս կը պահէ եւ իմ երեք զաւակներս։

ԵՒԱ

Վա՜յ քեզ, Կրիսպոս, ըստորնացած սեւ բախտէդ.
բայց կը ներեմ՝ թէ անօթի ես իրօք։
Իսկ դուն, Թերսիտ. եւ դուք ամէնքդ, ամէնքդ ալ,
որ կը նիրհէք բարիքներու մէջ հանգիստ,
որովհետեւ այրըս վանեց Թըշնամին
ձեր դըռներէն։ – Ապերախտներ ամէնքդ ալ։

ԹԵՐՍԻՏԷՍ

Թէեւ ես շատ, շատ կը ցաւիմ, ո՜վ տիկին.
բայց ի՞նչ ընեմ, ժողովուրդին ձայնն է սա.
իր ըստացուածքն ո՞վ վըտանգի կ'ենթարկէ,
դիմադրելով ալիքներուն ամեհի։

ԱՌԱՋԻՆ ԱՄԲՈԽԱՎԱՐ

Ժողովուրդին վըճիռն, ահա իմացէ՛ք։

(Արուսեակ իբր ռազմիկ, զարհուրած դէմքով, վազելով կու գայ։)

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Բօթ կը գուժեմ. դըրան առջեւն է Թըշնամին։

ԱՌԱՋԻՆ ԱՄԲՈԽԱՎԱՐ

Անկարելի. մեր յաղթական զօրավարն
անոնց դէմ չէ՞։

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Եւ ճիշտ ինքն է Թըշնամին։
Թէ ի՞նչ կ'եփի իրեն դէմ հոս, իմացաւ,
արդար ցասումն արթընցաւ իր սըրտին մէջ,
մինչ կը վիճէք հըրով-սըրով կը հասնի։

ԵՐԿՐՈՐԴ ԱՄԲՈԽԱՎԱՐ

Դուք էք պատճառ այս ամէնուն, մատնիչներ։

ԱՄԲՈԽԻՆ ՄԷՋԷՆ

Անկցի՛ն։ – Կեցցէ՛ մեր զօրավարն։ – Վա՜յ մեզի։
Ով որ կըրնայ, օ՛ն, թող փախչի՜։ – Վերջացանք։

ԱՌԱՋԻՆ ԱՄԲՈԽԱՎԱՐ

Ո՛չ, այլ երթանք խոնարհելու ընդառաջ։

ԵՒԱ

Ո՜վ դիք, որքան վիշտ էր ինծի դատաստանն
որով ըզքեզ կորսնցուցի ամուսինս.
ա՜խ, բայց դառն է, շատ աւելի, որ դուն զայն
հաստատեցիր։ Թէեւ դարձեալ տուն եկար։

ԱՌԱՋԻՆԸ ԱՄԲՈԽԷՆ

Կինը բըռնենք. Թէ քաղաքնիս վըռնասուի՝
թող նա մեռնի զաւակին հետ միասին։

ԵՒԱ

Կը մեռնէի, այր իմ, սիրով քեզ համար,
որ չըհասնէր զաւկիս անէծք հայրենեաց։

ԿԻՄՈՆ

Ինծի համար մի՛ վախնար մայր, կը պահէ
այս սըրբավայր, եկո՛ւր, ամէն վըտանգէ։

(Հալածողներու առջեւէն տաճարին գաւիթը կ'ապաւինին.
երկու Ջրանոյշներ վարդէ շղթայ մը կ'իջեցնեն իրենց եւ
ժողովուրդին միջեւ, որ անմիջապէս ետ կ'ընկրկի։ Դուրսէն
շեփորի ձայն կը լսուի, ամբոխը ճչալով կը փախչի ասդին ան-
դին։ Ջրանոյշները կ'աներեւութանան։)

ԱՐՈՒՍԵԱԿ (Քըքջալով ձեռքերը կը շփէ։)

Աղուոր կատակ։ Մըտքին համար ինչ լաւ է
ծիծաղիլ հոն՝ ուր սըրտերը կը պատռին։

(Դէպի տաճար դառնալով։)

Չխանգարէր միայն տեսիլն անդադար
մշտագեղին, յաւերժօրէն նորոգուող։
Կը մըսիմ ես իր ոլորտին մէջ օտար,
որ հոլանին ալ ողջախոհ, մեղքն ազնիւ,
ճակատագիրն իսկ վըսեմ կը դարձընէ
իր վարդերով եւ համբոյրով պարզունակ։
Բայց իմ աշխարհս ինչո՞ւ այսքան կ՚ուշանայ,
ցնորքներով սարսափելի, այլանդակ,
հալածելու անըրջային պատրանքն այս
որ կը կանգնէ ամէն անգամ մարդը, երբ
իր պայքարին մէջ իյնալու մօտ ըլլայ։
Պիտի տեսնենք սակայն սարսուռը մահուան,
երբոր հասնի քիչ ատենէն հոս մեզի,
այս տաղտկալի ըստուերական խաղերուն
պիտի չըլլա՞յ արդեօք փակման վարագոյր։[3] (Կը խառնուի ամբոխին։)

(Ադամ իբր Միլտիադէս վիրաւորուած կ՚առաջնորդուի, զինուած գունդի մը գլուխը անցած։ Ամբոխն ու ամբոխավարները առջեւը կ՚ելլեն պաղատագին։)

ԱՄԲՈԽԻՆ ՄԷՋԷՆ

Կեա՛ց զօրավար։ – Գըթա՛ մեզի, բարերար։

ԱԴԱՄ

Ի՞նչ մեղք ունիք, որուն համար կ՚աղաչէք։
Իսկ տըկարէն հըզօրը ի՞նչ կը խընդրէ։
Բայց ո՛չ որդիս կու գայ, ո՛չ կինս ընդառաջ.
Վընաս, յուսամ, իրենց գըլխուն չէ եկած։

ԵՒԱ

Ինչո՞ւ կու գաս, թէ կինըդ ալ, Միլտիադ,
չ՚ուրախանար քու գալուստիդ։ – Ո՛հ, որդեակ,
բըռէ, բըռնէ, կը գըլորի մայրըդ, տե՛ս։
Նաեւ անուն մ՚իսկ չես ժառանգեր քու հօրմէդ։

ԱԴԱՄ

Չեմ հասկընար, ի՞նչ կայ, կինըս կ՚անիծէ,
անդին ամբոխն աղերսագին, կուրծքըս մինչ
Հայրենիքին համար, ահա կ՚արիւնի։

ԵՒԱ

Բայց Հայրենիքն ու իմ հոգիս աւելի։
Ինչո՞ւ կու գաս գըլուխն անցած բանակիդ։

ԱԴԱՄ

Աստիճանիս շուք մը նըման չէ՞ր վայլեր։
Եկայ, քանի իմ վէրքըս խոր չէր թողուր
որ պաշտօնիս գըլուխ մընամ տակաւին։
Եկայ, որ զիս ղըկող վըսեմ ամբոխին
ձեռքերուն մէջ իշխանութիւնս դնելով
իմ գործերուս մասին իրեն հաշիւ տամ։
Զինակիցներս, ահա ըզձեզ կ՚արձակեմ,
Արժանի էք ձեր ակութի հանգըստեան։
Սուրս ալ Քեզի, ով Պալլասեան Աթենաս,
կը նուիրեմ բագինիդ վրայ կախելով։

(Ինքզինք վեր առաջնորդել կու տայ գաիթի աստիճաններէն։ Զինուորները կը ցրուին։)

ԵՒԱ (Ամուսինը ողջագուրելով։)

Ա՜խ, Միլտիադ, ազնուական մեծոգի.
Երջանկագոյն կին մը ո՞ւր կայ ինծմէ դուրս։
Զաւակըդ, տե՛ս, ո՜րքան քեզի է նըման,
ո՜րքան մեծ է, ու գեղեցիկ։

ԱԴԱՄ

Սիրելիք։

ԿԻՄՈՆ

Քաջ գիտէի հայրըս ինչ որ ալ ընէ
լաւ կ՚ընէ միշտ։

ԵՒԱ

Կ՚ամըչցընես զիս, որդեակ.
կողակիցին պարտքն է գիտնալ զանիկա։

ԱԴԱՄ

Դուն նուիրէ՛ քու հօրըդ սուրն, ո՛վ դրշակ։

ԿԻՄՈՆ (Սուրը կախելով բագինին վրայ։)

Դիցուհի, այս սուրը յարգի պահպանէ
մինչեւ այն օր՝ որ առնելու գամ քեզմէ։

ԵՒԱ

Եւ մայրը, թող այս կրկնակի նուէրին
խունկը սըփռէ։ Պալլաս, նայէ մեր վըրայ։
(Խունկ կը սըփռէ։)

ԱՌԱՋԻՆ ԱՄԲՈԽԱՎԱՐ (Բեմէն։)

Չէ՞ի ըսեր թէ մատնիչ է, թէ Դարեհ
զինքն է գընած, իսկ վէրքն այն լոկ կեղծիք մ՚է
եւ ալ չուզեր պատերազմիլ անոր դէմ։

ԱՄԲՈԽԻՆ ՄԷՋԷՆ

Թող մեռնի՛ ան։

ԱԴԱՄ

Ի՞նչ աղմուկ կայ դուրսը հոն։

ԵՒԱ

Ա՜խ Միլտիադ, սոսկալի խօսք կը շըրջի,
ամբոխն ըզքեզ դարձեալ մատնիչ կը կոչէ։

ԱԴԱՄ

Ծիծաղական. կ՚ամբաստանեն զիս մատնիչ,
զիս, որ դարձայ Մարաթոնէն յաղթական։

ԵՒԱ

Աւա՜ղ, սակայն եղելութիւն մ՚է տըխուր։
Դարձի՛ր-նայէ՛, ինչ նենգ աշխար կը գըտնես։

ԱՌԱՋԻՆ ԱՄԲՈԽԱՎԱՐ

Ինչո՞ւ բըռնել կը դանդաղիք։
(Ամբոխը տաճարին գաւթին առջեւ կը խուժէ, մէջերնին նաեւ Արուսեակ։)

ԵՒԱ

Միլտիադ,
մի՛ շարժիր այս սըրբավայրէն ապահով։
Բանակդ ինչո՞ւ ցըրուեցիր դուն, եւ ինչո՞ւ
մեղքի որջն այս կրակի ճարակ չըտուիր։
Լոկ շըղթայի է այս ջոլիրն արժանի,
որ կը զգայ թէ դուն իրեն տէր ես ծընած,
եւ գերազանց քան թէ իրենք միասին.
կը սպաննեն՝ որ չըխոնարհին քու առջեւդ։ 4

ԱՌԱՋԻՆ ԱՄԲՈԽԱՎԱՐ

Կը լըսէ՞ք, ինչ կ՚ըսէ կինը մատնիչին։

ԵՒԱ

Իրաւունքն է կնոջ պաշտպանել ամուսինն,
երբ մեղաւոր անգամ ըլլայ. աւելի
երբ իրեն պէս մաքուր մէկն է եւ վըսեմ,
իսկ թըշնամին այլասերած, ձեզ նըման։

ԱՌԱՋԻՆ ԱՄԲՈԽԱՎԱՐ

Վըսեմ ամբոխ, ինչո՞ւ այսպէս քամահել
կը թողուս քեզ։

ԱՌԱՋԻՆԸ ԱՄԲՈԽԷՆ

Գուցէ շիտակ կը խօսի։

ԱՌԱՋԻՆ ՔԱՂԱՔԱԻ

Համախոհն է կասկածելի։ Պոռացէ՛ք,
վատ ոգիներ, կամ անօթի սատկեցէ՛ք։

ԱՄԲՈԽԻՆ ՄԷՋԷՆ

Մա՜հ իրեն, մահ։

ԱԴԱՄ

Ծածկէ աչքերն զաւակիս.
Թող չտեսնէ արիւնս, – մէկդի դուն ալ, կին.
Ժայռին ինկող շանթը քեզի չհասնի։
Մինակ մեռնիմ, – եւ դեռ ինչո՞ւ ապրիմ ես,
ազատութիւնն երբ կը տեսնեմ թէ որքան
անմիտ բան է, որուն համար խօլաբար
պայքարեցայ ամբողջ կեանքիս ընթացքին։

ԱՌԱՋԻՆ ԱՄԲՈԽԱՎԱՐ

Ու դեռ ինչո՞ւ կը տատամսիք։

ԱՄԲՈԽԻՆ ՄԷՋԷՆ

Թող մեռնի՛։

ԱԴԱՄ

Չեմ անիծեր ժողովուրդն այս վատասիրտ.
Յանցաւոր չէ, լոկ բնութիւնն է անոր
որ դարձընէ թըշուառութիւն զինք գերի.
եւ դաւաճան ձեռքերու մէջ փառամոլ
ըստրկութեան ըլլայ գործիք արիւնռուշտ։
Ես եմ յիմար, թէ կարծեցի որ այսպէս
խուժանի մ'է ազատութիւն հարկաւոր։

ԱՐՈՒՍԵԱԿ (Մեկուսի։)

Տապանագիրդ յօրինեցիր։ Ու յարմար
շատ մը գալիք շիրիմներու փառաւոր։

ԱԴԱՄ

Վար տարէք զիս, ալ չեմ ուզեր օգտուիլ
սըրավայրի ապաւէնէն։

(Ինքզինքը վար առաջնորդել կու տայ աստիճաններէն, մեղմօրէն դնելով Եւան նաժիշտներու բազուկներուն մէջ։)

Պատրաստ եմ։

ԵՐԿՐՈՐԴ ԱՄԲՈԽԱՎԱՐ

Պաշտպանէ՛ քեզ, դեռ ամէն բան չէ կորած։

ԱԴԱՄ

Թէ ջատագով ըլլամ անձիս՝ վէրքըս շատ
պիտի ցաւի։

ԵՐԿՐՈՐԴ ԱՄԲՈԽԱՎԱՐ

Խօսէ՛, չէ՞ որ այս խուժան
դեռ քիչ առաջ առջեւդ գետին կը սողար։

ԱԴԱՄ

Անոր համար ճիշտ ամէն բան ի զուր է,
Նուաստացման չի հանդուրժեր ժողովուրդն։

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Պատրանքներէդ ըսթափեցա՞ր։

ԱԴԱՄ

Եւ ինչպէս։

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Ըմբըռնեցիր՝ թէ այս յիմար ամբոխին
ազնուագոյն տէրն էիր դուն քան ան քեզ։

ԱԴԱՄ

Կըրնայ ըլլալ, բայց երկուքն ալ են աղէտ.
տարբեր անուն, վախճանը միշտ նոյն բանն է,
եւ դիմադրել ունայն ճիգ է. չեմ կռուիր։
Ինչո՞ւ սակայն սիրտը հրավառ կը դիմէ
միշտ աւելի բարձրասըլաց ոլորտներ։
Թող ինքնիրեն համար ապրի եւ փընտռէ
հաճոյքն, որով կարճ գոյութիւնն իր լեցնէ,
Եւ դանդաչկոտ, գինով դիմէ դէպ [illegible]։ –
Առաջնորդէ նոր ուղիէն, Արուսեակ,
եւ քըրքիջով պիտի դիտեմ ուրիշի
առաքինի վարքն ու ցաւերն, ինծ համար
լոկ գոհացում որոնելով եւ հաճոյք։

Իսկ դու, ով կին, որ ատենօք ինծ դարպաս
անապատին մէջ կերտեցիր, – կը թուի –
եթէ ուզես մայր մը ինչպէս պատուաւոր,
կըրթել որդիս քաղաքացի մը արգոյ,
յիմար ես դու, եւ արժանի ծաղրանքին
բոզանոցի շըպարադէմ պոռնըկին,
որ միշտ արբշիռ, լոկ համբոյրներ կը տենչայ։
Հըրճուէ, վայլէ եւ ուրացիր սըրբութիւնն։
Իսկ ինծ պատիժ կ'երթամ ահա կառափնատ,
ո՛չ թէ գործած ըլլալով վատ արարքներ,
այլ գաղափար մը մեծ սըրտիս մէջ կրելուս։

(Մինչ այս կոճղ մը կը բերեն ատիճաններուն առջեւ, Արուսեակ քովը կը կենայ սակրը ձեռքին։ Ադամ գըլուխը կը խոնարհեցնէ։)

ԱՌԱՋԻՆ ԱՄԲՈԽԱՎԱՐ

Գըլխատեցէ՛ք։ Կեցցէ՛ ուրեմն Հայրենիք։

ԱՐՈՒՍԵԱԿ (կէս մը փսփսալով։)

Ի՛նչ գեղեցիկ բարի-երթաս, այնպէս չէ՞։–
Կըտրիճ տէր իմ, սարսուռ մը դուն չե՞ս ըզգար
դըժնէատեսիլ մահուան հովէն ցըրտաշունչ։

ԾՒԱ

Աղօթքներուս չունկընդրեցիր, ո՜վ Պալլաս։

(Տաճարէն, հեզադէմ երիտասարդի մը կերպարանքի տակ, Մահուան Ոգին, վար դարձուցած ջահով եւ պսակով, կը մօտենայ Ադամին։)

ԱԴԱՄ

Պալլաս լըսեց քեզի։ – Երկինքն օրհնէ՛ քեզ։
Խաղաղութիւն պատեց հոգիս, ո՜վ Լուկիա։

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Անէծք քեզի, ցնորական սին աշխարհ,
գեղեցկագոյն րոպէս դարձեալ եղծեցիր։

ԵՒԱ

Անէծք քեզի, ըստորոգի վատ ամբոխ,
դաժանօրէն երջանկութեան դուն դըպար,
իր թարմ ծաղիկն իսկոյն գետին թափեցաւ։
Զի քաղցըր չէ ազատութիւնն այնքան
քեզի, որքան ինծի եղաւ ցաւագին։

ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

1 – Փառքի, իշխանութեան տենչը, ստրուկն ալ ունի, որ երբ արթննայ իր մէջ, ոճրագործութեան կը մղէ զինք։ Ազատ մարդուն մէջ փառքի տենչը քաղաքական առաքինութեան կը փոխուի եւ մեծ ու վսեմ արարքներու կը մղէ մարդը։ Բայց եթէ չափազանցութեան երթայ, իր մօրը, ազատութեան դէմ կ'ելլէ եւ այդ կռուին մէջ կամ մարդը կը մեռնի եւ կամ ալ ազատութիւնը, այսինքն, մարդը բռնաւոր կը դառնայ։

2 – Ափրոդիտէ սիրոյ դիցուհին է. իբր նշան թէ լսած է աղօթքը իր որդին Սէրը (Էրոս – սիրոյ աստուածը) եւ Շնորհքները (Քարիթէս – գեղի եւ վայելչութեան դիցուհիները) կ'երեւցնէ։

3 – Արուսեակ յունական բնութեան պաշտամունքի մասին կը խօսի, որ մարմինն ալ կրօնական պաշտամունքի առարկայ դարձուցած էր եւ ճակատագիրն ալ աստուածացուցած։ Անհամբեր կը սպասէ իր աշխարհին, որուն մէջ Ջրանոյշները տգեղ ջատուկներու փոխուած են քրիստոնեայ ժողովուրդներու երեւակայութեան մէջ։ Սակայն ինքզինքը կը մխիթարէ որ Միլտիադէսի անդորր հաւատքը պիտի խախտի մահուան առջեւ։

4 – Եւայի համաձայն՝ խուժանը կը սպաննէ զայն՝ զոր իրեն տէր կը զգայ, ապաթէ ոչ բնազդաբար անոր պիտի ենթարկուէր։

5 – Ադամ Եգիպտոսի տեսարանին մէջ աւելի բարի տէր եղած էր ժողովուրդին, քան հիմա ժողովուրդը իրեն։ Սակայն երկու պարագաներուն մէջ ալ անկումի առաջնորդեց ընկերութեան կարգը։

6 – Դժոխք – ~~Հադէս~~ Hades, յունական կրօնական առասպելներու մէջ այն տեղն է՝ ուր մահէն վերջ հոգիները կ'երթան։

7 – Յոյն կրօնական երեւակայութեան համաձայն արուեստագէտները այսպէս կը ներկայացնէին Մահը։

Ե ՏԵՍԱՐԱՆԻ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆԸ

Այս Տեսարանին նպատակն է ցոյց տալ Ադամի նոր գաղափարականին վրիպումը։ Ժողովուրդներու պատմութեան մէջ ստէպ կը տեսնենք՝ թէ ծայրահեղ բռնապետութեան կը յաջորդէ ծայրահեղ ռամկավարութիւն մը։

Ռամկավարութիւնը առաջին անգամ իր լաւագոյն ձեւով Աթէնքի մէջ կ'երեւի, յաջորդելով ճիշդ բռնապետութեան մը։ Ուստի Մատաչ տեսարանը կը փոխադրէ Աթէնքի մէջ, որ արդէն ռամկավարութեան անկամ շրջանի մէջ կ'երեւի մեզի, որպէս զի աւելի դիւրաւ տեսանելի եւ ըմբռնելի դառնայ նոր գաղափարականի պարտութիւնը։ Մատաչ այնպիսի անձ մը կ'ուզէր ընտրել՝ որ պատմութեան քիչ շատ ծանօթ անձ մը լաւ ճանչնայ, ուստի Միլտիադէսը կ'առնէ, գործածելով զինք բանաստեղծական լայն ազատութեամբ։

Պատմութեան մէջ՝ Միլտիադէսի երիտասարդութեան շրջանին Աթէնքի մէջ տակաւին բռնապետութիւնը կը տիրէր եւ ինք Միլտիադէսն ալ ոչ թէ ռամկավար գաղափարականներու համար կռուած էր, այլ պարսիկներու դէմ, իր հայրենիքին ազատութեան համար. մանաւանդ թէ Թրակիոյ Քերսոնեսոն քաղաքի բռնաւորը դարձաւ, ու երբ պարսիկներու առջեւէն Աթէնք վերադարձաւ, զինքը այդ յանցանքով ամբաստանեցին։ Ինք սակայն դիւրաւ կրցաւ արդարացնել ինքզինքը, ցոյց տալով թէ իր հայրենիքին համար գրաւած էր Քերսոնեսոն քաղաքը։ Այնքան վստահութիւն ունեցան վրան՝ որ զինք Մարաթոնի ճակատամրտի զօրավար կարգեցին, ուր ինք փառաւոր յաղթանակ մը տարաւ պարսիկներուն վրայ։

Յաջորդ տարին Փարոս կղզին պատժելու համար, որ պարսիկներու դուռ բացած էր, նաւատորմիղով մը պաշարեց կղզին։ Փարոսցիները սակայն քաջութեամբ դիմադրած են եւ ինքն ալ վիրաւորուած ստիպուեցաւ ետ քաշուիլ։ Աթենացիները, մոռցած իր մեծ յաղթանակը, իր (հակառակորդներէն զօրացած) դատաստանի կը քաշեն զինք ու մահուան կ'ուզեն դատապարտել։ ~~զինք~~ Վիրաւոր Միլտիադէս անկողնով տանիլ կու տայ ինքզինք դատարան. թէեւ մահապատիժէն կ'ազատի, բայց 50 տաղանդի տուգանքի կ'ենթարկեն զինք, զոր չկարենալով վճարել՝ բանտ կը նետուի, ուր իր վէրքին պատճառով կը մեռնի։

Իր զաւակը, Կիմոն, իսկապէս արժանաւոր յաջորդ մը կը դառնայ իրեն, հօրը տուգանքը կը վճարէ եւ հաւատարիմ կը մնայ Աթէնքի։ Սակայն իր հանդէպ ալ ապերախտ կը գտնուին եւ ստէպ կ'ամբաստանուի եւ մինչեւ իսկ կ'աքսորուի. կը մեռնի պատերազմին մէջ՝ իր հայրենիքին համար կռուելով։

Միլտիադէսի կինը ոչ թէ Լուկիա կը կոչուէր, այլ Հեքեսիպիլէ, Թրակիացի թագաւորի մը աղջիկը։

ՏԵՍԱՐԱՆ Զ

(Հռոմի մէջ։ Բաց գաւիթ մը աստուածներու արձաններով, զարդարուն անօթներով, որոնց մէջ բուրումնաւէտ նիւթեր կը վառին. տեսարանը կը բացուի դէպի Ալպինեան լեռները։ Մէջտեղը պատրաստ սեղան մը՝ երեք ընկողմնարաններով[1]։ Ադամ՝ իբր Սերկիոլոս, Արուսեակ՝ իբր Միլոյ եւ Կատուլոս՝ զովողներ. Եւա՝ իբր Յուլիա, Հիպպիա եւ Կլուվիա՝ հոմանուհիներ, մերկ հագուած, շուայտանք կ'ընեն։ Ամպիոնի մը վրայ սրամարտիկներ կը կռուին, ստրուկներ հրամանի պատրաստ կեցած. սրինգահարներ կը նուագեն։ Մայրամուտ. ապա գիշեր։)

ԿԱՏՈՒԼՈՍ

Տե՛ս, Սերկիոլ, ո՜րքան ժիր է եւ ճարպիկ
սըրամարտիկն այս կարմրոակ երիզով,
գրաւի կու գամ թէ կը յաղթէ այդ միւսին։

ԱԴԱՄ

Ո՛չ, Հերակլէս վըկայ։

ԿԱՏՈՒԼՈՍ

Ա՜հ, ի՛նչ Հերակլէս,
աստուածներուն դեռ ո՞վ հաւատք կ'ընծայէ։
Ըսէ Յուլիա, պիտ' աւելի հաւատամ։

ԱԴԱՄ

Այդպէս ըլլայ։

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Երդումըդ է հաստատուն,
կեղծ աստուծմով՝ աստուած մը կեղծ փոխելով։
Ըսէ սակայն, երդումդ ի՞նչպէս հասկընանք,
գեղեցկութի՞ւնն անոր, թէ սէրդ իր հանդէպ,
կամ թէ զանի հաւատարի՛մ կը կարծես։

ԿԱՏՈՒԼՈՍ

Անցաւոր է գեղը, նոյն իսկ թէ չանցնէր՝
վաղը պիտի յոգնիս անկէ որ այսօր
քեզ կը գրաւէ, եւ նորութեան դիւթանքով
նըւազ գեղով կին մը քեզ պիտ' հրապուրէ։

ԱԴԱՄ

Անկեղծութիւնն իր կ'իմանամ։ Ո՞վ, ըսէք,
կը շըռայլէ իր կնոջ համար աւելի։

ՀԻՊՊԻԱ

Ո՜հ միամիտ, կըրնա՞ս անվերջ զինք գըգուել։
Թէ կըրնայիք ալ, բայց դուն որ կը տենչաս
յաւէտ անյագ հաճոյքներուն, զոր ի զուր
կը փընտռես, զի իւրաքանչիւր կընոջ մէջ՝
հաճոյքին մէջ մասը միայն կը գըտնես։
Մինչ մըտային տիպը գեղին, հաճոյքին,
դիւթանք մ'անհաս աչքիդ առջեւ կը փալփլի.
եւ ի՞նչ գիտնաս, քըմահաճոյք մը արդեօք,
կամ անուրջ մ'իսկ, չհրապուրէ քեզմէ զինք
սրամարտիկի մը մըկաններն ջախջախուած։

ԱԴԱՄ

Ճիշտ է, ճիշտ է. ա՛լ կը բաւէ՛ Հիպպիա։
Հաճոյքն ինչո՞ւ զերդ Տանտալոս կը քաշէ,[2]
զօրութիւնն երբ Հերակլէսին կը պակսի,
քանի փոխուիլ ալ չենք կըրնար զերդ Պրոտեւս։[3]
Յետ շաքթուան տառապանքին գերին տրտում՝
մինչ կը վայլէ ժամ մ'այնպիսի զոր ի զուր
տէրը կ'ըղձայ։ — Կամ թէ խոնջին հաճոյքն է
ումպ մը ջուր լոկ, մինչ մահ անոր՝ որ անյագ
կը խոյանայ ալիքներուն մէջ անոր։

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Ինչ փառաւոր բարոյական դաս մ՚է սա,
կուրծքերուն վրայ աղջիկներու գեղանի,
եւ ծաղկազարդ բաժակներով։ Գրա՞ւդ ապա։

ԱԴԱՄ

Եթէ շահիս, քուկըդ ըլլայ Յուլիա։

ԿԱՏՈՒԼՈՍ

Ապա թէ ես կորսընցընե՞մ։

ԱԴԱՄ

Իմս է ձիդ։

ԿԱՏՈՒԼՈՍ

Զորս շաբաթէն կընաս առնել, կամ թէ ոչ՝
նետել կու տամ միւռինէսի լճիս մէջ։[4]

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Տե՛ս Յուլիա, ձուկն այս համեղ եւ պարարտ.
կե՛ր, քանի որ ուրիշ մը պիտ՚գիրցընես։

[illegible] ԵՒԱ

Պիտի չուտե՞ն քեզ ալ որդեր գարշելի։
Ուրախանայ ողջը, իսկ թէ չի կընար՝
գէթ կըշտացած, լի բերանով քըրքըջայ։ (Կը խմէ։)

ԱԴԱՄ (Սրամարտիկին։)

Ինքզինքդ, է՛յ, ուժով պահէ՛։

ԿԱՏՈՒԼՈՍ

Օ՛ն, քաջ զարկ։

(Կատուլոսի սրամարտիկը կ՚իյնայ եւ կեանքին համար պաղատելով մատը կը բարձրացնէ[5]։ Ադամ գթութեան նշան կ՚ուզէ տալ, բայց Կատուլոս ձեռքը կը բռնէ եւ բռունցքը սեղմած, բութամատը դէպի ստորուկը կը ցցէ։)

Երկաթը քեզ[6]. – այլասերած, վատասիրտ։
Շատ ըստրուկներ ունիմ ես դեռ, ագահ չեմ.
ո՞վ այս փոքրիկ եւ [illegible] տեսարանն,
սիրուն տիկնայք, ձեզմէ պիտի խընայէր։
Չէ՞ որ համբոյրն է քաղցրագոյն եւ տենչն ալ
աւելի ջերմ՝ երբ փ չ մ՚արիւն կը թափի։

(Մինչ այս ախոյեանը կը սպաննէ իր հակառակորդ սրամարտիկը։)

ԱԴԱՄ

Ձիդ իմըս է։ Եկո՛ւր Յուլիա, գըրկէ՛ զիս։
Դիակը դո՛ւրս։ – Ալ կը բաւէ՛ այսօրուան։
Պարաւորներ, աղուոր խաղ մը սարքեցէ՛ք։

(Դիակը դուրս կը տանին, բեմը պարաւորները կը գրաւեն։)

ԿԱՏՈՒԼՈՍ

Եկուր դուն ալ, իմ Կլուվիաս, չեմ կըրնար
երկար դիտել որ ուրիշներ գըրկուին։

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Զհետեւի՞նք մենք ալ իրենց, Հիպպիա.
բայց նախ լըզէ շըրթներըդ՝ վրան չըլլայ թոյն։
Լաւ, արդ կըրնանք զըւարճանալ, աղաւնիս։

ԱԴԱՄ

Սիրտըդ ինչո՞ւ այնքան ուժով կը տրոփէ,
Չեմ կըրնար վրան հանգըստանալ, Յուլիա։ (Կը փսփսան։)

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Խենթին նայէ, սըրտի մասին կը խօսի։

ԿԱՏՈՒԼՈՍ

Տես սիրելիս, ես չեմ դըպչիր քու սըրտիդ,
ուզածդ ըրէ, կը բաւէ ես չըգիտնամ,
եւ ինծ [illegible] համբոյրդ ըլլայ միշտ վառ եւ պատրաստ։

ԿԼՈՒՎԻԱ

Շատ վեհանձն ես, կենացդ ըլլայ այս գինին։(Կը խմէ։)

ԿԱՏՈՒԼՈՍ

Լաւ, Կլուվիա, բայց բազուկնե՛րդ փափուկ
եւ կուրծքըդ գիրգ չըհեռացնես դուն ինծմէ.
տես, ըլսակս ալ գըլուխէս վար սահեցաւ։

(Պարուհիներուն։)

Ըսքանչելի դարձուածք մ'է սա ձեր խաղին.
լի հեշտանքի կրակով, կըցուած հաճոյքին։

ԿԼՈՒՎԻԱ

Կը ծածկեմ աչքդ, եթէ դուն հոն կը գըտնես՝
որուն համար ոգւով չափ ես կը մըրցիմ.
անոյշ խօսքի մ'ալ չեղայ ես արժանի։

(Արուսեակը ցուցնելով։)

Լաւագոյն է, նայէ թըթու այդ դէմքին։
Ի՞նչ պէտք անոր գեղատեսիլ այդ աղջիկ,
երբոր անկէ օգտուիլ ալ չի կըրնար,
եւ կը թողու որ մըրափէ. ինքը մինչ
պաղ աչքերով եւ հեգնական ժըպիտով
կը հետեւի քաղցըր բայց սին բաներու,
որ կը կազմեն խօսակցութեան բոյրն ու համ։

ԿԱՏՈՒԼՈՍ

Իրօք, նըման դէմք մը ամբողջ մեր խումբին
աւիւնին վրայ պաղ վարագոյր կը ձըգէ։
Վայրկեաններու կախարդանքին դիմադրողն,
որ չի թողուր հոգին սուզուիլ յորձանքէն,
լաւ մարդ մը չէ, թող տուն մընար այնպիսին։

ՀԻՊՊԻԱ

Ստուգապէս, գըեթէ արդէն կը վախնամ,
թէ խեղճին մէջ թափանցած է մահը սեւ,
որ քաղաքնիս կը դարձընէ անապատ։

ԱԴԱՄ

Մեկդի՛ պատկերն այս սըգաւոր։ Կրակոտ երգ,
տեսնենք, ձեզմէ ամենաշնորհն ո՞վ գիտէ։

ՀԻՊՊԻԱ (Կ'երգէ։)

Գինւով, սէրով
պէտք չէ երբեք յագենալ.
ամէն բաժակ
տարբեր տարբեր համ ունի։
Արբեցութիւնն,
արբեցութի՛ւնը անոյշ
կ'ոսկեզօծէ
մեր գոյութիւնն անցւոր,
ինչպէս արփին՝
գերեզմաններն աւերակ։
Գինւով, սէրով
պէտք չէ երբեք յագենալ.
ամէն աղջիկ
դիւթանք մ'ունի այլազան։
Արբեցութիւնն,
արբեցութի՛ւնը անոյշ,
կ'ոսկեզօծէ
մեր գոյութիւնն անցւոր,
ինչպէս արփին՝
գերեզմաններն աւերակ։

ԿԱՏՈՒԼՈՍ

Շատ աղուոր։ Իսկ դուն ի՞նչ գիտես, Կլուվիա։

ԿԼՈՒՎԻԱ (Կ'երգէ։)

Ժամանակին աշխարհը շատ յիմար էր.
երբոր սիրուն ասպետն այցի էր եկեր
Լուկրետիայի այրիութեան անկողնին,
հաճոյք չուզեց, հուր չըտուաւ շըրթունքին,

բացած կուրծքով նա հանրատուն չըվազեց,
այլ պաղ երկաթ ինքնիր սըրտին մէջ մըղեց։[8]

ԱՄԷՆՔԸ

Այսօր աշխարհս իմաստնագոյն է, հըրճուինք.
երանի՜ մեզ, որ ասոր մէջ մենք կ'ապրինք։

ԿԼՈՒՎԻԱ

Ժամանակին աշխարհը էր շատ յիմար.
Բրուտոս չըմնաց ամարանոցն իր պայծառ,
այլ սուր առած պատերազմի մեկնեցաւ,
վարձկան մը զերդ. եւ ի՞նչ վախճան ունեցաւ...։
Բարօրութեան համար անարգ ամբոխին՝
թափեց արիւն ռազմադաշտի երեսին։[9]

ԱՄԷՆՔԸ

Այսօր աշխարհս իմաստնագոյն է, հըրճուինք.
երանի՜ մեզ, որ ասոր մէջ մենք կ'ապրինք։

ԿԼՈՒՎԻԱ

Ժամանակին աշխարհը շատ յիմար էր.
հերոսներու գլուխը ցընորք էր բըռներ,
սըրբազան էր՝ որուն վրայ կը ծիծաղինք.
նըման խենթեր եթէ այսօր գըտնէինք՝
կ'ըլլային մեր կըրկէսներուն շատ ատակ,
մեզ տեսարան, գազաններուն ալ ճարակ։

ԱՄԷՆՔԸ

Այսօր աշխարհս իմաստնագոյն է, հըրճուինք.
երանի՜ մեզ, որ ասոր մէջ մենք կ'ապրինք։

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Ա՜խ, Կլուվիա, Հիպպիային յաղթեցիր.
Ես կ'ուզէի երգիդ ըլլալ հեղինակ։

ԱԴԱՄ

Ինչո՞ւ տըրտում ես. չե՞ս երգեր, Յուլիա։
Մեր շուրջ ամէնքն ծիծաղկոտ են եւ ուրախ։
Չե՞ս ախորժիր հանգչիլ արդեօք կուրծքիս վրայ։

ԵՒԱ

Ո՜չ, շատ. բայց ինծ ներէ, խընդրեմ, Սերկիոլ,
երջանկութիւնն քանի կ'ընէ զիս խոհուն,
կը թուի՝ թէ ժըպիտը չէ հարազատ։
Կը խառնուի շիթ մը վըշտէն անպատում
մեր քաղցրագոյն րոպէներուն մէջ անգամ,
կը զգանք գուցէ՝ թէ այդ րոպէն ծաղիկ մ'է.
ուստի խամրող։

ԱԴԱՄ

Նըման բան մ'ալ ես կը զգամ։

ԵՒԱ

Երբ մանաւանդ կը լըսեմ երգ ու նըւագ,
չեմ ունկըդըրեր սահմանափակ բառերուն,
թըրթըռացումն երգին զերդ նաւ կ'օրօրէ,
կը զգամ կարծես երազի մէջ ըլլայի՝
եւ թըռչէի ձայնին վրայէն թըրթըռուն
անցեալին մէջ հեռուներ, ուր արեւշող
արմաւներու տակ էի զուարթ, մանկական,
անմեղ եւ էր հոգւոյս կոչումն մեծ ու վեհ։[10]
Ներէ, դիւթանք մ'է երազի մը յիմար.
համբոյր մըն ալ քեզի. — ահա կ'արթըննամ։

ԱԴԱՄ

Մեկդի՛ նուագ, պարն ալ մեկդի՛. սիրտ կ'առնէ
յաւերժական այս քաղցրահամ ովկիան։
Դառնութիւն է զոր կը ցանկայ սիրտըս արդ,
գինիիս մէջ օշինդըր, խայթ շըրթներուն
վըրայ կարմիր, վըտանգ մ'ահեղ գըլխուս վրայ։
~~(Պարաւորները կը հեռանան~~

(Պարաւորները կը հեռանան, դուրսէն վայնասուն մը կը լսուի։)

Ի՞նչ վայնասուն ուղեղացունց է ասի։

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Դուրս մէկ քանի խելագարներ կը խաչեն՝
եղբայրութիւն եւ իրաւունք քարոզող։

ԿԱՏՈՒԼՈՍ

Արժանի են, ի՛նչու տուն չեն մընացած,
վայլելով եւ ողջ աշխարհ մոռնալով։
Ուրիշի գործն ինչո՞ւ զուր տեղ կը խառնեն։

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Մուրացիկն ալ հարուստ կ'ըղձայ իբր եղբայր,
փոխէ դերերն՝ ան խաչ պիտի հանէ քեզ։

ԿԱՏՈՒԼՈՍ

Թըշուառութեան, իշխանութեան վրայ խընդանք,
եւ ժանտախտին որ քաղաքին կը սպառնայ,
աստուածներու վըճիռներուն վրայ համայն։(Նոր վայնասուն։

ԱԴԱՄ (Ինքնիրեն։)

Կը զգամ, կարծես երազի մէջ ըլլայի,
եւ թըռչէի ձայնին վրայէն թըրթըռուն՝
անցեալին մէջ հեռուներ, ուր մեծ, վեհ էր
հոգւոյս կոչումն։ – Յուլիս։ այսպէս չէ՛

ԵՒԱ

Այո՛։

(Մինչ այս՝ կը մնա՛յ։ Գաւիթին առջեւէն յուղարկաւորներ
կ'անցնին՝ սրինգներով, ջահերով եւ լալկան կիներով։ Ամբողջ
խմբակը ժամանակ մը անշարժ, լռութեան մէջ կ'ընկղմի։)

ԱՐՈՒՍԵԱԿ (Քրքջալով։)

Ուրախութիւնն անհետացաւ, կը տեսնեմ.
ծաղրը հատաւ, գուցէ գինի ալ չըկայ,
որ մինչեւ իսկ" թըթուած դէմքն„ ալ ձանձրանայ։
Մէկը մեզմէ արդեօք կը զգա՞յ ահուդող,
կամ թիրեւըս դարձի եկած է յանկարծ։

ԱԴԱՄ (Բաժակը անոր շպրտելով։)

Գընա՛, կորի՛ր, եթէ այդպէս կը կարծես։

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Լաւ, այն ատեն ձեզի նոր հիւր մը կանչեմ,
գուցէ դառնայ երիտասարդ խանդն իրմով։
Է՛յ, ծառաներ, փութանակի ներս բերէք
ջահի լոյսով այս կողմերէն ճամբորդողն.
Թող հրամցընենք իրեն բաժակ մը խըմիչք։

(Մեռելը բաց դագաղով ներս կը բերեն եւ սեղանին վրայ կը
զետեղեն։ Յուղարկաւորները ետեւ կը մնան։ Արուսեակ բաժակը
կը բարձրացնէ։)

Խըմէ՛ ընկեր, այսօր քեզի, վաղն ինծի։

ՀԻՊՊԻԱ

Կը նախըտրե՞ս արդեօք համբոյր մը ինծմէ։

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Գըրկէ՛, գողցի՛ր նուէրն անոր բերանէն։[11]

ՀԻՊՊԻԱ

Թէ համբուրեմ ըզքեզ, ինչո՞ւ զինքը ոչ։

(Մեռելը կը համբուրէ։ Պետրոս Առաքեալ խումէն առաջ կու գայ։)

ՊԵՏՐՈՍ ԱՌԱՔԵԱԼ

Կեցի՛ր, կեցի՛ր, ժանտախտը դուն կը ծըծես։

(Ամէնքը սարսափով կը բարձրանան իրենց տեղերէն։)

ԱՄԷՆՔԸ

Ժանտախտը։ – Ո՜հ, սարսափելի՜. – Հեռացէ՛ք։

ՊԵՏՐՈՍ ԱՌԱՔԵԱԼ

Վա՜յ քեզի, ազգ Թըշուառական. - վատ սերունդ,
բախտը մինչեւ ժըպտի քեզի, ճանճ մ'ինչպէս
արեւշողին մէջ հեգնանքով, լըրբօրէն
կը կոխկըռտես բարոյական եւ Աստուած։
Դրանըդ սակայն վըտանգը երբ կը բախէ՝
եւ Աստուծոյ մատը հըզօր հասնի քեզ,
աներգաբար եւ յուսահատ կը կըծկիս։
Չե՞ս ըզգար որ կը ծանրանայ քու վըրադ
պատիժ երկնի։ Շուրջըդ նայէ՛, աչքըդ բա՛ց,
քաղաքդ անշէն կը դառնայ եւ ցանքդ ոսկի
կը կոխկըռտուի ազգէ մ'օտար ու կոպիտ,
կը քայքայուի կարգը, չըկայ հրամայող,
ոչ հըպատակ։ Սպաննութիւն, գողութիւն
ազատօրէն կ'երթեւեկին քաղքիդ մէջ,
իրենց ետին հոգը թողլով եւ սարսափ.
ո՛չ օգնութիւն, ո՛չ գութ երկրէ, երկընքէն։
Հաճոյքներու արբեցութեամբ չի լըռեր
այդ կոչը՝ որ քեզ կը ցընցէ կուծքիդ տակ,
զուր մըղելով դէպ' լաւագոյն նըպատակ։
Միայն զըզուանք կ'արթընցընէ, ոչ յագուրդ,
քու սըրտիդ մէջ հաճոյքը մեղկ, այնպէս չէ՞,
եւ մըտահոգ շուրջ կը նայիս դողդոջուն,
զուր ամէն բան, աստուածներուդ քու նախնի
չես հաւատար, վա՜ղ քար դարձած են անոնք։
(Աստուածներու արձանները կը փշրուին։)
Կը փըշրուին եւ նոր աստուած չես գըտներ,
որ խարամէն բարձրացընէ քեզ դարձեալ։-
Աչք մը նետէ, քաղաքըդ ո՞վ անապատ
կը դարձընէ, ժանտախտէն ալ աւելի,
զերդ ճըգնաւոր վայրաբընակ, լեցնելու
Թեբայիտի անապատներն ընդարձակ,[12]
հոն փընտռելով զգացումներուն բըթացած
բան մը գըրգռիչ, որ տակաւին բարձրացնէ։ -
Այլասերած սերունդ, պիտի կորսուիս
մեծ աշխարհի այս մաքրուող երեսէն։

ՀԻՊՊԻԱ (Սեղանին առջեւ թաւալելով։)

Վա՜յ ինծ, վա՜յ ինծ, ըրհուրելի ի՜նչ ցաւեր,
Տարտարոսի կըրակը եւ պաղ քըրտինք.[13]
ժանտախտը, ո՛հ, ժանտախտն, ահա կը մեռնիմ։
Ոչ մէկերնի՞դ կը խնամէ զիս, որ այնքան
հաճոյքներու մասնակցեցանք միասին։

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Այսօր քեզի, վաղը ինծի, սիրելիս։ -

ՀԻՊՊԻԱ

Սպաննեցէ՛ք, կամ կ'անիծեմ ամէնքդ ալ։

ՊԵՏՐՈՍ ԱՌԱՔԵԱԼ (Իրեն մօտենալով։)

Մի՛ անիծեր, դուստըր, մանաւանդ ներէ.
պիտի խնամեմ ըզեզ ես ու մեծն Աստուած,
յաւերժական Աստուած սիրոյ անարատ։
Իրեն դարձիր, եւ այժմ ահա այս ջըրով
հոգիդ իսկոյն սըրբուած մեղքի խարամէն
պիտի թըռչի իրեն։
(Կը մկրտէ զինք սեղանէն առած ջուրի ամանով մը։)

ՀԻՊՊԻԱ

Հայր իմ.- Թեթեւցայ։ (Կը մեռնի։)

ԿԱՏՈՒԼՈՍ (Ճամբայ ելլելով։)

Ես այսօր իսկ պիտի երթամ Թեբայիտ։
Ալ զըզուեցայ այս մեղաւոր աշխարհէն։

ԿԼՈՒՎԻԱ

Կեցի՛ր, ես ալ կ'ընկերակցիմ, Կատուլոս։(Կ'ելլեն։)

ԱԴԱՄ

(Մտախոհ կու գայ տեսարանին առջեւ, Եւա իրեն կը հետեւի։)
Դու դեռ հո՞ս ես, Յուլիա, եւ ի՞նչ կը փընտռես
ուր մահն արդէն ուրախութիւնն է սպաննած։

ԵՒԱ

Տեղըս հոն չէ՞ ուր որ դուն ես, Սերկիոլ։
Եւ ի՞նչ ազնիւ զգացումներ կուրծքիս տակ
պիտի գըտած ըլլայիր դուն, ո՛հ, արդեօք,
ուր անցեալը հաճոյքներ լոկ փընտռեցիր։

ԱԴԱՄ

Եւ իմ մէջս ալ, ափսո՜ս, լոկ զայն փընտռեցի։
Թըշուառաբար եւ փոքրոգի կորսուիլ
ի զուր կրելով։ Թէ կենդանի է Աստուած,
(Կը ծնրադրէ ձեռքերը երկինք բարձրացնելով։)
Թէ կ'իշխէ եւ խընամք ունի մեր վըրայ,
Նոր ազգ բերէ, նոր գաղափար աշխարհիս.
զայն՝ խորթ ցեղին ներարկելու նոր արիւն,
զայս՝ լաւերուն տալ բարձրագոյն ոլորտներ[14]
սաւառնելու։Ինչ որ մերն էր, մաշեցաւ,
կը զգամ։ — Եւ նոր բան գոյութեան բերելու
մենք անզօր ենք։ Լըսէ՛ մեզի, ո՜վ Աստուած։

(Երկինքին մէջ կ'երեւի խաչը լուսապսակով։ Լեռներու ետեւէն հրդեհուած քաղաքներու կարմրութիւնը կը տեսնուի։ Գագաթներէն կիսավայրենի գունդեր կ'իջնեն։ Հեռուէն ջերմեռանդն շարական մը կը լսուի։[15])

ԱՐՈՒՍԵԱԿ (Ինքնիրեն։)

Այս տեսիլէն պաղը կ'անցնի կըռնակէս,
Մարտըս սակայն մարդուն դէմ չէ՞ պպաքէն։
Եւ ինչ որ ես չըկըրցայ նա պիտ'ընէ.
Նըման խաղեր ըստէպ տեսած եմ արդէն։
Լուսապըսակն երբ մըթագնի յամրաբար՝
կը մընա միշտ փայտը խաչին արիւնռուշտ։[16]

ՊԵՏՐՈՍ ԱՌԱՔԵԱԼ

Ձայնըդ լըսեց Աստուած։ — Նայէ՛ շուրջդ ահա,
այլասերած երկիրը նոր կը ծընի։
Որոնք հըրդեղ քաղաքներուդ կու տային,
նըժոյգներով կը կոխէին առաթուր
ցանքերն անցեալ դարերու եւ իբր ախոռ
կը գրաւէին ունայնացած տաճարները,
երակներուն մէջ հիւանդոտ, ազազուն,
աւիշ ահա, եւ թարմ արիւն կը բերեն։
Կըրկըսին մէջ որոնք կ'երգեն շարական,
մինչ ամեհի վագրը կուրծքնին կը պատռէ,
աշխարհացունց գաղափարներ կը սըփռեն.
Եղբայրութիւն, ազատութիւն անհատին։

ԱԴԱՄ

Կը զգամ հոգին ուրիշ բան մ'ալ կը տենչայ,
ոչ լոկ վայելք սընարներու վրայ ուռած,
դանդաղօրէն արիւնաքամ ըլլալ, ո՜հ,
հաճոյք մըն է, որուն չըկայ հանգունակ։[17]

ՊԵՏՐՈՍ ԱՌԱՔԵԱԼ

Փառքն Աստուծոյ, ուրեմն ըլլայ քեզ վախճան,
եւ աշխատանք։ Անհատն ըլլայ թող ազատ
արժեցընել ինչ որ իր մէջ է թաքուն.
մէկ օրէնքէն լոկ կաշկանդուած. այն է սէր։[18]

ԱԴԱՄ

Օ՛ն ուրեմըն, ոգեւորուի՜լ, օ՛ն մարտի,
այս նոր ուսման համար։ Կերտել նոր աշխարհ,
որուն լոյսն է ասպետական արութիւն,

քնարերգութիւնն ալ խորանին առընթեր[9]
տիպը կընոջ գերբնականի բարձրացած։
(Պետրոսի վրայ յեցած ճամբայ կ՚ելլէ։)
ԱՐՈՒՍԵԱԿ
Անկարելին կ՚ոգեւորէ քեզ, Ադամ։
Արժանի է սա այր մարդուն եւ վրսեմ.
Հաճոյ Տիրոջ, զի կը վարէ դէպ՚երկինք,
բայց դեւին ալ, զի յուսահատ կը թողու։ (Իրենց ետե-
ւէն կ՚երթայ։)

ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

1 – Ընկողմնարան, Հռոմայեցիներու Lectus է՝ անկողնի նըման կահ-
կարասի մը, որուն վրայ բազմականները ճաշի ժամանակ ընկող-
մանած կ՚ուտէին։

2 – Տանտալոս՝ Արամազդի զաւակն էր, որ հօր գաղտնիքները յայտնած
ըլլալուն համար եւ աստուածները խաբած ըլլալուն համար՝ Տար-
տարոս նետուած էր, իբր պատիժ՝ մինչեւ վիզը ջուրի մէջ, բայց
միշտ կ՚այրէր ծարաւէն, որովհետեւ երբ խըմել ուզէր, ջուրը
կը փախչէր առջեւէն։ Չորս կողմն ալ համեղ պտուղներ եւ կե-
րակուրներ ունէր, բայց երբ ուտել ուզէր՝ անոնք վեր կը բարձ-
րանային ու չէր հասնէր անոնց։

3 – Պրոտեւս, Պոսիդոնի ենթարկուած ծովային աստուած մըն էր, որ
ամէն կերպարանք կրնար առնել։

4 – Միւռինէս, օձաձուկի նըման համեղ ձուկ մը, շուրջ մէկ, մէկ
ու կէս մետր երկարութեամբ, մսակեր եւ անյագ. Հռոմայեցի-
ները յատուկ աւազաններու մէկ կը բուծանէին զանոնք, եւ եր-
բեմն իրենց ստրուկները, պատժելու համար, ողջ ողջ անոնց
կը նետէին։

5 – Յաղթուած սըրամարտիկը ցուցամատը բարձրացնելով կը պաղատէր
որ իր կեանքը խնայուէր։ Եթէ կայսրը կամ ժողովուրդը խնա-
յէին անոր, բռունցքերնին կը բարձրացնէին. իսկ եթէ մեր-
ժէին խնդրանքը՝ բռունցքերնին սեղմած եւ բութմատերնին դէ-
պի վար նշան կ՚ընէին։

6 – Երկաթը քեզ, կամ Երկաթը ընդունէ – Recipe ferrum, այս ինքն՝
մահուան վճիռն էր, որն է սըրամարտիկը թող ընդունի վերջ-
ջին, մահուան հարուածը։

7 – Սեւ մահ – ժանտախտ։

8 – Լուկրետիա, Տարկուինոս Կոլլատինոսի այրին էր, որ ինքնասպան
եղաւ, որովհետեւ Սեկստոս Տարկուինիոս զինքը անպատուեր էր
բռնաբարելով։ Կլուվիա եւ ընկերները կը ծաղրեն կնոջական
առաքինութիւնը։

9 – Կեսարի որդեգիր, եւ զինքը սպանող Յունիոս Բրուտոսն է։

10 – Եւա կը վերայիշէ Դրախտի երջանկութիւնը։ ''Սահմանափակ բա-
ռերը,, կը հակադրուին երաժշտութեան. այս ինքն է՝ թէ խօսքը
նուազ զգացում կրնայ արտայայտել եւ արթնցնել հոգիին մէջ
քան երաժշտութիւնը։

11 – Նուէր – Obulus. փոքրիկ արծաթէ դրամ մըն էր զոր հռոմայեցի-
ները մեռելին բերանը կը դնէին, որպէս զի Անդի աշխարհի
նաւավարը, Քարոն, զիրենք ~~փոխադրէ~~ Ստիւքս գետին վրայէն։

12 – Ճգնաւորները, մանաւանդ քրիստոնէութեան առաջին դարերուն,
մարդիկ էին որ կը քաշուէին անապատներու առանձնութեան մէջ
եւ մարմիննին կը նեղէին, հոգին սրբացնելու համար։
Իսկ Թեբայիտ՝ Վերին-Եգիպտոսի մասն է, ուր կը սկսէր անապատը,
եւ ուր ճգնաւորներէն շատերը կ՚ապրէին։

13 – Տարտարոս – Orcus-ի համար դրուած, Դժոխք բառը չկրկնելու հա-
մար հայերէնի մէջ, զոր Հատէսի համար գործածած եմ։ Մեռել-
ներու հոգիներու տեղն էր Անդին աշխարհի մէջ։

14 – Զայն, այս ինքն նոր ազգ, նոր ժողովուրդ, որ վերանորոգէ ապականած հռոմէական արիւնը։ Զայս, նոր գաղափար, որպէս զի լաւագոյն մարդոց գաղափարականները աւելի բարձր նպատակներ ունենան։

15 – Ադամի աղօթքը լսելի կ'ըլլայ, ուստի կ'երեւի լուսապսակով խաչը, որ աստուածային գաղափարականի նշանն է, քրիստոնէութիւնը. կիսավայրի գունդերը՝ մաքուր մնացած նախնական նոր ժողովուրդներն են, իսկ ջերմեռանդն շարականը՝ մօտեցող կրօնասէր եւ բարեպաշտ ապագայի նշանն է։

16 – Արիւնոտ խաչը նշան է մոլեռանդ քրիստոնէութեան, որ ամէն բռնի միջոցներով կ'ուզէ տարածել կրօնքը, եւ կրօնքի անունով հալածանքներ կը յարուցանէ։ Բռնութեան հանդէպ Արուսեակ միշտ համակրանք կը զգայ։

17 – Արիւնաքամ ըլլալ դանդաղօրէն զրկանքի եւ նեղութեան կեանքն է Աստուծոյ համար յանձն առնուած։ Իսկ հաճոյք բառը Մատաջի համար միայն զգայական իմաստով չի գործածուիր, այլ ստէպ ուրախութեան եւ երջանկութեան իմաստով։

18 – Անհատին ազատութեան միակ կապանքն է, սէրը, եղբայրսիրութիւնը։

19 – Ադամի այս խօսքերով՝ յաջորդ տեսարանին կը կապուինք, որուն մէջ Ասպետական կարգը հիմնելով, կ'ուզէ քրիստոնէական գաղափարականը իրագործել։ Իսկ քերթողութեան կամ բանաստեղծութեան գաղափարականն ալ, հաւատացեալ կրօնասէր կինն է, ինչպէս կը յայտնուի Միջին դարու գրականութեան մէջ։

Զ ՏԵՍԱՐԱՆԻՆ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆԸ

Այս հռոմէական տեսարանին մէջ միակ պատմական անձը Ս. Պետրոս Առաքեալն է։ Ինչպէս միշտ, այս տեսարանին մէջ ալ բանաստեղծական ազատութեամբ գործածուած։ Հեղինակը ոչ թէ ճիշտ քրիստոնէութեան սկզբնաւորութեան ժամանակին մէջ կը սահմանափակուի, այլ մէկ տեսարանի մէջ կը խտացնէ հռոմէական անկումին ամբողջական շրջանը, մինչեւ բարբարոսներու արշաւանքը, որոնք նոր ժողովուրդը պիտի կազմեն եւ նոր գաղափարականի առաջ տանողները պիտի ըլլան, որն է քրիստոնէական սիրոյ եւ ասպետականութեան գաղափարականը։

Ներկայացուած զեղ եւ բարոյական անկեալ վիճակը, ոչ թէ միայն չափազանցուած չէ, այլ, ինչպէս ծանօթ է, աւելի մեղմ կը ներկայանայ մեր աչքերուն առջեւ։ Շիտակ է թէ այդ անկումի ամէնէն գէշ շրջանին ալ կային միշտ բարձր բարոյականով եւ գաղափարականներով հռոմայեցիներ ալ։ Սակայն Մատաջի նպատակը, ինչպէս տեսանք, ոչ թէ ժամանակաշրջաններ, կամ մարդկային պատմութիւնը ներկայացնելն է, այլ հոգեբանական յեղաշրջումը, գաղափարականներու ծնունդն ու անկումը, ներկայացուած նիւթապաշտ եւ անհաւատ տեսակէտի տակ, որուն ներկայացուցիչը՝ Արուսեակն է։

Տեսանք՝ թէ ինչպէս փառասիրութեան առաջին գաղափարականը ինկաւ, քանի որ ինքնին սխալ էր, փառասիրութիւնը ինքնին չի կրնար բարձր գաղափարականներու տանիլ, որովհետեւ անոր հասնելու համար՝ անհատը հազարաւորներ պէտք է զոհէ։ Ազատութեան գաղափարականը վրիպեցաւ, որովհետեւ ամբոխը ապերախտ է իր ծառայողներու հանդէպ։ Հոգեբանական բնական հետեւանք մըն է անտարբերութիւնը եւ ինքզինքը հաճոյքին տալը։ Ասոնք սակայն չեն կրնար գոհացնել, եւ ի վերջոյ զզուանք եւ նողկանք կը ծնանին մարդուն մէջ։ Այս անկումէն մարդը չի կրնար կանգնիլ առանց Աստուծոյ օգնութեան, որ կը տեսնուի Պետրոս Առաքեալի հզօր խօսքերուն մէջ։

Այս երեք տեսփքաններով կը փակուի մարդկութեան Հին շըր-ջանը, Նախաքրիստոնէական շրջանը։ Յաջորդներով կը սկսի Նոր շրջան մը, Նոր գաղափարականներով, որոք աստիճանաբար առաջ կ'երթան, եւ Արուսեակի տուած լոյսին տակ՝ անոնք ալ դատապարտ-ուած անկումի եւ վրիպելու իրենց Նպատակէն։

Տ Ե Ս Ա Ր Ա Ն   Է

(Կոստանդինուպոլսոյ մէջ։ Հրապարակ մը ուր քանի մը քաղաքացիներ կը դեգերին։ Մէջտեղը՝ Պատրիարքին պալատը, աջ կողմը՝ կուսաններու վանք մը, ձախ կողմը՝ պուրակ։ Ադամ, իբր Տանկրեդ, ուժեղ, չափահաս մարդ, ուրիշ ասպետներով, Ասիայէն դարձող Խաչակիրներու գլուխը անցած, կու գան ծածանող դրօշներով եւ թմբուկներու ձայնով. Արուսեակ՝ իբր ասպարակիր։ Երեկոյ, ապա գիշեր։)

ԱՌԱՋԻՆ ՔԱՂԱՔԱՑԻ
Ահա, դարձեալ գունդ մը կու գայ բարբարոս,
փախչինք, փակենք դուռ ու դրանդի, թէ չըլլայ
որ փափաքնին գայ կողոպտել մեզ նորէն։
ԵՐԿՐՈՐԴ ՔԱՌԱՔԱՑԻ
Կին եւ աղջիկ պահենք, ջոլիրն այն վայրագ
լաւ կը ճանչնայ սերայներու հաճոյքներն։
ԱՌԱՋԻՆ ՔԱՂԱՔԱՑԻ
Մեր կիներն ալ՝ իրաւունքներն յաղթողին։
ԱԴԱՄ
Կեցէ՛ք, ինչո՞ւ մեր առջեւէն կը փախչիք...
այս սուրբ նըշանն արդեօք մեր վրայ չէ՞ք տեսներ,
որ կը կապէ նոյն վախճանին զերդ եղբայր։ –
Մեր հաւատքին լոյսը տարինք Ասիոյ.
կրօնքը սիրոյ, որպէս զի զգան շնորհնեքն իր
վայրենացած միլիոններ, ուր որ սուրբ
խանձարուրքը մեր հաւատքին կ'օրօրուէր։
Արդեօք ձեր մէջ չըբընակի՞ պիտի սէր։
ԱՌԱՋԻՆ ՔԱՂԱՔԱՑԻ
Նըման խօսքեր շատ անգամներ լըսեցինք,
ապա տեսանք մեր տուներուն հըրկիզումն։(Կը ցրուին։)
ԱԴԱՄ (Ասպետներուն։)
Տեսէ՛ք, ահա այս է պըտուղն անէծքին,
երբ բազմութիւն մ'անօրէններ չար մըտքով,
անկոչօրէն, իբր առաջնորդ կը կանգնին՝
ձեռքերնուն մէջ ծածանելով դրօշը սուրբ,
բայց վատօրէն շոյելով կիրքն ամբոխին։ –
Ո՜վ իմ ասպետ բարեկամներս, մինչեւ որ
պատիւն ու փառք աստուածային, քաջութիւն,
ու կնոջ ըլլան հըզօր պաշտպան մեր սուրբեր՝
մենք ենք կոչուած սանձահարել դեւն այս պիղծ,[2]
առաջնորդել հակառակ իր ցանկութեան,
որ միշտ վըսեմ, ազնիւ գործէ անդադար։
ԱՐՈՒՍԵԱԿ
Լաւ կը խօսիս Տանկրեդ, բայց երբ ժողովուրդն
ալ քեզ չուզէ իր առաջնորդն ընդունիլ։
ԱԴԱՄ
Յաջողութիւնն ալ հոն է ուր որ ոգին կայ։
Ջինքը կ'ընկճեմ։
ԱՐՈՒՍԵԱԿ
Բայց անոր մօտ պիտ'իջնե՞ս,
թէ տեսնեմ որ ինքն ալ ունի այդ ոգին։
ԱԴԱՄ
Ինչո՞ւ իջնել։ Աւելի վեհ պիտ'ըլլայ
եթէ զանի մինչեւ ինծի վերցընեմ։
Անօգնական ըրժուար տեղէն պայքարին
հրաժարելնիս՝ ճիշտ նոյնքան է փոքրոգի,
որքան ընկեր նեղմըտութեամբ չընդունիլ,[3]
նախանձելով անոր վարձքի բաժնին վրայ։

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Մեծ գաղափարն, ահա ինչպէս հիւծեցաւ,
որուն համար մարտիրոսներ կեանք տուին
կըրկէսին մէջ. սա՛ է ուրեմն անհատին
ազատագրումն. եղբայրութիւն արտարոց։

ԱԴԱՄ

Չիս մի՛ ծաղրեր։ Մի՛ կարծեր վեհ գաղափարն
ես չըմբռնեմ։ Կեանքիս իղձն է անիկա։ —
Կրնայ եւ թող գործէ՝ ով սուրբ կայծն ունի.
ով որ մեզի բարձրանալու կը ճըգնի՝
սուրի զարկ մը մեր կարգին մէջ կը դասէ, 4
գանձերը բայց պէտք է պահենք մեր կարգին
խառնակութեան դէմ տակաւին զեռացող։
Երնէ՜կ թէ գար, ժամը հասնէր, երանի՜,
Խումբը քանդուէր, զի ամէնքն ալ մաքուր են.
փըրկութիւննիս այն ատեն պիտ'աւարտի։
Կասկածէի պիտ' այդ օրուան գալուստին,
եթէ չըլլար շարժում տուող այդ գործին
վըսեմական, բարձրեալն Աստուած նոյն ինքնին։ 5
Թէ մեզ ինչպէս ընդունեցան, տեսաք արդ։
Որբ մընացինք ժըխորին մէջ քաղաքին,
ահա, պուրակն այն մեզ միայն կը մընայ
վըրան զարնել, ինչպէս վարժած ենք արդէն
բանակին մէջ. լուսագոյն օր յուսանք գայ։
Կը հետեւիմ ձեզ, քալեցէ՛ք. ինծ ամէն
ասպետ հաշիւ մարդոց համար պիտի տայ։
(Խաչակիրները վրան կը զարնեն։)

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Ափսո՛ս, շըքեղ գաղափարնե՛րըդ կըրկին
համբաւոր խընձոր մը քեզ կ'ընծայեն,
որ կարմիր է դուրսէն, իսկ ներս որդնալից։

ԱԴԱՄ

Ազնուական բանի մ'ալ չե՞ս հաւատար։

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Եւ ի՞նչ օգուտ թէ հաւատամ, ցեղըդ երբ
չի հաւատար։ — Ասպետական կանգնած կարգդ
ալիքներու մէջ ծովուն զերդ վառ փարոս
պիտի մարի, ու դառնալով կիսաւեր՝
պիտ'աւելի վըտանգ դառնայ անվեհեր
ուղեւորին, քան թէ ըլլար միշտ անլոյս։ 6
Ամէն բան որ կ'ապրի օրհնէք սըփռելով,
օր մը պիտի մեռնի, հոգին կը մեկնի,
կը մընայ դին իբրեւ սատակ քարշելի՝
որ մահաբեր ժահ կը սըփռէ իր չորս դին
նոր աշխարհին մէջ որ կ'աճի։ Վաղեմի
ժամանակին փառքերը, տե՛ս, թէ ինչպէս
մեզ կը մընան։

ԱԴԱՄ

Մինչեւ փըլչի կարգերնիս՝
ուսումը սուրբ ամբոխին մէջ կը մըտնէ,
եւ չի մընար ոչ մէկ վըտանգ։

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Սուրբ ուսո՛ւմ;—
Սուրբ ուսումն է ճիշտ ձեր փործանքն արդարեւ,
որովհետեւ թէ դիպուածով զայն գըտնէք՝
այնքան զանի կը դարձընէք, կը սըրէք,
կ'անդամատէք ու կը տաշէք, մինչեւ որ
խելագարիք եւ կամ կապանք դառնայ ձեզ։

Միտքը ճըշգրիտ գաղափարներ չի տանիր,
սակայն դուք ճիշտ զայն կը փընտռէք անդադար.
Հըպարտ մարդիկ, ձեզի անէծք մ'է ասի։
Այս սուրը տե՛ս, մազ մ'աւելի կամ նուազ
կըրնայ ըլլալ, էութիւնն իր չի փոխուիր,
այսպէս կըրնաս շարունակել յաւիտեան.
ո՞ւր է ճըշգրիտ կէտը սահման որ դընէ։
Ըզգայարանքդ անմիջապէս կը գըտնէ՝
թէ մեծ չափով փոփոխութիւն կատարուի։[7]
Զուր տեղը բայց ի՞նչ չարչարուիմ, կը յոգնիմ
շատ խօսելէն, քիչ մը շուրջըդ ալ նայէ։
(Քանի մը քաղաքացիներ նորէն կու գան։)

ԱԴԱՄ

Բարեկամներ, շատ յոգնած ենք, կը յուսամ
զուր քենք փընտռեր ոստանին մէջ քրիստոնեայ
մեզ օթեւան։

ԵՐՐՈՐԴ ՔԱՂԱՔԱՑԻ

Հերձուածող չարագոյն
չե՞ս դուն արդեօք հեթանոսէն, հարցն այս է։

ՉՈՐՐՈՐԴ ՔԱՂԱՔԱՑԻ

Հոմոուզիոն, հոմոյուզիոն արդեօք դուն
կը դաւանի՞ս։[8]

ԱԴԱՄ

Չեմ հասկընար ի՛նչ կ'ըսէք։

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Ուշադրութիւն, չարտայայտուիս դուն հիմա։

ՉՈՐՐՈՐԴ ՔԱՂԱՔԱՑԻ

Կը տատամսի, այլադաւան է ինքն ալ։

ՇԱՏԵՐ

Հեռու, հեռու, մեր տուներուն մէջ փակուինք։
Նըզովք անոնց՝ որ զիրենք հիւր ընդունին։(Կը ցրուին։

(Պատրիարքը արքունի պատուով եւ շքախումբով կու գայ իր պալատէն, կրօնաւորներու խումբ մը կը հետեւի իրեն՝ շղթայուած հերետիկոսներու ընկերանալով, անոնց ետեւէն զնուորներ եւ ժողովուրդ։)

ԱԴԱՄ

Կը զարմանամ։ — Բայց ի՞նչ իշխան, ըսէ ինծ,
կը մօտենայ, այնքան գոռոզ ու գըրգռիչ։

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Առաքելոց յաջորդն է ան, Պատրիարք։

ԱԴԱՄ

Իսկ այդ մարդոց շըղթայակիր հետեւող
բոկոտն, աղտոտ ու չարամիտ այդ վոհմակ,
խոնարհութեան քօղովը կեղծ ծածկուած։

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Միանձներու գունդ, քրիստոնեայ-շընական։[9]

ԱԴԱՄ

Չէի տեսած լեռներուս մէջ վաղեմի։[10]

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Դեռ կը տեսնես։ Բռնութի՛ւնը գիտես
դանդաղօրէն կը տարածուի։ Բայց ըզգո՛յշ,
որ չանպատուես այդ սուրբ մարդիկ կատարեալ
եւ անողոք։

ԱԴԱՄ

Սերունդի մը այսպիսի
ի՞նչ սըրբութիւն կըրնայ ըլլալ յատկութիւնն։

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Չարչարանքն ու ամէն բանէ հրաժարում,
զոր վարդապետդ խաչին վրայէն ըսկըսաւ։

ԱԴԱՄ

Նա Համօրէն աշխարհն անով է փրկած,
սակայն զԱստուած կը հայհոյեն այս վատերն
իր պարգեւներն իբր ապստամբ մերժելով։
Յիմար է որ մրժեղի դէմ այնպիսի
զէնք ձեռք կ'առնէ, որ արջու դէմ գործածել
քաջութիւն է։

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Բայց թէ մըժեղն արջ տեսնեն։—
Զունի՞ն արդեօք իրաւունք եւ ըզգալով
իրենք զիրենք հետոս, դրկել դըժոխքի
կրակը զամէնք՝ որ վայլեքներ կ'ըմբոշխնեն։

ԱԴԱՄ

Թովմասի պէս կը տեսնեմ, չեմ հաւատար։
Այս ցընորքներն կ'ուզեմ ճանչնալ դէմ առ դէմ։
(Պատրիարքին ընդառաջ երթալով։)
Հայր, մենք ենք սուրբ գերեզմանին ասպետներ,
մեր ճամբուն մէջ տաժանելի՝ հանգչելու
քաղքեցիներդ մեզ ընդունիլ չեն ուզեր։
Դուն որ ունիս իշխանութիւն, օգնէ՛ մեզ։

ՊԱՏՐԻԱՔՐ

Ջընչին բանով զբաղելու ժամանակ
չունիմ, որդեակ, փառքն Աստուծոյ կը կանչէ
եւ փըրկութիւն հոտիս, պէտք է որ դատեմ
հեղըձուածողներն, որոնք կ'աճին զերդ որոմ
թոյն սըփռելով, զոր կը ջընջենք հըրով-սրով
բայց գեռեն՝ նոր ույժով մեր վրայ կը ղըրկէ։ —
Բայց եթէ դուք ասպետներն էք սուրբ խաչին,
ինչո՞ւ հեռուն սարակինոս կը փըտռէք.
վըտանգաւոր ոսոխն հոս է։ Ուրեմն օ՛ն,
անճիտեցէ՛ք զիրենք իրենց որջին մէջ,
մի՛ խընայէք կընոջ, ծերին, մանուկին։ [11]

ԱԴԱՄ

Ձես փափաքիր անմեղներն ալ, անշուշտ, Հայր։

ՊԱՏՐԻԱՐՔ

Օձն ալ անմեղ է երբ փոքր է, կամ ինկած
ըլլայ ակռան թունաւոր, բայց կը խնայե՞ս։

ԱԴԱՄ

Մեղքն ահաւոր ըլլալու է իսկապէս,
որ գըրգռած է Եկեղեցին գըթառատ
այսպիսի մեծ սըրտմըտութեան։

ՊԱՏՐԻԱՐՔ

Տե՛ս, որդեակ,
սիրողն այն չէ՝ մարմինը որ կը գըգուէ.
այլ որ հոգին կ'առաջնորդէ, մինչեւ իսկ
սուրի բերնով, կրակի վրայէն, թէ հարկ է,
ըսողին, թէ Խաղաղութիւն չեմ բերեր,
այլ պատերազմ երկրիս վրայ։ Այս մոլարներ
ուսման մէջ սուրբ Երրորդութեան խորհուրդին՝
հոմոյուզիոն կը հըռչակեն, մինչ անդին
եկեղեցին Հոմոուզիոն հաստատեց
իբր անսըխալ ճըշմարտութիւն հաւատքի։

ԿՐՕՆԱՒՈՐՆԵՐԸ

Մա՛հ իրենց, մա՛հ, խարոյկն արդէն վառուած է։

ԱԴԱՄ

Բարեկամներ, այդ 3 գիրը թողուցէք,
գեղեցկագոյն զոհ ձեր կեանքը պիտ'ըլլայ
մեր մըղելիք հերոսական մարտին մէջ՝
սուրբ գերեզմանն այլազգներէն փըրկելու։

ԱԼԵՒՈՐ ՀԵՐԵՏԻԿՈՍ ՄԸ

Մեկդի՛ սատան, հո՛ն ուր Աստուած վճռած է
պիտի զոհուինք մենք մեր ուղիղ հաւատքին։

ԿՐՕՆԱՒՈՐ ՄԸ

Լիրբ, պարծենա՜լ կ'ուզես ուղիղ հաւատքով։

ԱԼԵՒՈՐ ՀԵՐՁՈՒԱԾՈՂ

Հռիմինի ~~[illegible]~~ եւ ուրիշներ /ժողովը/
մեր կողմը չե՞ն։[12]

ԿՐՕՆԱՒՈՐ

Մոլորեցան. բայց գիտե՞ս
թէ Նիկիոյ եւ դեռ ուրիշ ~~[illegible]~~ ժողովներ
ուղղադաւան մեր կողմը միշտ բռնած են։[13]

ԱԼԵՒՈՐ ՀԵՐԵՏԻԿՈՍ

Կողմնակալներ։ – Ի՛նչ անպատկառ փորձ մըն է
մեր դէմ մըրձիլ։ Պատասխանէ՛, ո՞ւր ունիք
մէկ հատ միայն սուրբ վարդապետ մեզ նըման,
զերդ Արիոս եւ կամ երկու Եւսեբներ։[14]

ԿՐՕՆԱՒՈՐ

Իսկ Աթանա՞ս։

ԱԼԵՒՈՐ ՀԵԹԵՏԻԿՈՍ

Եւ ո՞ւր են ձեր վըկաներն։

ԿՐՕՆԱՒՈՐ

Շատ աւելի բազմաթիւ են ձերինէն։

ԱԼԵՒՈՐ ՀԵՐԵՏԻԿՈՍ

Հիանալի՜ մարտիրոսներ, որ սատան
ցընորքներով հրապուրած է կորուստի։
Իրաւ կ'ըսեմ, թէ դուք էք մեծ Բաբելոն,
պոռնիկն, որու մասին գրած է սուրբ Յովհան,
որ ջընջուի պիտ' աշխարհի երեսէն։

ԿՐՕՆԱՒՈՐ

Հակաքրիստոս, եօթնագըլխեան վիշապն էք,
որու մասին սուրբ Յովհաննէս կը խօսի։
Անօրէն ու խարդախ, դեւին զովողներ։[15]

ԱԼԵՒՈՐ ՀԵՐԵՏԻԿՈՍ

Աւազակներ, բըղջախոհներ եւ օձեր...

ՊԱՏՐԻԱՐՔ

Տարէ՛ք զանոնք. շատ ուշացանք մենք արդէն.
դէպի խարոյկ, Տիրոջ փառքին համար, օ՛ն։

ԱԼԵՒՈՐ ՀԵՐԵՏԻԿՈՍ

Տիրոջ փառքին. շիտակ ըսիր անօրէն.
զոհը Տիրոջ փառքին համար կը զենուի։
Դուք էք ուժովն ու կը գործէք համաձայն
ձեր հաճոյքին, բայց պիտ' Աստուած դատէ ձեզ.
հաշուըւած են ձեր մեղքերուն ժամերն ալ։
Մեր արիւնէն նոր մարտիկներ պիտի ծնին.
գաղափարնիս կ'ապրի եւ բոցն աճեցող
լոյս կը սըփռէ դարերուն վրայ ապագայ։
Բարեկամներ, օ՛ն, դէպի մահ փառաւոր։

ՀԵՐԵՏԻԿՈՍՆԵՐԸ (Խմբովին կ'երգեն։)

Աստուած իմ, Աստուած իմ, ինչո՞ւ թողուցիր զիս,
ինչո՞ւ հեռու մընացիր իմ փրկութենէս ու հեծութենէս։
Աստուած իմ, օրն ի բուն քեզ կը կանչեմ ու դուն չես
լսեր ինծի,
ամբողջ գիշերը, եւ մտիկ չես ըներ ինծի։
Մինչդեռ դուն սուրբերուն մէջ կը բնակիս...
(Սաղմոս ԻԱ. 2 – 4)։

[illegible]

ԿՐՕՆԱՒՈՐՆԵՐԸ (խմբովին կ'ընդհատեն։)

Դատէ Տէր զանոնք որ զիս կը դատեն.
մարտնչէ անոնց դէմ՝ որոնք դէմս կը մարտնչին։
Առ զէնք եւ ասպար եւ ելիր ինծի օգնելու։
Առ նիզակդ ու հալածողներուս ճամբան արգիլէ...
(Սաղմոս ԼԴ. 1 – 3)։

(Մինչ այս՝ Պատրիարքը եւ խումբը կը հեռանան։ Քանի մը կրօնաւորներ գիրքերով խաչակիրներու մէջ կը խառնուին։)

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Ինչո՞ւ ապշած կեցեր ես, ի՞նչ կը սարսիս։
Ողբերգութի՞ւն կը նըկատես. նըկատէ
զուեշտ, պիտի զուարճանաս դու անով։

ԱԴԱՄ

Վա՛հ, մի՛ հեգներ։ Լոկ 3 գիրի մը համար
կարելի՞ է ցիմել այսքան անձնազոհ
մահուան։ Ի՞նչ է վըսեմն ու վեհ այն ատեն։

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Այն որ գուցէ ուրիշին է ծաղրական։
Մազ մը միայն այս իմաստներ կը բաժնէ,
ձայն մը միայն մեր սըրտին մէջ կը վըճռէ,
եւ ափդ ծածուկ դատաւորն է համակրանքն,
աստուածացնող կամ հեգնանքով քեզ խաչող։

ԱԴԱՄ

Ինչո՞ւ աչքիս առջեւ ելան այս մեղքերն։
Վէս գիտութեան մէջ այս պայքար փոքրոգի,
մահաբեր թոյն ճարտարօրէն յօրինուած
ամենազեղ եւ հանկուցիչ ծաղիկէն։
Կը ճանչնայի ես այս ծաղիկն ատենօք,
արշալոյսին մեր հալածուած հաւատքին.
զայն փըճացնող մեղաւորն ո՞վ է արդեօք։ 16

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Յաղթութիւնն է ինքնին միայն մեղաւոր,
որ կը բաժնէ, կ'աճեցընէ բիւր շահեր։
Վըտանգն է որ կը միացնէ, ոյժ կու տայ,
եւ կը ստեղծէ մարտիրոսներ անձնազոհ,
հերձուածողներն ունին այսօր զանիկա։

ԱԴԱՄ

Թէ շարունակ ձայն մը ծածուկ չըհըծծէր՝
որ այս դարը նորաստեղծել ես պէտք եմ,
սուրըս մէկդի կը նետէի քստուգիւ,
կը դառնայի դարձեալ հիւսիս, հայրենիքս,
ուր որ դեռ կոյս անտառներու շուքին տակ՝
ջինջ պարզութիւնն ու քաջութիւնն առնական
կը խիզախեն թոյներուն դէմ այս դարուս։

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Ունայն ձըգտում։ Չըկարենաս պիտ'երբեք
անհատ մը վեր բարձրացընել դարուն դէմ.
յորձանքն մ'է դարն, որ կը տանի կ'ընկըղմէ,
լոկ լուղորդ մ'է անհատը, ոչ առաջնորդ։ –
Անոնք պիտի կոչուին մեծ՝ որ կ'ըմբըռնեն
ու կը գործեն իրենց դարուն համաձայն, 17
գաղափարներ նոր սակայն չեն ծընանիր։
Ոչ աքլորի ձայնէն արփին կը ծագի,
ան կը կանչէ, զի կը ծագի արշալոյս։
Ահա անոնք՝ որ շըղթայուած կը փութան
վըկայական մահուան, ծաղրով բռնաւոր,
հազիւ քայլ մը իրենց առջեւ կը տեսնեն,
նոր գաղափարն անոնց մէջէն կը ծագի.
եւ կը մեռնին անոր համար անվարան,
ինչ որ իրենց պայազատներն կը ծըծեն
փողոցներու մըթնոլորտէն անգիտակ։ 18

Թողունք սակայն ասոնք. աչք տուր բանակիդ,
ինչո՞ւ հոն են կրօնաւորներն այն կեղտոտ,
ի՞նչ առուտուր կ'ընեն եւ ի՞նչ կը ճառեն
վայրենական շարժուձեւով խելագար։
Մտիկ ընենք։

ԿՐՕՆԱՒՈՐ ՄԸ

(Շուրջը խմբուող խաչակիրներուն։)
Առէք, քաջեր, գնեցէք,
ապաշաւի գրքոյկը՝ որ կը լուծէ
տարակոյսներն ամէն, որ ձեզ սորվեցնէ՝
թէ մարդասպան, բղջախոհն ու սուտ վկան,
եկեղեցին կապտող, քանի տարիներ
պիտի տանջուին դժոխքին մէջ. կամ ի՞նչպէս
կրնայ փրկուիլ ճոխը տարուան մը պատժէն
քսան սոլտիով, մինչ աղքատներն երեքով.[19]
ով այսքան ալ վճարել է անկարող՝
խարազանի քանի մ'հազար հարուածով։
Այս թանկագին գիրքը առէք, գնեցէք։

ԽԱՉԱԿԻՐՆԵՐ

Հո՛ս տուր, հո՛ս տուր։ Մեզի ալ տուր, ո՛վ Հայր սուրբ։

ԱԴԱՄ

Չար փերեզակ, վատթարագոյն գնորդներ։
Սուրբդ քաշէ եւ պիղծ խուժանն այս ցրուէ։

ԱՐՈՒՍԵԱԿ (Շփոթած։)

Այս կրօնաւորն իմ վաղեմի ընկերս է։
Ես չեմ ատեր նըման աշխարհ. ներէ ինծ։
Եթէ Տիրոջ փառքը աճած է իրօք,
հետը մէկտեղ ես ինքըս ալ աճեցայ։[20]
Քիչ մը միայն դուն է որ ետ մընացիր։

(Եւ՝ իբր Իսաւրա եւ Հեղինէ, անոր նաժիշտը, ճչալով կը վազեն դէպի Ադամ՝ հետապնդուած քանի մը խաչակիրներէ, որոնք սակայն ատենին փախուստ կու տան։)

ԵՒԱ (Մարելով։)

Օգնէ՛, ապետ։

ԱԴԱՄ (Գրկելով զինք։)

Ազնիւ տիկին, արթընցի՛ր։
Ապահով ես հոս, գեղանի աչքըդ բաց։
Ինչ դիւթիչ է։ Արդեօք ի՞նչ է պատահած։

ՀԵՂԻՆԷ

Մենք բընութիւնն ելած էինք վայլելու
մեր պարտէզի պուրակին մէջ ըստուերոտ,
անհոգ նըստած դալարին վրայ հովասուն,
հետեւելով կ'ունկընդրէինք սոխակին.
Վայրագ կըրքով երկու աչքեր երբ յանկարծ
տեսանք փայլիլ թուփերուն մէջ ոստախիտ։
Մենք սարսափած փախանք. իսկ մեր ետեւէն
չորս խաչակիր, դըղըրդալով եւ հեւուն,
կը հասնէին մեզ գրեթէ, երբ հոս հասանք։

ԱԴԱՄ

Չեմ գիտեր թէ ըղձա՞մ արդեօք արթըննաս.
գուցէ լըքես, անըրջային զերդ պատկեր։
Հոգիանալ մարմին մ'այսքան ալ կընա՞յ,
այսքան ազնիւ, այսքան ըլլալ պաշտելի։—

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Հոգիացած մարմին։ — Պատժել իսկապէս
ճակատագիրն ալ աւելի չէր կընար
խենթ սիրահարն, քան գործադրել՝ ինչ որ ան
սիրելիին վըրայ կուտէ խօլաբար։

ԱԴԱՄ
Ինծ կը թուի՜ թէ ատենօք ճանչցայ քեզ,
պատուանդանին առջեւ կեցած Աստուծոյ։[21]
ԱՐՈՒՍԵԱԿ
Կ՚աղաչեմ քեզ, որ երբեք զայն չմոռնաս,
երկու հոգւով սէրըդ որքան հաճելի՝
նոյնքան անհամ, տաղտկալի է երրորդին։
ԱԴԱՄ
Ինծ կը նայի... կը ժըպտի..., փառք երկընքին։
ԵՒԱ
Փըրկեցիր զիս, ի՞նչպէս ըլլամ շնորհակալ։
ԱԴԱՄ
Խօսքըդ հարուստ վարձատրութիւն չէ՞ արդեօք։
ԱՐՈՒՍԵԱԿ (Հեղինէին։)
Այսքան վըտիտ վարձքի ալ չե՞մ արժանի։
ՀԵՂԻՆԷ
Պարտք մ՚ունի՞մ քեզ երախտագէտ ըլլալու։
ԱՐՈՒՍԵԱԿ
Ի՞նչ կը կարծես, ասպետը թէ վեհազարմ
քե՞զ ալ փըրկեց. ինչ ըՆափառ մըտածում։
Ասպետն եթէ կոյս օրիորդն ազատէ՝
նաժիշտն ալ իր վահանակիրն կը փըրկէ։
ՀԵՂԻՆԷ
Ի՞նչ շահեցայ։ Երախտագէտ թէ ըլլամ՝
հաւասար է վըտանգը թէ ինծ հասնէր.
թէ ապերախտ, նոյն կորուստն ինծ կը սպասէ։
Ձէին թուիր հալածողներն ալ տըգեղ։
ԱԴԱՄ
Ո՞ւր կ՚ուզես որ առաջնորդեմ, հրամայէ՛։
ԵՒԱ
Մեր առջեւն է կուսաստանին դուռն, ահա։
ԱԴԱՄ
Կուսաստա՞ն. ո՛հ, յոյսը պիտի չըփակէ՜
սըրտիս առջեւ դուռը անոր, այնպէս չէ՞։
Նըշան մը տուր, որ կապեմ այս խաչիս վրայ,
որ մինչ ասի հրաւիրէ զիս կըռուի դաշտ,
գեղեցկագոյն երազըս ինծ դարձընէ.
Կըձանձրանամ սպասել երկար տարիներ,
եւ վարձքս ինծի ցոյց տայ անոնց աւարտին։
ԵՒԱ
Ժապաւէնս ա՛ռ։
ԱԴԱՄ
Այս սեւաթո՞յր ժապաւէնն,
ո՛վ կին, յո՛յս տուր, յո՛յս տուր ինծի, ո՛չ թախիծ։
ԵՒԱ
Նըշանըս է, չեմ կըրնար տալ ուրիշ բան։
Կուսաստանի պատերուն մէջ յոյս չ՚աճիր։
ԱԴԱՄ
Բայց ոչ ալ սէր։ Եւ հոն ուր որ դուն կ՚ապրիս՝
սէրը ի՞նչպէս չըբըՆակի, ո՛վ աղջիկ։
Կը տեսնուի տարազէդ, դեռ կուսան չես։
ԵՒԱ
Հարցումներովդ ալ մի՛ տանջեր, կ՚աղաչեմ.
քու ցաւիդ հետ նաեւ իմ ցաւս ալ կ՚աճի։
ԱՐՈՒՍԵԱԿ
Պիտի ծածկէ՞ պատը քեզ ալ։
ՀԵՂԻՆԷ
Ի հարկէ,
բայց բանալին ծով չէ նետուած տակաւին։

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Մեղք, կընայի ես աղուոր վէպ մը հիւսել
այս սեւ դէպքէն։

ՀԵՂԻՆԷ

Կորի՛ր ինծմէ, խաբեբայ։

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Ըսէ ինչո՞ւ։ Արդեօք վըսեմ գործ մը չէ՞
բանալիիդ համար սուզուիլ ծովուն տակ։

ՀԵՂԻՆԷ

Այդ չեմ ուզեր։

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Կ'երթամ ահա, մինչ վիշապն
անդունդներուն վըրաս ժանիք կը սըրէ։

ՀԵՂԻՆԷ

Ետ դարձի՛ր, ետ, ա՛խ կը մեռնիմ սարսափէս.—
պատուհանիս վրայ կը գըտնես բանալին։

ԱԴԱՄ

Գոնէ անունըդ գիտնամ թէ ի՞նչ կըցեմ
աղօթքներուս, վրադ օրհնութիւն խընդրելով,
ճակատագրիդ սուրին քանի չես թողուր
որ բաժանորդ ըլլամ ես ալ քեզի հետ։

ԵՒԱ

Իսաւրա է։ Իսկ քու՛կդ, ասպետ, զի աղօթք
յարմարագոյն է վանական կուսանին։

ԱԴԱՄ

Ես Տանկրեդ եմ։

ԵՒԱ

Տանկրեդ, Աստուած հետդ ըլլայ։

ԱԴԱՄ

Իսաւրա՛, ո՛հ, մի՛ թողուր զիս այսքան շուտ,
ապա թէ ոչ պիտ'անիծեմ անունս, որ
հրաժեշտ տալով առջի անգամ հընչեցիր։
Իբր երազ մ'ալ շատ կարճ եղաւ այս րոպէն.
ի՞նչպէս պիտի շարունակեմ, քանի դուն
ինծ առ[illegible]ղծուած պիտի մընաս առյաւէտ.
եւ անկարող պիտ'ըլլամ զայն զարդարել
ճակատագրիդ ոսկի թելով թանկագին։

ԵՒԱ

Գիտցիր ուրեմն կեանքիս վէպն ալ։ Հայրըս ալ
ասպետ էր սուրբ Գերեզմանին, գիշեր մ'երբ
վայրագ ոսոխն անակընկալ իր վըրայ
յարձակեցաւ հըրով-սըրով, գոռալով.
փըրկութեան յոյս ալ չըմընաց, հայրըս երբ
սուրբ ուխտ ըրաւ Աստուածամօր, որ անոր
պիտի ձօնէր զիս՝ տակաւին երախայ։
Վերադարձաւ, եւ իր ուխտին կատարման՝
հաղորդ առի։

ԱԴԱՄ

Ո՜վ Սըրբուհի եւ Կոյս Մայր,
դու մարմնացած անարատ սէր, այդ ուխտէն
արդեօք երբեւ չըդարձուցի՞ր վիրաւոր,
որ մեղքի դրօշմ կը խարանէր սըրբութեանդ,
անէծքներու փոխելով շնորհն երկընքի...։ 22

ՀԵՂԻՆԷ

Չե՞ս փափաքիր կեանքըս դուն ալ իմանալ։

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Արդէն գիտեմ. սիրեցիր ու խաբուեցար,
եւ սիրեցիր նորէն, բայց դուն խաբեցիր.
սէր մը դարձեալ. — բայց ասպետէդ ձանձրացար,
սիրտըդ դատարկ՝ նոր բընակիչ կը սպասէ։

ՀԵՂԻՆԷ

Տարօրինակ։ Հետըդ արդեօք դե՞ւ մը կայ։
Այնքան համեստ սակայն չէի կարծեր քեզ՝
որ ներկայիս սիրտըս դատարկ համարիս։

ԱՐՈՒՍԵԱԿ (Ադամին։)

Փութա՛, տէր իմ, դուն չես կընար հրաժարիլ.
յաղթանակս ես սանձահարել չեմ կըրնար։

ԱԴԱՄ

Սըրտիս խայթոց են խօսքերըդ, Իսաւրա։
Թոյնը գոնէ մէկ համբոյրով քաղցրացուր։

ԵՒԱ

Ուխտըս գիտես, ասպետ, եւ դեռ ի՞նչ կ'ուզես։

ԱԴԱՄ

Արգիլուած չէ գուցէ որ ես սիրեմ քեզ։

ԵՒԱ

Երջանի՛կ ես։ Բայց ես ի՞նչպէս մոռնամ քեզ։
Տանկրեդ, կ'երթամ, ոյժըս պիտի նըւաղի։
Հետըդ Աստուած։ Երկինք պիտի տեսնեմ քեզ։

ԱԴԱՄ

Աստուած քեզ հետ։ Ինծ հետ ալ յուշն այսօրուան։

(Եւա վանք կը մտնէ։)

ՀԵՂԻՆԷ (Մեկուսի։)

Ա՜խ վատասիրտ, ամէն բան ե՞ս պիտ' ընեմ։

(Բարձրաձայն։)

Պատուհանիս վրան, ծովը չէ բանալին։ (Եւայի կը հետեւի։)

ԱԴԱՄ (Ինքզինք գտնելով։)

Մենք ալ երթանք։

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Արդէն ուշ է, վերջացաւ։
Սերունդըդ, տես, ինչ յիմար է. կինը երբ
կը նըկատէ անասնական ցանկութեան
գործիք մը լոկ, եւ բիրտ ձեռքով կը խըլէ
անոր դէմքէն բեղնափոշին քերթուածին,
գեղեցկագոյն ծաղիկներէն իր սիրոյն
մընալով զուրկ. – կամ իբր աստուած զետեղած
խորանին վրայ, անոր համար կ'արիւնի
սին պայքարով, մինչ կը թօշնի ամլօրէն
իր համբոյրն ալ։ – Ինչո՞ւ զանի իբրեւ կին
չի նըկատեր ու չի յարգեր իսկապէս
շըրջանակին եւ կոչման մէջ կնոջական։

(Մինչ այս՝ բոլորովին կը մթննայ, լուսինը կ'ելլէ։ Իսաւրա
եւ Հեղինէ պատուհանին առջեւ կեցած են։)

ԵՒԱ

Ինչ ջերմ իղձով կը նայէր ինծ, կը դողար,
ա՜խ, կը դողար հերոս ասպետն իմ առջեւս,
բայց կնոջական համեստութիւնս ու հաւատք
կը հրամայեն՝ որ ճենճերիմ զերդ սուրբ զոհ։

ՀԵՂԻՆԷ

Զարմանալի, ինչ յիմար է սերունդնիս.
թէ կանխակալ կարծիքին կապը խըզէ՝
կը դիմէ զերդ գազան վայրի հաճոյքին,
մեկդի նետած պատուի զգացումն երեսէն՝
արհամարհուած կը թաւալի տիղմին մէջ։
Թէ չըխըզէ, ինքնիր շուքէն կը դողայ,
հըմայքը մինչ կը թառամի ամլօրէն,
ուրիշն, ինքզինք հաճոյքներէն զըրկելով։–
Ինչո՞ւ միջին ճամբէն չ'երթար։ Կամ արդեօք
փոքըր արկած մը, կամ աղերս մը թեթեւ
վընաս մ'ունի՞. խելքըս ասոր չի հասնիր։
Զէ՞ որ կինն ալ լոկ հոգեկան էակ չէ։

ԵՒԱ

Դուրս նայէ՛, դեռ հո՞ս կեցած է, Հեղինէ։
Ի՞նչպէս այսքան դիւրաւ պիտի հեռանար։
Ախ, անգամ մ'ալ ձայնը գոնէ լսէի։

ԱԴԱՄ (Արուսեակին։)

Ակնարկ մը տո՛ւր, պատուհանին առջեւ չէ՞.
աչք մը պիտի չըտա՞ր արդեօք ետեւէս։
Դէմքը գընգուշ, ախ, անգամ մ'ալ տեսնէի, –
Իսաւրա՛, ո՜հ, մի՛ նեղուիր որ դեռ հոս եմ։

ԵՒԱ

Երկուքնուս ալ լաւագոյն է չըլլայիր։
Սիրտը փըրցուած դիւրաւ դարձեալ կը ձուլուի,
եւ նորէն ցաւ կը պատճառէ՝ թէ խըզենք։

ԱԴԱՄ

Զե՞ս վախնար այս լուռ գիշերուան նայելու,
որ զերդ հըսկայ սիրտ մը սիրով կը տրոփէ,
ուր սիրել, ո՜հ, արգիլուած է լոկ մեզի..։
Զե՞ս վախնար որ իր դիւթանքը քեզ գրաւէ։

ԵՒԱ

Մէջս ալ կ'ապրի սա՝ զերդ երազ մ'անցաւոր,
որ երկընքէն ընկերացաւ գուցէ ինծ.
կը սըփռուի երգ մը անոյշ օդին մէջ
եւ կը տեսնեմ հազար ժըպտուն Անոյշներ
սաղարդին մէջ, եղբայրական համբոյրով,
ալ չեն խօսիր մեզի անոնք, ո՜հ Տանկերդ։[23]

ԱԴԱՄ

Ինչո՞ւ, միթէ այս [illegible] խարխուլ պատն արգելք մ'է
ինծ որ այնքան այլազգներէն տուրք առի,
անցնիլ պիտի չըկարենա՞մ այս խրամէն։

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Ո՛չ, վասընզի դարուն Ոգին կը պահէ,
եւ ան քեզմէ զօրաւոր է։

ԱԴԱՄ

Ո՞վ կ'ըսէ։

(Հեռուէն խարոյկի մը լոյսը կը վառի։)

ՀԵՐԵՏԻԿՈՍՆԵՐ (Խմբովին կ'երգեն հեռուէն։)

Փրկէ անձս սուրէն, եւ շուներու ձեռքէն միամօրութիւնս։
Փրկէ զիս առիւծի բերնէն, եւ միեղջերուի եղջիւրէն
զիս ազատէ։
Պիտի հռչակեմ անունդ եղբայրներուս մէջ, եւ ժողովուրդ-
ներու մէջ պիտի օրհնեմ քեզ։
(Սաղմոս ԻԱ. 21 – 23)։

ԵՒԱ

Աստուած, գըթա՛ հոգիներուն մեղաւոր։

ԱԴԱՄ (Սարսափած։)

Սոսկալի՜ երգ։

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Ձեր հարսնիքի երգն է դա։

ԱԴԱՄ

Ի՛նչ ալ ըլլայ, ես չեմ վախնար. քեզ համար
ամէն բանի դէմ ես պիտի խիզախեմ։

ԿՐՕՆԱՒՈՐՆԵՐ (Հեռուէն՝ խմբովին կ'երգեն։)

Ամօթ եւ նախատինք պիտի հագուին անոնք որ վրաս կը մեծա-
բանէին։
Պիտի ցնծան եւ պիտի ուրախանան անոնք որ իմ արդարութիւնս
կ'ուզեն։
Եւ պիտի ըսեն միշտ. Օրհնեալ է Տէր, որ իր ծառային խա-
խաղութիւնը կ'ուզէ։
(Սաղմոս ԼԴ. 26 – 28)։

(Վերի երգը սկսելուն՝ Ադամ, որ մենաստանին դրան մօտե-
ցած էր, ներէն կը կենայ. աշտարակին վրայէն քու մը կը
ճչայ, օդէն ջատուկներ կը թռչտին, եւ դրան առջեւ կմախք
մը կը բարձրանայ գետնէն, եւ սպառնագին կը կանգնի Ադա-
մի առջեւ։)

ԵՒԱ (Պատուհանը ուժգին գոցելով։)

Տէ՛ր, ողորմէ՛։

ԿՄԱԽՔ

Հեռո՛ւ օրհնեալ այս տունէն։

ԱԴԱՄ

Ո՞վ ես, ուրու։

ԿՄԱԽՔ

Ես այն եմ որ պիտ՚ըլլամ
Համբոյրներուդ, գրգուանքներուդ մէջ բոլոր։

ՋԱՏՈՒԿՆԵՐԸ (Քրքջալով։)

Դառըն պըտուղ քաղցըր ցանքէն,
օձեր թըխսուած աղաւնիէն։
Ե՛կ, Իսաւրա, քեզ կը կանչենք։

ԱԴԱՄ

Ի՛նչ երեսներ, դո՞ւք փոխուեցաք թէ ինքս ես։
Կը ճանչնայի ձեզ երբ ժըպիտ ունէիք։
Ո՞ւր է իրաւ, ո՞ւր է երազ հոս հիմա։–
Ձեր դիւթանքէն բազուկս ահա կը թուլնայ։

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Դէպքը ի՛նչ լաւ ընկերութիւն ինծ բերաւ։
Շատոնց է որ կը սպասէի այս բախտին.
գունդը համեստ ջատուկներու այս սիրուն,
որոնք սակայն լրբութեան մէջ կը գըլեն
Ջրանոյշներն մերկանդամ. մահն ահարկու,
իմ ալեւոր զինակիցս, որ այս երկրի
զաւակներու կը դարձընէ զըզուելի
պարկեշտութիւնն, պատկերն պղոր խաթարած։
Ողջոյն ձեզի։ Մեղք որ չունիմ ժամանակ
շաղփաղփելով ձեզ հետ գիշերն անցնելու։

(Տեսիլները կ՚աներեւութանան։)

Մէրըդ, Տանկրեդ, տե՛ս, պատուհա՛նը գոցեց.
Ի՞նչ կը կենանք հոս մենք այս պաղ գիշերով.
Հովը ցուրտ է, լոկ յօդացաւ կը շահիս։
Եթէ յանկարծ Հեղինէ գայ, ի՞նչ ընեմ,
սիրաբանե՞լ պիտի սկսի սատանան.
ան յաւիտեան ծիծաղելի կը դառնայ,
մեկղի նետած իշխանութիւնն ինքնիրեն։
Զարմանալի, մարդը կուրծքով բոցավառ
հետամուտ է անձկոտ սիրոյ ետեւէն
ցաւ հընձելով միայն. իսկ դեւն անըզգայ
հազիւ կըրնայ պըրծին անկէ ատենին։

ԱԴԱՄ

Առաջնորդէ՛ նոր գոյութեան, Արուսեակ.
գաղափարի մը համար սուրբ մարտ տուի,
անէծք գըտայ նեղմըտութեան մէջ ճըղճիմ։
Մարդ կը զոհեն փառքին համար Աստուծոյ.
մարդն էր տըհաս գաղափարիս կատարման։
Իղձս էր ընել գաղափարնիս վեհագոյն,
վայելքին վրայ մեղքի կընիք դրոշմեցին,
ասպետական կարգ հիմնեցի, սըրտիս մէջ
սա մըղեց թուր։ – Հեռո՛ւ ասկից, նոր աշխարհ,
ես բաւարար ցոյց տուի թէ ինչ կ՚արժեմ,
թէ գիտէի պայքարիլ ու հրաժարիլ.
կըրնամ թողուլ տեղըս առանց ամօթի։

Այլեւըս զիս չոգեւորէ ոչ մէկ բան,
աշխարհը թող ուզածին պէս թաւալի,
ալ չեմ շըտկեր անիւներն իր խանգարուած,
եւ անտարբեր պիտի դիտեմ իր անկումն։
Ալ յոգնեցայ եւ կը ցանկամ արդ հանգչիլ։

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Հանգչէ՛ ուրեմն։ Բայց չեմ կարծեր թէ հոգիդ,
այդ անհանգիստ ոյժը, թողու քեզ հանգչիլ։
Ադա՜մ, Ադա՜մ, Ցկո՛ւր, ինծի հետեւէ՛։

ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

1 – Թուրք սուլտաններու պալատները։

2 – Պիղծ Դեւը՝ անօրէն եւ չար մարդոց կիրքերն են։

3 – Ասպետական կարգը իր բարոյական գաղափարականին կ'ուզէր բարձրացնել ժողովուրդը։ Ճշմարիտ ասպետը առանձին ալ կը պայքարի այդ գաղափարականին համար եւ եթէ ընկեր գտնէ անոր հետ կը բաժնէ յաջողութեան փառքը (վարձքին բաժինը)։

4 – Ով որ ասպետական կարգին մէջ կ'ընդունուէր, իբր ընդունելութեան նշան՝ ուսին սուրով հարուած մը կու տային։

5 – Ասպետներու նպատակն էր քրիստոնէական գաղափարականին տարածումը ու պահպանումը, եւ զանոնք միայն կ'ընդունէին՝ որոնք հաւատարիմ կը մնային անոր։ Երբ ամէնքը հաւատարիմ ըլլան այդ գաղափարականին, այլեւս հարկ պիտի չըլլայ ասպետական կարգին, ժողովուրդը անկէ բաժնող պատը պիտի տապալի։

6 – Ժամանակով ասպետականութիւնն ալ պիտի ապականի, եւ այն ատեն աւելի վնասակար պիտի դառնայ (իր գայթակղութիւններով) ինչպէս կործանած փարոս մը, որ լոյս տալու տեղ՝ վտանգ կը ներկայացնէ նաւաստիներուն։ Փարոս՝ Աղեքսանդրիոյ մօտ կղզի մըն էր, որուն վրայ բարձր աշտարակ մը կառուցուած էր (աշխարհի եօթը հրաշալիքներէն մէկը), ուր գիշեր ժամանակ լոյս կը վառէին, նաւերուն ճամբան ցոյց տալու համար. ասկից առած են բոլոր փարոսները իրենց անունը։

7 – Սուրը աւելի երկար կամ կարճ կրնայ ըլլալ, սուր ըլլալէ չի դադրիր. երբ կրնանք զայն սուր կոչել կամ չկոչել, ճիշտ չափերով չէ կարելի սահմանել. բայց ողջմտութիւնը զայն կը զանազանէ։

8 – <u>Հոմոուզիոն</u> – Համագոյակից, նոյն գոյութիւն ունեցող, <u>Հոմոյուզիոն</u> – Նմանագոյակից։ Այս վէճը Արիոսի անունին հետ կապուած է։ Իր վարդապետութիւնն էր՝ թէ Որդին Աստուծոյ, Քրիստոս, ի յաւիտենից չէր, եւ նոյն գոյութիւն չունի Հօր Աստուծոյ հետ, այլ միայն նման գոյութիւն։ Որով ճշմարիտ Որդի Աստուծոյ չէ, այլ իր սրբութեամբ անոր բարձրացած. Աստուած զինք իբր որդի ընդունած է։ Նիկիոյ ժողովին մէջ ~~ժողովին մէջ~~ դատապարտուեցաւ Արիոսի վարդապետութիւնը. սակայն ատկից վերջն ալ դեռ դարեր գոյատեւեց իր վարդապետութիւնը, Ասորիներու, Գոթերու եւ Լոմպարտացիներու քով։

9 – Շնականները հին իմաստասէրներ էին, որոնց մէջ համբաւաւոր էր Դիոգինէս, որոնք հոգեկան եւ մարմնական սակաւապիտութեան մէջ կը դասէին երջանկութիւնը։

10 – Տանկրէտ իր մօր կողմէն նորմանտացի ասպետի մը թոռն էր։

11 – Պատրիարքը մոլեռանդութենէ մղուած կը խօսի. հերձուածողներու բնաջնջումը աւելի կարեւոր է քան խաչակրութեան նպատակը։ Միջին դարուն մահմետականները սարակինոս կը կոչուէին. այսօր միայն Աֆրիկէի սեւամորթները։

12 – Հռիմինիի ժողովը (360) արիանոսներու կողմն էր։ Հռիմինի կը գտնուի հիւսիսային Իտալիոյ մէջ։

13 – Նիկիոյ ժողովը (325) իբր հաւատքի վարդապետութիւն հռչակած է համագոյակից – Հոմոուզիոն-ի վարդապետութիւնը։ Նիկիա՝ փոքրիկ քաղաք մըն է Փոքր Ասիոյ մէջ, այսօրուան Իզնիք, համանուն լիճի ափին։

14 – Արիոս ծնած է Լիբիա, շուրջ 256-ի ատենները եւ մեռած Պոլիս, 336-ին։ Եւսեբիոս Կեսարացի (265 – 340) Նիկիոյ ժողովին մէջ արիանոսներու եւ ուղղադաւաններու միջնորդն էր. Ժողովին մէջ սակայն ուղղադաւաններու վարդապետութիւնը ստորագրած է։ Եւսեբիոս Նիկոմիդիոյ (Իզմիտ-ի) եպիսկոպոս էր եւ արիանոսներու ջատագով եւ հաւատարիմ, մեռած 342-ին։ Աթանաս Աղեքսանդրիոյ Եպիսկոպոս՝ (295 – 373) Նիկիոյ ժողովին մէջ Արիոսի հակառակորդներուն գլուխն էր եւ ջերմագոյն պաշտպան համագոյակցութեան վարդապետութեան։

15 – Ս. Յովհաննէս Աւետարանչի Յայտնութեան Գրքին մէջ է որ կը խօսուի Հակաքրիստոսի, եօթնագլխեան վիշապի, Սատանայի, Բաբելոնի.. եւն մասին։

16 – Աղամ մեղաւոր կը կոչէ այն կրօնական վէճերը՝ որոնք իրարու դէմ կը թշնամացնեն մարդիկ, եւ զիրար ատել ու հալածել կու տան։ Քրիստոնէական հաւատքը իր ծագումի շրջանին ոյժ եւ արիութիւն կը ներշնչէր հալածուող քրիստոնեաներուն, դիմանալու մարտիրոսութեան։ Հաւատքի այս ծաղիկէն հիմա թոյն կը ջամբեն ուրիշներ, ատելութիւնը գրգռելով։

17 – Մեծ մարդոց մէջ դարուն մտայնութիւնն է որ կ'արտայայտուի, իրենք միայն իրագործողներն են, բայց իրենք չէ որ կը յղանան զանոնք։

18 – Հեղինակը կ'ակնարկէ բողոքականութեան, որոնք բաժնուած ըլլալով հանդերձ Եկեղեցիէն, այլ եւս չեն հալածուիր։

19 – Սոլտի իտալական դրամ մըն է։

20 – Այս կրօնաւորները եկեղեցական զեղծարարներու ներկայացուցիչներն են, որով Արուսեակի բարեկամներ, որովհետեւ աւելի վնաս կը հասցնեն քան օգուտ։ Արուսեակի համաձայն՝ Տիրոջ փառքը աճած է կրօնական կեանքի եռանդով, բայց նաեւ Արուսեակի փառքն ալ աճած է զեղծումներու բազմանալովը։

21 – Աղամ, յաւիտենական մարդը, կը ճանչնայ Եւան, յաւիտենական կինը, որ իր ընկերն էր արդէն Դրախտին մէջ։

22 – Աղամի համաձայն՝ Ս. Կոյսը ազատած էր Իսաւրայի հայրը, եւ սա երախտագիտութեան համար իր աղջիկը կը ստիպէ վանք մտնել, կուսութեան ուխտը յանձն առնել, որով Ս. Աստուածածնի առաքինութիւնը իր աղջկան վրայ բռնադատելով, անարդար գտնուած է, որով յանցաւոր կերպով երկնքի օրհնութիւնը իր աղջկան համար անէծքի կը փոխէ։

23 – Եւայի երեւակայութեան մէջ Յունական Անոյշները կ'երեւին, որոնք հին ատեն մարդոց բարեկամներ էին, այսօր սակայն իրենց հանդէպ համր կը մնան։

Է ՏԵՍԱՐԱՆԻՆ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆԸ

Ադամ դարձեալ յուսախաբ կը մնայ։ Սուրբ գաղափարականներու համար կը պայքարէր, բայց մարդիկ անէծքի փոխեցին զայն։ Քրիստոնէութիւնը եղբայրութիւն եւ սէր խոստացած էր, իսկ մարդիկ Քրիստոսի անունով զիրար կը հալածեն, զիրար կը սպաննեն։ Ասպետութիւնը՝ որ նպատակ ունէր մարդիկը բարձրացնել, ապականած է, փառամոլ, հաճոյասէր, վատ հակումներով։ Ծնողքը իրենց զաւակները, իրենց շահուն համար, բռնի կրօնաւորութեան կը դատապարտեն, Աստուծոյ հաճելի գործ ըրած համարելով։Ահա հին շրջանն ու Միջին Դարը իր յուսախաբութիւններով։

Ադամ, ինչպէս Աթէնքի տեսարանին մէջ, կը լքանի, բայց ինքզինքը ոչ թէ հաճոյքի կու տայ, այլ անտարբերութեամբ կ'ընկճուի, ալ ո՛չ մէկ բանով կ'ուզէ ոգեւորուիլ։

Այս Տեսարանը շատ մը սխալ կարծիքներու առիթ տուած էր, իբր թէ քրիստոնէութեան ծաղրանքն ըլլար։ Սակայն հեղինակը իր նիւթին նպատակին յարմար, Արուեստի անհաւատ ցուցմունքի տակ, այնպիսի եղելութիւններ կը ներկայացնէ, որմէ աւելի ծանրներ ո եւ է Եկեղեցական պատմութեան դասագրքի մէջ ալ կրնանք գտնել։ Ասոնք բնականաբար Եկեղցւոյ եւ կրօնական ճշմարտութիւններուն չեն դպչիր։ Ադամ կը դատապարտէ ոչ միայն խարոյկը վառողները, այլ զանոնք ալ՝ որ կրօնական մոլեռանդութենէն մղուած խարոյկ կ'ելլեն։ Հեղինակին համաձայն ալ՝ մարդը քրիստոնէական կրօնքը Աստուծմէ ընդունած է, եւ Ադամ չի լքեր զայն, այլ միայն կը դատապարտէ անոր զեղծումները եւ զեղծարարները։ Ոչ թէ քրիստոնէութիւնը կը սխալի, այլ Ադամ կը սխալի ասպետականութեան գաղափարականին վրայ չափազանց յոյս դնելով, որով փոխել ուզած էր աշխարհը, եւ որ իր սրտին մէջ դաշոյն կը մղէ։ Ասոր համար միայն ինքնիր ոյժին վրայ վստահացած մարդը, նախախնամութեան վրայ տարակուսող մարդը կրնայ յուսալքուած զգալ, տեսնելով քրիստոնեաներու մեղքերը։ Յաջորդ տեսարաններուն մէջ ալ կը տեսնուի թէ Մատաջ չէ հեռացած կրօնքէն, մանաւանդ թէ՝ վերջին Տեսարանը քրիստոնէական կրօնքին փառաբանութիւնն է։

Գ Տեսարանի Ջրանոյշներուն, յունական Շնորհքներուն եւ Սահուան Ոգիին Միջինդարեան վհուկ-ջատուկներու եւ կմախքի փոխուիլը՝ ոչ թէ երկու կրօնքներու բաղդատութիւնն է, այլ երկու մտայնութիւններու հակադրութիւնը, Արուեստի ցոյց տուած լոյսին տակ։

Է Տեսարանն ալ պատմական ընդարձակ շրջան մը կը խտացնէ, իր նպատակին ծառայելու համար։ Տանկրէտ պարզապէս հանրածանօթ ասպետի մը անունն է եւ ոչ Խաչակիրներու զորավար Տանկրետին, որ մասնակցած է առաջին խաչակրութեան եւ ալ ետ չէ դարձած, այլ մեռած է Ս. Երկրին մէջ 1112-ին։ Հոմունզիոնի դաւանական վէճը Դ դարու հարց մըն էր, որով երկու դէպքերու միջեւ շուրջ ութը դարու ժամանակշրջան մը կ'անցնի, զոր հեղինակը գիտակցաբար մէկ ժամանակի մէջ կը խտացնէ՝ իր նպատակին լաւագոյն կերպով հասնելու եւ զայն ցուցադրելու։

Տ Ե Ս Ա Ր Ա Ն Ը

(Փրակայի մէջ: Կայսերական պալատին պարտէզը: Աջ կողմը՝ պուրակ, ձախ կողմը՝ աստղաբաշխական դիտարան, առջեւը՝ լայն պատշգամ մը Քեփլէրի գրասեղանով, աթոռով եւ աստղաբաշխական գործիքներով: Արուսեակ, իբր Քեփլէրի ~~[illegible]~~, պատշգամին վրայ է: Պարտէզին մէջ պալատականներ ու տիկիններ խումբեր կազմած կը պտտին, մէջերնին է նաեւ Եւա, իբր Վառվառէ, Քեփլէրի կինը:- Հռոտոլֆ կայրսը խօսակցութեամբ զբաղած է Ադամի հետ, որ Քեփլէրն է: Ետեւօք՝ հեռուէն հերետիկոսի մը խարոյկը կը վառի: Երեկոյ է, ապա գիշեր: Երկու պալատականներ տեսարանին առջեւէն անցնելով:)

ԱՌԱՋԻՆ ՊԱԼԱՏԱԿԱՆ
Ո՞վ է արդեօք որ կը տաքնայ նորէն հոն,
վըհո՞ւկ մը կամ հերետիկոս:
ԵՐԿՐՈՐԴ ՊԱԼԱՏԱԿԱՆ
Չեմ գիտեր:
Նորոյթ մը չէ, ուշադրութիւն չի գրաւեր,
խարոյկին շուրջ կը հաւաքուի լոկ խուժանն
ու չի հըրճուիր այլեւս ան ալ մոլեգին,
լուռ կը դիտէ, մըրմըռալով ինքնիրեն:
ԱՌԱՋԻՆ ՊԱԼԱՏԱԿԱՆ
Իմ ժամանակս այսպիսի դէպք տօն մըն էր,
հոն կ'ըլլային նախարարներն, արքունիք:
Ժամանակներն ինչպէս վատթար կը դառնան: (Կ'երթան:)
ԱՐՈՒՍԵԱԿ
Հաճելի է կըրակն այս զով գիշերին,
շատոնց է որ կը տաքցընէ իսկապէս:
Բայց կը վախնամ՝ թէ ան շուտով շիջանի.
ոչ առնական որոշումէն մարելով,
եւ ոչ տեղի տալով ալ նոր տեսութեան,
այլ այս դարուն մէջ անտարբեր պիտ'չըլլայ
խանձողին վրայ նոր փայտ նետող. իսկ ես ալ
կըրնամ մըսիլ: Ջուր, ամէն մեծ գաղափար
այսպէս գըծուած վախճան պիտի ունենայ: (Կ'երթայ դիտարան)
(Հռոտոլֆ եւ Ադամ առաջ անցնելով)
ՀՌՈՏՈԼՖ
Քեփլէր, շուտով ժամադէտըս յօրինէ,[1]
գիշերը գէշ երազ տեսայ, կը սոսկամ.
աստղըս նայէ, ի՞նչ զուգութեան մէջ է արդ.[2]
Չարագուշակ նըշան մը կար ծիրին մէջ
նախորդ օրն ալ, հոն ճիշտ օձին գըլխուն մօտ:[3]
ԱԴԱՄ
Պատուէրդ, արքայ, կը կատարեմ անյապաղ:
ՀՌՈՏՈԼՖ
Վըտանգաւոր օրերն ապա երբ անցնին,
պիտի սկիսինք նորէն մեր մեծ ձեռնարկն ալ,
որ անցեալ օր անյաջող ելք մ'ունեցաւ:
Խուզարկեցի դարձեալ Հերմէսն Եռամեծ,
Սիւնեզիոս, Պարակելսիս եւ Ալբերտ,
Սողոմոնի բանալին եւ այլ երկեր,
մինչեւ որ հուսկ գործուած սըխալը գըտայ:
Մինչ ծեր արքան բոցէն հրաշէկ կը դառնար,
ագռաւին հետ կարմիր առիւծն երեւցաւ,
~~ազդեցութեան տակ զոյգ մոլար աստղերուն.~~
[illegible]
ու մետաղին իմաստութեան աղն իջաւ;
ազդեցութեան տակ զոյգ մոլար աստղերուն:

Սըխալեցանք սակայն խոնաւ կրակը մենք,
եւ ցամաք ջուրն, անոր համար չէացաւ
սուրբ հարսանիքն ու արդիւնքը փառաւոր,
որ թարմութիւն կը պարգեւէ ծեր մարմնին,
ու գորշ մետաղն ազնուական կը գործէ։ [4]

ԱԴԱՄ

Օգոստափառ Տէր, հասկըցայ։

ՀՌՈՏՈՒՑ

Դեռ խօսք մ'ալ․
գէշ լուրեր կան պալատիս մէջ քու մասիդ,
թէ աշակերտ դարձեր ես նոր աղանդին,
դաւանութիւնն եկեղեցւոյ կը մաղես։
Իսկ հիմա՝ մայրդ իբրեւ վըհուկ գարշելի
բանտ կը նըստի ամբաստանուած ծանրապէս,
արդարապէս կասկածի տակ կ'ենթարկուիս՝
երբ դուն այնքան յամառօրէն եւ անխոնջ
ազատելու համար ջանք չես խընայեր։

ԱԴԱՄ

Վեհափառ Տէր, ես իր որդին եմ, ներէ։

ՀՌՈՏՈՒՑ

Եկեղեցին քու մայրըդ է հարազատ։
Աշխարհս լաւ է եղածին պէս, հանգիստ թող
ու մի՛ ուզեր յամառօրէն սըրբագրել։
Պարգեւներով չըլեցուցի՞ արդեօք քեզ.
հայրըդ, գիտես, լոկ գինեպան մ'էր եղած.
պատիւըդ ես տարակոյսէն փըրկեցի,
թէեւ ինծի շատ նեղութիւն պատճառեց։
Բարձրացուցի քեզ գահիս մօտ, եւ այնպէս
կըրցար խընդրել ձեռքը Միւլլէր Վառլառի։
Ուստի, տըղաս, ըզգոյշ եղի՛ր, կը կըրկնեմ։ (Կ'ելլէ։)
(Ադամ մտածութիւններու մէջ ընկղմած, պատշգամին սանդուխին քով կը կենայ։ Երկու պալատականներ առաջ գալով։)

ԵՐՐՈՐԴ ՊԱԼԱՏԱԿԱՆ

Տե՛ս, աստղագէտն ի՜նչ մըտածկոտ է նորէն։

ՉՈՐՐՈՐԴ ՊԱԼԱՏԱԿԱՆ

Նախանձն է որ զինք կը մաշէ շարունակ,
չի կըրնար իր միջավայրին նոր վարժիլ,
ռամիկը միշտ մէջէն կու գայ երեւան։

ԵՐՐՈՐԴ ՊԱԼԱՏԱԿԱՆ

Չի հասկընար ան՝ թէ ասպետ մ'իսկական,
կինը թէեւ աստուածօրէն կը պաշտէ,
եւ իր արիւնն իսկ պատրաստ է թափելու
եթէ երբեք պատիւն անոր զըրպարտուի.
յարգանքին մէջ գէշ նըպատակ կը տեսնէ։
(Եւա ուրիշ խումբի մը հետ երկու պալատականներուն կը միանայ եւ ծիծաղելով երկրորդ պալատականի ուսին կը զարնէ իր հովահարով։)

ԵՒԱ

Գը՛նա, ասպետ, գըթա՛ ի սէր Աստուծոյ,
կատակներուդ վրայ խընդալէս կը մեռնիմ։
Տես, ի՜նչ լուրջ են հոս այս երկու պարոններ։
Նոր աղանդին միթէ ոգին անիծեալ
ձեր սըրտերն ալ գրաւեց. մէկդի՛ աչքերէս։
Չեմ հանդուրժեր այս սերունդը մելամաղձ,
որ յոռետես կը նախանձի մեր վըրայ
այս աշխարհիս համար հանդարտ ու շէնշող,
ու նոր մը արդ կը յաւակնի յօրինել։

ԵՐՐՈՐԴ ՊԱԼԱՏԱԿԱՆ

Այս մեղադրանքն, ազնիւ Տիկին, մեզի չէ.
~~այս~~ աշխարհն ~~ալ~~ (խլել մեզմէ) կը ցանկայ։
ով այս

ԱՌԱՋԻՆ ՊԱԼԱՏԱԿԱՆ

Մարդ մը կայ հոն, եթէ սխալ չեմ տեսներ,
մարդ մը այս մութ նշաններով դէմքին վրայ։

ԵՒԱ

Ամուսինս է, խեղճը, — ի սէր Աստուծոյ,
խընայեցէք իրեն նըման կարծիքներ,
առջեւս գոնէ, որ սուրբ կապով մը իրեն
միացած եմ։ — Ան հիւանդ է, շատ հիւանդ։

ԵՐԿՐՈՐԴ ՊԱԼԱՏԱԿԱՆ

Գուցէ փայլուն ձեր աչքերուն հիւանդն է։

ԵՐՐՈՐԴ ՊԱԼԱՏԱԿԱՆ

Պիտ'անպատուէ՞ր ան նախանձի կասկածով,
զոր ընելու ոչ ոք պիտի յանդգնէր։
Ո՜հ, երանի՜, կարենայի իբր ասպետ
ձեռնոց նետել այդ յանդուգնի երեսին։
(Մինչ այս Ադամին կը հասնին։)
Ինչ լաւ է որ հանդիպեցանք, ո՜, Վարպետ.
կալուածներուս ես այցելել կ'ուզէի,
կ'ուզեմ օդի գուշակութիւն մ'ունենալ։

ԱՌԱՋԻՆ ՊԱԼԱՏԱԿԱՆ

Իսկ ես զաւկիս աստղը գիտնալ կը ցանկամ.
կէս գիշերին աշխարհ եկաւ անցեալ օր։

ԱԴԱՄ

Վաղն առաւօտ պատրաստ կ'ըլլան երկուքն ալ։

ՉՈՐՐՈՐԴ ՊԱԼԱՏԱԿԱՆ

Մենք ալ երթանք, քանի ամէնք կը մեկնին։

ԵՐՐՈՐ ՊԱԼԱՏԱԿԱՆ

Գիշեր բարի՜։ — Սանդուխնիդ սա է Տիկին։ (փսփսալով։)
Ու մէկ ժամէն...։

ԵՒԱ (Փսփսալով։)

Պուրակին մէջ։
(Բարձրաձայն։)
Գիշեր բարի՜։ — Եկ, սիրելի Յովհաննէս։
(Ամէնքը կ'երթան։ Ադամ եւ Եւա պատշգամ կ'ելլեն։ Ադամ բազկաթոռի մը մէջ կը ձգէ ինքզինք, Եւա առջեւը կը կենայ։ Միշտ աւելի կը մթննայ։)

ԵՒԱ

Քիչ մը դրամի պէտք ունիմ ես, Յովհաննէս։

ԱԴԱՄ

Դանգ մ'ալ չունիմ, արդէն տարիր ինչ որ կար։

ԵՒԱ

Կարօտութի՞ւն պիտի քաշեմ յաւիտեան։
Ձերդ սիրամարգ պալատական տիկիններ
կը պճնին, մինչ ես կ'ամըչնամ երեւնալ։
Երբ մէկ կամ միւս պալատական ժըպտադէմ
կը խոնարհի առջեւս ինծի ըսելով,
թէ թագուհին ես եմ միայն իրենց մէջ,
քեզի համար ես ամօթով կը մընամ
եւ կը թողուս այսպէս անխնամ թագուհիդ։

ԱԴԱՄ

Գիշեր ցորեկ չե՞մ յոգնիր ես քեզ համար.
ու կը մատնեմ գիտութիւնս ալ յարատեւ,
կը պըղծեմ, երբ գուշակութիւն անպիտան
եւ աստղերէն կը յօրինեմ ժամադէտ.
ու կը ծածկեմ ինչ որ հոգիս կ'իմանայ,
հըռչակելով գիտակցաբար կեղծն ու սուտ։
Շիկնիլ պէտք եմ, զի չարագոյն դարձայ քան
Սիպիլլաներն, որոնք հաւատք կ'ընծայեն
իրենց ըրած գուշակութեանց. մինչ ես ոչ։

Բայց կ'ընեմ, որ քեզի ըլլամ հաճելի։
Ո՞ւր կը ծախսեմ ինչ որ մեղքիս վարձք կու տան.
այս աշխարհիս վրայ ես բանի պէտք չունիմ,
գիշերը լոկ, աստղերն անոր շողշողուն,
ու գունտերուն խորհրդաւոր մեղեդին.
մընացածն է քուկըդ։ – Բայց ես ի՞նչ ընեմ,
արքունական գանձարանն է դատարկ միշտ,
թաղանձանքիս կը վըճարեն անկանոն։
Քուկդ է նորէն ինչ որ առնեմ առաւօտ,
բայց ապերախտ ես ~~[illegible]~~դու եւ սա վիշտ է ինծի։

ԵՒԱ (Լալագին։)

Ջոհողութի՞ւնդ իմ երեսիս կը զարնես,
միթէ ես ալ բաւական չե՞մ զոհուիր քեզ,
երբ կապեցի ազնուական տան մ'աղջիկ
երկբայելի աստիճանիդ ապագաս։
Եւ ինծմով չէ՞ որ դու մըտար լաւագոյն
ընկերութեան մը մէջ. մերժէ ապերախտ։

ԱԴԱՄ

Երկբայելի՞ աստիճան մ'է գիտութիւնն,
ոգին, կամ թէ նըսե՞մ ծագում է ճաճանչն
որ երկընքէն ճակատիս վրայ հագչեցաւ։
Ազնուազարմ պատիւ մ'ո՞ւր կայ աւելի։
Զոր դուք կ'ըսէք ազնուական, երերուն,
մոթիր դարձող խամաճիկ մ'է անհոգի,
մինչ իմս յաւէրժ երիտասարդ, հզօր է։
Ո՜հ կին, թէ զիս հասկընայիր, թէ հոգիդ
այնքան ըլլար ինծի զուգուած, որքան ես
կը կարծէի քու առաջին համբոյրիդ,
ինծմով հըպարտ պիտ'ըլլայիր, ինծմէ դուրս
չէիր փընտռեր երջանկութիւնդ վաղանցուկ,
չըտանէիր պիտի ինչ որ քաղցըր է
ուրիշներուն, չէիր պահեր դառնութիւնդ
ընտանեկան քու մըտերիմ ակութիդ։
Ո՜վ կին, քեզ ի՜նչ անհուն սիրով սիրեցի.
եւ կը սիրեմ հիմակ ալ, բայց շատ խայթող
ու լեղի մեղր է որ սըրտիս կը կաթի։
Սիրտըդ ի՜նչ վեհ կ'ըլլար, ցաւով կը տեսնեմ,
կին թ'ըլլայիր.– ճակատագիրդ քեզ փըշրեց,
որ կինը դեռ զերդ կեղծ-աստուած կը պահէ,
ասպետական դարը զոր սուրբ կ'ընդունէր,
բայց այն ատեն ժամանակն էր հոյակապ.
չեն հաւատար արդ, ժամանակն է գաճաճ,
կեղծ-աստուածներն մեղքեր միայն կը ծածկեն։
Կը զատուէիր քեզմէ, սիրտս կը խըլէի
թէեւ ցաւէր, գուցէ հանգիստ գըտնէի,
դուն ալ առանց ինծ երջանիկ կ'ապրէիր։
Հոս է սակայն կարգը, այն է համարմունք,
Եկեղեցւոյ պատուիրաններն, ու հարկ է
միասին կրենք, մահը մինչեւ մեզ զատէ։

(Գլուխը ձեռքերուն մէջ կը հակէ, Եւա յուզուած կը սկսի շոյել։)

ԵՒԱ

Ո՜հ Յովհաննէս, սըրտիդ վըրայ մի՛ դըներ
բան մը երբեմն եթէ ըսեմ, չեմ ուզեր
տըխրեցընել քեզ, սակայն տես թէ ո՜րքան
հրաշալի է պալատն ու իր տիկիններն,
ո՜րքան հըպարտ, ո՜րքան հեգնոտ, ես ի՞նչպէս
կըրնամ անոնց ամէնուն դէմ խիզախել։
Ալ մեր միջեւ քէն չըմընաց, այնպէս չէ՞.
Գիշեր բարի, դըրամը առտուն չըմոռնաս։

(Սանդուխներէն պարտէզ կ'իջնէ։)

ԱԴԱՄ

Ջարի, լաւ ինչ սըխրալի խառնուրդ մ'է
կինը, մեղրէ եւ թոյներէ յօրինուած։
Բարին իրն է, մեղքը մինչդեռ է դարուն
որուն մէջ ան է ծընած։ + Էյ, ~~օգնական~~ փոքրաւոր...
(Արուեսեակ կու գայ կանթեղով մը եւ կը դնէ սեղանին վրայ։)

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Հրամայէ, տէր։

ԱԴԱՄ

Շուտ պատրաստէ՛, պէտք ունիմ
գուշակութիւն մ'օդի, մէկն ալ ծընունդի։

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Անշուշտ փայլուն եւ շողշողո՛ւն, զի դրամով
ո՞վ կը գընէ ճըշմարտութիւն սոսկական։

ԱԴԱՄ

Բայց ոչ այնպէս որ անհնարին երեւի։

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Այնպիսի բան շինել անգամ չեմ կըրնար,
որուն համար ծընողնք յետոյ գայթակղի.
մեսիա մը չէ՞արդեօք ամէն նորածին՝
ընտանիքին աստղը փայլուն բարձրացող,
որ կը դառնայ մեծնալէ վերջ աներես։ (Կը գրէ։)
(Մինչ այս Եւա կը հասնի դարպասին, երրորդ պալատականը
առջեւը կ'ելլէ։)

ԵՐՐՈՐԴ ՊԱԼԱՏԱԿԱՆ

Ո՛րքան մաշիլ կը թողուս հոս, ո՛վ անգութ։

ԵՒԱ

Գուցէ քեզի զոհողութիւն մ'է իրօք
դիմանալ այս գիշերուան զով զեփիւռին,
մինչ ամուսինս աղնիւ, բարի ես խաբեմ՝
Տիրոջ անէծքն ու դատաստանն աշխարհի
վրաս քաշելով քեզի համար, ո՛վ ասպետ։

ՊԱԼԱՏԱԿԱՆ

Տիրոջ անէծքն ու դատաստանն աշխարհի
չեն թափանցեր մութ պուրակի գաղտնիքին։

ԱԴԱՄ (Մտախոհ։)

Դար մ'ըղձացի, որ ալ պայքար չունենար,
ուր սըրբացած եւ կանխակալ կարծիքներն,
ընկերութեան կարգն ու սարքը վաղեմի,
ո՛չ ոք խառնէր, ուր հանգչէի, թողուլով
ըսպիանալ ժըպիտով մը անտարբեր
վէրքերս՝ երկար մարտերու մէջ ըստացած։ –
Դարը հասաւ, բայց ի՞նչ օգուտ, մէջըս երբ
կ'ապրի հոգին, սուրբ կըտակն այս ցաւալի,
զոր տըխմար մարդն ընդունեցաւ երկինքէն,
որ կը ձըգտի գործել, հանգչիլ չի թողուր,
կըռուի կ'ելլէ հաճոյքին դէմ թոյլ ու մեղկ։
փոքրաւոր Էյ ~~օգնական~~, գինի բեր հոս, կը դողամ,
աշխարհս ցուրտ է, քիչ մը պէտք է տաքցընեմ։
Այսպէս հարկ է այս խեղճ դառուն սիրտ առնել
ու թօթափել իր փոշիներն աղտեղիչ։
(Արուսեակ գինի կը բերէ, Ադամ ումպումպ կը խմէ մինչեւ
տեսարանին վերջը։)
Անհուն երկինք, առջեւըս բա՛ց, ո՛չ, բա՛ց ինծ
խորհրդաւոր եւ սըրբազան մատեանդ.
օրէնքներըդ երբ կարենամ ես ճանչնալ
ալ կը մոռնամ դարը եւ շուրջս ամէն բան։
Յաւերժ ես դու, մինչ միւսներն են անցաւոր,
կ'ոգեւորես դու, մինչ անոնք մեզ կ'ընկճեն։

ՊԱՂԱՏԱԿԱՆ

Վառվառէ, ո՜, կարենայիր իմս ըլլալ...
երանի՜ թէ Աստուած կոչէր ամուսինդ՝
որ կարենար երկինքը լաւ ըմբռնել,
որուն համար ամբողջ կեանքով կը տքնի։

ԵՒԱ

Լըռէ՛, ասպետ, այնքան իր վրայ կը ցաւիմ՝
որ արցունքէս համբոյր մ'ալ քեզ չի հասնիր։

ՊԱՂԱՏԱԿԱՆ

Կատա՞կ կ'ընես։

ԵՒԱ

Մանաւանդ, լուրջ կը խօսիմ։

ՊԱՂԱՏԱԿԱՆ

Ո՞վ կ'ըմբռնէ տրամադրութիւնն այս ծածուկ։
Վառվառէ, զիս ուրեմն դու չես սիրեր։
Կամ ըսէ, թէ խեղճ, տարագիր մ'ըլլայի,
ի՞նչ կ'ընէիր հաւատարիմ ծառայիդ։

ԵՒԱ

Ըստուգիւ զայն չեմ կըրնար ես այժմ գիտնալ։

ԱԴԱՄ

Ո՜հ, դար կու գա՛յ, այս անտարբեր պաղութիւնն
հալեցընէ եւ նորոգուած կորովով
անվախ նայի այս քուրջերուն հընոտի,
զերդ դատաւոր մը վարձատրէ ու պատժէ,
(Ոտքի կ'ելլէ եւ երերալով կ'երթայ պատշգամի եզերքը։)
ու չընկըրկի միջոցներէն զօրաւոր,
խորհրդաւոր բառն ըսելու չըվախնայ,
զայն՝ որ նըման գլորակոյտի մը հըսկայ
պիտ'յառաջէ ճակատագրի ուղիէն,
գուցէ նոյն ինքն ըսողը <u>զայն</u> տապալէ։[7]
(Կը լսուի Մարսէյէզի եղանակը։)
Կը լըսեմ երգն ապագային, կը լըսեմ...
բառը գըտայ, այդ հըմայեակն ազդեցիկ՝
որ ծեր երկիրն պատանի կը դարձընէ։

ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

1 – Ժամադէտ – Հորոսքոփ – աստղագիտութեան այն մասն է որ որոշ ժամերուն աստղերը դիտելով, անոնց դիրքերէն գուշակութիւններ կ'ընէ մարդոց պատահելիքներու մասին։

2 – Զուգութիւն կամ Զուգաւորութիւն՝ երկու աստղերու պատահական դիրքը իրարու հանդէպ Կենդանակամարին վրայ, որմէ աստղագուշակները ապագային լաւ կամ գէշ դէպքերը կը գուշակէին։

3 – Օձը՝ հիւսիսային կիսագունտի համաստեղութիւններէն մէկն է։

4 – Հռոտոլֆ Կայսրը (1552 – 1612) տարրախուզութեամբ կամ Ալքիմիայով ալ կը զբաղէր, այս ինքն է կ'ուզէր Իմաստասիրական քարը գտնել, որ առասպելներու համաձայն այն նիւթն է՝ որով մետաղները ոսկի կամ արծաթ կարելի է դարձնել։ Վտանգաւոր օրերը անոնք են որոնց մէջ աստղերուն դիրքը աննպաստ է։ Հերմէս Եռամեծ եգիպտական Թոթ, Լուսնի աստուծոյ, յունական անունն էր, եւ կը համարուէր ալքիմիայի եւ մոգութեան գտնողը։ Սիւնեզիոս (375 – 415) Նորպղատոնական իմաստասէր եպիսկոպոս մըն էր, որուն ալքիմիայի վերաբերեալ երկեր ալ կը վերագրեն։ Պարակելսոս (1493 – 1541) զուիցերացի նշանաւոր բժիշկ մ'էր եւ ալքիմիագէտ։ Ս. Ալբերտ Մեծ (1193 – 1280) անուանի աստուածաբան, իմաստասէր, աստղաբաշխ եւ ալքիմիագէտ։ Սողոմոն Թագաւորին

մոգական գիտութիւն կը վերագրէր Միջին դարը, եւ մոգական գիրքերէն շատերը՝ Սողոմոնի բանալին կը կոչէին։ Վերը յիշուած անուններուն մէջ, Արքայ ոսկին է, միւս բացատրութիւնները (Ագռաւ, Կարմիր առիւծ, Կրկնակ սնդիկ, Իմաստութեան աղ, խոնաւ կրակ, ցամաք ջուր) ալքիմիայի նիւթերն էին, որով Իմաստասիրական քարը կ'ուզէին շինել. իսկ սուրբ հարսանիքը՝ իմաստասիրական քարին ձեւանալն էր։

5 – Սիբիլլաները յունական եւ հռոմէական մարգարէուհիներ էին, որոնք աստուծոյ մը ներշնչումի տակ, մանաւանդ Ապողոնի, կը մարգարէանային։

6 – Ակնարկ նախորդ Տեսարանին, ուր Ադամ յոգնած եւ յուսախաբ, ալ չուզեր ընկերութեան համար պայքարիլ։ Բայց ի զուր, մարդը չի կրնար հանգիստ մնալ։

7 – Ձայն շեղագիր գրուած հեղինակէն, նշանակել կ'ուզէ խորհրդաւոր բառը, եղբայրութիւնը, որուն գաղափարականը նուաղած էր։ Պիտի տապալէր նոյն ինք ըսողը, զԱստուած ալ, ինչպէս Ֆրանսական յեղափոխութիւնը ըրած էր, Աստուծոյ տեղ Միտքը բարձրացնելով։ Սա ճակատագրական կերպով կը յառաջէ, նոր արիւնահեղութիւններով հասնելով նպատակին, քրիստոնէական հիմնական վարդապետութեան, եղբայրութեան։ Ազդեցիկ հմայեակը Եղբայրութիւնն է, որով Ադամ պիտի հետեւի իր երազին մէջ Ֆրանսական յեղափոխութեան։

Ը ՏԵՍԱՐԱՆԻՆ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆԸ

Հաւատքի գաղափարականը չէ կրցած մարդը ազատագրել, որովհետեւ մարդը տակաւին տհաս էր զայն ընդունելու։ Թերեւս գիտութիւնը եւ ընտանեկան կեանքը պիտի կարենար տառապած հերոսին գոնէ քիչ մը ժամանակ երջանկութիւն եւ անդորրութիւն պարգեւել։ Ադամ-Քեփլէր հոս ալ յուսախաբ կը մնայ. ընտանեկան կեանքը ապերջանիկ է, որովհետեւ Եւա-Վառվառէ շռայլ եւ անհաւատարիմ է. անկէ չի կրնար բաժնուիլ, որովհետեւ եկեղեցական օրէնքները թոյլ չեն տար։ Նա երեսին կը զարնէ իր ազնուականութիւնը. Ադամ զմայլելի խօսքերով կը յատնէ իսկական ազնուականութիւնը, որ հոգեկան է եւ երկինքէն իջած, մինչ միւսը՝ ասպետական ազնուականութենէն մնացած, պարզապէս անհոգի դիակ մըն է։ Գիտութիւնն ալ ինքիր մէջ քաշուած ու կեանքէն հեռու, չի կրնար ամբոխը բարեփոխել, որ կեղծ-գիտութեան (ալքիմիայի) եւ աւելորդապաշտութեան (աստղագիտութեան) աւելի հաւատք կ'ընծայէ, այնքան որ ինք Քեփլէր ալ ստիպուած է գուշակութիւններ ընել եւ ժամադէտներ պատրաստել, ապրիլ կարենալու համար։ Իր լքումի վայրկեանին կ'երեւակայէ ժամանակ մը՝ որ բռնութենէն ալ պիտի չընկրկի հին գաղափարներու աւերակներուն վրայ նորը կերտելու համար, որ թերեւս Աստուծոյ դէմ ալ ասպարէզ իջնէ իրագործելու համար Աստուծմէ եկած գաղափարականը, եղբայրութիւնը մարդոց մէջ։ Այս մտածութիւններով է որ կը նիրհէ ու կ'երազէ Ֆրանսական յեղափոխութիւնը։

Քեփլէրի դէմքը, հեղինակին ամէնէն սիրած անձն է, եւ իսկապէս շատ յարմար իր նպատակին ծառայելու։ Ասոր մէջ պատմական ճշմարտութենէն շատ քիչ շեղած է, այն է՝ թէ Քեփլէր բողոքական էր, մինչ ինքը կաթողիկէ կը ներկայացնէ։

Յովհաննէս Քեփլէր ծնած է 1571-ին Վիւրթենպերկի Վայլ աւանը, հայրը աղքատցած միջին ազնուականութեան կը պատկանէր, ընտանիքը ապրեցնելու համար եղած է վարձկան զինուոր, գինեպան, երկրագործ ու դարձեալ վարձկան եւ մեռած է Թուրքերու դէմ մղուած պատերազմի մը մէջ։ Քեփլէր՝ աստուածաբանութեան յաճախած էր Թիւպինկէնի մէջ, բայց աւելի կը սիրէր աստղաբաշխութիւնը։

Ուսումները աւարտել է վերջ չէ ձեռնադրուած, որովհետեւ հակառակ իր ուսուցիչներուն, կը պաշտպանէր Կոպեռնիկոսի արեւակեդրոն դրութիւնը, փոխանակ աւանդական Պտղոմէոսի երկրակեդրոն դրութեան, եւ օրացոյցին մէջ Գրիգորեան տոմարը գործածած էր։ Իր բողոքական դաւանանքին համար՝ ստիպուեցաւ հեռանալ հայրենիքէն երբ արդէն ամուսնացած էր Վառվառէ Միւլլերի հետ։ Շատ դժուարութիւններէ անցաւ մինչեւ որ կրցաւ ձեռք բերել իր ազնուականութեան թուղթը։ Վերջապէս յաջողեցաւ Ռուտոլֆ Կայսր արքունիքը մտնել իբր արքունի թուաբանագէտ եւ աստղաբաշխ։ Սակայն ընտանեկան կեանքն ալ երջանիկ չեղաւ, արքունիքը շատ դժուարաւ եւ ուշացումներով կը վճարէր, իսկ կինը չափազանց ծախսող էր։ Մայրը՝ վհկութեամբ ամբաստանուեցաւ, որ իր միջնորդութեամբ հազիւ կրցաւ ազատիլ։ Վառվառէ Միւլլէր մեռաւ 1611-ին եւ ինքը երկրորդ անգամ ամուսնացաւ Շուշան Ռոյթիկէրի հետ, որուն հետ գոնէ ընտանեկան երջանկութիւն ունեցաւ։

Քեփլէրի տոկուն եւ համբերատար աշխատանքները գիտութեան մէջ յաջողութեամբ պսակուեցան, իր տուած երեք օրէնքները մոլորակներու շարժումներու մասին, մինչեւ այսօր ալ հիմը կը կազմեն աստղաբաշխութեան։ Նիւթականը սակայն միշտ խեղճ էր, հակառակ իր համոզումներուն ստիպուած էր գուշակութիւններով ալ զբաղիլ, ընտանիքը ապրեցնելու համար։ Մեռաւ 1630 Նոյմբեր 15-ին Ռեկենսպուրկին մէջ, ուր գացած էր հիւանդագին՝ իր առնելիքները փութացնելու համար, որ նոյն ժամանակ 12.694 Ֆիորինի կը հասնէր, մեծղի գումար մը ժամանակին համար։ Աւելի ուշ՝ իր այրին կրցաւ վերջապէս գանձել այդ գումարը։

Այս Տեսարանին մէջ Մատաջ ամէնէն հաւատարիմ մնացած է պատմութեան։ Քեփլէր իր ամէնէն սիրած անձն էր եւ ամէնէն մօտիկ կը զգայ ինքզինքը անոր, մանաւանդ նաեւ իր ընտանեկան պերջանիկ կեանքին համար ալ։

Տ Ե Ս Ա Ր Ա Ն   Թ

(Տեսարանը յանկարծ Թարիզի Կրեւ Հրապարակի կը փոխուի։ Պատշգամը կը փոխուի Կիլիոթինի ամպիոնի, գրասեղանը Կիլիոթինի[1], որուն քով իբր դահիճ Արուսեակ կեցած է։ Ադամ, իբր Տանթոն, ամպիոնի եզերքէն կը ճառախօսէ աղմկոտ ամբոխի մը։ – Թմբուկի ձայնով, շատ պատառոտուն հագուստով, նոր զինուորագրուածնե-րու գունդ մը կ'երեւի, որ ամպիոնին առջեւ կը շարուի։ Լու-սաւոր օր։)

ԱԴԱՄ (Շարունակելով։)
Հաւասարութիւն, եղբայրութիւն, ազատութիւն։
ԱՄԲՈԽԸ
Մահ ամէնուն՝ որ ըսածներդ չընդունին։
ԱԴԱՄ
Ես ալ կ'ըսեմ։ – Երկու խօսքեր կը փըրկեն
մեծ գաղափարն ամէն կողմէն պաշարուած.
անոնցմէ մին՝ կ'արտասանենք լաւերուն.
"Հայրենիքն է վտանգի մէջ", կը զարթնուն։
Իսկ միւս բառն է որ մեզին դէմ կ'որոտանք՝
"Սարսափեցէք". – իսկոյն կ'ըլլան բընաջինջ։
Թագաւորներ ելան մեր դէմ, առջեւնին
մեր արքային կառափն առած նետեցինք.
քահանաներն ելան, ու մենք կորզեցինք
շանթերն անոնց ձեռքէն. Հընուց տարագիր[2]
Միտքը դարձեալ իր գահին վրայ զետեղած։
Հայրենիքին ուղղած խօսքն ալ լաւերուն
չանցաւ ունայն։ Ու տասնըմէկ զօրամաս
կը պայքարին սահմանին վրայ, եւ որքան
պատանիներ քաջ կը խուժեն շարունակ
բընելու տեղն հերոսներուն՝ որ ինկան։
Ո՞վ կ'ըսէ թէ խենթութիւն մ'է արիւնոտ
սա, որ պիտի տասանորդէ ազգն ի զուր։
Մետաղը երբ հալի՝ խարամն անպիտան
կը զատուի, իսկ մաքուր մասը կը մընայ։
Թէեւ ըլլանք արիւնարբու, մեզ հրէշներ
պիտի կոչեն ամէնք, ըլլայ անիծեալ
անունըս ալ, վընաս չունի, բայց միայն
Հայրենիքնիս ըլլայ ազատ եւ մեծցած։
ՆՈՐԱԿՈՉՆԵՐԸ
Զէնք տուր մեզի, միայն զէնք եւ առաջնորդ։
ԱԴԱՄ
Շա՛տ լաւ, շա՛տ լաւ. դուք միայն զէնք կը ցանկաք,
մինչ շատ բանի կարօտութիւն կը քաշէք.
տարազնիդ է պատառոտուն, դուք բոպիկ,
բայց ձեռք պիտի բերէք սուրով ամէն բան։
Պիտի յաղթէք. ժողովուրդն է աննուաճ։
Զօրավարի մ'արիւնը նոր թափեցաւ,
որ գլուխ անցած զինուորներուն պարտուիլ
թողուց ինքզինք։
ԱՄԲՈԽԸ
Ան մատնիչ մ'էր։
ԱԴԱՄ
Ծիշտ ըսիք.
մեր ժողովուրդն արիւնէն զատ ուրիշ գանձ
չունի, զայն ալ վեհանձնութեամբ ու այնքան
շռայլօրէն Հայրենիքին կը ձօնէ։
Եւ ան՝ որ մեր ժողովուրդի սուրբ գանձին
տէրն է կանգնած եւ չի յաղթեր աշխարհի
մատնիչ մ'է լոկ։

(Նորակոչներու մէջէն սպայ մը առաջ կու գայ։)

ՍՊԱՆ

Քաղաքացի, կը սըրբեմ
այդ նախատինքն, անոր տեղը թէ ինծ տաս։

ԱԴԱՄ

Վըստահութիւնդ, բարեկամ, է գովելի։
Բայց նախ ցոյց տուր պատերազմի դաշտին վրայ
փաստը՝ թէ տէր պիտի ըլլաս խօսքերուդ։

ՍՊԱՆ

Փաստը ահա կը բընակի հոգւոյս մէջ,
յետոյ ես ալ գըլուխ մ՚ունիմ, որ գուցէ
այդ ինկածէն պիտի արժէ աւելի։

ԱԴԱՄ

Երաշխաւորն ո՞վ է թէ տաս՝ երբ խընդրեմ։

ՍՊԱՆ

Եւ ինծմէ լա՛ւ երաշխաւոր մը կ՚ուզես,
որ կեանքս ահա ոչինչի տեղ կը դընեմ։

ԱԴԱՄ

Երիտասարդներն այնպէս չեն մըտածեր։

ՍՊԱՆ

Քաղաքացի, անգամ մ՚ալ քեզ կոչ կ՚ընեմ։

ԱԴԱՄ

Դեռ համբերէ, նըպատակը հեռու չէ։

ՍՊԱՆ

Կը տեսնեմ թէ չես վըստահիր, բայց սորվէ
աւելի լաւ կարծիք մասիս ունենալ։
(Ինքզինքը կը զարնէ։)

ԱԴԱՄ

Մեղք, թըշնամի գընդակին էր արժանի։
Զինքը տարէք, ո՛հ զինակից ընկերներ։
Ցըտեսութիւն յաղթանակէն վերջ դարձեալ։
(Նորակոչները կ՚երթան։)
Երանի՛ ձեզ վիճակակից ըլլայի։
Բաժինըս չէ փառապըսակ, պայքարն է,
ոչ թըշնամւոյն դէմ, որմէ փառք է իյնալ,
այլ որ որջէն դաւաճանող եւ թաքուն
կը լըրտեսէ զիս եւ քեզ սուրբ Հայրենիք։[3]

ԱՄԲՈԽԸ

Մատով ցոյց տուր, պիտի մեռնին ամէնքն ալ։

ԱԴԱՄ

Արդէն մեռած է զոր ցուցնել կըրնայի։

ԱՄԲՈԽԸ

Կասկածելի որո՞նք են։ – Զի արդէն իսկ
կասկածելին մեղաւոր է, կընքուած
ժողովուրդին ըզգացումէն անըխալ։
Ազնուական բոլոր զարմին վա՜յ, մա՛հ, մա՛հ։
Օ՜ն, շուտ երթանք բանտերուն մէջ դատ ընենք.
Ժողովուրդին դատաստանն է սըրբազան։
(Ամբոխը ճամբայ կ՚ելլէ դէպի բանտերը։)

ԱԴԱՄ

Վըտանգ չըկայ հոն, ճաղերն են զօրաւոր.
ծանր օդն է ձեզ դաշնակից, որ կը սպաննէ
ուղեղ, ըղձեր. ուստի զիրենք թողուցէք։
Մատնութիւնը բարձրագըլուխ կը խընդայ
եւ կը սըրէ համախումբին մէջ դաշոյն։[4]

ԱՄԲՈԽԸ

Համախումբին վըրայ, օ՛ն, դեռ բաւարար
ընտրուած չէ։ – Աւելի ուշ անոր վրայ։
Նախ բանտ երթանք, քիչ մը ընենք վարժութիւն։
Մինչ այն Տանթոն, մատնիչներու անուններն

ամէնն ալ գրէ։

(Ամբոխը սպաննագին կը մեկնի։ Մինչ այս՝ քանի մը Սան-քիւլոթներ[5] (յեղափոխականներ) երիտասարդ մարքիզ մը եւ Եւան, իրբ անոր քոյրը, ամպիոնին առջեւ կը քաշեն։)

ՍԱՆ-ՔԻՒԼՈԹ ՄԸ

Ահաւասիկ, կը բերենք
դարձեալ երկու ազնուական պարմանի.
Հըպարտ դէմքեր, փափուկ, ճերմակ հագուստներ
կ'ամբաստանեն իրենց յանցանքն ակներեւ։

ԱԴԱՄ

Ինչ վըսեմ զոյգ։ Պարմանիներ, վե՛ր եկէք։

ՍԱՆ-ՔԻՒԼՈԹ

Մենք ալ երթանք ընկերներնուս ետեւէն,
ուր կը սպասէ մատնիչներուն համ, մեզ գործ։

(Սան-քիւլոթները կ'երթան միւս ժողովուրդին հետ, երկու երիտասարդները ամպիոն կ'ելլեն։ Ամպիոնին շուրջ քանի մը պահակներ միայն կը մնան։)

ԱԴԱՄ

Ձեմ հասկընար, ի՞նչ համակրանք կը քաշէ,
բայց կ'ազատեմ ձեզ իմ անձիս վըտանգով։

ՄԱՐՔԻԶ

Ո՛չ, Տանթոն, թէ մեղաւոր ես կը մատնես
հայրենիքըդ թէ մեզ ազատ արձակես.
իսկ թէ չենք, պէտք չունինք գութիդ սընափառ։

ԱԴԱՄ

Ո՞վ ես դուն, որ այսպէս խօսիս Տանթոնին։

ՄԱՐՔԻԶ

Մարքիզ մըն եմ։

ԱԴԱՄ

Լըռէ՛. – արդեօք չե՞ս գիտեր
" Քաղաքացի " տիտղոսէն զատ չըկայ այլ։

ՄԱՐՔԻԶ

Ես չեմ լըսած՝ որ տիտղոսներն արքանիս
ջընջած ըլլայ։

ԱԴԱՄ

Դըժբախտ տըղա՛յ, մի՛ խօսիր,
Կիլիոթինն ալ մըտիկ ընել կը թուի։
Ապարէզդ է բաց՝ թէ մըտնես բանակնիս։

ՄԱՐՔԻԶ

Քաղաքացի, դեռ հրաման չեմ ըստացած
Թագաւորէն օտար բանակ մըտնելու։

ԱԴԱՄ

Պիտի մեռնի՛ս։

ՄԱՐՔԻԶ

Մէկն աւելի պիտ'ըլլայ
Թագաւորին համար մեռնողն մեր տունէն։

ԱԴԱՄ

Ինչո՞ւ այսպէս մահ կը դիմես կուրօրէն։

ՄԱՐՔԻԶ

Ի՞նչ կը կարծէք, թէ այս վըսեմ մենաշնորհ,
ռհ ռամիկներ, ձեզի համար է միայն։

ԱԴԱՄ

Կը խիզախե՞ս, շատ լաւ, ես ալ ու տեսնենք,
ո՞վ աւելի ուժով է, քեզ կ'ազատեմ
կամքիդ դէմ ալ։ – Եւ ապագայ մը անդորր՝
ուր հանդարտած կուսակցական կիրքերն ալ,
պիտ'օրհնէ զիս, գործիս համար այս վըսեմ։ –
Եւ հիմա, օ՛ն, տունըս տարէ՛ք, պահակներ.
իրեն համար դուք պիտի տաք պատասխան։

(Պահակներէն քանի մը հոգի մարքիզը կը տանին։)

ԵՒԱ

Եղբայր, եղիր քաջ։

ՄԱՐՔԻԶ

Քոյր, Տէր քեզ պահպանէ։ (Դուրս։)

ԵՒԱ

Գըլուխս ահա, Ռոլանինէն նուազ չէ։

ԱԴԱՄ

Այսքան խիստ խօսք նուրբ շըրթունքիդ չի վայլեր։

ԵՒԱ

Կառափնատին վրայ փափուկ խօսք յարմար չէ։

ԱԴԱՄ

Իմ աշխարհս է այս ամպիոն ահազդու.
երբոր դուն կոխեցիր քեզ հետ իջաւ
երկինքը, զերթ սըրբավայր զայս պատելու։

ԵՒԱ

Քուրմերն անգամ զոհի ձօնուած կենդանին
չէին ծաղրեր յետին ճամբուն ընթացքին։

ԱԴԱՄ

Հաւատա, զոհն ես ինքըս եմ իսկապէս,
թէեւ դիտեն իշխանութիւնս նախանձով.
անմըխիթար, արհամարհած կեանք ու մահ
ես կը դիտեմ գահաւորակս արքունի՝
որուն վրայէն շատեր կ'իյնան օրէ օր,
ու կը սպասեմ թէ իմ կարգս ալ ե՞րբ կու գայ։
Այս մենութիւնս արիւնոտ գլխս կը տանջէ,
եւ ես կը զգամ թէ սիրել ինչ վեհ բան է։
Ախ կին, միայն օր մը ինծի սորվեցուր
այդ երկնային գիտութիւնն ու յաջորդ օր՝
անվարան ես գլուխ կ'երկարեմ դահիճին։

ԵՒԱ

Ջարհուրանքի աշխարհին մէջ տակաւին
սէ՞ր կը փընտռես, չի՞ վախցըներ խիղճըդ քեզ։

ԱԴԱՄ

Մենաշնորհն է խիղճը միջակ մարդերուն։
Զոր կը մըղէ ճակատագիրն, ան չունի
ժամանկ որ նայի չորս կողմն ու դիտէ։
Մ՞ւր լըսած ես՝ որ փոթորիկ առնէ կանգ
երբ ճամբուն վրայ վարդը տըկար տատանի։
Եւ ո՞վ պիտի յանդուգն ըլլայ բաւարար
ամենօրեայ-կեանքի մարդիկ դատելու։
Ո՞վ կը տեսնէ նուրբ թելը որ բեմին վրայ
կ'առաջնորդէ Կատիլինա կամ Բրուտոս։
Կամ կը կարծեն, որու մասին որ համբաւ
կը շըրջի, թէ դադրած է մարդ ըլլալէ,
եւ էակի մը փոխուած է գերագոյն
որ չի զբաղիր ամենօրեայ հոգերով
եւ բիւր փոքրիկ արհամարհուած դէպքերով։
Մի՛ հաւատար, — սիրտը գահին վըրան ալ
կը բաբախէ. թէ սիրուհի մը ունէր
Կեսար, անի զինքը միայն կը ճանչնար
լաւ մարդ մ'իբրեւ, մըտքէն անգամ չանցուցած
որ կը դողար աշխարհն անկէ սարսափով։
Ինչո՞ւ պիտի չըսիրէիր, ըսէ արդ,
միթէ դուն ալ կին չե՞ս, ես ալ մարդ մը չե՞մ։
Սիրտը, կ'ըսուի, կամ կը սիրէ, կամ կ'ատէ,
ինչ որ բերած է իր հետ այս երկրիս վրայ։
Սիրտըս, կը զգամ, քուկինիդ է ազգական,
այս խօսքը դուն չե՞ս հասկընար, օրիորդ։

ԵՒԱ

Հասկընամ ալ օգուտ չունի, այլ աստուած
կ'առաջնորդէ քեզ, զոր սըրտիս մէջ կը կրեմ:
Երբեք պիտի չըհասկընանք մենք զիրար:

ԱԴԱՄ

Ուրեմըն թող գաղափարներդ հընամաշ:
Աքսորական աստուծոյ մ'ի՞նչ կը զոհես.
կինը միայն բագինի մ'է արժանի
յաւերժաբար երիտասարդ – սիրտն է ան:

ԵՒԱ

Նըքուած խորանն ալ մարտիրոս ունենալ
կըրնայ, Տանթոն. վեհագոյն է աւելի
մեծարանքով աւերակն ալ պահպանել՝
քան բարձրացող իշխանութիւնն ողջունել.
եւ այս կոչումն յարմարագոյն է կընոջ:

ԱԴԱՄ

Դեռ զիս յուզուիլ մարդ չէ տեսած, թէ տեսնէ
թըշնամի եւ կամ բարեկամ հիմա զիս,
թէ զոր առաջ ճակատագիր կը մըղէ
զերդ փոթորիկ մը մաքրելու այս աշխարհս,
աղջկան մը հետ կեցած է արդ կառափնատ,
աչքերուն մէջ տաք արցունքով, սիրելու,
կը գուշակէր թէ Տանթոն ալ պիտ'իյնայ.
պիտի խընդար եւ ոչ ոք վախ կ'ունենար:–
Կը պաղատիմ սակայն ճըշոյլ մը յոյսի:

ԵՒԱ

Երբ շիրիմէն անդին հոգիդ մաքրուած
այս արիւնոտ դարու փոշին թօթափէ,
գուցէ...:

ԱԴԱՄ

Աղջիկ, այդ խօսքն այլեւս մի՛ ըսեր.
չեմ հաւատար անդենական աշխարհին,
ճակատագրին դէմ ես անյոյս կը կըռուիմ:

(Ամբոխը կը վերադառնայ վայրագաբար, արիւնոտ զէնքերով, նիզակներու ծայրը ցցած քանի մը արիւնաթաթախ գլուխներ բերելով: Քանի մը հոգի ամպիոնին վրայ կ'ելլեն:)

ԱՄԲՈԽԸ

Արդարութիւն ըրինք: – Ի՜նչ սէգ սերունդ էր:

ՍԱՆ-ՔԻՒԼՈԹ ՄԸ (Տանթոնի մատանի մը տալով:)

Այս մատանին հայրենիքի խորանին:
Վատերէն մին ձեռքըս խոթեց՝ դանակս երբ
կը բըռնէի վիզին: Անոնք կը կարծեն,
թէ ամէնքնիս աւազակներ ենք միայն:
Դուն դեռ ո՞ղջ ես: – Գնա՛ եղբօրդ ետեւէն:

(Կը դաշունահարէ Եւան, որ ամպիոնի ետեւի մասէն վար կը գլորի:)

ԱԴԱՄ (Աչքերը ծածկելով:)

Ա՜հ, վերջացա՜ւ: – Ճակատագիր, ո՞վ քեզի
կը դիմանայ:

ԱՄԲՈԽԸ

Համախումբին վրայ հիմա:
Առաջնորդէ: Մատնիչները ցանկեցի՞ր:

(Ամբոխը վար կը քաշուի ամպիոնէն: Ծեւ, իբր պատառոտուն եւ կատաղի ռամկուհի, խումբէն դուրս կու գայ, մէկ ձեռքին մէջ դաշոյնով, իսկ միւսին մէջ ալ արիւնոտ գլուխ մը բռնած, Տանթոնին կը վազէ:)

ԵՒԱ

Տանդոն, նայէ, այս դաւաճանն քեզ կ'ուզէր
ըսպաննել եւ ըսպաննեցի ես զանի:

ԱԴԱՄ

Այս տեղն ինծմէ թէ լաւագոյն լեցընէր՝
գէշ ըրած ես, պաշտէ ոչ՝ գործդ է լաւ:

ԵՒԱ

Լաւ ըրի եւ վարձատրութեան կը սպասեմ,
Հետըս, մեծ մարդ, միայն գիշեր մը անցուր։

ԱԴԱՄ

Ի՞նչ համակրանք այս կուրծքին մէջ կը ծընի։
Կամ գորովի ի՞նչ բընազդ է քած վագրին։

ԵՒԱ

Քաղաքացի, կ'երեւի թէ իսկապէս
երակիդ մէջ կապոյտ արիւն կը հոսի,
կամ կը խօսիս զառանցանքով վիպական։
Դուն այր մարդ ես, իսկ ես կին եմ եւ մատղաշ,
ըզմայլանքս քեզ կը ձգէ զիս, մեծ մարդ։

ԱԴԱՄ (Մեկուսի։)

Կը սարսըռամ, աչքըս մեկդի կը դառնայ։
Ցընորք մ'է սա սարսափելի, որ կ'ընկճէ։
Զարմանալի՜, որքան իրար են նըման.–
ով որ ճանչցաւ այդ զուարթունն ու տեսաւ
անկումն անոր, գուցէ նըմանը տեսնէ։
Գիծերը նոյն, հասակն ու ձայն, ամէն բան,
փոքրիկ ոչինչ բան մը միայն կը պակսի,
նըկարագրել անգամ զոր չէ կարելի,
սակայն որքան ամբողջութիւնն է տարբեր։–
Ձայն չըկըրցայ գրաւել, քանի կը պահէր
ճաճանչ մ'. ասկից դըժոխքի ժահ կը բուրէ։

ԵՒԱ

Ի՞նչ կը խօսիս ինքնիրենդ դուն։

ԱԴԱՄ

Կը հաշուեմ,
ո՛վ կին, չունիմ այնքան գիշեր ես, որքան
Հայրենիքին մէջ մատնիչ կայ տակաւին։

ԱՄԲՈԽԸ

Համախումբին վրայ, անուններ տուր միայն։

(Մինչ այս Ռոպէսփիէր, Սէն-Ժիւսթ եւ Համախումբի ուրիշ անդամներ նոր ամբոխով մը կուգ գան եւ տեղւոյն վրայ ամպիոն մը բարձրացնելով վեր կ'ելլեն։)

ՍԷՆ-ԺԻՒՍԹ

Ի՞նչ անուններ։ Անոնց գըլուխն ինքն է ճիշտ։

(Ամբոխը կը պոռայ։)

ԱԴԱՄ

Ամբաստանե՞լ կը յանդգնիս զիս, Սէն-Ժիւսթ.
ուժով եմ ես։

ՍԷՆ-ԺԻՒՍԹ

Ժողովուրդին հետ էիր։
Բայց ժողովուրդն իմաստուն է, քեզ ճանչցաւ,
կը հաստատէ Համախումբին վըճիռն ան։

ԱԴԱՄ

Ժողովուրդէն զատ դատաւոր չեմ ճանչնար.
իսկ ան ինծի բարեկամ է, լաւ գիտեմ։

(Դարձեալ աղմուկ ժողովուրդին մէջ։)

ՍԷՆ-ԺԻՒՍԹ

Հայրենիքի դաւաճան է բարեկամդ։
Պիտ'դատէ քեզ ժողովուրդը գերագոյն,
անոր առջեւ կ'ամբաստանեմ քեզ մատնիչ,
իւրացնող դու պետական ինչքերուն,
ու համակիր ազնուական որեարին,
հուսկ բռնաւոր իշխանութեան ցանկացող։

ԱԴԱՄ

Ըզգո՛յշ, Սէն-Ժիւսթ, դէմըդ պիտի որոտամ։
Կը զըրպարտե՛ս։

ՌՈՊԷՍՓԻԷՐ

Իրեն խօսիլ մի՛ թողուք.
գիտէք լեզուն օձի նըման կը սահի:
Բըռնեցէք՝ մեր ազատութեան անունով:

ԱՄԲՈԽԸ

Ալ չըլըսենք, ալ չըլըսենք, թող մեռնի՛:
(Կը շըջապատեն ու կը ձերբակալեն:)

ԱԴԱՄ

Լաւ, մի՛ լըսէք, սակայն ես ալ չըլըսեմ
զըրպարտութիւնն այդ անպիտան. քանի որ
խօսքով յաղթել չըկարենանք պիտ' իրար:
Մանաւանդ թէ եւ ոչ գործով յաղթեցիք:
Ռոպէսփիէր, դուն զիս միայն կանխեցիր.
Մի՛ պարծենար: Զէնքս կը յանձնեմ — կը բաւէ:
Բայց ամէնուն առջեւ քեզի կոչ կ'ընեմ,
երեք ամսէն այս ճամբէն ինծ հետեւէ:
Դահի՛ճ, ճարտար եղի՛ր — տիտան կը սպաննես:
(Գլուխը Կիլիոթինին կ'երկարէ:)

ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

1 – Կիլիոթինը տխրահռչակ գործիք մըն էր գլխատելու համար, հնարուած Ֆրանսական յեղափոխութեան ժամանակ Կիլիոթին անունով բժիշկէ մը, որմէ անունն ալ առած է գործիքը:

2 – Կղերականներու ձեռքէն շանթերը կորզեցին, իշխանութիւնը առին, որ իրենք կը վայլէին, Աստուծոյ պատիժը սպառնալով: Ֆրանսական յեղափոխութիւնը կը մերժէր զԱստուած եւ անոր տեղ Միտքը կ'ուզէր դնել եւ բարոյական օրէնքներն ալ զուտ միտքի վրայ հիմնուած միայն հաստատել:

3 – Տանթոն պատերազմներու չէր մասնակցած Ֆրանսայի համար, ինքը ներքին թշնամիները կ'ուզէր ջնջել:

4 – Համախումբ – Convention, Ֆրանսական Յեղափոխութեան շըրջանին՝ երեսփոխանական ժողովն էր:

5 – Սան-քիւլոթ կը կոչուէին յեղափոխականները, որոնք ժողովուրդի վարի դասակարգներէն էին եւ երկար տաբատներ (փանթալոն) կը հագուէին եւ ոչ կարճ (քիւլոթ), ինչպէս ազնուական դասակարգը:

6 – Սովորական մարդիկ իրենց ամենօրեայ գործերուն մէջ ալ խղճի համաձայն գործելու առանձնաշնորհը կը վայլեն: Մինչ Յեղափոխութեան փոթորիկի մէջ՝ առաջնորդները ճակատագիրն է որ կը քշուին եւ չեն կրնար լսել խղճի ձայնը: Սակայն մեծ մարդիկն ալ՝ ոչ միայն համայնքին համար կ'ապրէին, այլ անոնք ալ ունէին իրենց անհատական կեանքն ու իղձերը:

Թ   ՏԵՍԱՐԱՆԻՆ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆԸ

Երազի մէջ երազ։ Դէպքերը հեղինակին գիւտերն են, եւ սակայն իրենց ամբողջութեան մէջ եւ էութեան մէջ՝ իրական։ Ազատութեան արբեցութեան մէջ եւ ազատութեան անունով ոչ միայն յանցաւորները կը պատժուին, այլ շատ մը անմեղներու արիւնն ալ կը թափի։

Այս համառօտ Տեսարանին մէջ խտացուած է Ֆրանսական Յեղափոխութեան արիւնոտ շրջանը, պատմական իրապաշտ կերպով։ Տանթոնի նկարագիրն ու ձայնն ալ կը համապատասխանեն պատմութեան։

Տանթոն (1759 – 1794) մարմնեղ ու տգեղ մարդ մըն էր. բայց ձայնը զօրաւոր եւ խօսքերը ամբոխավար։ Ինքն էր Պասթիլյի դէմ յարձակումը առաջնորդողը, ինչպէս նաեւ մասնակից եղած է Թէօյլէրի գրաւումին։ Իբր արդարութեան նախարար՝ Փարիզի բանտերը այցելած է ու գլխատել տուած շատ մը անմեղներ ալ. սակայն երբեմն գութէն շարժած շատերու կեանքն ալ ազատած էր։

Տանթոնի սիրահարուիլը ազնուական աղջկան մը, Մատաշի գիւտն է, սակայն հոգեբանական իրականութիւն մը կը ցուցնէ։// Ամուսնացած է Յեղափոխութեան արիւնոտ շրջանին։ Իր մահուան պարագաներն ալ իրենց խորքին մէջ իրական են։ Տանթոն, պարագաներու բերումով, Ռոպէսփիէրի հակառակորդը դարձաւ, որ զինքը բռնել տուած է եւ ամբաստանած։ Ամբաստանագիրը գրուած էր Սէն-Ժիւսթէն։ Մահուան դատավճիռէ վերջ՝ Տանդոն անխռով մնաց եւ աներկիւղ գոչեց. "Քանի մը վատ աւազակներու զոհերն ենք, բայց անոնք երկար պիտի չվայլեն իրենց յաղթանակի պտուղը։ Ետեւէս պիտի քաշեմ Ռոպէսփիէրը։„ Տանթոն 1794ին Ապրիլ 5-ին սպաննուեցաւ. Նոյն տարուան Յուլիս 28-ին ինկան Ռոպէսփիէրի եւ Սէն-Ժիւսթի գլուխներն ալ։

/ Swepne /

(Ամբողջ տեսարանը յանկարծ կը փոխուի ինչպէս որ Ը Տեսարանին մէջ էր։ Ադամ, դարձեալ իբր Քեփլէր, գրասեղանի վրայ հակած գլուխով կը տեսնուի, Արուսեակ, իբր իր օգնականը, քովը կեցած է եւ ուսին կը զարնէ։ Առաւօտը ծագելու վրայ է։)

ԱՐՈՒՍԵԱԿ
Հետեւաբար գըլխաւորումն ալ պիտ'չըլլայ։
ԱԴԱՄ (Շտկուելով։)
Ո՛չ, ես ո՞ւր եմ. իսկ երազներս ո՞ւր գացին։
ԱՐՈՒՍԵԱԿ
Գինովութեանդ հետ չըքացան, ով Վարպետ։
ԱԴԱՄ
Այս անպիտան դարուն կուրծքին ծեռացած
գինովութիւնը կը ստեղծէ լոկ մեծ բան։
Ինչ վեհ պատկեր մ'աչքիս առջեւ բացուեցաւ.
ուր չտեսնողն աստուածային կայծն է կոյր,
[illegible]
ինչ հըսկայ էր թէ՛ մեղքը թէ՛ արիութիւնն,
թէեւ շաղուած ըլլար ցեխով, արիւնով։[1]
Որքան էին զարմանալի երկուքն ալ։
Զի անոնց վրայ ոյժը կընիք էր դրոշմած։ —
Ա՜խ, արթընցայ որ իմ չոր դիս նայելով՝
տեսնեմ դարուս ճըղճիմութիւնն աւելի,
մեղքի քօղին տակ երեսով ժըպտաքին,
վարժութեան կեղծ առաքինի գործերով։
ԱՐՈՒՍԵԱԿ
Նըքուածութիւնն այս ես շատոնց կը ճանչնամ,
յաջորդող մեր արբեցութեան զարթօնքին։
ԵՒԱ (Պուրակէն դուրս գալով։)
Հեռո՛ւ ինծմէ, կասկածըս զիս չըխաբեց,
կ'առաջարկես ինծ ամուսինս սպաննել։
Զիս կը կարծես կարող գործի մը դաժան,
որ քու սըրտիդ իբր իտէալ կը սըտես։
ՊԱԼԱՏԱԿԱՆ
Ո՛չ սիրելիս, կամաց, ի սէր Աստուծոյ,
գայթակղութիւն կը պատճառես թէ լըսեն։
ԱԴԱՄ
Այդ կիներն ալ երկու, երա՞զ մ'էին պարզ։
Ո՛չ, ոչ, երկու կերպարանքով կին մը լոկ,
որ կը փոխուէր վախճանիս հետ յորձանուտ.
զերթ փըրփուր՝ որ մերթ կը շողայ, մերթ մութ է։
ԵՒԱ
Գայթակղութիւնն է կարեւոր, ա՜խ, քեզի։
Մեղքը ծածուկ դու բանի տեղ չես դըներ,
կըշտամբութիւն չըհանդուրժող, դու ասպետ։
Ո՛չ, վա՜յ, այնքան կինը ծաղըր կ'ընէք դուք
որ վաղեմի ժառանգութիւնն իր մինչեւ
մեկդի նետէ, մաքրութիւնն իր կուսական,
եւ այն ատեն իբրը գործիք ձեր մեղքին՝
կը դիտէք զինք արհամարհոտ ժըպիտով։
Հեռո՛ւ ինծմէ, հեռո՛ւ, ալ քեզ չըտեսնեմ։
ՊԱԼԱՏԱԿԱՆ
Ալ Չափազանց է, ծաղրելի կը դառնանք
ամենօրեայ դէպքին տալով գոյն մ'այսքան
հանդիսաւոր։ — Պիտի տեսնենք մենք զիրար
ասկէ վերջ ալ, կատակելով, ժըպտելով,
չըխօսելով բընաւ անցած բանին վրայ։
Բարի լոյս ձեզ, ազնիւ Տիկին։ (Կ'երթայ։)

ԵՒԱ

Անշընորհք։

Իսկ ես հոս եմ արցունքներովս ու մեղքովս։(Կ'երթայ։)

ԱԴԱՄ

Ուրեմն անուրջ մ'էր միայն եւ վերջացաւ։
Ոչ ամէն բան։ Գաղափարն է զօրաւոր
քան նիւթը խեղճ, զոր կը զգետնէ բնութիւնը
մինչ յաւիտեան պիտի ապրի անիկա։
Կը տեսնեմ սուրբ գաղափարներս աճիլ ես,
մաքրուելով միշտ վեհօրէն, մինչեւ որ
յամր թեւ, աշխարհն ամբողջ լեցնէ։

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Արեւն կ'ելլէ, դասի ժամ քեզ կը սպասէ։
Կը հաւաքուին պատանիներն անհամբեր
զողնալու բառ մ'իմաստութեանընդ շողէն։

(Աստղադիտարանի վրայ եղած զանգակը կը հնչեցնէ։)

ԱԴԱՄ

Չիս մի ծաղրեր, գիտութեամբ զիս մի հեգներ,
երբ գովեն զիս՝ ես պէտք է որ կարմըրիմ։

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Կ'ուսուցանես պատանիներ շատ, ուշիմ։

ԱԴԱՄ

Կ'ուսուցանե՞մ. կ'ընտելացնեմ իմաստին
այն բառերու զոր իրենք չեն հասկընար,
բայց որ իմաստ չունին բան մ'ալ ընելու։
Անմիտը պիշ հոն նայելով կը կարծէ՝
այս խօսքերով մենք ոգիներ կը կոչենք.
մինչ այս ամբողջ հընարք մըն է պարզապէս
արուեստն աչքի խաբէութեան պատրըկել։

(Աշակերտ մը արագաքայլ կու գայ ու պատգամ կ'ելլէ։)

ԱՇԱԿԵՐՏ

Բարի եղար զիս կոչելու քեզ, վարպետ.
ու խոստացար ծարաւ մըտքիս յագուրդ տալ,
եւ թոյլատրել որ խորն մըտնեմ իրերու,
ուրիշներէն զիս ընդունակ դատելով։

ԱԴԱՄ

Զանքըդ, ճիշտ է, բացառիկ է իսկապէս,
եւ քեզ կու տայ առաջնութեան իրաւունք։

ԱՇԱԿԵՐՏ

Հոս եմ, հոգիս տենչէն աճա կը դողայ՝
բընութեան մեծ դարբնոցին մէջ մըտնելու,
ըմբըռնելու եւ վայլելու աւելին,
նիւթի, մըտքի աշխարհներուն տիրելով.
եւ ըզգալ՝ թէ անոնցմէ ենք գերազանց։

ԱԴԱՄ

Շատ բան կ'ըղձաս։ Տիեզերքի մանրէ մ'ես,
ի՞նչպէս կ'ուզես ամբողջութիւնն ընդգըրկել։
Կ'ուզես հաճոյք, իշխանութիւն, գիտութիւն,
թէ չընկճուի կուրծքըդ անոնց բեռին տակ
եւ հասնէիր անոնց, ստուգած կ'ըլլայիր։
Նուազագոյն ցանկայ, գուցէ կը հասնիս։

ԱՇԱԿԵՐՏ

Գաղտնիք մ'անգամ եթէ լուծես գիտութեան՝
միշտ շահաւոր պիտ'ըլլամ ես, ով մեծ մարդ.
Չի կը զգամ՝ թէ ես ոչ մէկ բան կ'ըմբըռնեմ։

ԱԴԱՄ

Շատ լաւ ուրեմն, արժանի ես, կը տեսնեմ,
քեզ կը տանիմ սըրբատեղին գաղտնագոյն,
որ ճըշմարիտն որպէս ես ինքս, տեսնես դուն։

Զի՞ լըրտեսեր արդեօք օտար ունկընդիր.
Ճըշմարտութիւնն ահաւոր է, մահացու,
եթէ այսօր ժողովուրդին մէջ մըտնէ։
Օր պիտի գայ, հասած ըլլար, երանի՜,
փողոցին մէջ երբ պիտ'անոր վրայ խօսին.
բայց այն ատեն հասուն կ'ըլլայ ամբոխն ալ։–
Ձեռք տուր ինծի, որ դուն մէկու չըյայտնես
ինչ որ լըսես։ Մըտիկ ըրէ ուշադիր։

ԱՇԱԿԵՐՏ

Սարսափէս ու տենչէս ինչպէս կը դողամ։

ԱԴԱՄ

Ի՞նչ կ'ըսէիր քիչ մը առաջ դուն ինծի։

ԱՇԱԿԵՐՏ

Թէ ոչ մէկ բան կը հասկընամ իսկապէս։

ԱԴԱՄ (Զգուշաւոր կերպով։)

Տե՛ս, ես ինքս ալ, – ու հաւատա՝ թէ ոչ ոք։
Իմաստասէրն բանաստեղծն է պարզապես
այն բաներու՝ որոնց չունինք գաղափար։
Շատ մ'ուսմանց մէջ անմեղն է սա տակաւին,
զի ինքնիրեն կը զուարճանայ լըռութեամբ,
իր աշխարհին մէջ ցընորքով առլըցուն։
Բայց ունին շատ մ'ընկերներ այնպիսի՝
որ լըրջադէմ փոշիին մէջ կը գըծեն.
գիծ մը յործանք կը յորջորջեն, կլորն ալ
սըրբավայր. որ կը ծիծաղիս գըրեթէ դուն
զաւեշտին վրայ. սակայն յետոյ կը տեսնես
ամբողջը՝ թէ սոսկալի լուրջ խաղ մըն է։
Զի մինչ ամէնքն ալ սեղմ կուրծքով, դողալով,
փոշիագիծ այդ ձեւերէն խոյս կու տան,
հոս, հոն լարուած թակարդներ կան յանդուգնին,
վրայէն անցնողն արիւնլուայ կը խոցուի։
Նըման անմիտ բաներ ցըցուած են անթուլ
մեր ճամբուն մէջ. եւ բարեպաշտ եռանդով
թեւ թիկունք են իշխանութեան կազմուած։

ԱՇԱԿԵՐՏ

Կը հասկընամ. ա՞յսպէս յաէտ պիտ'ըլլայ։

ԱԴԱՄ

Պիտի խընդան օր մ'այս ամէն բանին վրայ.
Պետական մարդն՝ որուն կու տանք "մեծ„ տիտղոս,
ուղղափառն ալ, որուն ապշած կը նայինք,
խեղկատակներ պիտի կոչէ ապագան,
երբ մեծութիւնն իսկական տեղն իր գրաւէ,
բընականն ու պարզը, որ լոկ հոն քեզի
ցատկել կու տայ, ուր իսկապէս փոս մը կայ,
ճամբայ կու տայ՝ ուր ասպարէզն է ազատ։
Իսկ ուսումն որ յիմարութեան կը տանի
այսօր խըրթին իմաստներով, այն ատեն
պիտ'հասկընանք ամէնք, թէեւ չըսորվին։

ԱՇԱԿԵՐՏ

Այս է ահա հասկընալի այդ լեզուն՝
առաքեալներն որով մեզի խօսեցան։ –
Բայց թէ ամէն մընացածը քուրջ մ'է լոկ,
հաւատքըս մի՛ փըշրեր հանդէպ արուեստին։
Եւ սորվելիք օրէնք ունի՞ անշուշտ ան։

ԱԴԱՄ

Գեղարուեստին բուն մեծութիւնն ալ այն է
որ ծածկուի եւ չըզարնէ աչքերուն։

ԱՇԱԿԵՐՏ

Եւ մընա՞մ միշտ իրականին առջեւ խիստ։
Մեր գործերուն գաղափարն է հոգետուր։

ԱԴԱՄ

Ճի՛շտ է, հոգի ան կը հեղու գործին վրայ,
եւ հաւասար կ՚ընէ ըղձեզ բընութեան,
արարչութեան հասցընելով մեր գործերն,
առանց որու անոնք մեռած կը մընան։
Դու մի՛ վախնար թէ գաղափար մինչ կու տաս՝
գերազանցես մեծ բընութիւնն կենդանի։
Բայց օրինակն ու օրէնքներն հանգիստ թող։
Որուն մէջ որ ոյժ եւ Աստուած բընակի՝
ան կը ճառէ, կը փորագրէ կամ կ՚երգէ,
սըրտաճըմլիկ կու լայ հոգին երբ ցաւի,
եւ կը ժըպտի երբ հաճոյքով արբենայ։
Թէ նոր ուղի բանայ, անվրէպ կը հասնի
նըպատակին։ Մինչ տեսաբանն նոր օրէնք
պիտ՚յօրինէ իր արուեստէն, դեռ գուցէ
գաճաճ ցեղի մ՚համար. սակայն երբեք թեւ։[2]

ԱՇԱԿԵՐՏ

Ուրեմն ըսէ, ո՜հ, ի՞նչ ընեմ ես, Վարպետ.
որ գիտութեան նուիրեցի գիշերներս
եւ ապուշին միայն եղայ հաւասար,
բոլոր ջանքերս ես ունայն տեղ վատնեցի։

ԱԴԱՄ

Չէ կորսուած, զի սա կու տայ իրաւունք
արհամարհել անոր բոլոր հրապոյրներն։
Ո՛վ վըտագի դիմաց դեռ չէ գըտնուած,
թէ ընկըրկի, վատ մըն է։ Մինչ կ՚անտեսէ
կըռուազաններն՝ կըտրիճը փորձ համարձակ,
կասկածի տակ չիյնար անոր քաջութիւնն։
Մագաղաթներն ու թերթերն առ այս դեղնած,
որոնց վըրայ մըգլոտութիւնն է թառած,
կըրակ նետէ։ Կը մոռցընեն անոնք մեզ
մեր ոտքերով քալելու եւ կ՚արգիլեն
մըտածել եւ կը փոխանցեն սըխալնիս,
իբր կանխակալ կարծիք անցեալ դարերու
նոր աշխարհին։[3] Կըրակ նետէ ամէնքն ալ,
եւ գընա՛ դուրս, գընա՛, վայլէ՛ օդն ազատ։
Ինչո՜ւ սորվիս շարունակ թէ երգն ինչ է,
եւ անտառն ինչ, կեանքը մինչդեռ կը սահի՝
անմըխիթար չորս պատերուն մէջ խուցիդ։
Արդեօք քեզի կեանքը երկա՞ր կը թուի,
որ մինչեւ մահ տեսութիւններ լոկ սորվիս։
Եկո՛ւր, բարեւ միասին տանք դըպրոցին,
քեզ թարմութիւնդ առաջնորդէ վարդաբոյր,
ուրախաբեր երգին, շողին, արեւուն։
Երկբայելի պահակ Ոգի տար ահա
զիս ալ դէպի նոր աշխարհ, որ պիտ՛ աճի,
երբ մեծ մարդուն գաղափարներն հասկընան,
տալով ծածուկ մըտածութեան ազատ խօսք,
փլատակներու փոշիին վրայ անիծեալ։

ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

1 – Ֆրանսական Յեղափոխութեան մէջ ալ, Ադամի համաձայն, աստուածային կայծը կար, եղբայրութեան գաղափարականը:

2 – Մի՛ կարծեր թէ գաղափարականացնելով բնութեան գեղեցկութիւնը գերազանցես։ Ճշմարիտ արուեստագէտը օրէնքներով չէ որ կը ստեղծագործէ, այլ կը հետեւի իր ներշնչումին։ Տեսաբանները արուեստէն օրէնքներ կը յօրինեն, բայց այդ օրէնքները չեն օգներ արուեստագէտին այլ միայն արգելք կ՚ըլլան ստեղծագործելու։

3 – Գիտութիւնը իրաւունք կու տայ որ մարդը արհամարհէ գիտութեան հրապոյրները, այս ինքն է՛ որ ամէն հարցին մէջ գիրքերուն դիմէ։ Մարդը կեանքէն պէտք է սորվի, գիրքերը անցեալի նախապաշարումները կը հաղորդեն ներկային եւ ապագայի սերունդին։

Ժ ՏԵՍԱՐԱՆԻՆ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆԸ

Քեփլէր-Ադամ արթընցած՝ կը խորհրդածէ Ֆրանսական յեղափոխութեան հետեւանքներուն վրայ։ Ադամ աստուածային կայծը կը տեսնէ Յեղափոխութեան մէջ, որովհետեւ եղբայրութիւնը կ՚ուզէ ըստեղծել մարդոց միջեւ, թէեւ ծանր է մեղքն ալ, անոր թափած անմեղներու արիւնին համար։ Յեղափոխութեան փորձառութիւնը կը կապուի Ադամի վարդապետութեան, որով իր հաւատարիմ աշակերտներէն մէկը կ՚ուզէ լուսաւորել։ Քեփլէր ծածուկ միայն կրնար ուսուցանել իր վարդապետութիւնը, որովհետեւ իշխանութիւնները խարոյկի կը դատապարտէին ով որ աւանդական կարգ ու կանոնին դէմ խօսէր։ Ոչ թէ իմաստասիրութիւնն է վտանգաւոր, այլ եկեղեցական եւ քաղաքական իշխանութիւնները, լի յետամնաց սնապաշտութիւններով, որով ցած դասակարգները գերի կ՚ուզէին պահել եւ որոնց դէմ գործողը՝ ինքզինքը կը վտանգէր։ Անոր համար կ՚ըսէր իր աշակերտին որ գիրքերն ու մագաղաթները մէկի նետէ, որովհետեւ նախորդ դարերու նախապաշարումները յաջորդ սերունդներու աւանդելու կը ծառայէին, եւ կեանքէն սորվի, որ իրականութեան եւ ճշմարտութեան վարդապետն է։

Ը, Թ, եւ Ժ Տեսարանները՝ բացի իրարու հետ սերտօրէն կապուած ըլլալու, նաեւ գործին կեդրոնն ու գագաթնակէտը կը կազմեն (ասոնցմէ առած չորս պատմական տեսարաններ կան եւ ասոնց կը հետեւին ուրիշ չորս տեսարաններ)։

Յաջորդ Տեսարանները այլ եւս պատմական շրջաններ չեն կազմեր. Մատաջ չէ տեսած Լոնտոնի տեսարանին մէջ նկարագրուած ազատականութեան (libéralisme) անկումը, պատմութեան իմաստասիրութեամբ կը հետեւցնէ, ինչպէս նաեւ յաջորդ Տեսարանները։ Ասկից վերջ Ադամ եւ Արուսեակ դեր չեն խաղար այլ միայն դիտողներ են դէպքերուն։ Արուսեակ Երկբայելի Ոգի կը կոչուի, որովհետեւ ասկէ վերջ ցոյց տալիքները եւ հանելիք հետեւանքները՝ տարակոյսի առարկայ են եւ ոչ պատմական իրողութիւններ։ Որով ապագան անորոշ է, սակայն ճամբան ցոյց տուողը մեծ մարդ մըն է. որ շատ հաւանաբար հաւատացեալ Մատաջի համար՝ Քրիստոսն է, եւ այդ ճամբան եղբայրութեան ճամբան է, զոր Ադամ առաջին անգամ Պետրոս Առաքեալի բերնէն լսեց։ Եղբայրութեան գաղափարականը աստուածային ծագում ունի, որուն միջոցով մարդը կը հասնի նաեւ ազատութեան եւ հաւասարութեան գաղափարականներուն։

Տ Ե Ս Ա Ր Ա Ն   Ժ Ա

(Լոնտոնի մէջ։ Նուկայ Թաուըրի[1] եւ Թայմըզի միջեւ։ Երփներանգ բազմութիւն մը կը զեռայ ու կ'աղմկի։ Ադամ, իբր հասուն մարդ, Արուսեակի հետ Թաուըրի աշտարակներուն մէկուն վրայ կեցած է։ Երեկոյեան մօտ։)

ԽՈՒՄԲԸ

(Որուն երգը ձեւացած է ժխորի աղմուկին ձայներուն խառնուրդէն, մեղմ երաժշտութեան մը ընկերակցութեամբ։)

Կը մըռընչէ ծովը կեանքին,
Նոր աշխարհ մ'է ամէն վէտ,
Ինչո՞ւ ցաւիս թէ սա սուզի,
կամ վախնաս թէ ան գայ յայտ։
Կը խիթաս որ անհատը մերթ
կըլլանուի մեծ ամբոխէն.
մերթ ամբոխէն ցայտող անհատ
ոչընչացնէ հազարներ։
Հող կը տանիս քերթողութեան[2]
այսօր, վաղն ալ գիտութեան,
օրէնքներու նեղ չափին մէջ
դուն կը փակես կոհակներ,
որքան յոգնիս եւ պայքարիս
միշտ միայն ջուր կը հանես,
մինչ ծովը վեհ կը մըռընչէ
կը քըրքըջայ, կը գոռայ։
Թող մըռընչէ, կեանքն ալ պիտի
սանձահարուի ինքնիրեն։
Մարտին մէջ բան չի կորսուիր,
միշտ նոր է եւ միշտ վաղեմի,
լըսէ դիւթիչ իր երգին։

ԱԴԱՄ

Սա է, սա է, զոր շարունակ ըղձացի,
բաւիղ մըն էր մինչեւ հիմակ իմ ուղիս,
կեանքը ինքնին առջեւս հիմա կը պարզուի,
իր մըրցման երգն ի՜նչ խրախուսիչ, շըքեղ է։

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Շարականի պէս անոյշ է հոս վերէն,
խըրպոտ ձայներ, հառաչանքն ու վայնասուն
երգ կը դառնան մինչեւ հասնին հոս մեզի։
Տէրն ալ այսպէս կը լըսէ ու կը կարծէ,
թէ այս աշխարհ նա աղեկ է ըստեղծեր։
Բայց վարը, հոն, տարբեր պիտի լըսենք մենք,
ուր որ սըրտի բաբախումն ալ կը խօսի։

ԱԴԱՄ

Երկմիտ հեգնող, գեղեցկագոյն աշխարհ չէ՞
քան որմէ զիս տաժանագին անցուցիր։
Տապալած են մամռոտ որմերն արգելիչ,
չըքացած են ուրուականներն ահաւոր,
ինչ որ անցեալն սըրբացուցած կը թողու
ապագային, իբրեւ անէծք մը լըլկիչ։
Արդ կուրծքերուն ազատ մըրցումն է բացուած,
ալ չեն կանգներ ըստրուկներով այսօր բուրգ։

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Եգիպտոսի մէջ ալ պիտի չըլըսուէր
այսքան բարձր գերիներուն հեծութիւնն,
առանց անոր աստուածային գործեր են։
Կամ գերագոյն ժողովուրդն ալ Աթէնքի
վըսեմաբար եւ սքանչելի չըգործե՞ց

իր սիրելի պանծալի մարդն զոհելով,
քանի վրտանգ Հայրենիքին կը սպառնար.
եթէ դիտենք վերէն ու մեզ չըխրովեն
կընոջ արցունք, ըմբըռնումներ փոքրամիտ։

ԱԴԱՄ

Լըռէ՛, լըռէ՛, յաւերժական իմաստակ։[3]

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Թէեւ կեցած է, եւ լըռած է վայն ալ,
անոր փոխան ի՞նչ տափակ է ամէն բան։
Ձըգիչ բարձունքն ո՞ւր է, կամ խորն ահազդու,
ո՞ւր մեր կեանքին երփնաւորումը անոյշ։
Ալ չէ ծովու փայլուն յորձանքն պայքարող,
այլ հարթ ճահիճ, միայն լեցուն գորտերով։

ԱԴԱՄ

Փոխան ունինք բարօրութիւն հանրային։

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Ամպիոնիդ բազմած այնպէս կը դատես
քու ոտքերուդ առջեւ շարժող կեանքն՝ ինչպէս
պատմութիւնն որ անցեալը մեզ կ'աւանդէ։
Վայնասուն ու խըրպոտ ձայներ չի լըսեր,
Կ'արձանագրէ երգերը լոկ անցեալին։

ԱԴԱՄ

Ո՜հ, ըսկըսաւ դեւն ալ ըլլալ վիպապաշտ,
կամ տեսաբան։ Նուաճում են սա եւ նա։

ԱՐՈՒՍԵԱԿ (Թաւըրը ցուցնելով։)

Զարմանք մը չէ՝ երբ վաղեմի դարերու
ուրուին վրայ ենք աշխարհի մը մէջ նոր։

ԱԴԱՄ

Ես պէտք չունիմ այս կիսափուլ կայանին,
ու նոր աշխարհ կ'ուզեմ իջնել անվեհեր,
չեմ վախնար որ քերթողութիւն, գաղափարն
իր ալիքին միջեւ դարձեալ չըգըտնեմ։
Կըրնայ ըլլալ չարտայայտուի այլեւս ան
տիտանական երկճաղըղորդ պայքարով,
բայց աւելի գուցէ դիւթիչ եւ օրհնեալ
աշխարհ կերտէ ոլորտին մէջ իր համեստ։

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Մըտահոգուիլդ աւելորդ տեղ պիտ'ըլլար։
Նիւթը մինչեւ որ գոյութիւն ունենայ՝
իշխանութիւնս ալ կանգուն է, զերդ դըրժում,
որ կը կանգնի պայքարելու անոր դէմ։
Մինչ ըլլայ սիրտ եւ ուղեղ որ մըտածէ,
եւ օրէնք որ սահման դընէ իղձերուն,
ոգիներու աշխարհին մէջ պիտ'ապրի
իբրեւ դըրժում՝ քերթողութիւն, գաղափար։[4]
Բայց ըսէ թէ ի՞նչ կերպարանք առնենք մենք,
երբոր իջնենք ժըխորին մէջ, քանի որ
այս տարազով հոս տեղ կըրնանք մընալ լոկ՝
ուր մեզ անցեալ դարուն ոգին կը ծածկէ։

ԱԴԱՄ

Ինչպէս կ'ուզես, զի ալ չըկայ բացառիկ,
փառք վախճանին։ Որ հասկընանք ի՛նչ կը զգայ՝
պէտք է իջնենք մեծ խաւին մէջ ամբոխին։

(Երկուքն ալ կ'իջնեն Թաւըրի մէջէն, եւ շուտով կ'ելլեն անոր դռնէն գործաւորի հագուստով եւ կը խառնուին բազմութեան մէջ։— Խամաճիկ խաղցնող մը իր կրպակին քով կեցած է, որուն վրայ կապիկ մը նստած է շղթայով եւ կարմիր զգեստ հագած։)

ԽԱՄԱՃԻԿ ԽԱՂՑՆՈՂ

Այս կողմ, այս կողմ, ազնիւ սիրուն պարոններ։
Ներկայացումն ահա շուտով կը սկըսի։

Զաւեշտ մը շատ զուարճալի, դիտեցէք,
թէ ինչպէս օձն առաջին կինն է խաբած,
որ բաւական հետաքրքիր էր արդէն,
եւ սա իսկոյն փորձանք մ'եղաւ այր մարդուն։ –
Կրնաք տեսնել ինչ լրջութեամբ կը խաղայ
կապիկն աշխոյժ՝ դերը իրեն յանձնուած.
ու տեսնել արջ մ'իբրեւ պարի ուսուցիչ։
Այս կողմ, այս կողմ, ազնիւ սիրուն պարոններ։
(Կրպակին շուրջ մեծ եռուզեռ։)

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Ա՜հ Ադամ, հոս մեզ կը յիշեն, իսկապէս
աղուոր բան մ'է, որ ինկած է դեր մը մեզ՝
որ վեցհազար տարի վերջ ալ անոր վրայ
դեռ կը խնդան զուարթասէր այս մարդիկ։

ԱԴԱՄ

Մեկնի՛ թող այս անհամ կատակն։ Օ՜ն, երթանք։

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Անհամ կատա՞կ. տես թէ ինչպէս կը խնդան
ուսանողներն, որ քիչ առաջ հոն նստած
կը նիրհէին – նեպոսի մէջ ընկղմած։
Ո՞վ պիտ'ըսէ թէ իրաւունք ո՞վ ունի.
զարթնող ոյժի գիտակցութեամբ որ հիմա
կեանք կը մտնեն. կամ անոնք որ ձանձրացած
արդ կը մեկնին՝ արդէն փտած ուղեղով։–
Գուցէ Շէկսպիր է քեզ հաճոյ աւելի՞
քան անոնց այս խառնակութիւնն այլանդակ։

ԱԴԱՄ

<u>Այլանդակն</u> է ճիշտ զոր տանիլ չեմ կրնար։

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Ժառանգած ես զայն յունական աշխարհէն։
Տես, զաւակն եմ, եւ կամ հայրն եմ, թէ ուզես, –
ոգիներուն տարբերութիւն չի բերեր –
նոր ուղղութեան, վիպապաշտին, եւ ես ճիշտ
անոր համար այլանդակին կը հաւնիմ։
Մարդու դէմքին նմանութիւն մը կապկի.
կամ նետել տիղմ գեղեցիկի ետեւէն.
ցաւի զգացում, քուրցի հագուստ յարգազդու.
համեստութեան քարոզ մը քեզ պոռնըկէն.
խընկարկութիւն անպիտանին ու փոքրիկ.
անէծք՝ սիրոյ վրայ վայելքէն յոգնածին.
կը մոռցընեն ասոնք թ'աշխարհս է կորած,
որովհետեւ կը վերապրիմ նոր ձեւով։

ԽԱՄԱՃԻԿ ԽԱՂՑՆՈՂ (Ադամի ուսին զարնելով։)

Այս աղուոր տեղն ինչո՞ւ եկաք գրաւեցիք,
սրիկայ, ձրրի կը զուարճացնէ քեզ միայն
ով որ կեանքէն զըզուած, կախուիլ կը ցանկայ։

(Ադամ եւ Արուսեակ կը հեռանան։ Աղջնակ մը մանիշակ ծախելով կու գայ։)

ԱՂՋՆԱԿ

Մանիշակնե՜ր, անոյշ գարնան առաջին
դեսպաններն են փոքրիկ, սիրուն։ Գընեցէ՜ք։
Ծաղիկներ են քնքուշ, որբին հաց կու տան,
աղքատին ալ գոհարներն են գեղեցիկ։

ՄԱՅՐ ՄԸ (Մանիշակ գնելով։)

Տո՛ւր ինծ. մեռած զաւկիս ձեռքին մէջ դընեմ։

ԱՂՋԻԿ ՄԸ (Նոյնպէս գնելով։)

Սեւ մազերուս շըքեղ ակունքն ըլլայ թող։

ԱՂՋՆԱԿ

Տիարք, փոքրիկ մանիշակնե՜ր, գընեցէ՜ք։ (Կ'երթայ։)

ԳՈՀԱՐԱՎԱՃԱՌ ՄԸ (Իր խանութին մէջ։)

Այս անպէտ խոտն ալ միշտ մեր դէմ կը մըրցի,
չենք յաջողիր նորոյթէն զայն դուրս նետել։
Մինչ գեղանի վիզին միայն մարգարիտ
կը յարմարի, որ ծովերու խորերէն՝
հրէշներու դէմ խիստ պայքարով հանուած է։
(Երկու աղջիկներ կու գան։)

ԱՌԱՋԻՆ ԱՂՋԻԿ

Ո՛րքան շքեղ եւ թանկագին ակունքներ։

ԵՐԿՐՈՐԴ ԱՂՋԻԿ

Երանի՛ թէ մէկը մեզի նուիրէր։

ԱՌԱՋԻՆ ԱՂՋԻԿ

Մարդիկ այսօր նըման բան մը լոկ անարգ
նըպատակներ ձեռք բերելու կը ծախսեն։

ԵՐԿՐՈՐԴ ԱՂՋԻԿ

Եւ ոչ անոր համար, ճաշակ ալ չունին
զի աւրած են հոմանիներն ու խաւեար։

ԱՌԱՋԻՆ ԱՂՋԻԿ

Կամ ալ այնքան համեստ որ չեն յանդըգնիր։ (Կ'երթան։)
(Սարդազարդ դարպասի մը տակ խմիչք կը ծախեն, սեղանի մը շուրջ շուայտանք ընող գործաւորներ։ Աւելի ետեւօք նուագ եւ պար։ Զինուորներ, ժողովրդականներ եւ ամէն տեսակ մարդիկ կը զուարճանան ու կ'երթեւեկեն։)

ԳԻՆԵՊԱՆ (Յաճախորդներու միջեւ։)

Զուարթ եղէք, Տիարք, երէկն է կորած,
ու մենք վաղուան երբեք պիտի չըհասնինք.
Աստուած է որ թըռչուններն ալ կը հոգայ,
կ'ըսէ Սուրբ Գիրքն, թէ ունայն է ամէն բան։
[illegible]

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Ես կը հաւնիմ իմաստասէր մ'այսպիսի։
Նըստարանին վրայ բազմինք հոս, շուքին մէջ,
դիտենք ինչպէս լաւ եւ աժան կը զբօսնու
խուժանն թթու գինւով ու գէշ նուագով։

ԱՌԱՋԻՆ ԲԱՆՈՒՈՐ (Սեղանին առջեւ։)

Մեքենան գիւտն է սատանին, կ'ըսեմ ես.
Հացը ան է որ կը խըլէ մեր բերնէն։

ԵՐԿՐՈՐԴ ԲԱՆՈՒՈՐ

Բաւ է մեզի խըմիչք մընայ, կը մոռնանք։

ԱՌԱՋԻՆ ԲԱՆՈՒՈՐ

Արիւնարբու սատանայ մ'է հարուստն ալ,
հիմա թող գայ, զինքը դըժոխք կը ղըրկեմ։ 7
Օրինակ մ'ալ պէտք է անցեալ օրուան պէս։

ԵՐՐՈՐԴ ԲԱՆՈՒՈՐ

Ի՞նչ կը շահիս։ Պիտի կախուի ան այսօր։
Մեր վիճակն ալ առաջուան պէս կը մընայ։

ԵՐԿՐՈՐԴ ԲԱՆՈՒՈՐ

Յիմար խօսքեր, հարուստը գայ թող, տեսնեմ,
Ես չեմ դըպչիր, քովըս նըստի ու տեսնենք,
հարուստն ո՞վ է, զուարճանալ ո՞վ գիտէ։

ԳԻՆԵՊԱՆ (Ադամին։)

Պարոն, ի՛նչով ձեզ ծառայեմ։

ԱԴԱՄ

Ոչինչով։

ԳԻՆԵՊԱՆ

Կորէք ուրեմն աթոռներէս, սրիկաներ։
Կը կարծէք թէ դրամ կը գողնամ։ Կամ գուցէ
կինս ու զաւակս ես մուրալու կը ղըրկեմ։

ԱԴԱՄ (Ոտքի ելլելով։)

Այսպէս խօսիլ կը յանդըգնիս։

ԱՐՈՒՍԵԱԿ
Բիրտը թող։
ԱԴԱՄ
Երթանք, ինչո՞ւ շարունակենք դեռ դիտել
թէ անասուն մարդիկ ինչպէս կը դառնան։
ԱՐՈՒՍԵԱԿ
Ա՛հ, Աս է զոր կը փնտռէի ես շատոնց,
զուարճանալ կրնանք անսանձ հաճոյքով։
Այս դըղըրդոցն ու քըրքիջներն վայրենի,
վերարծարծումն են հին կրակին բագոսեան,[8]
որ վարդագոյն կը նըկարէ ամէն դէմք՝
զերդ խոլ ցընորք թըշուառութեան երեսին։
Փառաւոր չէ՞, ըսէ, ամէն ասիկա։
ԱԴԱՄ
Ինծի զըզուանք կը պատճառէ միմիայն։
(Մինչ այս պարողներու քով կը հասնին։ Երկու մուրացկան-
ներ կռուելով կու գան։)
ԱՌԱՋԻՆ ՄՈՒՐԱՑԿԱՆ
Այս տեղն իմս է, ես հոս հրաման ըստացայ։
ԵՐԿՐՈՐԴ ՄՈՒՐԱՑԿԱՆ
Գըթա՛ վըրաս, կամ անօթի կը մեռնիմ,
երկու շաբաթ կ'ընէ, անգործ մընացի։
ԱՌԱՋԻՆ ՄՈՒՐԱՑԿԱՆ
Ըսել է թէ չես իսկական մուրացկան,
վա՜յ խաբեբայ, վատ, ոստիկան կը կանչեմ։[9]
(Երկրորդ մուրացկանը կամացուկ մը կը հեռանայ։ Առաջինը
տեղը կը գրաւէ։)
Ցաւագարին, ազնիւ Տիարք, գըթացէ՛ք,
հինգ վէրքերուն համար խաչուած Քրիստոսի։
(Ջինուոր մը՝ բաւուորի մը ձեռքէն կ'առնէ անոր հետ պարող
աղջիկը։)
ՋԻՆՈՒՈՐ
Է՛յ, գեղացի, մեկդի կորի՛ր, կամ ինքզինքդ
գուցէ բանի մը տեղ կ'ուզես դընել դեռ։
ԲԱՆՈՒՈՐ ՏՂԱՆ
Թէ չես ճանչնար, հիմա գործով կ'իմանաս։
ԵՐԿՐՈՐԴ ԲԱՆՈՒՈՐ ՏՂԱՆ
Թո՛ղ, մի դըպչիր։ Լաւագոյն է հեռանանք,
իրն են ամէն իշխանութիւն ու պատիւ։
ԱՌԱՋԻՆ ԲԱՆՈՒՈՐ ՏՂԱՆ
Նախատինքով դեռ ինչո՞ւ զայն կը բարդէ,
քանի տըզրուկ մ'ան կը ծըծէ արիւնիս։
ՀՈՄԱՆՈՒՀԻ ՄԸ (Երգելով։)
Ոսկի խընձորն ալ կորզեցին
Վիշապներէն ժամանակին։–
Խընձոր այսօր ալ կը բուսնի,
հետքն ալ չըկայ մեծ վիշապին,
ապուշ է որ ետ կը նայի՝
ու փըրձընել չի յանդըգնիր։
(Երիտասարդի մը կը քծնի։)
ԱՐՈՒՍԵԱԿ (Ընկղմած դիտելով զուարճա-
ցողները։)
Այս պըչրանքին կը հաւնիմ ես, կը տեսնես։
Հարուստը իր գանձն իսկական կը ցուցնէ։
Մինչ ագահին երկաթապատ արկղին մէջ՝
կըրնայ ըլլալ աւազ եւ կամ փորձ ոսկի։
Այս տըղային նախանձն ինչքան յուզիչ է,
որ կը հըսկէ ակնարկներուն աղջըկան,
յարգը ներկայ րոպէին ան կը ճանչնայ,

Թէեւ գիտէ՝ որ վաղը – բայց հոգը չէ –
պիտ՚ինյայ ան ուրիշ մարդու գըրկին մէջ։

ԱԴԱՄ (Նուագողի մը։)

Ըսէ՛, ո՛վ մարդ, ինչո՞ւ այսպէս կը վարուիս
արուեստին հետ. Նուագածիդ կը հաւնի՞ս։

ՆՈՒԱԳՈՂ

Ի՞նչպէս հաւնիմ։ Մանաւանդ թէ սոսկալի
տանջանք մըն է օրն ի բուն զայս նուագել,
դիտել ինչպէս կը զուարճանան բարձրագոչ։
Այս վայրագ ձայնն երազներս ալ կը խրովէ։
Հարկ է ապրիլ, եւ ուրիշ բան չեմ գիտեր։

ԱՐՈՒՍԵԱԿ (Տակաւին դիտելով ընկղմած։)

Իմաստութիւն մը գործնական այսպիսի
ո՞վ կը սպասէր այս տըղոցմէ թըռուըրուն։ –
Լաւ գիտէ այս աղջիկը թէ վերջինն է
այս րոպէն, զոր կեանքէն հիմա կը վայլէ.
մինչ կը գըգուէ, աչքերն արդէն կը փընտռեն
նոր աղերսներ։ – Ա՜խ, զաւակներս իմ սիրուն,
որքան ձեզմով կ՚ուրախանամ, որ այսպէս
ինծի համար դուք կ՚աշխատիք ժըպտադէմ։
Թըշուառութիւնն ու մեղքն ըլլան օրհնութիւնս։

ԵՐԿՐՈՐԴ ԲԱՆՈՒՈՐ ՏՂԱՆ (Երգելով։)

Ո՛վ ջինջ սըրտով ու երգով
յետ շաքթուան յոգնութեան՝
գինի, համբոյր կ՚ըմբոշխնէ՝
ծաղրի կ՚առնէ սատանան։

(Եկեղեցական երգի մը վերջին ներդաշնակութիւնները կը լսուին։ Եւ, իբր ժողովրդական աղջիկ մը, ձեռքը աղօթագիրքով ու ծաղկեփունջով մը, մօրը հետ եկեղեցիէն կու գայ։)

ՎԱՃԱՌԱԿԱՆ ՄԸ

Ա՛յս կողմ, ա՛յս կողմ, սիրուն ազնիւ օրիորդ,
ինծմէ աժան ոչ ոք կըրնայ ծառայել։

ՈՒՐԻՇ ՎԱՃԱՌԱԿԱՆ ՄԸ

Մի՛ հաւատաք, կեղծ կըշիռքով կը չափէ,
ապրանքն է հին։ Ա՛յս կողմ, սիրուն օրիորդ։

ԱԴԱՄ

Արուսեակ, զիս այս անպէտ տեղ կը պահես,
երանութիւնն ահա մինչդեռ մարմնացած
անըզգալի կերպով քովէս կը սահի։

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Նորութիւն չէ այսպիսի բան մը ըրնաւ։

ԱԴԱՄ

Ժամէն կու գայ, ի՜նչ գեղանի, քնքուշ է։

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Ինքզինք ցուցնել գացած էր, կամ տեսնելու։

ԱԴԱՄ

Ցուրտ հեգնանքովդ իրեն, խընդրեմ, մի՛ դըպչիր։
Աղօթքը դեռ իր շըրթներուն է հըպած։

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Դարձի եկար, բարեպաշտիկ կը դառնաս։

ԱԴԱՄ

Գէշ կատակ մ՚է։ Որքան ալ սիրտս ըլլայ ցուրտ՝
վընասն իմս է։ Բայց աղջըկան կուրծքին տակ
կ՚ուզեմ մընայ աւանդութիւնն կանխակալ,
այս սուրբ քերթուածն, [illegible] նուագը հին օրերու,
որ անվընաս մընայ ծաղկին Քոյրն անոյշ։[10]

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Քու երկընքիդ ճեկորը ո՞րն է սակայն,
զի դեւէն ալ դուն պահանջել չես կըրնար՝

որ քու ճաշակդ ան խուզարկէ անդադար.
գոհացիր որ յետոյ ձեռքըդ հասցընէ։

ԱԴԱՄ

Ո՞վ պիտ՚ըլլար այդ աղջիկէն զատ ուրիշ։

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Այդպէս կ՚ըսէ փայտփորն ալ՝ երբ որդ բըռնէ,
շուրջ կը նայի վախնալով ու կը կարծէ՝
թէ երկրիս վրայ համեղագոյն պատառն է.
մինչ աղաւնին պըժգանքով զայն կը դիտէ։
Մարդն ալ միայն հոն շատ անգամ կը գըտնէ
երջանկութիւնն, ուր որ գուցէ իր ընկերն
արդէն դըժոխք մ՚իրեն համար կերտած էր։

ԱԴԱՄ

Ի՜նչ վեհութիւն, ի՜նչ կուսական մաքրութիւն.
գրեթէ չեմ ալ համարձակիր մօտենալ։

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Քաջութի՛ւն, չես կիներու հետ նորընծայ,
թէ լաւ նայինք ան ծախու է։

ԱԴԱՄ

Ա՜խ, լռէ՛։

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Ի՛նչ, միւսներէն աւելի թա՞նգ կը կարծես։
(Մինչ այս, երիտասարդ մը՝ համեստաբար Եւայի կը մօտենայ
եւ սրտաձեւ կարկանդակ մը կը նուիրէ իրեն։)

ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ

Այս փոքր ընծայս, ո՜հ, օրիորդ, կը խընդրեմ,
սիրայօժար ընդունեցէք ձեռքերէս։

ԵՒԱ

Արթուր, դուք միշտ ազնիւ էք, զիս կը յիշէք։

ՄԱՅՐԸ

Բայց շատոնց է այցելութեան չէք գար մեզ։
(Մեղմաձայն կը խօսին, Ադամ ջղագրգիռ կը դիտէ, մինչեւ
որ երիտասարդը մեկնի։)

ԱԴԱՄ

Այս պատանի՞ն տըհաս պիտի տիրանայ,
ինչ որ կ՚ըղձայ իմ այրական սիրտս ի զուր։—
Ի՜նչ մըտերմիկ կը խօսակցին, կը ժըպտին —
ու ետեւէն նըշան կ՚ընէ — ա՜խ, ի՜նչ վիշտ։—
Հետը պէտք է խօսիմ։
(Եւային կը սկսի մօտենալ։)

ՄԱՅՐԸ

Հարուստ ծընողներ
ունի Արթուր իրօք, սակայն չեմ գիտեր,
թէ կապերնիդ ի՞նչ աչքերով կը դիտեն։
Իր մըրցորդն ալ ուստի մեկդի մի՛ թողուր,
որ այսօր ալ փունջ մը քեզի նուիրեց։

ԱԴԱՄ

Թոյլ տուէք ինծ, Տիկնայք, ձեզի ընկերեմ,
որ ժըխորին մէջ ձեզ վըտանգ չըհասնի։

ԵՒԱ

Ի՛նչ լըրբութիւն է սա։

ՄԱՅՐ

Մեկդի՛, ինքնակոչ։
Աղջիկս արդեօք դուք այնպիսի՞ կը կարծէք,
որ յանդըգնիք իրեն հիւսել գովեստներ։

ԱԴԱՄ

Ուրիշ կ՚ըսուի՞։— Երազած եմ շատ անգամ
կընոջ գեղին տիպարն՝ այսպէս կատարեալ։

ՄԱՅՐԸ
Երազելու ուզածնիդ միշտ ազատ էք.
իմ աղջկանըս սակայն գեղը չի բացուիր
մարդու համար դատարկապորտ ձեզ նըման։
(Ադամ շփոթած կը մընայ, գնչուհի մը Եւային մօտենալով։)
ԳՆՉՈՒՀԻ
Ո՜վ գեղանի օրիորդ, երկնի հրաշալիք,
ցոյց տուէք ձեր փոքրիկ թաթիկն ըսպիտակ,
պատմեմ ինչպէս ճակատագիր կը հիւսէ
ձեր երջանիկ կեանքը՝ հազար բարիքով։
(Ձեռքը նայելով։)
Աղուոր փեսայ մը կը սպասէ... շատ մօտէն.
հարըստութիւն, առողջութիւն, զաւակներ...։
(Դրամ կ'առնէ։)
ԱՐՈՒՍԵԱԿ (Ադամ ցուցնելով։)
Քոյրիկ, ընկերս ի՞նչ բախտ պիտի ունենայ։
ԳՆՉՈՒՀԻ
Լաւ չեմ տեսներ, սով թէ չուան կը սպասէ։
ԱԴԱՄ (Եւային։)
Մի՛ մերժէք զիս այսպէս, խընդրեմ, ա՜խ, կը զգամ՝
որ ձեր սիրտը ինծ համար է ըստեղծուած։
ԵՒԱ
Մա՛յր, մի՛ թողուր...
ՄԱՅՐԸ
Ես ոստիկան կը կանչեմ
եթէ չերթաք։
ԵՒԱ
Խելքը գըլխուն գուցէ գայ,—
խիստ մի՛ ըլլար, գէշ բան մը դեռ չէ ըրած։ (Կ'երթան։)
ԱԴԱՄ
Իսպա՞ռ եղար այս աշխարհէն ռամկական
աներեւոյթ, քերթողութիւն դու մաքուր։
ԱՐՈՒՍԵԱԿ
Ամենեւին. ի՞նչ էին այդ կարկանդակն,
այդ փունջն ու պար եւ դարաստանն ոստազարդ,
եթէ չըլլաս դու չափազանց քըմահաճ՝
երազելիք շատ բաներ կան տակաւին։
ԱԴԱՄ
Ի՞նչ կ'արժէ, երբ օգտապաշտ ու շահմոլ
ոգին մէջն է թաքնուած եւ ալ չըկայ
անշահասէր ոգեւորում ոչ մէկ տեղ։
ԱՐՈՒՍԵԱԿ
Դըպրոցական աթոռներուն վրայ դեռ կայ,
ուր տակաւին հեւքը կեանքին չէ մըտած։
Հոն կու գան ճիշտ քանի մ'այսպէս տըղաներ։
(Քանի մը ուսանողներ կու գան պտտելով։)
ԱՌԱՋԻՆ ՈՒՍԱՆՈՂ
Տըղա՛ք, ուրա՜խ, մեզմէ ետք քոս կը մընայ,
ուրեմն այսօր աղուոր վայելք մը սարքենք։
ԵՐԿՐՈՐԴ ՈՒՍԱՆՈՂ
Դուրս, բաց օդին, ես կը զըզուիմ քաղաքէն,
սահմանափակ կարգէն, կեանքէն փերեզակ։
ԵՐՐՈՐԴ ՈՒՍԱՆՈՂ
Մէկու մը հետ կըռուի փորձենք բըռնուիլ,
զուարճութիւն մ'է իսկական առնացի։
ԱՌԱՋԻՆ ՈՒՍԱՆՈՂ
Վարձկաններու գըրկէն խըլենք աղջիկներն,
անմիջապէս պատերազմ ալ կը ծագի.
յետոյ վազենք անոնց հետ դուրս ազատ դաշտ,

գարեջուրի եւ նուագի դրամ ունինք,
մեր յաղթութեամբ ու կարմրցած երեսով՝
իշխաններ պիտ՚ըլլանք մինչեւ երեկոյ։

ՉՈՐՐՈՐԴ ՈՒՍԱՆՈՂ

Փըղըշտացին կատղեցնել. շըքեղ բան։[11]

ԱՌԱՋԻՆ ՈՒՍԱՆՈՂ

Եւ աւելի սերտ կապենք արդ դաշինքնիս.-
զուարճանանք՝ որքան կըրնանք մենք հիմա,
օր մը մինչեւ Հայրենիքին համար ալ
ոգեւորուած, ազնուագոյն ասպարէզ
դիմենք կըռուի, մենք կորովնիս տրամադրած։ (Կ՚երթան։)

ԱԴԱՄ

Սիրուն պատկեր, այս աշխարհին ~~մէջ~~ տափակ,
մէջը կը զգամ ծիլն լաւագոյն օրերու։

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Պիտի տեսնես ծիլն ինչ ծաղիկ պիտի տայ,
թօթափելով դըպրոցներու հին փոշին։
Հոն, այդ երկու գործատէրերն, որ կու գան,
այդ տըղոց պէս էին իրենց մանկութեան։[12]
(Երկու գործատէրեր խօսակցելով կու գան։)

ԱՌԱՋԻՆ ԳՈՐԾԱՏԷՐ

Ի զուր, մըրցման այլ եւք չեմ դիմանար,
կը փընտռէ լոկ աժանագոյնն ամէն մարդ։
Իմ ապրանքիս որակն պէտք է վըտանգեմ։

ԵՐԿՐՈՐԴ ԳՈՐԾԱՏԷՐ

Աշխատավարձն իջեցնել է հարկաւոր։

ԱՌԱՋԻՆ ԳՈՐԾԱՏԷՐ

Կարելի չէ. խռովութեան մէջ են այժմ ալ,
թէ չեն կըրնար շուտերն ապրիլ, եւ գուցէ
իրաւացի է քիչ մըն ալ գանգատնին.
բայց ո՞վ զիրենք ամուսնանալ կը ստիպէ,
եւ ո՞վ կ՚ըսէ՝ թէ վեց զաւակ ունենան։

ԵՐԿՐՈՐԴ ԳՈՐԾԱՏԷՐ

Աւելի խիստ պէտք է բըռնենք մենք զիրենք,
թող աշխատին մինչ կէս գիշեր մեզ համար,
ու կը բաւէ միւս կէսն իրենց հանգչելու.
քանի անոնց օգտակար չէ երազել։ (Կ՚երթան։)

ԱԴԱՄ

Մեկդի՛։– Ինչո՞ւ ասոնք ինծի ցոյց ~~ՑՑՑՑՑ~~ կու տաս։
Բայց ըսէ՛ թէ այդ աղջիկն ո՞ւր հեռացաւ։
Հիմա ցոյց տուր կարողութիւնդ, Արուսեակ,
ուրեմն օգէն որ ան ինծի հաւանի։

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Ոյժըս նըման ջընջին բանի չեմ վատներ։

ԱԴԱՄ

Ինչ որ քեզի ջընջին է՝ ինծ աշխարհն է։

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Ուրեմըն լաւ։ Զափաւորէ ըզգացումդ,
ու մի՛ վախնար սուտէն եւ տուր պատասխան
երբ հարցընեմ. Նա գըրկիդ մէջ պիտ իյնայ։
(Բարձրաձայն՝ որ իրենց ետեւէն մտիկ ընող գնչուհին ալ
լսէ։)
Արդ կը տեսնէ՞ք, ինչ անհաճոյ է, Միլորտ,
ժողովուրդին մէջ խառնուիլ ծըպտուած,
Նախատինքներ պէտք է կըլլենք անդադար։
Ամբոխն եթէ գիտնար՝ որ չորս նաւերնիս
Հընդկաստանէն արդ կը մըտնեն նաւակայք՝
Ըզմեզ տարբեր պիտ՚ընդունէր։

ԱԴԱՄ

Ի հարկէ։

ՑՖՑՑՑՖՑ ԳՆՉՈՒՀԻ (Մեկուսի։)
Իմացածըս լաւ գումար մ'ինծ պիտ'արժէ։
(ԱԴԱՄին։)
Խօսք մը, խընդրեմ, – դուք ինքզինքնիդ ծածկեցիք,
գուշակութեամբս ես ալ ըզձեզ պատժեցի.
գիտցէք սակայն, գաղտնիք չըկայ իմ առջեւս,
քանի հինէն սատանային ընկերն եմ։
ԱՐՈՒՍԵԱԿ (Մեկուսի։)
Ջատուկ պառաւ, կարծես քեզի՞ պէտք ունինք։
ԳՆՉՈՒՀԻ
Այսօր իսկ հոս պիտի հասնին ձեր նաւեր,
բայց ասկէ զատ, ուրախալի լուր մը ձեզ,
սիրուն աղջիկ մը կը հիւծի ձեզ համար։
ԱԴԱՄ
Ի՞նչպէս կըրնայ իմս ըլլալ։
ԳՆՉՈՒՀԻ
Ձերն է գրեթէ։
ԱԴԱՄ
Բայց զիս մերժեց։
ԳՆՉՈՒՀԻ
Անոր համար ճիշտ ձերն է։
Պիտի տեսնէք, քիչ ատենէն կը դառնայ։
Գուշակողին խօսքը, խընդրեմ, յիշեցէք։ (Կ'երթայ։)
ԱԴԱՄ
Պառաւ վըհուկն, Արուսեակ, քեզ կը գըլէ։
ԱՐՈՒՍԵԱԿ
Բարձր արժանիք մ'ունի իրօք, չեմ մերժեր.
այսօր ~~Հիմա~~ ինքն է որ դեւին տեղ կը բռնէ։
(Խաչագող մը փոքրիկ սայլակի մը վրայ, փողով, ամբոխէն շրջապատուած, կու գայ եւ տեսարանին կեդրոնը կը կենայ։)
ԽԱՉԱԳՈՂ
Մեկդի՛ ճամբէս, ինծի յարգանք կը պարտիք,
Գըլուխըս եմ ճերմըկցուցած գիտութեամբ,
մինչեւ որ ես ծածուկ գանձրն բընութեան
անխոնջ ջանքով եւ տըքնութեամբ պեղեցի։
ԱԴԱՄ
Արուսեակ, ի՞նչ զարմանալի խենթ մ'է սա։
ԱՐՈՒՍԵԱԿ
Գիտութիւնն է որ խաչագող կ'երեւնայ՝
որ ապրի. զերթ ատենօք դու գիտնական,
բայց աւելի շռինդ պէտք է քան այն ատեն։
ԱԴԱՄ
Այսքան չափով ըրած չունիմ ես երբեք.
Նախատինք մ'է։
ԱՐՈՒՍԵԱԿ
Յանցանք չունի սակայն նա.
բնութիւնն երբ վախնայ, փախչիլ փափաքի,
որ չըգըրուի իր շիրմին վրայ սեւատառ՝
" Բացառիկ շնորհք մ'ունեցաւ.
հիւանդանոց վերջացաւ։"[13]
Ուրիշներու զոհած գիշեր ու ցորեկ՝
հիմա խընդրած վարձատրութեան կը հասնի։
ԽԱՉԱԳՈՂ
Ես մարդերու օգտին համար տըքնեցայ,
ձեռքիս մէջն է արդիւնքն ահա փառաւոր.
այս շիշն ունի իր մէջ կեանքի էլիքսիրն,[14]
երիտասարդ կ'ընէ սա ծերն ու հիւանդ։[15]
Սա Տանկրեդի օշարակն էր դիւթական,
եւ Հեզինէ ասով կ'ըլլար գեղանի,[16]
աստղագուշակ Քեփլէրն ալ սա կը ջամբէր։

ԱԴԱՄ

Կը լըսե՞ս, թէ ինչ կը ծախէ։ – Մինչ մենք լոյս
ապագայէն խընդրեցինք, նա անցեալէն։

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Երբեք յարգի չ'անցնիր ներկան. ճիշտ ինչպէս
անկողնին մէջ պարկող մարդուն մեծութիւնն։
Տասը տարուան ամուսնական կեանքէն ետք՝
մեր կիներուն խալերն անգամ հաշուած ենք։

ԽԱՉԱԳՈՂ

Գընեցէ՛ք, ո՛ն, գընողը պիտ'չըզըղջա՛յ,
Նըման առիթ մ'եղած չէ, պիտի չըլլայ։

ԱՄԲՈԽԻՆ ՄԷՋԷՆ

Հատ մը հոս տո՛ւր։ – Ոեւէ մէկն ինծ կ'օգտէ։ –
Ա՜խ, ինչ բախտ է։ – Ի՜նչ թանկագին առուտուր։

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Ամբոխը, տես, թէեւ ոչ ոք հաւատայ,
բայց հրաշազանն իրար ձեռքէն կը խըլեն։

(Նեա մօրը հետ կը դառնայ, գնչուհին փսփսալով կը հետեւի իրենց։)

ԵՒԱ

Աւելորդ խօսք, լաւ կը ճանչնանք արդէն քեզ։

ԳՆՉՈՒՀԻ

Հագիս կորչի, թէ ճըշմարիտ չըխօսիմ։
Այնքան ձեզի այդ պարոնն է զարնուած՝
որ այսօր իսկ ձեզ սիրահար կ'ընդունի,
իշխանուհւոյ նըման պալատ կ'ունենաք։
Թատրոն ու պար չորս ձիերով պիտ'երթաք։

ՄԱՅՐԸ

Թէ լաւ կըշռենք բիւր անգամ է գերադաս,
քան թէ թողուլ քու գեղըդ որ թարշամի
կեղտոտ, հոտած կըրպակի մէջ կարուակին։

ԳՆՉՈՒՀԻ

Տեսէ՛ք, տեսէ՛ք, հոն կեցած է, կը փընտռէ։

ԵՒԱ

Բայց աղուոր չէ որ չըտեսաւ տակաւին։–
Ձեռքն է փափուկ, ականաւոր ընկերն ալ։

ՄԱՅՐԸ

Ընկերոջ դէմ ալ չեմ գըտներ ըսելիք,
թէպէտ ծուռ են սըրունքներն, ինք արծուեռունգ.
բայց պատուաւոր եւ հասուն մարդ կ'երեւի։–
Քեզ կը թողում. միջնորդութիւն լաւագոյն
է առանձին, աղջիկըս, թէ ձեզ թողում։

ԳՆՉՈՒՀԻ (Ադամին։)

Գեղուհին հոն ձեզի համար կը հիւծի։

ԱԴԱՄ

Կը սըլանամ։ – Ո՜հ, ի՜նչ հաճոյք... ի՜նչ հաճոյք։

ԳՆՉՈՒՀԻ

Բայց միջնորդն ալ պէտք չէ մոռնաք, կ'աղաչեմ։

ԱՐՈՒՍԵԱԿ (Դրամ կու տայ անոր։)

Ընկերէս դրամ. ձեռքի սեղմում մը ինծմէ։

ԳՆՉՈՒՀԻ (ծիչ արձակելով։)

Ի՛նչ կոպիտ ձեռք։ (Կ'երթայ։)

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Անոր պիտի հաւնէիր,
թէ իսկապէս ըլլայիր՝ զոր կը կեղծես։

ԵՒԱ (Ադամին։)

Ինծ կըխայի՞ք նուէր գընել. տեսէք, հոս
ինչ հրապուրիչ կը կանչէ այդ զարդադեղ։

ԱԴԱՄ

Դէմքիդ վրայ կընոշական քրիւթանքն է
զարդադեղն, որ նըման չունի երկրիս վրայ։
(Մինչ այս, խաչագողը կ'երթայ։)

ԵՒԱ

Շատ ազնիւ էք։

ԱԴԱՄ

Կ'ամըչցընես։ Մարգարիտ
եւ ադամանդ վըզիդ վըրայ գեղանի
պիտի ըրփռեմ, ոչ զարդարել ուզելով,
այլ չեմ գըտներ յարմարագոյն տեղ մ'անոնց։

ԵՒԱ

Քիչ մը անդին շատ ակուեքներ տեսայ ես,
ափսոս, յարմար չեն ինծի պէս աղքատին։

ԱԴԱՄ

Երթանք տեսնենք։

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Աւելորդ է. դիպուածով
քովըս ունիմ հիանալի ակուեքներ։
(Ակուեքներ կը հանէ, Եւա մեծ ուրախութեամբ կը դիտէ
զանոնք ու կը փորձէ։)

ԵՒԱ

Ի՜նչ սիրուն են. որքան նախանձ պիտ'առթեմ։

ԱԴԱՄ

Այդ սիրտը բայց, – իմ աչքերուս մի՛ ցուցներ։[17]

ԵՒԱ

Կ'ըրնամ նետել, եթէ աչքիդ փուշ մըն է։ (Կը նետէ։)

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Շատ լաւ ըրիր. ես ալ վըրայ կը կոխեմ։ (Վրան կը
կոխէ։)

ԵՒԱ

Ծի՞չ մըն է զոր կը լըսեմ, թէ պատրանք մ'է։[18]
(Մինչ այս, տեսարանին վրայէն դատապարտեալ մը կ'անցնեն
սայլակի մը վրայ, ամբոխը ետեւէն կը խուժէ։)

ԱՄԲՈԽԻՆ ՄԷՋԷՆ

Աճապարենք։ – Ես չըսի՞ թէ վատ մըն է։–
Կը յամառի դեռ։ – Շուտ, երթանք ետեւէն։

ԱԴԱՄ

Ի՞նչ աղմուկ է սա, ի՞նչ անլուռ ժըխոր մ'է։

ԵՒԱ

Մէկը պիտի կախեն։ Ի՜նչ լաւ որ հոս ենք։
Մենք ալ տեսնենք. ըզգայացունց բան մըն է,
յարմար նաեւ ակուեքներովս փայլելու։

ԱԴԱՄ

Ի՞նչ է յանցանքն անօրէնին։

ԵՒԱ

Չեմ գիտեր։

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Ամենօրեայ դէպք մ'է, սակայն կը պատմեմ.
Նա Լաուըլի գործատան մէջ կ'աշխատէր
շատոնց. ծըծած օդն էր թունոտ կապարով,
շաբաթներով հիւանդանոց մընաց ան։
Կինը սիրուն կարօտութեան մէջ թողուց.
Երիտասարդ բարի տըղան Լաուըլի
գըտաւ զանի, եւ ալ ամէն բան մոռցան։ –

ԱՌԱՋԻՆ ԲԱՆՈՒՈՐ

Ընկե՛ր, արի՛. – զերդ մարտիրոս կը մեռնիս,
պիտի մընայ շըքեղ անունդ անմոռաց։

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Առողջացաւ մարդը, բայց կին չըգըտաւ.
գուր խընդրեց գործ. տեղն էր արդէն գըրաւուած։
Ըմբոստացաւ, յանդգնեցաւ սպառնալ.
իսկ Լաւըլի տըղան զինքը ապտակեց։
Անիծեալի ձեռքը դանակ մը կար ճիշտ, —
արդ կը տանին, — իսկ ծեր Լաւըլ խենթեցաւ։

(Վերջին խօսքերուն Լաւըլ խենթի մաղձոտութեամբ կու գայ։)

ԼԱՒԸԼ

Կը ստես դու, կը ստես դու. ես խենթ չեմ.
չե՞մ հասկընար զաւկիս վէրքն ինչ կը մընջէ։
Ամբաւ գանձըս առ, կ'աղաչեմ. բայց ըրէ՛
չըհասկընամ։ Լաւագոյն է խեթենամ։

ԵՐՐՈՐԴ ԲԱՆՈՒՈՐ

Մի՛ վախնար, մի՛. օր մը պիտի վրէժդ առնենք։

ԱՌԱՋԻՆ ԲԱՆՈՒՈՐ

Գըլուխըդ վե՛ր, անօրէններն իրենք են։

(Դատապարտեալը կը տարուի, ամբոխը անոր ետեւէն։)

ԱԴԱՄ

Խելագարիչ տեսարան, ի՛նչ կը լըլկես։
Ո՞վ աւելի յանցաւոր է, ըսէք ինծ.
գուցէ միայն ընկերութիւնն... ուր որ ան
ապականած է, մեղքը խիտ կ'ուռճանայ։

ԼԱՒԸԼ

Ընկերութիւնն այո՛, այո՛։ — Գանձըս առ,
խօսքերը լոկ չըհասկընամ այդ վէրքին։ (Կ'երթայ։)

ԵՒԱ

Երթա՛նք, երթա՛նք, կամ տեղ անգամ չենք գըտներ։

ԱԴԱՄ

Ճակատագի՛ր, փառք քեզ, որ չեմ դատաւոր։
Ի՛նչ դիւրին է աթոռ նըստած օրէնք գրել —
հեշտին, որոնք վերիվերանց կը դատեն,
ո՜րքան դըժուար, որ սըրտերը կը քըննէ
անոր ծածուկ ծալքերն ամէն բանալով։

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Դատ մը՝ նըման ըսկըսբունքով չաւարտիր։
Չարը ոչ ոք կ'ընէ իբրեւ յինքեան չար.
դեռ ալ կու տայ իրաւունքի պատճառներ.
եւ կը կարծէ ամէն ոք իրն աւելի
զօրաւոր է։ Իրաւաբանն կը կըտրէ
թընճուկը խառն, որու թելերը լուծել
չըկարենար պիտի հազար մարդասէր։

(Մինչ այս, Թաւըրին կը հասնին, որուն մէկ խորշիկին մէջ
սըրբազան պատկեր մը դրուած է։)

ԵՒԱ

Հոս ակընթարթ մը կանգ առնենք, բարեկամ,
փունջըս ձօնեմ այս սըրբազան պատկերին։

ԱՐՈՒՍԵԱԿ (Փսփսալով։)

Մի՛ թողուր, մի՛. ապաթէ ոչ վերջացանք։

ԱԴԱՄ

Անմեղ աղջիկ մ'է. — ես արգելք չեմ ըլլար։

ԵՒԱ

Մանկութենէս այս պատկերին վարժած եմ,
միշտ կը յիշեմ երբոր անցնիմ առջեւէն,
եւ հիմակ ալ հաճոյք կը զգամ պատուելով։
Շուտով կ'ընեմ, քիչ մը ապա կը վազենք
որ հոն հասնինք։

(Ծաղկեփունջը պատկերին քով կը զետեղէ, բայց յանկարծ սա
կը թօշնի, իր գոհարեղէններն ալ վիզին ու դաստակին վրայէն
կը թափին, մողէզներու փոխուած։)

ՈՀ, Տէ՛ր Աստուած, աս ի՞նչ է։

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Ջուր ըսի քեզ ըզգոյշ կենալ։

ԵՒԱ

Օգնութիւն։

ԱԴԱՄ

Կը նայի մեզ ամբոխն, հանդարտ, սիրելիս.–
անոնց փոխան ճոխագոյններ պիտի տամ։

ԵՒԱ

Մեկդի գնա՛, հեռո՛ւ ինծմէ, օգնութիւն։
Խաբեբայ մ՚ու վհուկ պառաւ մը զազիր՝
պատուաւոր կին մ՚այսպէս կ՚ուզեն անարգել։

(Ամբոխ կը սկսի հաւաքուիլ. գնչուհին ալ կու գայ ոստիկաններով։)

ԳՆՉՈՒՀԻ

Հոս ըլլալու են տակաւին. կեղծ դըրամ
տուին ինծ, որ սընդիկ դարձաւ ափիս մէջ։

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Մեղքը գուցէ քու աչքիդ էր, ոչ դրամին։
Ադամ, երթանք, զուարճանալ հոս լաւ չէ։

(Թաուրրի մէջ կ՚աներեւութանան, եւ մինչ վարը ամբոխն ու ժըխորը կ՚աճին, իրենք դարձեալ աշտարակին գագաթին վրայ կ՚երեւին։)

ԱԴԱՄ

Դարձեալ եղայ յուսախաբ, երբ կարծեցի՝
թէ կը բաւէ հին ցնորքներն տապալել
եւ ոյժերուն բանալ ազատ ասպարէզ։
Կարեւոր մաս մը նետեցի սարուածքէն,
գութն, որ կու տար ամբողջութեան միութիւն,
փոխանակել լաւագոյնով մը մոռցայ։
Ի՞նչ մըրցանք է, մէկն ուր սուրով կը կենայ
դէմ յանդիման ախոյանի մ՚անզէն, մերկ,
անկախութիւնն ո՞ւր է յորբոր կը սովին
բիւրեր, եթէ մէկուն լուծին չըծառայէ։
Ոսկրի մը շուրջ կըռիւն է սա շուներու։
Ես այնպիսի ընկերութիւն մը կ՚ըղձամ
որ պաշտպանէ, ոչ թէ պատժէ. խրախուսէ,
չըվախցընէ այլ գործակցի միաբան,
զոր գիտութիւնն ինքնիր համար կը կերտէ,
եւ միտքն անոր կարգին վըրայ լոկ հըսկէ։
Պիտի հասնի սա, լաւ գիտեմ ու կը զգամ...
Տա՛ր զիս դէպի այդ նոր աշխարհն, Արուսեակ։

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Մեծամիտ մարդ, զի նեղ սահման աչքդ ունի՝
խառնակ խուժան մը կը տեսնէ վարը հոն,
եւ կը կարծես գործակցութիւն միաբան
ու կարգ կանոն չունի կեանքի գործատունն։
Ոգիներու աչքով րոպէ մը նայէ,
ու գործը տես դու, վարը հոն կատարուող,
բայց ոչ իրենց փոքրը անձին, այլ լոկ մեզ։

(Կը մթըննայ։ Ամբողջ շուկան խումբերու կը վերածուի, որ տեսարանին մէջտեղը բացուած գերեզման մը փորելու հետ է, անոր շուրջ կը պարէ, ապա իրարու ետեւէն ամէնքն ալ մէջը կը ցատքեն, ոմանք լուռ, ոմանք, ինչպէս յաջորդաբար՝ իրենց խօսքերը արտասանելէ վերջ։)

ԽՈՒՄԲԸ

Ծ՛ն միշտ առաջ, ծ՛ն բրիչը թող ջառաչէ,
այսօր պէտք է վերջացընել, վաղն ուշ է.
հազարաւոր տարիներ վերջ ալ թէեւ
վիթխարի գործն աւարտ պիտի չունենայ։
Թէ՛ օրորոցն ու թէ՛ դագաղ միշտ նոյն են,

ի՛նչ աւարտէ այսօրն, վաղն զայն կը սկսի,
յաւերժական անօթի եւ յագեցած,
մէջն ինչ մըտնէ, վաղը դարձեալ պիտ՚ելլէ։
(Մեռելոցի զանգակի մը ղողանջը կը լսուի։)
Ահաւասիկ զանգը հընչեց իրիկուան,
վերջացուցինք մենք ալ, երթանք հանգչելու,
թող ըսկըսին ծայրէն անոնք գործը մեծ
վաղը որոնք նոր գոյութեան արթըննան։

ԽԱՄԱԾԻԿ ԽԱՂՑՆՈՂ

Աւարտեցի ես ալ խաղըս վերջապէս,
խընդացուցի, չըխընդացի սակայն ես։

ԳԻՆԵՊԱՆ

Բաժակներնիդ դատարկեցինք ամէնքդ ալ,
Յաճախորդներ, գիշեր բարի ձեզ համար։

ԱՂՋՆԱԿ

Մանիշակներս ըսպառեցան մի առ մի,
իմ շիրմիս վրայ դարձեալ նորեր պիտ բուսնին։

ԳՆՁՈՒՀԻ

Ապագանին տեսնել ամէնք կ՚ըղձային,
եւ սարսափած արդ կը գոցեն աչքերնին։

ԼԱՈՒՐԼ

Գանձերս ինծի երջանկութիւն չըտուին,
հիմա ձըրի հանգիստ կ՚առնեմ ես անդին։

ԲԱՆՈՒՈՐ

Շաբաթ հասաւ, աշխատանքնիս կը դադրի,
եւ յոգնութիւն հիմա առնեմ ես պիտի։

ՈՒՍԱՆՈՂ

Երազեցի շըքեղ բաներ, – խռովեցին,
սիրուն երազ, շարունակեմ քեզ պիտի։

ՁԻՆՈՒՈՐ

Կը կարծէի թէ քաջ մըն եմ իսկական,
եւ անպիտան փոսի մը մէջ արդ կ՚իյնամ։

ՀՈՄԱՆՈՒՀԻ

Շըպարըն ինկաւ, արբեցութիւնն ալ անցաւ,
շատ ցուրտ է հոս, գուցէ ըզգամ վարը լաւ։

ԴԱՏԱՊԱՐՏԵԱԼ

Շըղթա՛յ մնացիր այս փոշիին վրայ անպէտ,
կը զգամ թէ կայ սեմէն անդին նոր օրէնք։

ԽԱՉԱԳՈՂ

Գիտութեամբ մենք զիրար խաբել ջանացինք,
իրականին առջեւ ահա կը շըշմինք։

ԵՒԱ

Ինչ կեցած ես առջեւս անդունդ բացերախ.
մի՛ կարծեր թէ գիշերըդ զիս վախցընէ.
մէջըդ կ՚իյնայ միայն փոշին երկրածին,
քու վըրայէդ լուսապըսակ ես կ՚անցնիմ։
Ոգին սիրոյ, քերթողութեան, մանկութեան,
ճամբայ կու տան դէպ Հայրենիքս անվախճան.
Ժըպիտըս լոկ երկրին հաճոյք կ՚ընծայէ,
երբ դէմքերուն զերդ արեւու շող իջնէ։
(Իր քողը եւ վերարկուն գերեզմանին մէջ ձգելով, փառաւորուած կը բարձրանայ։)

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Կը ճանչնա՞ս զինք, Ադամ։

ԱԴԱՄ

Եւա՛, ա՜հ, Եւա՜։

ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

1 — Թաուըր Լոնտոնի մէջ շէնքերու խումբ մըն է, որուն մաս կը կազմեն աշտարակներ, մարտկոցներ, եկեղեցական եւ քաղաքական նպատակներու ծառայող շէնքեր։

2 — Քերթողութիւն Մատաշին քով բանաստեղծութեան գաղափարին տակ յայտնուող հաւատքը կը հասկցուի, ինչպէս նախապէս ուրիշ տեղեր ալ, եւ յաջորդաբար ալ։

3 — Իմաստակ կամ սոփեստես, որ տրամաբանութեան կեղծ ձեւերով եւ ապացոյցներով կ'ուզէ դիմացինը համոզել։

4 — Ինչպէս վերեւ տեսանք, քերթողութեան անունին տակ անոր մէջ յայտնուող հաւատքը կը հասկցուի, եւ Ադամ կը վախնայ որ նոր կարգաձեւին մէջ չգտնէ հաւատք եւ գաղափարական եւ ոչ ալ պայքար անոնց համար։ Արուսեակ կը վըստահացնէ զինք՝ թէ պիտի գտնէ։ Որովհետեւ մինչեւ որ նիւթ կայ՝ իր իշխանութիւնն ալ պիտի տեւէ, որ իբրեւ մերժում կամ դրժում, անոր դէմ պայքարին։ Հաւատքն ու գաղափարականները միշտ պիտի ըլլան՝ մինչեւ որ մարդը մտածէ, զգայ եւ կարգերուն մէջ իր իղձերուն արգելք մը տեսնէ։

5 — Կոռնելիոս Նեպոս լատին պատմագիր մըն է, ապրած Քրիստոսէ դար մը առաջ։

6 — Արուսեակ ինք զինքը կը զուգէ վիպապաշտութեան (Romantisme) հետ, որ նոյնպէս կը սիրէ այլանդակը, ահազդուն։ Ինք, Արուսեակ, զաւակ է կամ հայր վիպապաշտութեան, եւ իր ներշնչումին տակ մարդիկ կը սիրեն այն՝ ինչ որ իր աշխարհն է, այլանդակը, ահազդուն, զարհուրելին։

7 — Քիչ յետոյ Արուսեակ պիտի պատմէ գործւորին ակնարկած օրինակին պատմութիւնը։

8 — Բագոսեան կրակը, անսանձ կատաղի զուարճութիւնն է, որ թշուառութեան մէջ ալ երջանկութեան պատրանքով կը վառէ դէմքերը։

9 — Ճշմարիտ մուրացկանը գործ չի փնտռեր, ըսել կ'ուզէ պաշտօնական մուրացկանը։

10 — Ժամանակին յատկանիշն է, որ թէեւ անկրօն էր, սակայն կնոջ մէջ կ'ուզէր կրօնքի փարումը տեսնել, իբր հաւատարմութեան եւ մաքրութեան գրաւական։

11 — Ուսանողները Փղշտացի անունով կը ծաղրեն միջին դասակարգի քաղաքացիները, որոնք կը գայթակղէին իրենց թեթեւամտութեան վրայ։ Փղշտացիները հին ժամանակ Իսրայէլացիներու ոխերիմ թշնամիներն էին։

12 — Երիտասարդներուն մէջ կայ հայրենասիրութեան գաղափարականը, որ Ադամին ուրախութիւն կը պատճառէ։ Սակայն Արուսեակ ասկից ալ յուսախաբ կ'ուզէ ընել զինք, որովհետեւ այս գաղափարականներն ալ նիւթապաշտութեան ու շահամոլութեան կը փոխուին, երբ մեծնան անոնք։ Սա ցոյց կու տայ գործատէրերու խօսակցութիւնը։

13 — Գիտութեան անկումին նկարագրութիւնն է։ Գիտնականը ապրիլ կարենալու համար ցած միջոցներու ստիպուած է դիմել, եթէ չուզեր անօթի մեռնիլ եւ գերեզմանին վրայ գրուի լատինական առածը. Ecce gratia speciali
Mortuus in hospitali.

14 — Էլիքսիր, մոգական ըմպելի։

15 — Տասոյի Երուսաղէմ ազատեալի մէջ յիշուած մոգական ըմպելին է, որով Արմինդա կախարդեց Տանկրեդն ու իր ընկերները։

16 — Հեղինէ Մենելաւոս յոյն թագաւորի կինը, որուն պատճառով ծագեցաւ Տրոյայի պատերազմը։

17 — Սրտաձեւ կարկանդակը, զոր քիչ առաջ Արթուր ընծայած էր Եւային։

18 – Արուսեակի կախարդանքով է որ Եւա կը լսէ Արթուրի սըր-տին ցաւալի աղաղակը, երբ Նա կը նետէ սրտաձեւ կարկան-դակը եւ Արուսեակ վրան կը կոխէ։

ԺԱ ՏԵՍԱՐԱՆԻՆ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆԸ

Ինչպէս արդէն ըսինք, այս տեսարանէն սկսած Ադամ այլեւս գործող անձ մը չէ, այլ դիտող, Արուսեակի առաջնորդութեան տակ։

Ֆրանսական յեղափոխութիւնը անհատին ազատութեան համար պայքարելով տապալած էր անցեալին նուիրագործուած աւանդութիւնները։ Այսօր իբրեւ բնական հետեւանք կը յաջորդէ Լոնտոնի տեսարանը։ Ազատականութեան (Liberalisme) ազատ մրցումի շրջանն է, կայ խօսքի, մամուլի ազատութիւն, դասակարգային տարբերութիւնները մեծ մասով ջնջուած են։ Սակայն աս ալ յուսախաբ կը թողու Ադամ։

Հոն, նախորդ շրջաններուն հակառակ, կը պակսի անցեալի հանդէպ ալ սէրը, յարգանքը։ Խզելով անցեալին կապանքները, մարդը իր նմաններուն հանդէպ ալ գութ չունի։ Կը պակսի նաեւ բարոյական զգացումը ամէն կարգի մէջ։ Ադամին դատաստանն է "Ոսկրի մը շուրջ կռիւն է սա շուներու։"

Ադամ կը յուսայ տակաւին՝ թէ գիտութիւնը պիտի ստեղծէ այդ գաղափարական կեանքը, որուն կը ձգտի. ասով արդէն կը պատրաստուի յաջորդ տեսարանին նիւթը։

ԺԱ տեսարանը կը փակուի այլաբանական տեսիլով մը, որով Արուսեակ Ադամի ցոյց կ'ուզէ տալ՝ թէ կեանքի օրէնքը ինչ է, շարունակական ծնունդ ու մահ. որով կ'առաջնորդուի Ադամ երթալով աւելի մթնցող շրջաններու, որուն վերջաւորութիւնը ամէն բան ոչնչացնող մահն է (ԺԴ Տեսարան)։

Այս ամէնուն մէջ միայն Եւայի հաւատքն ու սէրը [illegible] յաւերժական են։ Ժամանակներու կնիքը կը կրէ, բայց իր էութեան մէջ միշտ մաքուր կը մնայ։ Ամէն ոք գերեզմանը բացուած կը տեսնէ, միայն Եւայի առջեւ կը բացուի յաւիտենականութիւնը։ Ադամ ասոր կը ճանչնայ զինքը ու այդ ցնցիչ տեսարանէն վերջ սփոփուած կը հառաչէ. Ո՜հ, Եւա՜, Եւա՜։

Այս տեսարանին որոշ մասերը շատ նմանութիւն ունին Ֆաուստի կիրակնօրեայ պտոյտին հետ, ուր նոյնպէս արհեստաւորներ, ուսանողներ, աղջիկներ կ'անցնին ու կը խօսին, հուսկ Սուէրպախի գինետան մէջ Ֆաուստի եւ Մարգրիտի տեսարանը։ Նմանութիւնը արտաքին է միայն, եւ յատկապէս ընտրուած հեղինակէն՝ երկու մտայնութիւնները ցոյց տալու համար, իր շրջանին եւ Ֆաուստի շրջանին։ Ֆաուստին մէջ անցեալ դարերու աւանի մը հանդարտ կեանքը կը տեսնուի, մինչ Մատաշինին մէջ՝ արդի կեանքի հեգնանքն է, ուր կը տեսնուի արդի մտայնութիւնը ու հաճոյքի ծարաւը։

ՏԵՍԱՐԱՆ ԺԲ

(Մ գիրի ձեւով հիանալի փաղանգատուն[1] մը գաւիթը: Շէնքին երկու թեւերուն գետնայարկները կամարակապ, բաց սրահներ կը կազմեն: Աջակողմեան սրահին մէջ, շոգեշարժ մեքենաներու միջեւ, բանուորներ կ'աշխատին: Ձախակողմեանին մէջ՝ շատ զանազանեալ բնագիտական առարկաներու, մեքենաներու, աստղաբաշխական եւ բնալուծական գործիքներու եւ ուրիշ հազուագիւտ առարկաներու թանգարանի մը մէջ՝ գիտնական մը կ'աշխատի: Փաղանգատան պատկանող բոլոր մարդիկ միաձեւ հագուած են: Արուսեակ եւ Ադամ յանկարծ գետնէն դուրս կ'ելլեն՝ գաւիթին կեդրոնը: Օրուան լոյս:)

ԱԴԱՄ
Ի՞նչ պետութիւն, կամ ի՞նչ ազգ է, ուր եկանք:
ԱՐՈՒՍԵԱԿ
Հին գաղափարն այդ գոյութիւն չունի արդ:
Քեզի նեղ չէ՞ր Հայրենիքի ըմբռնումն,
որ ծընած էր գաղափարէն կանխակալ,
եւ մըրցանքն ու նեղմըտութիւն պահպանած:
Մեծ հայրենիք մըն է համայն երկիրն արդ,
հասարակաց նըպատակի մը համար
այժըմ բոլոր մարդիկ ընկեր են դարձաց.
այս հեզասահ եւ գեղեցիկ կարգին վրայ
գիտութիւնն է կեցած պահակ միշտ յարգուած:
ԱԴԱՄ
Ուրեմն հոգւոյս գաղափարն է մարմնացած,
ամէն բան հոս լաւ է, ինչպէս կ'ըղձայի:
Հայրենիքի գաղափարին համար բայց
ես կը ցաւիմ. կըրնար մընալ կը կարծեմ
նոր կարգին մէջ ալ: Զի հոգին մարդկային
սահման կ'ուզէ, անսահմանէն կը խիթայ,
թէ տարածուի դուրսէն, ներսէն կը տուժէ.
ան կը կառչի ապագային, անցեալին.
կը վախնամ որ մեծ աշխարհի մը համար
չոգեւորուի, ինչպէս ծնողի շիրիմին:[2]
Ընտանիքին համար արիւն թափողներ՝
բարեկամին համար արցունք լոկ ունին:
ԱՐՈՒՍԵԱԿ
Գաղափարներդ ահա մեկդի կը նետես
մարմնանալէն առաջ արդէն, կը տեսնեմ:
ԱԴԱՄ
Մի՛ կարծեր. բայց հետաքըրքիր եմ դարձեր.
ի՞նչ պիտ'ըլլայ գաղափարն որ մեծ աշխարհս
կը ձուլէ եւ մարդոց սըրտին կ'ընծայէ
ոգեւորում, յաւերժական կրակը սուրբ,
զոր ցարդ հազար ջընջին բանով կ'արծարծէր,
եւ լոկ ունայն պայքարներու կը մըղէր,
վըսեմագոյն ի՞նչ վախճանի կը տանի: —
Բայց ըսէ, ո՞ւր կեցած ենք, ի՞նչ տեղ է սա:
Առաջնորդէ յետոյ, հոգիս ըմբռշխնէ
երջանկութիւնն այն, զոր մարդն է ընդունած
իր մարտերուն արժանաւոր իբըր վարձք:
ԱՐՈՒՍԵԱԿ
Փաղանգատուն մ'է սա, նըման շատերու,
եւ վայրն է նոր գաղափարի մարդերուն:

ԱԴԱՄ

Ուրեմն երթանք։

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Կեցի՛ր, այնքան մի՛ շտապեր։
Նախ մերկանանք մեր այս մորթերն հինաւուրց.
Թէ իբր Ադամ եւ Արուսեակ երեւինք՝
չըհաւատայ պիտի աշխարհն այս գիտուն,
կ՚ոչընչանանք կամ շիշի մէջ կը փակէ։[3]

ԱԴԱՄ

Ի՞նչ անմիտ խօսք կը զրուցես դու ինծ դարձեալ։

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Ջըկայ ուրիշ Ոգիներու ծիրին մէջ։

ԱԴԱՄ

Ինչպէս կ՚ուզես, միայն խընդրեմ շուտ ըրէ։
(Արուսեակ երկուքնին ալ կերպարանափոխ կ՚ընէ, փաղանգատան բնակիչներու նման։)

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Այս հագուստն ա՛ռ. մեկդի՛ մազիդ գանգուռներն,
ու պատրաստ ենք։

ԱԴԱՄ

Այս գիտունին հետ խօսինք։

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Ողջո՜յն գիտուն։

ԳԻՏՆԱԿԱՆ

Արգելք մ՚ըլլար վեհ գործիս,
հիմա չունիմ շաղփաղփելու ժամանակ։

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Շատ կը ցաւիմ։ Գիտութեան ենք սահմանուած,
հազարերորդ համատունէն ենք եկած,
մեծ համբաւդ է միայն որ մեզ հոս բերաւ։

ԳԻՏՆԱԿԱՆ

Ըստուգապէս ձեր ջանքերն են գովելի։
Գործս ալ կըրնայ քիչ մը ատեն ընդհատուիլ,
թօրանոցէն տաքը բաւէ չըպակսի,
եւ նիւթն ահա պիտի ճըկի իմ կամքիս։

ԱՐՈՒՍԵԱԿ (Մեկուսի։)

Ջեմ սըխալած, հըպարտութիւն դեռ մընաց
մէջըդ իբրեւ վերջին դիրտ, որ կը կարծես
մարդն ու բնութիւն քամած ըլլալ։

ԳԻՏՆԱԿԱՆ

Արդ կըրնանք
քիչ մը խօսիլ։ Բայց ի՞նչ ճիւղով կը զբաղիք։

ԱԴԱՄ

Մենք գիտութեան տենչը ճիւղի չենք կապած,
ամբողջութեան կը փափաքինք աչք մը տալ։

ԳԻՏՆԱԿԱՆ

Անտեղի է։ Մեծն է ծածկուած փոքրին մէջ,
նիւթն այնքան շատ, մեր գոյութիւնն ալ շատ կարճ։

ԱԴԱՄ

Ճիշտ է։ – Գիտեմ հարկաւոր են անոնք ալ
որ կը տաշեն քար, կամ աւազ կը տանին.
առանց անոնց չէն բարձրանար շէնքերն ալ։
Անոնք սակայն կը խարխափին մութին մէջ,
ու չեն գիտեր թէ ի՛նչով են օգտակար։–
Ամբողջութեան ճարտարապետն է գիտակ,
ան քար մ՚անգամ թէեւ կոփել չի գիտեր,
աստուած մը զերդ՝ գործը ինքն է ըստեղծած։
Գիտութեան մէջ ալ մեծ է ան իսկապէս։

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Անոր համար քեզ կը դիմենք, ո՛վ մեծ մարդ։

ԳԻՏՆԱԿԱՆ

Շատ լաւ ըրիք, գովեստի էք արժանի։
Բայց գիտութեան շատ մը ճիւղերն առանձին
գիծերն են լոկ գործարանին, բայց ամբողջն
է լոկ գրաւիչ։

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Ինչպէս կին մը գեղանի։

ԳԻՏՆԱԿԱՆ

Սակայն գիտնաք քիմիան է միայն որ...

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Կեդրոնն է, եւ կեանքն անոր մէջ կը բնակի։

ԳԻՏՆԱԿԱՆ

Շիտակ ըսիր։

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Ուսողութեան համար ալ
չափագէտ մը այսպէս կ'ըսէր ճիշտ ինծի։

ԳԻՏՆԱԿԱՆ

Հպարտութեամբ ամէնքն այնպէս կը կարծեն՝
թէ միշտ իրենք հորիզոնին կեդրոնն են։

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Բայց քիմիան լաւ ընտրեցիր դու իբրեւ
նիւթ գերազանց։

ԳԻՏՆԱԿԱՆ

Անոր մասին հանգիստ եմ։ –
Ուրեմն երթանք, թանգարանին աչք մը տանք։
Ասոր նման չըկայ այսօր ոչ մէկ տեղ,
հին աշխարհի կենդանիներն վայրենի
հոս կեցած են իրականէն առնուած,
լաւ զըմըռսուած։ – Հազարներով կ'ապրէին՝
մաս մը երկրին տէրութենէն գրաւելով,
երբ մեր նախնիք բարբարոսներ էին դեռ։
Մընացած են զարմանալի վէպեր մեզ.
Օրինակ՝ թէ վայրաշարժ մ'էր ասիկա։

ԱԴԱՄ

Ջին է, սակայն այլասերած տեսակէն,
բայց ատենօք շատ տարբեր էր Ալ-բորաք։[4]

ԳԻՏՆԱԿԱՆ

Մարդն ասիկա զերդ բարեկամ կը պահէր,
կ'ըսուի՝ ձըրի եւ անաշխատ, եւ թէ ան
մըտածութիւնն ալ կըրցած էր գուշակել
տիրոջ աչքին հաւատարիմ նայելով։
Դեռ աւելի, իւրացուցած էր, կ'ըսուի,
մեղքն ալ անոր, ըստացուածքի գաղափարն,
ու զերդ պահակ, կեանքն ալ կու տար իր տիրոջ։ –
Կ'ըսեմ՝ ինչպէս գըրուած է ան, ոչ իբրեւ
անվերապահ ընծայէի ես հաւատք։
Կային յիմար շատ ցընցքներ ատենօք,
որոնցմէ լոկ առասպելներ մընացին։

ԱԴԱՄ

Շունն է ասի։ Պատմածդ ամէն ըստոյգ է։

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Ըզգո՛յշ եղիր, Ադամ, ինքզինքդ կը մատնես։

ԳԻՏՆԱԿԱՆ

Ահաւասիկ սա աղքատին ըստրուկն էր։[5]

ԱԴԱՄ

Աղքատն ինչպէս եզն էր դարձած հարուստին։

ԳԻՏՆԱԿԱՆ

Անպատճառ արքան էր սա։

ԱԴԱՄ

<u>Առիւծն</u> է.
Ու վզրը սա, եղնիկն աշխոյժ՝ ահա հոս,
Աշխարհիս վրայ ի՞նչ կենդանի կ'ապրի դեռ։

ԳԻՏՆԱԿԱՆ

Ի՞նչ հարցում է, միթէ ձեր քով այսպէս չէ՞։
Օգտակարներն կ'ապրին, ինչ որ մինչեւ ցարդ
գիտութիւնն ալ փոխանակել չէ կըրցած.
խոզն ու ոչխարն, այնքան ձերի չեն սակայն՝
ինչպէս անհոգ բընութիւնն էր ըստեղծած.
<u>ան</u> կենդանի ճարպ է, եւ <u>սա</u> միս ու բուրդ.
կը ծառայեն նըպատակնիս՝ ճիշտ ինչպէս
թոռանոցներ։ Բայց կը տեսնեմ թէ քեզի
այս ամէնն են ծանօթ, տեսնենք ուրիշ բան։
Ահա հանքերն։ Ինչ մեծ զանգուած ածուխի.
ամբողջ լեռներ ասկէ էին կազմուած.
մարդիկ պատրաստ կը քաղէին, ինչ որ արդ
գիտութիւնն մեծ ճիգով օդէն կը զըտէ։
Իսկ սա՞ երկաթ կը կոչէին, մինչեւ որ
չըսպառեցաւ, ոչ ոք փընտռեց բընալեղն։
Այս կըտորիկն ոսկի է, շատ անուանի,
շատ անպիտան։ Որովհետեւ մարդը երբ
դեռ կը պաշտէր գերմարդկային էակներ
կոյր հաւատքով, ճակատագրէն ալ հզօր,
ան՝ ոսկին ալ անոնց նըման կը կարծէր.
ու բագնին վրայ բարօրութիւն, իրաւունք,
եւ ամէն բան ինչ որ սուրբ էր՝ կը զոհէր,
որ դիւթական փոքրիկ կըտոր մ'ունենար,
որուն փոխան ան կը ստանար ամէն բան, –
զարմանալի իրողութիւն, նաեւ հաց։

ԱԴԱՄ

Կը ճանչնամ այս ամէն, ցոյց տուր ուրիշ բան։

ԳԻՏՆԱԿԱՆ

Օտարական, մեծ գիտուն ես իսկապէս։
Տեսնենք ուրեմն բոյսերը հին։ Ահա հոս
վերջին վարդն է այս աշխարհիս վրայ բուսած։
Ծաղիկ մըն է շատ անօգուտ, զերդ ուրիշ
բիւրաւորներ, պարարտ դաշտեր կը գրաւէր
ոսկի հասկէն. խաղալիկն էր սիրելի
մեծ տըղոց։ Ու զարմանալի երեւոյթ,
անոնք ինչպէս կը զբաղէին խաղերով.
կը բուսցընէր մինչեւ իսկ միտքն ալ ծաղիկ.
քերթողութեան եւ հաւատքի պատկերներ
ցընորական, երազներով խաբուսիկ
օրօրուելով, իր ոյժն ամէն կը վատնէր,
մինչ նըպատակն իր կը մընար անպըտուղ։
Հոս կը պահենք բանը մը իբրեւ հազուագիւտ,
երկու երկեր։ Քերթուած մըն է առաջինն.
երբ տակաւին հըպարտութեամբ մեղաւոր
անձը պատիւ կը պահանջէր. Հոմերոս
կը կոչէին գրողը։ Աշխարհ մը անգոյ
մեզ կը պարզէ ու զայն Դըժոխք կը կոչէ։
Ամէն մէկ տողն անոր հերքած ենք շատոնց։
Տակիտոսի Ագրիկոլան է միւսն ալ,
ծիծաղական, միանգամայն խըղճալի
մըտքի պատկերն է բարբարոս աշխարհի։

ԱԴԱՄ

Դեռ մընացի՞ն ուրեմն թերթեր մի քանի
մեծ օրերէն իբրեւ կըտակ սըրբազան,
եւ չէ՞ն կըրնար բոցավառել վերըստին,
մըղել գործի՝ պայազատներն այլասեր,
որ ձեր աշխարհն արուեստական տապալեն։

ԳԻՏՆԱԿԱՆ

Դիտողութիւնդ է ճիշտ. մենք ալ ըզգացինք,
վըտագնաւոր է անոր թո՛յնը ծածուկ,
ուստի անոնք ունին հրաման կարդալու՝
որոնք արդէն վաթսուն տարին անցուցին,
նուիրելով իրենք զիրենք գիտութեան։[8]

ԱԴԱՄ

Դայեակներու երգերն սակայն դիւթական,
ըզգացումներ չէ՞ն ներշընչեր սըրտերու
մատաղատունկ։

ԳԻՏՆԱԿԱՆ

Այս ալ ճիշտ է, եւ ուստի
մեր դայեակներն մանուկներուն կը պատմեն
լոկ բարձրագոյն ուսողութեան տարազներ։

ԱԴԱՄ (Մեկուսի։)

Մարդասպաննե՛ր, ա՜խ, չէ՞ք վախնար սիրտը թէ
գեղեցկագոյն տարիներէն կը զըրկէք։

ԳԻՏՆԱԿԱՆ

Երթա՛նք։ Ահա առարկաներ արուեստի
զարմանալի ձեւեր ունին ամէնքն ալ։
Թընդանօթն է, խորհըրդաւոր գրութեամբ վրան.
"Ultima ratio regum."
Ի՞նչպէս արդեօք կը գործածուէր, ո՞վ գիտէ։
Գործիք մը զուտ մարդասպանն էր՝ սուրն ահա —
մեղաւոր չէր ով որ ասով կը սպաննէր։
Ձեռագործ է այս բովանդակ պատկերն ալ,
գուցէ մարդու մը կէս կեանքն էր հարկաւոր,
իսկ առարկան՝ լոկ արտարոց առասպել։
Արեւն այսօր կը կատարէ այդ գործերն,
ու մինչ անոնք կը կեղծէին պատրանքով
մեր ուզածներն սա անըխալ կը դրոշմէ։

ԱԴԱՄ (Մեկուսի։)

Բայց կը պակսի թէ՛ գեղարուեստ, թէ՛ ոգի։

ԳԻՏՆԱԿԱՆ

Այս իրերն ալ, կ՚ես, որքան են զարդարուն
եւ մանկական։ Բաժակին վրայ ծաղիկներ,
խօլ քանթակներ թիկունքին վրայ աթոռին,
մարդոց վատնած ձեռագործներն են բոլոր։
Այդ բաժակին ջուրն է միթէ զովագո՞յն,
աւելի՞ է հանգըստաւէտ հող նըստիլ։
Հիմա մեր տեղ մեքենաներ կ՚աշխատին,
նըպատակին ծառայելով պարզօրէն,
կատարեալին գրաւական այն կը դառնայ՝
թէ գործաւորն որ պըտուտակ կը շինէ՝
ցըմահ միշտ նոյն գործին վըրայ կը մընայ։

ԱԴԱՄ

Անոր համար անհատական դրոշմ չըկայ,
եւ ոչ ալ կեանք, որ վերապրի շինողէն։
Մըտածութիւնն, ոյժ, ո՞ւր գըտնեն ասպարէզ
իբր ապացոյց իրենց ծագման երկնային։

Երբ այս չափուած ու կարգաւոր կեանքին մէջ
պայքար փընտռէ ու ինքնիր շուրջը նայի՝
եւ վըտանգին հաճոյքն անգամ չի գըտներ,
ո՛չ իսկ գազան մ՚արիւնարբու երկրիս վրայ։
Գիտութենէն ալ մընացի յուսախաբ.
գըտայ դըպրոց մը մանկական, տաղտկալի,
երջանկութեան փոխան՝ զոր ես ըղձացի։

ԳԻՏՆԱԿԱՆ

Եղբայրութիւն գոյացած չէ՞ արդեօք, տես։
Մարդը միթէ կը կրէ՛ պակաս նիւթական։
Գաղափարներ այսպիսի են արժանի
իրօք սաստի։

ԱԴԱՄ

Ի՞նչ գաղափար, ինծ ըսէ,
այս բազմութեան կը ներշընչէ միութիւն,
ի՞նչ նըպատակ հասարակաց կը վառէ։

ԳԻՏՆԱԿԱՆ

Այդ գաղափարն է արդ միջոցն ապրուստի։
Երբ մարդկութիւնն այս երկրիս վրայ երեւցաւ՝
առատօրէն լեցուած մարան մ՚էր ասի.
կը բաւէր լոկ ձեռք երկարել՝ որպէս զի
պատրաստ քաղէր ամէն ինչ որ պէտք ունէր։
Ուստի անհոգ ան կը սպառէր, որդ մը զերդ
պանիրի, որ արբեցութեան մէջ անոյշ՝
ատեն ունէր տեսութեանց մէջ վիպական
բանաստեղծել ու գըրգիռներ փընտըռտել։
Յետին պատառն ալ մենք պէտք է խընայենք,
շատոնց ի վեր տեսնելով թէ պանիրնիս
պիտի հատնի ու անօթի զիս կը կորչինք։
Յետ չորսհազար տարուան պաղի պիտ՚արեւն
ու երկիրնիս պիտի չըտայ ալ բոյսեր.
մերն են ուրեմն այս չորսհազար տարիներն,
որ մենք սորվինք փոխանակել ծեր արփին։
Ու կը կարծեմ մեր գիտութեան կը բաւէ։
Կը ծառայէ զերդ վառելիք ջուրը մեզ,
թէ՛ թըթուածնոտ, թէ՛ դիմացկուն ալ կրակին։
Յայտնուելու վրայ են այսօր գաղտնիքներն
գործարանին մարմիններու կենդանի։ –
Խօսքերնիս լաւ որ կը դառնայ այս մասին,
գրեթէ գրեթէ կը մոռնայի թորանոցս,
այս բանին վրայ ճիշտ կ՚աշխատիմ նաեւ ես։

ԱՐՈԽՄԵԱԿ

Շատ ծերացած ըլլալու է մարդը որ
թորանոցով կ՚ուզէ նոր կեանք ըստեղծել։ –
Գործըդ նոյն իսկ թէ յաջողի, ինչ հըրէշ
պիտի ելլէ, զերդ մըտածում մը անբան,
սիրոյ զգացում, որ առարկայ մը չունի,
էակ մը՝ զոր բընութիւնն իսկ կը մերժէ,
որ ո՛չ ներհակ, ո՛չ հարազատ մը ունի,
անհատն եթէ անոր սահման չըգըծէ։
Ուսկի՞ց պիտի նըկարագիրն իր առնէ
փակ արտաքին ազդակներէ եւ վըշտէ,
գիտակցութեան գալով շիշի մը մէջ նեղ։ 10

ԳԻՏՆԱԿԱՆ

Տե՛ս, տե՛ս, ինչպէս կ՚եռայ, ինչպէս կը շողայ,
ու կը շարժին կերպարանքներ վաղանցիկ.

այս ջերմութիւնն, այս լաւ փակուած շիշին մէջ,
ազգակցութիւնն ու հակազդում տարրերու
կը միանան ամէնքն ալ ու իմ կամքիս
նիւթը տեղիք տալու պիտի ըստիպեն։

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Կը հիանամ վրադ, միայն չեմ հասկընար,
կըրնա՞ս ընել թէ նըմաններ չըքաշեն,
եւ ներհակներն ալ չըվանեն։

ԳԻՏՆԱԿԱՆ

Անմիտ խօսք։
Յաւերժական օրէնքն է սա նիւթերուն։

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Հասկըցայ. բայց ի՞նչ բանի վրայ հիմնուած։

ԳԻՏՆԱԿԱՆ

Ի՞նչ բանի վրայ. օրէնք մըն է պարզապէս,
փորձը մեզի զայն կը ցուցնէ յարատեւ։

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Լոկ ջերուցիչն ես բընութեան այն ատեն,
մընացածն ինք կը կատարէ միմիայն։

ԳԻՏՆԱԿԱՆ

Բայց սահմաններն ես կը դընեմ այս շիշով,
եւ կը հանեմ զինք խորհուրդի ըստուերէն։

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Մինչեւ հիմա կեանքի նըշան չեմ տեսներ։

ԳԻՏՆԱԿԱՆ

Չ՚ուշանար շատ։ Ես՝ որ այնքան քըննեցի
ամէն գաղտնիք գործարանին կենդանի,
ու կըտրեցի կեանքը հարիւր անգամներ...

ԱԴԱՄ

Ամէն անգամ միայն դիակ մը տեսար։
Գիտութիւնն լոկ կը հետեւի կաղալով
երիտասարդ փորձառութեան իրական,
իբըր վարձկան քերթող պատրաստ դըրուատել
թագաւորին մեծ արարքներն պատմական,
գուշակելու սակայն չունի ան կոչում։[11]

ԳԻՏՆԱԿԱՆ

Ի՞նչ կը հեգնէք, չէ՞ք տեսներ որ կայծ մը լոկ
կը պակսի դեռ եւ ահա կեանք պիտ՚առնէ։

ԱԴԱՄ

Այդ կայծը բայց ուսկի՞ց պիտի առնես դու։

ԳԻՏՆԱԿԱՆ

Քայլ մըն է լոկ որ կը մընայ տակաւին։

ԱԴԱՄ

Բայց ով որ այդ մէկ քայլը դեռ չէ առած,
ոչինչ ունի ըրած, ոչ մէկ բան գիտէ։
Ըրած քայլերդ եղած են լոկ բանին մէջ,
այդ մէկ քայլն է որ սըրբութեան սըրբոցին
կը մըտցընէ։ — Մէկը արդեօք պիտ ընէ՞։

(Մինչ այս, փորձանակի վերեւ ծածանող ծուխը կը սկսի թանձրանալ եւ որոտալ։)

ԵՐԿՐԻ ՈԳԻԻՆ ՁԱՅՆԸ (Ծուխի մէջէն։)

Երբե՛ք։ Շատ նեղ է ինծ եւ շատ ընդարձակ
այս փորձանակ։ — Դուն կը ճանչնաս զիս, Ադամ, —[12]
մինչդեռ մարդիկ արդ զիս ոչ իսկ կը կռահեն։

ԱԴԱՄ

Զըլըսեցի՞ր դուն ոգիին ձայնը արդ,
Հըպարտ, տըկար մարդ, ո՛չ նայէ, չես կըրնար
Հոն ծածանող ոգւոյն կենալ հակառակ։

ԳԻՏՆԱԿԱՆ

Խենթի նոպայ։ Մըտահոգ եմ քեզ համար։[13]

(Փորձանակը կը ճաթի. Ոգին կ'աներեւութանայ։)

Շիշը կորաւ. պէտք է ծայրէն ըսկըսիլ
[illegible]
վըսեմ գործս։ Երբ արդէն հասած կը զգայի,
խոչ մը փոքրիկ, դիպուած մը կոյր եւ ապուշ
գործըս աւրեց։

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Ճակատագիր կը կոչուէր։
Նուազ ամօթ էր ընկճուիլ անոր տակ,
քան տեղիք տալ արդ՝ կոյր, ապուշ դիպուածին։
(Զանգակի ձայն կը լըսուի։)
Ի՞նչ նըշան է որ կը հընչէ արդ. ըսէ։

ԳԻՏՆԱԿԱՆ

Վերջացած է գործն ու ժամն է պըտոյտի,
ահա կու գան գործատունէն, դաշտերէն,
յանցաւորներն հիմա պիտի պատժուին,
ու բաժնուին պիտի կիներն ու տըղաք։
Երթանք, ես ալ հոն գործ պիտի ունենամ։

(Երկար շարքով մարդիկ կու գան, ուրիշ շարքով մըն ալ կիներ, ասոնցմէ ոմանք իրենց զաւակներով, մէջերնին է նաեւ Եւա։ Գաւիթին մէջ ամէնքը շըջանակ մը կը կազմեն, ալեւոր մը առջեւնին կ'ելլէ։ Ադամ, Արուսեակ ու գիտնականը առաջին գիծին վրայ կը կենան, թանգարանին քով։)

ԱԼԵՒՈՐ

Թիւ երեսուն։

ԼՈՒՏԵՐ (Կարգէն առաջ գալով։)

Ահաւասիկ։

ԱԼԵՒՈՐ

Դու նորէն
կաթսան չափէն շատ աւելի տաքցուցիր։
Կը թուի՝ թէ սեւեռում մ'է քեզ [illegible] դարձած
փաղանգատունն ամբողջ դընել վըտանգի։

ԼՈՒՏԵՐ

Ո՞վ կըրնայ դէմ կենալ կրակի հրապոյրին,
երբ կայծերով ու շառաչով կատաղի
բոցի հազար լեզուներով գալարուն
քեզի հասնիլ, մոխրացընել կը ձըգտի.
Հոն կենալ խրոխտ ու շարունակ արծարծել՝
գիտնալով թէ իշխանութեանդ տակն է ան։
Դու չես ճանչնար կրակի դիւթանքն ամեհի,
որ լոկ շիշի մը տակ վառած կը տեսնես։

ԱԼԵՒՈՐ

Պարապ խօսքեր. այսօր պիտի չուտես ճաշ։

ԼՈՒՏԵՐ (Տեղը վերադառնալով։)

Վաղը սակայն նորէն կրակ պիտ'արծարծեմ։

ԱԴԱՄ

Ի՛նչ կը տեսնեմ, այս մարդը ես կը ճանչնամ.
սա Լուտերն էր։[14]

ԱԼԵՒՈՐ

Երկուհարիւր ինն։

ԿԱՍԻՈՍ (Շարքէն առաջ գալով։)
Հոս եմ։

ԱԼԵԻՈՐ
Երրորդ անգամ կ՚ազդարարեմ արդէն քեզ՝
թէ կը փընտռես կռիւ առանց պաճառի։

ԿԱՍԻՈՍ (Տեղը վերադառնալով։)
Այսպէս կ՚ըսեմ՝ քանի ես չեմ գանգատիր։–
Վատ է որ ողջ բազուկներով օգնութիւն
կ՚աղաղակէ։ Կամ ախոյեանս է տըկար,
ինքզինք ինչո՞ւ ան պաշտպանել կը վախնայ։

ԱԼԵԻՈՐ
Գէշ հակումէդ արդարանալ չես կըրնար
գանկիդ ձեւով. ուստի լըռէ, քանի որ
ազնուական եւ անթերի է անի։
Արիւնըդ լոկ շատ եռուն է եւ շատ վէս։
Պէտ՚ դարմանուիս, մինչեւ դառնաս հեզագոյն։

ԱԴԱՄ
Ախ, Կասիոս, եթէ դուն զիս ճանչնայիր,
քեզ հետ էի Փիլիպպէի մարտին մէջ։
Գէշ կարգ ու սարգ եւ տեսութիւն մոլորիլ
կըրնա՞ն այսքան, որ այս կուրծքին վեհազպըմ
իբրեւ արգելք կանգնին, արժէք ալ չըտան։[15]

ԱԼԵԻՈՐ
Թիւ չորսհարիւր։

ՊՂԱՏՈՆ (Շարքէն առաջ գալով։)
Հոս եմ։

ԱԼԵԻՈՐ
Նորէն դուն այնքան
ընկըղմեցար անուրջներուդ պատկերով՝
որ փըճացուց քեզ վըստահուած հոտն ամբողջ։
Որ մնաս արթուն, ոլոռի վրայ ծունկ կու գաս։

ՊՂԱՏՈՆ (Տեղը դառնալով։)
Ոլոռին վրայ ալ քընքուշ պիտ՚երազեմ։

ԱԴԱՄ
Ախ, քեզ ինչ դեր վիճակեցաւ, Պըղատոն,
ընկերութեան մէջ որուն դու ցանկացար։[16]

ԱԼԵԻՈՐ
Եօթանասուն երկու։

ՄԻՔԵԼԱՆՃԵԼՈՅ (Շարքէն առաջ գալով։)
Հոս եմ, աւասիկ։

ԱԼԵԻՈՐ
Գործատեղիդ դու շատ խառնակ թողուցիր։

ՄԻՔԵԼԱՆՃԵԼՈՅ
Այո՛, զի միշտ աթոռի ոտք կը շինեմ,
ամենախեղճ ձեւով, միշտ նոյն ամէնքն ալ։
Պաղատեցայ, բարեփոխել թողուցէք,
թոյլ տուէք վրան զարդ մը գոնէ փորագրեմ,
բայց մերժեցիք։ Փափաքեցայ գործ փոխել,
աթոռներու կըռնակ շինել. անօգուտ։
Ալ խելագար դառնալու վրայ էի ես,
թէ՛ տուայտանք, թէ՛ գործատուն լըքեցի։

ԱԼԵԻՈՐ
Կարգ ու կանոն խանգարելուդ համար դու
սենեակ կ՚երթաս ու չես վայլեր տաք արփին։

ԱԴԱՄ
Ո՜հ, ինչ դըժոխք մըն է, Միքէլ-Անճելոյ[17]
քու մեծ սըրտիդ աստուծոյ, որ չի կըրնար
նոր ըստեղծել։ Ո՜հ, ամէն կողմ ծանօթներ,
ո՛րքան ոգի կայ, ո՛րքան ոյժ վաղեմի։

Պայքարեցաւ հետըս սա, ան զոհուեցաւ
զերդ նահատակ. իսկ ան աշխարհս նեղ կը զգար,
պետութիւնն զայն ի՛նչ միաձեւ, ի՛նչ գաճաճ
դարձուց։ Եկուր, ո՛հ Արուսեակ, ալ երթա՛նք.
ալ հոգիս այս տեսարանին չի տոկար։

ԱԼԵՒՈՐ

Երկու մանչեր կը բոլորեն տարիքինին,
որ խընամքէն ձերբազատուին մայրական,
հասարակաց կըրթարանին յանձնուին,
առա՛ջ, առա՛ջ։

(Եւան եւ ուրիշ կին մը իրենց զաւակներով շարքէն առաջ կու գան։)

ԱԴԱՄ

Ի՛նչ գեղեցիկ տեսարան։
Ուրեմըն այս դաժան աշխարհն ալ ունի
քերթողութիւն։

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Հապա Ադամ, չե՞նք երթար։

ԱԴԱՄ

Մանաւանդ թէ, պիտի գըտնէնք հոս հանգիստ։

ԱԼԵՒՈՐ

Գիտուն, քըննէ ձեւը տըղոց գանկերուն։
(Գիտնականը կը քննէ տղաքը։)

ԵՒԱ

Ա՛խ, արդեօք ի՞նչ կը սպասէ ինծի։

ԱԴԱՄ

Այս ձայնն, ո՛հ։

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Ի՞նչ կը գըտնես այս հասարակ կընոջ մէջ,
որ վայլած ես Շամիրամի համբոյրներն։[18]

ԱԴԱՄ

Այն ատեն դեռ չէի ճանչնար ասիկա։

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Սիրահարին ասիկա հին յանկերգն է.
եւ ամէնքն ալ իրենք գըտած կը կարծեն
սէրն, ու ոչ ոք ատկէ առաջ կըրցած է
սիրել, եւ սա այսպէս կ'երթայ մի քանի
տասնեակ դարէ ի վեր միշտ եւ անդադար։

ԳԻՏՆԱԿԱՆ

Բըժըշկութիւն պէտք է սորվի այս տըղան։
Իսկ սա հովիւ պէտք է ըլլայ։

ԱԼԵՒՈՐ

Օ՛ն, տարէ՛ք։

(Տղաքը կ'ուզեն առնել։ Եւա կը դիմադրէ։)

ԵՒԱ

Ա՛խ, մի՛ դըպչիք, այս երախան իմըս է.
մօրը կուրծքէն զայն ով պիտի փըրցընէ։

ԱԼԵՒՈՐ

Արէ՛ք, ինչո՞ւ կը տատամսիք տակաւին։

ԵՒԱ

Զաւակըս, ա՛խ, ես իմ սըրտիս արիւնով
քեզ սընուցի։ Ո՞ւր է արդեօք ոյժը որ
այս սըրբազան կապը խըզել կարենայ։
Քեզմէ, ուրեմն, ես յաւիտեան հրաժարի՞մ,
որ կորսուիս ամբոխին մէջ, աչքըս զուր

խուզարկելով պիտի փընտռէ քեզ միայն,
հազար օտար եւ միաձեւ մարդոց մէջ:

ԱԴԱՄ

Ո՜վ մարդիկ, թէ սուրբ բան մը կայ ձեզ համար,
զաւակը այս խեղճ մօր գիրկը թողուցէք:

ԵՒԱ

Այո՛, այո՛, օրհնեալ ըլլաս եկաւոր:

ԱԼԵՒՈՐ

Օտարական, յանդուգըն դեր կը խաղաս.
ընտանիքի կարծիքը հին, սընապաշտ,
թէ վերապրիլ թողունք, իսկոյն կը փլչին 19
սուրբ գիտութեան նըւաճումներն համօրէն:

ԵՒԱ

Ձեր սառնաշունչ գիտութիւնն ի՜նչ հոգըս է:
Թող կորանայ բընութիւնը երբ խօսի:

ԱԼԵՒՈՐ

Շարժեցէք, օ՛ն:

ԱԴԱՄ

Ահ, մի՛ դըպչիք դուք իրեն:
Հոն սուր մը կայ, ձեզ գործածել կը ցուցնեմ:

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Անըրջական պատկեր, տեղէդ մի՛ շարժիր:
(Ձեռքը Ադամի ուսին վրայ կը դնէ, սա կ'ընդարմանայ:)
Զգա ձեռքիս կարողութիւնն վըճռական: 20

ԵՒԱ

Զաւակըս, ո՜հ: (Կը գլորի, զաւակը կը տանին:)

ԱԼԵՒՈՐ

Ահա անզոյգ երկու կինք,
Ներկայանան ոգինք զիրենք կը ցանկան:

ԱԴԱՄ

Ես սա կ'ընտրեմ:

ԱԼԵՒՈՐ

Կարծիքըդ տուր, գիտնական:

ԳԻՏՆԱԿԱՆ

Մոլեռանդ այր, իսկ կինըն ալ ջըղագար,
խեղճ զաւակներ պիտի ծընին, յարմար չեն:

ԱԴԱՄ

Բայց չեմ թողուր զինք, թէ ինքն ալ զիս ուզէ:

ԵՒԱ

Մեծանձըն մարդ, ահաւասիկ քուկըդ եմ:

ԱԴԱՄ

Կը սիրեմ քեզ, սըրտիս բոլոր ջերմութեամբ:

ԵՒԱ

Կը զգամ ես ալ քեզ կը սիրեմ յաւիտեան:

ԳԻՏՆԱԿԱՆ

Յիմարութիւն: — Ուշադրաւ է ըստուգիւ,
մեր լուսաւոր դարուն գըտնել անցեալի
ուրուականին վերապրումն: — Աս ուսկի՛ց է:

ԱԴԱՄ

Ուշ մընացած շող մըն է սա Եղեմին:

ԱԼԵՒՈՐ

Խըղճալի է:

ԱԴԱՄ

Ո՜հ, մեր վրայ դուք մի՛ ցաւիք:
Մերն ըլլայ այս յիմարութիւնն. մենք բընաւ
չենք նախանձիր ձեր վրայ: Ինչ մեծ ու վըսեմ

աշխարհիս վրայ կար, բոլորն ալ այսպիսի
խենթութիւն է, որուն սակայն չի կրնար
սահման գծել միտքը մարդուն ծանրախոհ։ –
Ան ոգիին ձայնն է, մեզի բարձրագոյն
ոլորտներէն եկող, անոյշ երգ մը զերդ,
իբրեւ վըկայ՝ թէ իրեն ենք տոհմակից,
կ'անգուսնենք այս երկրի փոշին անպիտան,
դէպ'բարձրագոյն ոլորտ շաւիղ փընտռելով։

(Եւան գըկած կը պահէ։)

ԱԼԵՒՈՐ

Ինչո՞ւ մըտիկ կ'ընենք։ Տարէ՛ք բուժարան։

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Հոս շուտ օգնել հարկ է։ Ադամ, կը մեկնի՛նք։

(Կը սուզուին։)

ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

1 – Փաղանգատուն կամ Համատուն, մեծ շէնք՝ ուր բազմութիւն մը միասին կ'ապրին, որոշ օրէնքներու ենթարկուած։ (Տես նաեւ բացատրութիւնը։)

2 – Մարդը ամբողջ աշխարհի համար չի կրնար այնքան ոգեւորութեամբ ապրիլ, որքան Հայրենիքին համար, որ աւելի սահմանափակ է, եւ ուր իր նախնիքները ապրած, գործած են եւ անոնց շիրիմները կան։

3 – Արուսեակի կատակաբան դիտողութիւնն է, որ փաղանգատան շրջանի գիտուն մարդիկ, պիտի չհաւատային Ադամին եւ Արուսեակին, որով անոնց համար գոյութիւն պիտի չունենային. եւ կամ ալ իբր տարօրինակ եւ բնութեան անհասկանալի երեւոյթ մը՝ շիշի մէջ պիտի փակէին զանոնք թանգարան պահելու եւ քննելու համար։ Ադամի համար սա անիմաստ խօսք մըն է, բայց Արուսեակի համաձայն՝ այս այսպէս է գիտուն Ոգիներու աշխարհին մէջ։

4 – Ալ-Բորաք (արաբերէն բառ, կայծակ կը նշանակէ)։ Մահմետական առասպելներու համաձայն՝ Գաբրիէլ հրեշտակապետի թեւաւոր արծաթեայ ձին էր, որուն վրայ հեծած Մահմէտ Մեքքէէն Երուսաղէմ անցնելով, արշաւած էր Եօթը երկինքները։

5 – Եզը ցոյց կու տայ։

6 – Փաղանգատան գիտնականին համաձայն անհատին մեղանչական հակումներուն պահանջն էր անունի գործածութիւնը։ Փաղանգատան բնակիչները անուն չունէին, թիւերով կը ճանչցուէին։ – Հոմերոս, աշխարհածանօթ առաջին մեծ բանաստեղծն է, հեղինակ Իլիականի եւ Ոդիսականի։

7 – Պուբլիոս, Կոռնելիոս Տակիտոս, ապրած Քրիստոսէ առաջ Ա եւ Բ դարերու միջեւ, Հռոմայեցի մեծանուն պատմագիր։ Իր երկերէն է նաեւ "Կենցաղ եւ բարք Ագրիկոլայի", որ Տակիտոսի սկեսրայրն էր, եւ Բրիտանիան գրաւող զօրավար։

8 – Գիտնականը ուշադրութեամբ չի հետեւիր Ադամի խօսքերուն եւ կը կարծէ՝ թէ ինքն ալ վտանգ կը տեսնէ անցեալի գրքերուն մէջ։

9 – "Թագաւորներու վերջին պատճառաբանութիւնը" այսինքն է՝ բռնութիւն։

10 – Եթէ մարդը կարենար արուեստական կերպով կենդանի էակ ըստեղծել, ան միշտ անբնական էակ մը պիտի մնար։

11 - Ինչպէս թագաւորի մը վարձկան քերթողը, արուեստակեալ կերպով կը տաղաչափէ, առանց ներշնչումի, տեսանող չէ եւ ապագան չի տեսներ, այսպէս ալ գիտութիւնը իր փոր- ձառութենէն անդին չի տեսներ։ (նիւթապաշտ)

12 - Կեանքին խորհուրդը յաւիտենական խորհուրդ մըն է։ Յաջորդ Տեսարանին մէջ պիտի տեսնենք՝ թէ մահուան խորհուրդն ալ այնպէս է։ Գիտնականը որպէս զի կեանք ստեղծէ, հարկա- ւոր է որ Երկրի Ոգին, բնութեան ոյժերը, իրեն ծառայու- թեան ենթարկէ. բայց սա մարդուն համար անկարելի է։ Փորձանակի ֆ8ֆ շիշը փոքր է Երկրին Ոգիին, մարդը չի կրնար զայն անոր մէջ փակել. բայց նաեւ այնքան միջոցի ալ պէտք չունի ան՝ իր ոյժը ցոյց տալու համար։

13 - Գիտնականը չէ լսած Երկրի Ոգիին ձայնը։ Փաղանգատան նիւ- թապաշտ միջավայրին մէջ միայն Ադամ կրնայ հասկնալ անոր ձայնը։

14 - Մարտինոս Լուտեր (1483 - 1546), Բողոքականութեան հիմ- նադիր, կրօնական վէճերու արծարծող էր, իսկ հոս իբր հրդեհամոլ կը ներկայանայ մեզի։

15 - Կասիոս Կայոս Լոնկինոս (Ա դար Ք-ա.) Բրուտոսի հետ միա- ցած Կեսարի դաւադիրներէն մէկն էր, կռուած Հասարակապե- տութեան պահպանման համար։

16 - Պղատոն (428 - 348 Ք.ա.) աշխարհահռչակ յոյն իմաստասէր, իր " Հանրապետութիւն„ եւ " Օրէնքներ„ երկերուն մէջ, առաջինն է համայնավարական պետութեան մը գաղափարակնը յղացողը։

17 - Միքելանճելոյ Պուոնառոթթի (1475 - 1564) վերածնունդի մեծանուն նկարիչ, արձանագործ եւ ճարտարագէտ։

18 - Առասպելական գեղեցկութեամբ Սորբեստանի թագուհին կը հա- կադրուի փաղանգատան հասարակ, այսինքն աննշան, միւսնե- րէն ոչ մէկ տարբերութիւն ունեցող Եւային։

19 - Գիտութեան նուաճումը, ընկերային նոր կարգը պիտի փլչի, որովհետեւ ընտանեկան միութիւնը եւ զգացումները չեն հանդուրժեր որ պետութիւնը զաւակը վերջանականապէս զատէ ծնողքէն եւ սահմանաէ անոր ապագան։

20 - Երբեմն մեր երազի ժամանակ՝ մեր ենթագիտակցութեան մէջ կը զգանք թէ կ'երազենք եւ երազ եւ իրականութիւն իրա- րու հետ կը խառնուին։ Այս խառնուրդն է որ կը ներկայա- ցնէ հեղինակը։ Արուսեակ, իր ազդեցութեան տակ երազող Ադամին վրայ լիուլի իշխանութիւն ունի, որով զինք կ'ըն- դարմացնէ, կ'անշարժացնէ, եւ հուսկ տեսարանի վերջաւորու- թեան իր հետ մէկտեղ կը սուզէ։ Եթէ այսպէս չ'ընէր՝ Ադամ բուժարան պիտի փակուէր, որով կնճիռը աւելի պիտի բար- դանար։

Ժ Բ ՏԵՍԱՐԱՆԻՆ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆԸ

Ազատ մրցակցութեան գաղափարն ալ վրիպեցաւ, գուցէ լաւագոյն ընկերութիւն մը կարենայ կերտել Գիտութիւնը։ Սակայն այս նոր կարգին մէջ միւս ծայրը կը հասնինք. չկայ ոչ մէկ անհատականութիւն, անուններ անգամ գոյութիւն չունին, մարդիկ թիւերու վերածուած են. բարձրագոյն կարողութիւնները, ոգիները զսպուած են կամ ալ խեղճ անշան բաներու վերածուած։ Բնաջնջուած է մինչեւ իսկ բանաստեղծութիւնն ու բոլոր գեղարուեստները, որոնք միայն վնաս կրնան բերել նոր ընկերութեան։ Գոյութիւն չունի ընտանիքի գաղափարը, որ պիտի վտանգէր փաղանգատան կարգ ու կանոնը եւ մինչեւ իսկ գոյութիւնը։ Մանուկները պետութենէն կը խնամուին։ Այս ծանր կարգի ճնշումին տակ՝ բարձրագոյն ոգիներն ու սէրը թէեւ միայն կը տուայտին, բայց չեն կրնար ջնջուիլ։

Մեծ ոգիները, այլաբանական անուններու տակ ներկայածուած, Լուտեր, Կասիոս, Պղատոն, Միքելանճելոյ, զանազան կարողութիւններ կը ներկայացնեն, որոնք փաղանգատան խիստ օրէնքին տակ, չկարենալով ազատօրէն աճիլ, զարգանալ ու արդիւնաբերել, ախտագին մոլութիւններու փոխուած կը տեսնենք, որոնք շարունակ կը խանգարեն փաղանգատան կարգն ու կանոնը եւ մանկական պատիժներու կամ դարմանումներու կ'ենթարկուին շարունակ։

Այս Տեսարանին հետեւանքն ալ բնական հետեւանք մըն է Արուսեակի տրամաբանութեան։ Ուրեմն, այս գաղափարականն ալ չի կրնար երջանկացնել մարդը ու դատապարտուած է իյնալու, ինչպէս մինչեւ հիմակ բոլոր գաղափարականները։

Մատաջ Փաղանգատան գաղափարը առած է Շարլ Ֆուրիէէն (1772 – 1837), սակայն բոլորովին անոր հակընդդէմ վիճակ մը կը ներկայացնէ անոր մէջ, Մատաջի փաղանգատան կազմակերպութիւնը աւելի պղատոնական գաղափարին կը համապատասխանէ։

Ֆուրիէի համաձայն, մարդիկ շատնալով, համայնական [illegible] սկզբունքներու պիտի հետեւին ու փաղանգատուններու կամ համատուներու մէջ պիտի բնակին, ուր ուրախ զուարթ կեանք մը պիտի վարեն, քիչ աշխատանքով, ամէն մարդ իր ուզած կամ սիրած աշխատանքը պիտի ընէ կամ պիտի փոխէ ուզածին պէս. բանաստեղծութիւնն ու գեղարուեստները պիտի զարգանան։ Մատաջի ներկայացուցածը ասոր ճիշտ հակառակն է։ Աւելի կը մօտենայ Պղատոնի, ուր ապագայի պետութեան մէջ գեղարուեստներէն միայն երաժշտութիւնն ու պարը պիտի մնան. մինչ միւս գեղարուեստները, մանաւանդ բանաստեղծութիւնը վտարուած են, մանաւանդ Հոմերոսը շատ վըտանգաւոր կը նկատէր Պղատոն։ Իր քով ալ պետութիւնը 50-էն վեր տարիքով մարդոցմէ պիտի կառավարուի, մինչեւ այն տարիքը պիտի սորվին։ Պետութիւնը ծնողքներէն առնելով տղաքը՝ հասարակաց մանկանոցներու մէջ պիտի կրթէ զանոնք։

Իսկ գլխու ձեւէն մէկու մը կարողութիւնը ճանչնալը, Մատաջի ժամանակակից քանի մը բժիշկներու կարծիքն էր, որոնցմէ ինքը փոխ առնելով մտցուցած է իր այս Տեսարանին մէջ։

Տեսարանին վերջին տողերով արդէն Ադամ կը պատրաստուի յաջորդ Տեսարանի միջոցային ճամբորդութեան։

Տ Ե Ս Ա Ր Ա Ն ԺԳ

(Տիեզերական միջոց։Հեռուէն կ'երեւի մեր երկրագունտին մէկ մասը, միշտ աւելի փոքրիկնալով, մինչեւ որ աստղի մը նման երեւի, միւսներուն խառնուած։ Տեսարանը կը սկսի մթնշաղով, որ կամաց կամաց թանձր խաւարի կը փոխուի։ Ադամ իբր ծեր Արուսեակի հետ կը թռչի։)

ԱԴԱՄ

Խելացընոր այս թռիչքն ո՞ւր կը տանի։

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Դուն չուզեցի՞ր մեկնիլ իսկոյն խառամէն
դէպ'ոլորտներ վերին, ուսկից, դուն ըսիր,
լըսեցիր կոչն ոգիներու ազգական։1

ԱԴԱՄ

Ճիշտ է, սակայն չէի կարծեր ես ճամբան
այսքան մռայլ, որ դէպ'անոնց կը տանի։
Այնքան օտար, ամայի է այս ուղին՝
կարծես վրայէն սըրբապիղծեր են անցեր,
երկու յոյզեր կը պայքարին կուրծքիս մէջ.
կը զգամ երկիրն ինչ խեղճ է, որ կը փակէ
բարձըր հոգիս, կ'ըձամ ծիրէն հեռանալ.
բայց կ'աւաղեմ, անջատուելուս կը ցաւիմ։–
Ախ, Արուսեակ, ակնարկ մը տուր մեր երկրին,
Նախ ծաղիկներն անհետացան մեր աչքէն,
ապա սաղարդն անտառներու ծածանող.
եւ ծանօթ վայրն իր հաճելի տեղերով
տափակութեան մը փոխուեցաւ աննըշան։
Տըժգունեցաւ հետաքըրքիր ինչ որ կար։
Լեռան կատարն ահա դարձաւ գուղձ մը խեղճ,
շանթով յըղի ամպը, որմէ սուրբ պատգամ
լըսել կը զգար ռամիկը ու կը դողար,
վերածուեցաւ ծուէն մը խեղճ շոգիի։
Փըրփըրադէզ գոռացող ծովն անսահման,
ի՞նչ եղաւ, ի՞նչ, թուխ բիծ մ'ինչպէս կեցած է
գունտին վրայ՝ որ թաւալելով կը թաքչի
բիւրերու մէջ, ան մեր աշխարհն էր համայն։
Ախ, Արուսեակ, յետոյ ինքն ալ, նաեւ ինք...
անհրաժե՞շտ էր որ անջատուէր նա մեզմէ...։2

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Այս մեր բարձըր դիտակէտէն, ի հարկէ,
Նախ գեղն է որ կը կորսուի, եւ ապա
մեծութեան հետ ոյժն ալ, մեզ լոկ կը մընայ
միմիայն զուտ ուսողութիւնն անհրապոյր։

ԱԴԱՄ

Աստղերն ահա մընացած են մեր ետին,
Նըպատակ չեմ տեսներ, արգելք չեմ ըզգար։
Առանց սիրոյ եւ պայքարի ի՞նչ կ'արժէ
էութիւննիս։ Կը սարսըռամ, Արուսեակ։

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Թէ այսքան լոկ կը տեւէ մեծ քաջութիւնդ,
ետ դառնանք, օ՛ն, փոշիին մէջ խաղալու։

ԱԴԱՄ

Այդ ո՞վ կ'ըսէ. յառաջ ուրեմն, օ՛ն, յառաջ։
Ցաւը կը զգանք մինչեւ կապերն բովանդակ,
որ մեզ երկրին կը կաշկանդեն, խորտակուին։

Ա՜հ, բայց ի՞նչ է. կը սեղմուի շունչս ահա,
կ'ուժաթափիմ, կը պղտորի միտքըս ալ:
Առասպելէ ՃՃՃք մ'աւելի՞ էր Անտէոս,
որ կ'ապրէր մինչ երկրին հըպած կը մընար:3

ԵՐԿՐԻ ՈԳԻԻՆ ՁԱՅՆԸ

Այո՛, այո՛, առասպելէն աւելի:
Երկրին ոգին եմ, կը ճանչնաս արդէն զիս.
մէջըդ ես եմ որ կը շընչէ, լաւ գիտես:4
Թումբը հոս է, իշխանութիւնս է այսքան,
ետ դարձիր որ ապրիս, —անցի՛ր կը ջընջուիս,
հոլովակներ զերդ ջուրի մէկ շիթին մէջ 5
կը կայտռին. այդ շիթը քեզ երկիրն է:

ԱԴԱՄ

Կը խիզախեմ. զուր կը ջանաս վախցընել,
մարմինս է քուկդ գուցէ, բայց իմս է հոգիս,
գաղափարն ու ճըշմարտութիւնն անհուն են,
եւ նիւթեղէն քու աշխարհէդ կանխագոյն:

ԵՐԿՐԻ ՈԳԻԻՆ ՁԱՅՆԸ

Փորձէ՛, իսկոյն կը կործանիս, գոռոզ մարդ:
Բոյրը արդեօք առա՞ջ է քան վարդն ինքնին,
կերպարանքը մարմնէն, ու շողն արեւէն:
Թէ տեսնէիր որբ հոգիիդ թափառումն
այս անսահման միջոցին մէջ, մինչ ի զուր
արտայայտանք եւ կամ իմաս կը փընտռէ
տիեզերքի մը մէջ օտար, ամայի,
ո՛չինչ կը զգայ, ո՛չինչ պիտի հասկընայ,
կը սոսկայիր: Քանի ամէն ըմբըռնում
ու զգացում որ կ'ապրի մէջդ, է ցոլացում
այս նիւթեղէն կոյտին, զոր դուն կը կոչես
երկիրդ, որ թէ ուրիշ մ'ըլլար չէր կըրնար
ան գոյութիւն հետըդ մէկտեղ ունենալ: —
Գեղն ու տըգեղն, երջանկութիւն ու դըժոխք,
լոկ հոգիէս կըրցար ծըծել քեզ համար,
որ կը յածի հայրենիքիդ սարքին վրայ:
Ո՜չ, ինչ որ հոս ճըրմատութիւն մ'է յաւերժ,
անկարելի ըլլայ գուցէ ուրիշ տեղ,
եւ անհընարն՝ գուցէ ըլլայ բընական:
Գոյութիւնն է անշարժ, առանց ծանրութեան,
ինչ հոս օդ է՝ մըտածութիւն գուցէ հոն,
ինչ որ լոյս է հոս, հոն գուցէ ձայն մը լոկ,
եւ բիւրեղ հոն, ինչ որ հոս է կենդանի: 6

ԱԴԱՄ

Զիս չես թիւրեր, հոգիս միշտ վեր կը ձըգտի:

ԵՐԿՐԻ ՈԳԻԻՆ ՁԱՅՆԸ

Ադա՜մ, Ադա՜մ. վերջին րոպէն կը հասնի.
դարձի՛ր երկիր ուր մեծ կըրնաս ըլլալ դեռ,
մինչ թէ կորզես դուն աշխարհի ողակէն
քու գոյութիւնդ, Աստուած իրեն մօտենալ
թոյլ չի տար, քեզ թըշուառաբար պիտ'եղծէ:

ԱԴԱՄ

Մահը մի՞թէ պիտի չեղծէ զիս արդեօք:

ԵՐԿՐԻ ՈԳԻԻՆ ՁԱՅՆԸ

Մ'ըսեր հըպարտ այս թառն սուտին վաղեմի,
ոգիներու աշխարհին մէջ մի՛ ըսեր, —
բնութիւնն ամբողջ անկէ պիտի զարհուրի:
Սուրբ կընիք մ'է, որ Տէրն իրեն է պահած,

ու գիտութեան խընձրն անգամ չէ կըրցած
խորտակել զայն: 7

ԱԴԱՄ

Կը խորտակեմ ես սակայն:

(Կը շարունակէն թռչիլ: Ադամ ճիչ մ'արձակելով կ'անշարժանայ:)

Ա՜խ, վերջացայ...:

ԱՐՈՒՍԵԱԿ (Քրքջալով:)

Վաղեմի սո՛ւտը յաղթեց:

(Ադամ մեկդի հրելով քովէն:)

Այս կեղծ աստուածն կըրնայ այլեւս թաւալիլ
միջոցին մէջ, մոլորակի մը պէս նոր,
եւ վրան գուցէ, նոր կեանք մ'աճի ինծ համար:

ԵՐԿՐԻ ՈԳԻԻՆ ՁԱՅՆԸ

Շատ կանուխ է ուրախութիւնդ, Արուսեակ.
օտար աշխարհն ան շօշափած է միայն,
պետութենէս շատ դիւրին չէ խուսափիլ: —
Հայրենի ձայն քեզ կը կանչէ, արթընցի՛ր:

ԱԴԱՄ (Ինքնիրեն գալով:)

Նորէն կ'ապրիմ: Կը զգամ, քանի ես կը կրեմ,
բայց կրելն անգամ ինծի համար քաղցր է արդ,
ոչընչանալ՝ սոսկալի է, ահաւոր...:
Ո՛հ, Արուսեակ, ետ դարձուր զիս երկրիս վրայ,
ուր մըղեցի այնքան պայքար անօգուտ,
ու երջանիկ պիտ'ըլլամ նոր պայքարով:

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Այսքան փորձէ վերջ կը կարծես թէ դարձեալ
պայքարըդ նոր պիտի չըլլա՞յ անօգուտ,
Նըպատակի պիտի հասնի՞ս: Իսկապէս
այս մանկական քըմահաճոյքն աննըկուն՝
միայն մարդուն կըրնայ ըլլալ սեփական:

ԱԴԱՄ

Զի հրապուրեր նըման ցընորք մը անմիտ,
Նըպատակին դեռ շատ անգամ չեմ հասնիր:
Հոգ չէ: Ի՞նչ է նըպատակն ալ իսկապէս,
դադարումն է մեր պայքարին փառաւոր,
Նըպատակն է մահը, իսկ կեանքն է պայքար,
եւ նըպատակն ինքնին պայքարն է մարդուն:

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Իրօք աղուոր մըխիթարանք, բայց գոնէ
քու պայքարիդ գաղափարն ալ ըլլար մեծ,
վղը պիտի ՝ճեգնես կռիւըդ այսօրուան,
տըղու խաղ քեզ կ'ոգեւորէր մինչեւ ցարդ:
Զըթափեցի՞ր Քերոնէի մէջ արիւն՝
ոտնկոխուած ազատութիւնն կանգնելու,
չըկըռուեցա՞ր Կոստանդինին հետ ապա
իշխանութիւն մ'աշխարհակալ հիմնելու:
Եւ չըմեռա՞ր զերդ հաւատքի մարտիրոս,
եւ աւելի ուշ՝ գիտութեան զէնքերով
ինքըդ չելա՞ր նոյն հաւատքին հակառակ: 9

ԱԴԱՄ

Ճիշտ է. սակայն նոյն է որքան ալ գըծուծ
էր գաղափարն, կ'ոդեւորէր այն ատեն,
կը բարձրացնէր, ուստի վեհ էր, սըրբազան:
Նոյն է, խաչի կամ գիտութեան, մեծութեան
կամ դիմակով ազատութեան ան կ'ազդէր,

կը տանէր միշտ առաջ սերունդը մարդուն։
Ո՛չ, օ՛ն, երկիր դառնանք մենք նոր պայքարի։

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Գիտնականին խօսքերն արդէն իսկ մոռցա՞ր
որ հաշուած էր թէ չորս հազար տարիէն
աշխարհդ պիտի սառի, – պայքարն ալ դադրի։

ԱԴԱՄ

Թէ անոր դէմ գիտութիւննիս չըկանգնի։
Պիտի կանգնի սայան, կը զգամ եւ գիտեմ։

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Ապա դեռ կա՞յ մեծութիւն, ոյժ եւ պայքար,
արուեստական աշխարհին մէջ, յօրինուած
տեսութիւնով մըտքին եւ զոր քիչ առաջ
դու ինքըդ ալ կըրցար տեսնել աչքերովդ։

ԱԴԱՄ

Երկիրը թող փըրկէ, – կ'անցնի նաեւ ան,
ինչպէս ամէն բան աւարտած իր կոչումն.
ու գաղափարն պիտ'երեւի վերըստին
որ անոր վրայ կենդանութիւն պիտ'շընչէ։
Առաջնորդէ ետ զիս, տենչով եմ վառուած
տեսնել փըրկուած երկրին վրայ ի՞նչ նոր ուսում
ոգեւորէ պիտի հոգիս։ –

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Օ՛ն, դառնանք։

ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

1 – Ադամ աստղերուն մէջ կ'ուզէ մարդոց նըման էակներ գըտնել՝ ուր զիրենք չխանգարէ երկրաւոր կեանքին հոգերն ու կիրքերը։
2 – Ադամ Եւայի մասին կը մտածէ։
3 – Անթէոս յունական առասպելական հսկան, Պոսիդոնի (ծովու աստուծոյ) եւ Կէայի (Երկրի աստուածուհիի) զաւակն էր, որ անյաղթելի կը մնար եւ անմահ, մինչեւ որ երկրին հպած մնար։ Հերակլէս խեղդած է զայն՝ երկրէն բաժնուած բարձր բռնելով օդին մէջ։
4 – Միայն մարմնին համար կ'ըսէ եւ ոչ հոգիին համար, որ նիւթեղէն չէ։
5 – Հոլովակները մանրացուցածան միախորշ ջրային կենդանիներ են։
6 – Երկրին Ոգին՝ Տիրոջ հաւատարիմ ծառան է, նիւթապաշտութիւն չի քարոզեր։ Հոս Ադամի հոգիի մասին կը խօսի, որ նիւթին, մարմնի, միջոցով կը տեսնէ ու կը ճանչնայ։ Հետեւաբար գեղեցիկն ու տգեղը երկրաւոր ձեւերով կը ներկայացնէ, արքայութիւնն ու դժոխքը ~~[illegible]~~ երկրաւոր երջանկութեամբ ու ցաւերով կրնայ միայն ըմբռնել։ Կրնայ ըլլալ՝ թէ ուրիշ մոլորակի մը վրայ ապրող էակները բոլորովին ուրիշ կերպ զգան ու ըմբռնեն՝ քան երկրի բնակիչները։

7 – Երկրի Ոգին՝ վաղեմի սուտ կը կոչէ այն ենթադրութիւնը թէ մարդը մահով կը ոչնչանայ։ Վաղեմի սուտին հեղանակը Արուսեակ է, մահուան իշխանը, որ արդէն առաջին Տեսարանին մէջ ըսաւ՝ թէ ի վերջոյ ամէն բան պիտի պաղի եւ միայն խաւար, դիրտ պիտի մնայ։ Երկրի Ոգին սակայն չի կրնար բացատրութիւն տալ անդենական կեանքի մասին, որովհետեւ ան խորհուրդ մըն է, սուրբ կնիք մը կը կրէ։ Ադամ, վերջին Տեսարանին մէջ, արթննալէն վերջ դեռ աւելի յստակ պիտի հասկնայ՝ թէ գիտութիւնն անգամ չի կրնար բացատրել ասիկա, միայն հաւատքի վստահութիւնը։

8 – Արուսեակ պիտի ուրախանար եթէ երկրին համար ստեղծուած Ադամը տիեզերական միջոցին մէջ կարենար աքսորել։ Ոչ թէ մարդկութիւնը կ'ուզէր ջնջել, որ երկրին վրայ կը մնար, այլ արդէն յաջորդ Տեսարանին կ'ակնարկէ, երբ երկիրը պաղելով կեանքը եւ մարդկութիւնը պիտի ջնջուի անոր վրայէն, որով իր գործն ալ կը դադրի հոն։ Մինչ ուրիշ մոլորակի մը վրայ հաստատուելով՝ ինքն ալ պիտի կարենար իր գործը շարունակել, նոր աճող կեանքը ապականելով մահով։

9 – Քերոնէայի քով, Ք.ա. 33 թուականին, Փիլիպպոս Մակեդոնացին յաղթեց յոյներուն, ջնջելով անոնց ազատութիւնը, Ադամ անոր դէմ կռուած էր. իսկ Մեծ Կոստանդիանոս բացարձակ միապետութիւնը հիմնելով, ժողովուրդին ազատութեան դէմ կը կռուէր, իսկ Ադամ Կոստանդիանոսի հետ էր։ Ադամ, իբր մարդկութեան ներկայացուցիչ, պատմական ամէն եղելութեան մէջ ներկայ է, թէեւ այս գործին մէջ այդ գործերը չեն յիշուած կամ չեն ներկայացուած առանձին առանձին։

ԺԳ ՏԵՍԱՐԱՆԻՆ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆԸ

Մարդկային զարգացումը երկրիս վրայ իր գագաթնակէտին հասած է, մարդը գոհ չի մնար երկրէն այլ կը ձգտի տիեզերական միջոցի նուաճումին։

Այդ զգացումը, թէ ուրիշ մոլորակներու մէջ ալ մարդոց նման էակներ գոյութիւն ունենան, կը մղեն Ադամ տիեզերական միջոցին մէջ։ Աստուած սակայն մարդը երկրին համար ստեղծած է, անոր վրայ միայն կրնայ ապրիլ, անկէ առած է իր բոլոր փորձառութիւնները, ուրիշ աշխարհի մը մէջ կարելի պիտի չըլլայ իրեն գոյատեւել, պիտի ջնջուի, կ'ազդարարէ զինք Երկի Ոգին։

Ադամ բնաջնջումի զարհուրանքը զգալէ վերջ՝ դարձեալ երկիր կ'ուզէ վերադառնալ, հակառակ Արուսեակի ծաղրանքին եւ ազդարարութիւններուն որ հոն կը պատրաստուի մարդկութեան հոգեւարքը, զոր յաջորդ տեսարանին մէջ Արուսեակ իսկապէս կը ցուցնէ անոր՝ իր ամէնէն դաժան երեւոյթով, Ադամը բոլորովին յուսալիք թողուլու համար։

Տ Ե Ս Ա Ր Ա Ն Ժ Դ

(Ձիւնով ու սառով ծածկուած լեռնոտ երկիր մը, առանց ծառերու: Արեւը, առանց ճառագայթի, կարմիր գունտի մը նման կ'երեւի մշուշի ծուէններու մէջէն: Անորոշ լուսաւորութիւն մը: Առջեւօք քանի մը գաճաճ ցարասիներու, գիհիներու եւ սողացող շոճիներու թուփերու միջեւ Եսքիմացիի մը խրճիթը: Ադամ, իբրեւ կքած ծերունի, գաւազանին յեցած, լեռներէն կ'իջնէ Արուսեակի հետ:)

ԱԴԱՄ

Այս ձիւնաշխարհն անծայր ինչո՞ւ կը քալենք,
մահն ուր դատարկ աչքերով մեզ կը նայի,
միայն փոկեր ջուր նետուելով կ'աղմըկին,
մեր քայլերու ձայնէն վախցած սարսելով.
ուր յոգնած են բոյսերն անգամ պայքարէն,
մամուռին մէջ լոկ կարճ թուփեր կը ճռճան,
մէգի մէջէն մեզ կը նայի կարմրադէմ
լուսինը, զերդ մահուան կանդեղ մը շիրմի:
Հոն տար զիս ուր արմաւենին կը ծաղկի,
արեւու եւ բոյրի աշխա՛րհը չըքնաղ,
մարդուն հոգին ուր արթընցաւ իր ուժին՝
եւ սեփական գիտակցութեան բարձրացաւ:

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Հոն ենք: Այս գունտն արիւներանգ արեւդ է:
Հասարակածն ոտքերնուս տակն է ահա:—
Գիտութիւնն իր ճակատագրին չըյաղթեց:

ԱԴԱՄ

Զարհուրելի՜ աշխարհ, – յարմար մեռնելու:
Հոս թողածիս վրայ չեմ ցաւիր այլեւս ես:
Ախ, Արուսեակ, ես որ եղայ ատենօք
խանձարուրքին քովը մարդուն եւ տեսայ
թ'ապագայի ինչ մեծ յոյսեր կ'օրօրէր,
ու մըղեցի անոր բոլոր պայքարներն,
այս շիրմին վրայ հըսկայ, որուն վրայ պատանք
բընութիւնն է ձըգած, ահա կը խորհիմ,
ես առաջին, վերջին մարդն եմ աշխարհի.[1]
գիտնալ կ'ըղձամ սերունդս ինչ վերջ ունեցաւ:
Պայքարի՞ մէջ ազնուական ու վըսեմ,
կամ օրէ օր գաճաճնալով խեղճօրէն,
ոչ մեծութեամբ, արցունքի ալ անարժան:

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Մեծ հոգիովդ, ո՜հ, դու որքան հըպարտ ես,
քանի այսպէս կը սիրես դու անուանել
այդ մըղիչ ոյժն արիւնիդ, որ կը վառէ
գաղափարներ երիտասարդ կուրծքին մէջ:
Մի՛ փափաքիր իբրեւ վըկայ կանգնելու
քու իսկ մահուան սընարիդ քով: Սա ժամն է
առանց տիրոջ հաշիւներու քըննութեան:
Զառանցանքին ջերմը պիտի փախցընէ
կեանքի ջերմին սիրուն, փայլուն պատկերներն,
ո՞վ պիտ'ըսէ, ո՞րն էր արդեօք իրական:[2]
Ու ճիչը մեծ այս վերջնական պայքարին՝
մեծ քըրքիջ մ'է մարտերուն վրայ մեր կեանքին:

ԱԴԱՄ

Ո՜հ, ես ինչո՞ւ բարձունքին մէջ չըմեռայ,
գիտակցութեամբ ամբողջ ոյժիս եւ հոգւոյս,

քան լըսէի դամբանականն իմ անձիս,
զոր կ՚ընէ ինծ ոգի մը ցուրտ, անտարբեր,
որ բաժանորդ պայքարներուս չէր երբեք,
եւ մահուանս ալ այժըմ չ՚ըլլար մասնակից։

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Ցեղըդ դարձեալ արցունքիդ մէջ կը տեսնեմ,
զոր կը թափես, մինչ կ՚արթըննաս սիրելի
քու անուրջէդ ըմբըռնումի մը յըստակ։—
Բայց հանդարտէ, սերունդըդ դեռ միշտ կ՚ապրի։
Ահա կայ հոն որջ մը մարդոց տակաւին,
ու տէրը ճիշտ հիմա դըռնէն կ՚ելլէ դուրս։
(Եսքիմացի մը կ՚ելլէ խրճիթէն փոկ որսալու պատրաստութեամբ։)

ԱԴԱՄ

Այս այլասերն ու անճոռնին պի՛տ՚ըլլար
իմ մեծութեանս բըռնագրաւող ժառանգորդ։
Ինչո՞ւ տեսնել թողուցիր ինծ, Արուսեակ,
ցաւէն գէշ է ըսփոփանքն ինծ որ կու տաս։

ԵՍՔԻՄԱՑԻ

Աստուածներ կա՞ն եղեր մեր վրայ իսկապէս,
Ահա առջեւս երեւցան։ Բայց ո՞վ գիտէ,
բարի թէ չար են. ու փախչիլ առջեւնէն
ամէնէն լաւ եւ ապահով պի՛տ՚ըլլայ։ (Ետ կ՚ուզէ դառնալ։)

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Խօսք մը միայն. կեցի՛ր։

ԵՍՔԻՄԱՑԻ (Ոտքը իյնալով։)

Տէր իմ, գըթութի՛ւն։
Առաջին փոկն որ բըռնեմ՝ քեզ կը զոհեմ,
միայն գըթա՛ ու մի՛ սպաններ զիս, խընդրեմ։

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Ի՞նչ իրաւունք ունիս դու այդ փոկին վրայ,
որ իր կեանքով քուկըդ ուզես ազատել։

ԵՍՔԻՄԱՑԻ

Քանի զայն ես կ՚որսամ. ահա կը տեսնեմ
ինչպէս աշխոյժ ձուկը ճըճին կը կըլլէ,
եւ փոկը՝ ձուկն, իսկ փոկը ես պի՛տ՚ուտեմ։

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Մեծ Ոգին ալ, գիտես, քեզմով կը սնանի։

ԵՍՔԻՄԱՑԻ

Գիտեմ, գիտեմ, բայց ժամանակը սատակաւ
որ գըթալով ինծի շարժիլ կը թողու,
ես կը գըտնեմ ողջակէզով արիւնոտ։

ԱԴԱՄ

Ի՜նչ վատ կարծիք։

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Դուն ուրիշ բա՞ն կ՚ընէիր.
տարբերութիւնն այն է միայն ձեր միջեւ,
կը զոհէիր դու մարդ, մինչ սա միայն փոկ,
աստուածութեան՝ որ քեզ նըման կերտեցիր,
ինչպէս սա, իր կերպարանքին համաձայն։3

ԵՍՔԻՄԱՑԻ

Բարկացած ես, եւ ես կը զգամ թէ ինչու։
Կարիքիս մէջ յանդգնեցայ աղաջել
բարի աստուածն, Արեւը, որ չի խընդրեր,
լոկ կու տայ. որ հին զըրոյցին համաձայն՝
ատենօք հոս կը հրամայէր։ — Ո՛հ, Ներէ՛,
պի՛տ՚անիծեմ զինք յաւիտեան։

ԱԴԱՄ

Ո՜վ Աստուած,
Քես եւ խըպնէ, որքան թըշուառ է մարդն արդ,
զոր դու այնքան ըսքանչելի կերտեցիր։

ԵՍՔԻՄԱՑԻ

Բարկացած է ընկերդ, արդեօք սովա՞ծ է։

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Ծիշտ սոված չէ, անոր համար կը ցասնու։

ԱԴԱՄ

Տարապայման եւ անփեղ կատակներ։

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Կատակ չէ, այլ ճըշմարտութիւն։ Քանի դու
կը մըտածես յագեցածին պէս հիմա,
ընկերըդ մինչ կը մըտածէ սովատանջ։
Պատճառներով չէք համոզեր դուք զիրար,
բայց մէկէն մէկ կը հասկըցուիք՝ եթէ դուն
անօթենաս եւ կամ ընկերդ յագենայ։
Այո՛, այո՛, ի՛նչ ալ ըսես, մէջերնիդ
միշտ առաջինն է անասունն ու միայն
լըռեցընել երբ զայն կըրցաք, այն ատեն
կը գիտակցի մարդն, որ իսկոյն փըքացած
կ՚արհամարհէ իր էութիւնն առաջին։

ԱԴԱՄ

Արժանաւոր խօսքեր քեզի, Արուսեակ,
որ ամէն բան չար հըրճուանքով կը քաշես
փոշիին մէջ։ Ամէն վըսեմ գաղափար
ու մեծ արարք՝ արդեօք արդիւնք են միայն
խոհանոցի շոգիներուն, կամ գուցէ
ծընունդ առած պատահարէ մ՚անիմաստ,
զոր կը շարժեն ու շըղթայած կը պահեն
անարգ նիւթին քանի մ՚անխախտ օրէնքներն։

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Միթէ տարբե՞ր է։ Կամ արդեօք կը կարծե՞ս
որ կը մեռնէր Լեւոնիտաս կիրճին մէջ
թէ փոխանակ թանապուրով ապրելու,
պետութեան մէջ աղքատ, որ դրամ ալ չունէր,
ան ըմբոշխնէր արեւելքի հաճոյքին
վայելքները՝ ճոխութեան մէջ լուկուլեան։
Կամ Բրուտոսն ալ մեռնէ՞ր, եթէ տուն վազէր
իր գեղանի Պորկեայի քով՝ մարտէն ետք
ճոխ ճաշով մը զօրանալով հանգչելու։
Վըսեմութիւնն կամ մեղք ինչպէս կ՚ուռճանան,
սա խեղճութեան ծընունդ, օդին վատառողջ,
նա զգացումին ազատութեան ու լոյսին,
յաւերժական կըտակ հոգւոյն եւ մարմնի
փոխանցըւած սերունդներու ապագայ։
Ջանիներն են իրենց հաշիւը մաքրած,
եւ ինքզինքնին կախած ծառէ մ՚ազազուն։
Բայց երբ անկոչ ձեռքեր փըրկած են զանոնք՝
ամէն հաշիւ մըտքէն հանած են շուտով
նոր հըպումէն՝ որ ունեցան կեանքին հետ։ –
Մեծ Հունեատի թէ չըծընէր երկրի մէջ
ժողովուրդի մ՚արժանաւոր, այլ ձըգէր
սարակինոս վրան մը ըստուեր անոր վրայ.
խաչին վըսեմ ախոյեանն ի՞նչ պիտ՚ըլլար։ 4
Կամ թէ Լուտեր, դէպքը բերէր ըլլար պապ,
իսկ Լեւոնն ալ գերմանացի ուսուցիչ.

արդեօք ասի պիտի չըլլա՞ր Նորոգիչ
իսկ ան ըլլար անէծք թափող յանդուգնին:
Ի՞նչ պիտ'ըլլար Նափոլէոն, թէ ճամբան
իր փառաւոր. ժողովուրդի մ'արիւնով
չըյարդուէր, այդ հանճարն ալ կը ծընգէր
զօրանոցի մը մէջ գուցէ նեխոտած: 4

ԱԴԱՄ (Արուսեակի բերանը ձեռքով գոցելով:)

Բաւէ՛. ամէն ինչ որ կ'ըսես այնքան պարզ
կը թուի եւ այնքան ըստոյգ. - եւ ուստի
վըտանգաւոր աւելի: - Մինչ սընապաշտ
հաւատք վատը կը կուրցընէ, որ արդէն
չի զգար հոգին որ մեզ կ'ազդէ, կը շարժէ,
բայց լաւերն ալ պիտ'ճանչնային եղբայրնե̄րն
թէ չըսպաննէր քու չոր ուսումդ թիւերով: 5

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Խօսէ ուրեմն ընկերոջդ հետ, պիտ'օգտէ
դաս մը փոքրիկ, ինքզինքըդ լաւ ճանչնալու:

ԱԴԱՄ

Քանի՞, հոգի կը տառապիք դուք այս տեղ:

ԵՍՔԻՄԱՑԻ

Բազմաթիւ ենք, մատներէս ալ աւելի:
Շիտակ է որ դրացիներէս ես շատեր
ըսպաննեցի արդէն. սակայն անօգուտ,
Նորեր կու գան. իսկ փոկերն են միշտ նուազ:
Թէ աստուած ես, կը պաղատիմ քեզ, ըրէ՛
մարդիկ ըլլան նուազ, փոկերն աւելի:

ԱԴԱՄ

Ո՜հ Արուսեակ, ալ հեռանանք, կը բաւէ՛:

Արուսեակ

Սակայն գոնէ իր կընոջն ալ աչք մը տանք:

ԱԴԱՄ

Այդ չեմ ուզեր. մարդն այլասեր քանի որ
մեր աչքերուն է անախորժ տեսարան.
սըրտերնուս մէջ արհամարհանք կը ծընի:
Կինը սակայն, քերթողութիւն մարմնացած,
այլասերած ինչ անճոռնի պիտ'ըլլայ
եւ ահաւոր: Երթանք, զանի չտեսնեմ:

(Մինչ այս, Արուսեակ արդէն խրճիթին քով քաշած է Ադամը,
ապա դուռը աքացիով մը կը բանայ, ներսը, իբր Եսքիմացիին
կինը, Եւա կը տեսնուի: Ադամ սեմին վրայ քար կտրած կը
նայի անոր:)

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Հին ծանօթի չե՞ս հանդիպիր անոր մէջ:
Գըրկէ, թէ ոչ այս պատուաւոր մարդն ահա
Զըմահ պիտի վիրաւորուի արդարեւ,
որ իր կընոջ այդ պատիւն ալ չես ըներ:

ԱԴԱՄ

Սա՞ գըրկեմ, որ Ասպազիան եմ գըրկած 6
թեւերուս մէջ: Սա որուն մէջ կը տեսնեմ
դարձեալ անոր գիծերն վըսեմ խաթարուած, 7
համբուրելու միջոց կարծես փոխուած է
անասունի:

ԵՍՔԻՄԱՑԻ (Խրճիթ մտնելով:)

Է՛յ կին, ահա հիւրեր ունինք,
ուշադի՛ր ու զիրենք սիրով ընդունէ:

(Եւա Ադամի վզին կը պլլուի ու զինքը խրճիթին մէջ կը քաշէ:)

ԵՒԱ

Բարի եկար օտարական, հանգչէ հոս։

ԱԴԱՄ (Ազատիլ ջանալով։)

Օգնութիւն, ո՛հ Արուսեակ, շուտ հեռանանք,
ապագայէս նորէն ներկան տար դու զիս,
ալ չըտեսնեմ ճակատագիրս անողոք,
պայքարս ունայն։ Ու թող զիս որ մըտածեմ՝
թէ տակաւին Աստուծոյ դէմ խիզախե՞մ։ 8

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Օն, արթընցի՛ր, անուրջդ, Ադամ, վերջացաւ։

ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

1 – Ամբողջ երկիրը գերեզման մըն է, ուր թաղուած է մարդ-
կութիւնը. եւ ինքը Ադամ՝ առաջին, եւ, կը կարծէ նաեւ, վեր-
ջին մարդն է երկրին վրայ։
2 – Արուսեակի համաձայն բնութիւնն է այդ տէրը, առանց որու
հաշիւները ըրած էր Ադամ. պայքարած էր մարդկութեան զար-
գացումին եւ յառաջխաղացումին համար, որ երկրին պաղե-
լովը, աւելորդ աշխատանք մը եղած էր։ Անօթութեան զա-
ռանցանքը կը հալածէ այդ փայլուն ծրագիրները, զոր կեն-
սունակ մարդը դրած էր։ Արուսեակ հեգնանքով կը հարցնէ՝
թէ տենչին կամ թէ առողջութեան պատկերներն են իրական-
ները։
3 – Կ'ակնարկէ Կոստանդնուպոլսոյ տեսարանին (Տես. Է), ուր
ինք Ադամ կ'ըսէր խարոյկ ղրկուած հերետիկոսներուն հա-
մար՝ թէ մարդիկ Աստուծոյ փառքին համար մարդ կը զոհէին։
Մարդը, Արուսեակի համաձայն, այն ժամանակն ալ ինքնիր
պատկերին համաձայն կը ներկայացնէր զԱստուած, ու կը
կարծէր՝ թէ մարդ սպաննելով անոր հաճոյ կը դառնար։
4 – Արուսեակ կ'ուզէ ապացուցանել զանազան օրինակներով թէ
մարդը պարագաներուն ենթակայ է եւ անոնց մղումին տակ
կը գործէ, ուստի ազատ կամք չունի։ – Լեւոնիտաս՝ սպար-
տացի դիւցազն է որ Թերմոպիլէի (Ք.ա. 480) կիրճին մէջ
ինկաւ իր 300 քաջերով, պարսկական բանակը կեցնելու հա-
Մ մար։ – Բրուտոս նախ Յուլիոս Կեսարի բարեկամ, ապա անոր
սպաննութեան մասնակից։ – Յովհաննէս Հունեատի (1387 –
1456) քաջ եւ հանճարեղ զօրավար, ամբողջ կեանքը անցու-
ցած է Թուրքերու դէմ պատերազմելով եւ ժամանակակիցնե-
րու համաձայն, ոչ մէկ պատերազմ կորսնցուցած էր եւ
Թուրքերու սարսափն էր։
5 – Աւելորդապաշտութիւնը տգէտները կը մոլորեցնէ (ինչպէս
Եսքիմացին), մինչ Արուսեակի տրամաբանութիւնները եւ
վիճակագրական թուարկումները, աւելի գէշ եւ վտանգաւոր
են, որովհետեւ լուսամիտ մարդն ալ կը մոլորեցնեն եւ
չի կրնար զանազանել ճշմարտութիւնը սուտէն։
6 – Ասպազիա, Աթէնքի մեծ քաղաքագէտ Պերիկլէսի համբաւաւոր
գեղեցկութեամբ կինն էր։
7 – Այս ինքն Եւայի գիծերը։
8 – Դրախտէն վտարուած Ադամ, Երրորդ Տեսարանին մէջ, մարդ-
կութեան պատմութիւնը կ'ուզէր ճանչնալ որոշում տալէ ա-
ռաջ թէ Աստուծոյ դառնայ՝ կամ թէ մնայ Արուսեակի հետ։
Այս որոշումը յաջորդ Տեսարանին մէջ կը տրուի։

ԺԴ ՏԵՍԱՐԱՆԻՆ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆԸ

Մարդկութեան պատմութիւնը կը փակուի, մարդը չէ կրցած բարձրանալ, այլ ընդհակառակն, բնութեան անկումին հետ ինքն ալ ինկաւ, վերածուելով դարձեալ իր սկզբնական շրջանի պէս տգէտ, աւելորդապաշտ եւ միայն իր նիւթական կեանքը ապահովելու պայքարով զբաղած: Ադամի բոլոր ձգտումները, մարդը միշտ առաջ տանելու, բարձրացնելու, ջուր ինկած են ուրեմն, բնութեան հետ ինքն ալ դատապարտուած է մեռնելու. չէ կրցած յաղթել բնութեան:

Ադամ իր ապագայէն կ' ուզէ իր ներկային վերադառնալ՝ խորհրդածելու համար իր ընտրութեան վրայ, Արուսեակի՞ թէ Աստուծոյ հետ:

ԺԲ Տեսարանէն ասդին, երկը կը կորսնցնէ իր իրապաշտութիւնը, իսկական երազի մը կը փոխուի, որ հեղինակին ոչ թէ համոզումները այլ տարակոյսները, վախերը, հարցականները կ'արտայայտէ: Ո՞վ կրնայ ըսել թէ դարեր վերջ մարդիկը իսկապէս փաղանգատուններու մէջ պիտի բնակին, պիտի կորսնցնեն անհատական ազատութիւնը՝ համայնքնին օգտին համար: Աշխարհիս վերջին համար ալ զանազան կարծիքներ կան. ո՞րն է շիտակը, արդեօք անոնց կարծի՞քը որոնք կը համարին՝ թէ միլիոնաւոր տարիներ վերջ արեւը պաղի եւ կեանքը դադրի երկրին վրայէն:

Հեղինակին միտքը հետեւեալն է. անցեալը մարդկութեան մեծութեան փայլուն օրինակները կը ներկայացնէ մեզի, միաժամանակ ամբոխին ապերախտութիւնը, բարձր գաղափարականները հասկնալու անկարողութիւնը: Ներկան ալ շատ յստակ եւ յուսադրիչ չէ, ընկերական մեծ հարցեր կան լուծելիք: Մարդկութիւնը ո՞ւր կը դիմէ. ապագան շատ տարակոյսներ ու հարցեր կը ծածկէ:

Այս բոլոր հարցերու լուծումը վերջին Տեսարանը պիտի տայ:

ՏԵՍԱՐԱՆ ԺԵ

(Տեսարանը կը փոխուի Երրորդ տեսարանի արմաւենիներով երկրին։ Ադամ, դարձեալ երիտասարդ, տակաւին քնաթաթախ, խըրճիթէն կ'ելլէ եւ զարմացած Յ§ կը նայի շուրջը։ Եւա տակաւին ներսը կը նիրհէ։ Արուսեակ մէջտեղը կեցած է։ Արեւշող օր։)

ԱԴԱՄ

Ո՜հ, ո՞ւր գացիք, աՀաբեկիչ տեսիլներ։
Շուրջս ամէն բան թողուցածիս պէս կ'ապրի,
ու կը ժըպտի. մինչ սիրտըս է խորտակուած։

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Ա՜հ, Հըպարտ մարդ, կը փափաքի՞ս միթէ դու
որ բընութեան կարգն ու կանոն քայքայուի,
նոր գիսաւոր մը գիշերիդ մէջ փայլի,
կամ որդ մը երբ ջընջուի՝ երկիրը դողայ։

ԱԴԱՄ

Երա՞զ տեսայ, կամ թէ Հիմա կ'երազեմ,
գոյութիւննիս երազ է մ'է աւելի՞.
րոպէ մը՝ որ կ'իջնէ նիւթին վրայ մեռած
ու վերջապէս անով մէկտեղ կը ցընդի։
Ինչո՞ւ, ինչո՞ւ գիտակցութիւն այս Հակիրճ,
չգոյութեան սարսափը լոկ որ տեսնե՞նք։

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Կու լա՞ս, – միայն վատութիւնն է որ Հարուած
առանց կըռուի կ'ընդունի, մինչ տակաւին
կարողութիւն ունի անկէ խուսելու։
Մինչ զօրաւորն ախոռով Հոգւով կը նայի
ճակատագրի յաւերժական օրէնքին,
չի գանգատիր, այլ կը նայի՝ թէ ինչպէս
կըրնայ անոր ծանրութեան տակն ալ տոկալ։
Նըման վախճան կայ պատմութեան վըրայ ալ,
դուն գործիք մ'ես որ ան յառաջ կը վարէ։ 1

ԱԴԱՄ

Ո՛չ երբեք, ո՛չ, կը սըտես, կամքն է ազատ։
Ծանըր գինով կըրցայ անոր տիրանալ.
Հրաժարեցայ անոր Համար ես Դրախտէն։
Անուրջներէս աՀա շատ բան սորվեցայ,
ըսթափեցայ ցընորքներէս եւ Հիմա
ինծմէ կախուած է՝ որ ուղիս նոր գըծեմ։

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Թէ յոյսն յաւէրժ, մոռացութիւն չըլլային
ճակատագրին դաշնակիցներ, վէրքըդ մինչ
ըսպիացնէ սա, գորգ մը ան տարածէ
անդունդին վրայ եւ խրախոյս տայ ըսելով.
շատ յանդուգներ մէջը ինկան, բախտաւորն
ըլլաս պիտի դուն՝ որ վրայէն կը ցատքես։ 2
Ջերդ գիտնական տեսար անշուշտ շատ քաներ
տարօրինակ, ինչպէս բոտոտն ընթերքին՝
որ բազէի եւ կատուի մէջ լոկ կ'ապրի,
մինչ առաջին կեանքի շըրջանն իր աճման
միայն մուկի մը մէջ կըրնայ կատարել։ 3
Զէ սաՀմանուած այս կամ այն մուկն որ ըզգայ
բազէի կամ կատուի ճանկերն մաՀաբեր,

եթէ խոհեմ ըլլայ կրնայ ազատիլ,
կեանքը կընքել իբր ալեւոր որջին մէջ:
Անխախտ օրէնք մը կը հըսկէ, սակայն որ
այնքան իյնայ ոսոխներուն կերակուր՝
որքան հարկ է որ բազմաթիւ դարեր վերջ
բոտոտներն ալ աշխարհի վրայ մընան դեռ:
Անհատաբար մարդն ալ կապուած չէ իրօք,
սակայն սերունդն ամբողջ կը կրէ շղթաներն.
ոգեւորումն յորձանք մ'իբրեւ կը քշէ,
այսօր մէկ բան, վաղն ալ ուրիշ կը ձըգէ,
խարոյկը իր զոհերը միշտ կ'ունենայ,
եւ պիտ'ըլլան ծաղրածուներ ալ յաւէտ: –
Ով որ սակայն հաշիւ բռնէ թիւերով՝
ճակատագրին արդիւնքին վրայ բընական
զարմանալով, որ կը վարէ համաչափ
ամուսնութիւն, մահեր ու մեղք, լաւութիւն,
հաւատք, ցընորք եւ որ կ'ըլլան անձնասպան: 4

ԱԴԱՄ

Կեցի՛ր. միտքըս ի՜նչ գաղափար փայլեցաւ –
Աստուած ես դեռ դէմըդ կրնամ խիզախել:
Այսքան պարէ. ճակատագիրս թէ ըսէ,
վրան կը խընդամ, եթէ չուզեմ չեմ պարիր:
Աշխարհիս վրայ մի՞թէ ես չե՞մ առանձին:
Առջեւս ահա ժայռ մը, եւ տակն ալ անդունդ.
ոստում մը լոկ իբրեւ վերջին արարուած...
ու պիտ'ըսեմ. վերջը հասաւ զաւեշտին:
(Ադամ կ'ուղղուի դէպի ժայռը. Եւա դռնէն կ'ելլէ:)

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Ահ, վերջը, վերջ. ի՜նչ անիմաստ խօսք մ'է սա:
Մի՞թէ ամէն րոպէ ըսկիզբ ու վերջ չէ՞:
Անոր համար այնքան դարեր դու տեսար: 5

ԵՒԱ

Ադամ, ինչո՞ւ գաղտագողի հեռացար,
վերջին համբոյրդ այնքան ցուրտ էր, եւ այժմ ալ
բարկութիւն կամ հոգ նըստած է դէմքիդ վրայ: 6
Կը վախնամ ես քեզմէ..!

ԱԴԱՄ (առաջ երթալով:)

Ինչո՞ւ ետեւէս
կը քալես դու, լըրտեսելով իմ քայլերս:
Մարդն, աշխարհի տէր, ուրիշ գործ ալ ունի
սին գըգուանքէն զատ: Կինը զոր չըմբըռներ,
եւ խոջընդոտ լոկ կը դառնայ քայլերուն:
(Մեղմանալով:)
Քիչ մը ինչո՞ւ չընիրհեցիր տակաւին:
Զոհաբերումս այժմ աւելի դըժուար է
զոր բերելու ապագային կը պարտիմ: 7

ԵՒԱ

Թէ ինծ լըսես՝ գուցէ դիւրին ըլլայ ան:
Մինչեւ հիմակ ինչ որ էր լոկ տարակոյս՝
ապահովուած է ասկէ ետք, ապագան: 8

ԱԴԱՄ

Ի՞նչպէս...

ԵՒԱ

Գիտեմ, դէմքըդ ժըպտուն պիտ'դառնայ,
թէ ականջիդ ես շըշընջեմ: Մօտս եկուր.
ոհ, Ադամ, ես ինքզինքս ահա մայր կը զգամ:

ԱԴԱՄ (Ծունկի իյնալով։)

Յաղթեցի՛ր Տէր։ Կը խոնարհիմ առջեւդ ես,
առանց քեզի, քեզի դէմ, զուր կ՚ոգորիմ.
բարձրացուր կամ ընկճէ, կուրծքըս կը բանամ։

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Որդ, կը մոռնա՞ս մեծութիւնդ որ լոկ ինծի
կը պարտիս դուն։

ԱԴԱՄ

Մեկդի՛ ձգէ անիկա.
ցնորք մ՚էր սին. անդորրութիւն է ասի։

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Իսկ տրխմար կին, ըսէ, դու ի՞նչ կը պարծիս։
Զաւակդ Դրախտին մէջ ալ մեղքով յղացաւ,
որ կը բերէ երկիր ամէն մեղք ու ցաւ։ 9

ԵՒԱ

Աստուած եթէ ուզէ՝ պիտի յղանայ
Թըշուառութեան մէջ մէկը՝ որ զայն ջընջէ,
աշխարհիս վրայ եղբայրութիւն բերելով։ 10

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Կ՚ապըստամբի՞ս դէմըս ըստրուկ։ Ո՛ն, ոտքի՛.
ելի՛ր տիղմէն եւ փոշիէն, անասուն։

(Ադամին աքցի կը զարնէ։ Երկինքը կը բացուի. Տէրը կ՚ե-
րեւի փառքով , հրեշտակներէ շըջապատուած։)

ՏԷՐ

Ծունկի՛, Ոգի։ Առջեւս չըկայ մեծութիւն։

ԱՐՈՒՍԵԱԿ (Կորանալով։)

Անէծք, անէծք։

ՏԷՐ

Մի՛ վըհատիր, Ադամ, ե՛լ։
Տես, դարձեալ քեզ շնորհքներուս մէջ կ՚ընդունիմ։

ԱՐՈՒՍԵԱԿ (Մեկուսի։)

Ընտանեկան տեսարան մը կը սարքուի,
ըզգացումին համար գուցէ գեղեցի՛կ՝
սակայն մըտքիս ձանձրանալի մեծապէս։
Լաւագոյն է ճամբաս բռնեմ կամացուկ։ (Ճամբայ կ՚ելլէ

ՏԷՐ

Կեցի՛ր, քեզ ալ խօսք մը ունիմ, Արուսեակ։
Իսկ դու որդեակ, պատմէ վըշտերդ քեզ տանջող։

ԱԴԱՄ

Տէր, սոսկալի տեսիլներ զիս լըլկեցին,
եւ չեմ գիտեր ի՞նչ է անոնց մէջ։ ստոյգն
Ըսէ՛, խընդրեմ, ի՞նչ վիճակ ինծ կը սպասէ.
այս իմ անձուկ գոյութիւնս է ամէն բան,
որու մարտին միջոց ոգիս զըտուելով
ինչպէս գինին, եւ երբ համակ յըստակուի՝
գետին թափես, որ ծարաւ հո՛ղը ծըծէ։
Թ՚ազնիւ ցեղին վեհ բանի մ՚է սահմանուած։
Սերունդս արդեօք պիտի դիմէ՞ միշտ առաջ,
բարձրանա՛լով, որ քու գահիդ մօտենայ,
թէ ջաղացքի գրասի նըման յոգնաբեկ
իր շըրջանէն չըկարենայ դուրս ելլել։
Վարձատըրուին պիտի կուրծքերը վըսեմ,
զոր կը հեգնէ նեղմիտ ամբոխն, արիւնին
որ կը թափեն։ Լուսաւորէ զիս, ո՛վ Տէր,
ու վիճակս ես երախտապարտ պիտի կրեմ.
փոխառութեամբըս այս կը շահիմ ես միայն,
որովհետեւ այս տարակոյսն է դըժոխք։

ՏԷՐ

Մի՛ հարցըներ գաղտնիքը զոր բարութեամբ
աստուածային ձեռքն աչքերէդ կը ծածկէ։
Թէ տեսնէիր՝ [illegible] երկրին վրայ հոգիդ լոկ
անցքով է, մինչ անդին յաւէտ պիտ ապրի.
պիտի չըլլար առաջինի հոս կըրել։
Թէ տեսնէիր՝ որ կը ծըծէ հողն հոգիդ,
ի՞նչ կը մըղէր որ հրաժարիս հաճոյքէն
րոպէական, գաղափարի համար վեհ։
Մինչ այժմ մէգի մէջ ապագադ փայլելով՝
կարճ գոյութեանդ ծանրութենէն թէ կըքիս,
անվախճանին զգացումը պիտ'բարձրացնէ։
Իսկ թէ ասով հըպարտութիւն քեզ գրաւէ՝
սանձահարէ պիտի նոյն կարճ գոյութիւնդ։
Ապահովուած այսպէս ահա պիտ'ըլլան
մեծութեան հետ՝ առաքինի կեանքդ ալ։ 11

ԱՐՈՒՍԵԱԿ (Քըքջալով։)

Փառաւո՜ր է իսկապէս նոր ասպարէզդ,
առաջնորդ քեզ մեծութիւնն ու բարութիւն,
երկու բառեր՝ որ լոկ կըրնան մարմնանալ՝
թէ կանխակալ կարծիք, հաւատք սընապաշտ,
տըգիտութիւն անոնց կենան պահապան։
Ինչո՞ւ մարդով գործ ըսկըսայ, որ տիղմէ
եւ արեւոտ շողէ շաղուած գաճաճ է
գիտութեան, բայց կոյր ըլլալու՝ շատ մեծ է։

ԱԴԱՄ

Մի՛ հեգներ զիս, ո՜հ Արուսեակ, մի՛ հեգներ.
գիտութեանըդ տեսայ կերտուածքը յըստակ, 12
կուրծքին [illegible] սակայն շատ ցուրտ էր հոն։ Բայց,
ո՜հ Տէր,
շիտակ ճամբուն մէջ մընալու արդեօք զիս
ո՞վ փեր պիտի բըռնէ, քանի քաշեցիր
առաջնորդող հզօր ձեռքիդ հովանին,
երբ պըտուղն ես ճաշակեցի գիտութեան։

ՏԷՐ

Զօրաւոր է բազուկըդ ու սիրտըդ վեհ,
իսկ ասպարէզն անհուն գործի հրաւորող,
թէ ուշ դընես՝ ձայն մը յաւէտ կը հընչէ
ըզգուշացնող ու բարձրացնող, կը բաւէ
որ հետեւիս։ Թէ գործունեայ քու կեանքիդ
թոհբոհին մէջ երկնաւոր ձայնը լըռէ,
այս տըկար կնոջ ահա հոգին մաքրագոյն,
զերծ շահերու աղտերէն, զայն կը լըսէ,
եւ իր սըրտի երակներու ընդմէջէն
պիտի զըտուի մեղեդիի, քերթուածի։
Կողքիդ կեցած պիտի ըլլայ նա յաւէտ,
դըժբախտութեանդ եւ թէ բախտիդ օրերուն,
մըխիթարիչ իբրեւ ոգի մը ժըպտուն։ 13
Իսկ Արուսեակ, օղ մըն ալ դու գործիս մէջ,
շարունակէ գործել անդուլ, անդադար.
ցուրտ գիտութիւնդ, անմիտ դըրժումըդ ըլլան
ահա խըմորն, որ եռացում կը բերէ,
րոպէ մը որ մարդը թէեւ սասանէ –
հոգ չէ, – պիտի վերականգնի աներկբայ։
Պատիժըդ բայց պիտի ըլլայ անվախճան,
տեսնելով միշտ, թէ զոր կ'ըղձաս խաթարել,
գեղեցիկին, վեհին նոր ծիլ պիտ' դառնայ։

ՀՐԵՇՏԱԿՆԵՐՈՒ ԽՈՒՄԲԸ

Ընտրել մեղքին, բարիին մէջ
ազատօրէն, ինչ վեհ է,
գիտնալով թէ իբրեւ վահան
շնորհքը մեր վրայ կեցած է։
Գործէ՛ անվախ եւ մի ցաւիր՝
թէ ամբոխն է ապերախտ,
թող չըդընէ զերդ նըպատակ
գովեստն ով վեհ կը գործէ,
ամըչնալով գործել այլ կերպ.
ու զգացումն այս ամօթի
վատը գետին կը բեւեռէ,
քաջը մինչդեռ կը վառէ։
Սակայն ճամբուդ վեհութեան մէջ
չըկուրցընէ ցնորքը քեզ՝
թէ դուն ես լոկ որ կը գործես
փառքին համար Աստուծոյ,
եւ թէ Տէրն է քեզի կարօտ՝
միջոց մը զերդ գործադիր.
ընդհակառակ, պատիւ մ'է քեզ
իր տեղ գործել երբ թողու։

ԵՒԱ

Ահ, մեղեդին կը հասկընամ, փառք Տիրոջ։

ԱԴԱՄ

Ես ալ կը զգամ ու հետեւիմ պիտ' անոր։
Այդ վերջը, ախ, կարենայի մոռնալ լոկ։

ՏԷՐ

Մարդ, քեզ ըսի. պայքարէ՛ եւ վըստահէ՛։

ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

1 – Ադամ երազի տեսիլներէն խորտակուած կը մընայ։ Արուսեակ վախնալով որ Ադամ յոխաքուած Աստուծոյ դառնայ, կ'ուզէ զինք կեանքի պայքարի մղել։ Վատութիւն պիտի ըլլայ փախչիլ կռիւէն, այլ պէտք է օգտուիլ այդ կարելիութիւններէն՝ զոր մեզի կու տան պարագաները։ Սակայն ճակատագիր մը կայ եւ անհատը անկէ կը քշուի, ազատ կամք չունի։

2 – Արուսեակ կ'ուզէ բացատրել՝ թէ Ադամ ճակատագրէն մղուած է պատմութեան ճամբէն, եւ հակառակ իր տեսած յուսախաբութիւններուն եւ վտանգներուն, չի կրնար փոխել զայն, որովհետեւ մարդը միշտ ինքզինքը կը խրախուսէ որ թէ թէեւ ուրիշներ փոս ինկան, ինքը պիտի ըլլայ այդ բախտաւորը որ վրայէն պիտի կարենայ ցատքել։

3 – Ռոտոտները աղիքներու մակաբոյծներ են (ինչպէս օր. երիզորդը) որ զանազան վիճակներէ պէտք է անցնին, եւ այդ զանազան վիճակները՝ տարբեր տարբեր կենդանիներու մէջ կը կատարէ։

4 – Արուսեակ ապացուցանելու համար թէ չկայ ազատ կամք, վիճակագրութիւններ կու տայ, որոնցմէ որոշ օրէնքներ կ'երեւին. Արուսեակի համաձայն ուրեմն ասոնցմէ կը հետեւի թէ չկայ ազատ կամք։

5 – Արուսեակի դիտաւորութիւնը չէր Ադամ անձնասպանութեան մղելու, երբ իր վիճակագրութիւններու մէջ յիշեց նաեւ անձնասպանները։ Այլ կ'ուզէր պայքարի մղել Ադամ եւ չէր սպասեր որ ճիշտ անոր հակառակ արդիւնքի հասնի։ Ադամ

քիչ առաջ գրեթէ մոլեգնաբար գոչեց թէ կայ ազատ կամք, եւ հիմա Արուսեակի տրամաբանութեան իբր պատասխան ապացոյց՝ անձնասպան կ'ուզէ ըլլալ, որով քանի որ դեռ ինք միայն կայ, պատմութիւնը պիտի ջնջուի, ուրեմն պատմութիւնը իր ազատ կամքէն կախուած էր։ Արուսեակ անիմաստ կը նկատէ այս առաջադրութիւնը, քանի որ Ադամ տեսած էր մարդկութեան պատմութիւնը եւ ասիկա չի կրնար փոխուիլ։

6– Եւան նախորդ տեսարանին (Եսքիմացիներու) ազդեցութեան տակն է տակաւին, եւ յստակ չի զանազաներ երազն ու իրականութիւնը։

7 – Ադամ կը կարծէ՝ թէ անձնասպանութիւնը պարտքն է, արգիլելու համար մարդկութեան ապագան։

8 – Եւա չի գիտեր Ադամի հոգեվիճակը եւ կը կարծէ՝ թէ Ադամ կը տարակուսի ապագայի մասին որ յաջորդութիւն չունի, որով ապագան անորոշ է։

9 – Արուսեակ կատաղութենէն Եւայի վրայ կը յարձակի որ իր մայրութիւնը յայտնելով՝ Ադամ Աստուծոյ դարձուց։ Ի՞նչ կ'ուզեն իրենք Աստուծմէ, որ գիրենք իրենց սերունդին մէջ ալ պիտի պատժէ։

10 – Աստուածային փրկագործութեան խորհուրդին յոյսը. Քրիստոս պիտի ջնջէ մեղքն ու թշուառութիւնը։

11 – Աստուած չի յայտներ ապագան, ապա թէ ոչ – մեղքի մէջ իյնալէ ետք – ալ առաքինութիւն չէր մնար. վարձատրութեան որոշ գիտակցութեամբ պայքարիլ առաքինութիւն չէ։

12 – Պատմութիւնն ու ապագայի պատկերները Արուսեակի գիտութեան լոյսին տակ այնպիսի բան մըն է որմէ Ադամ կը հեռանայ։ Յստակ կերտուածք, այս ինքն՝ միայն գիտութեան կերտուածքը, ոչ իրականութիւնը։

13 – Մեղքի մէջ իյնալէ ետք Ադամ ինք պէտք է ուղիղ ճամբան գտնէ. այս պատճառով ալ Աստուած չի կրնար իրեն յայտնել ապագան։ Ասկէ վերջ Ադամին առաջնորդը խղճին ձայնը պիտի ըլլայ եւ ոչ երկնային ձայնը, ինչպէս Դրախտին մէջ։ Եթէ Ադամ չկարենայ երբեմն լսել այդ ձայնը, երկնային ձայնը մեղեդիի եւ քերթողութեան (հաւատքի) փոխուած Եւայի սրտին մէջ, որ աւելի զգայուն ու մաքուր է, անոր միջոցով դարձեալ պիտի կարենայ գտնել ուղիղ ճամբան։

ԺԵ ՏԵՍԱՐԱՆԻՆ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆԸ

Ադամ կ'արթննայ եւ սիրտը լի է դառնութեամբ ու տառապանքով պատմութեան մութ տեսիլներէն եւ մանաւանդ խղճալի վերջաւորութենէն։ Արուսեակ իր վատութիւնը կը հեգնէ եւ ազատութեան սահմանափակութեան ճշշիչ գաղափարը կը ցուցադրէ Ադամին, հասկցնելու համար անոր՝ թէ աւելորդ է ամէն ճիգ, ինքը չի կրնար փոխել զայն։ Այս խորհրդածութիւններու ժամանակն է որ Ադամին մէջ ինքնասպանութեան գաղափարը կ'արթննցնէ։ Ադամ վստահ թէ առանձին է տակաւին երկրին վրայ, կը վճռէ անձնասպան ըլլալ, միանգամ ընդ միշտ ջնջելու համար պատմութիւնը։

Արուսեակ, որուն ամենեւին ծրագիրը չէր նման անբարունակ վերջ մը տալ իր սկսած գործին, անխելգութիւն կը նկատէ Ադամի ծրագիրը եւ հանգիստ սրտով կը թողու որ Եւան մօտենայ,

յուսալով որ անոր ներկայութիւնը ոչ միայն դժուարացնէ, այլ խափանէ Ադամի ծրագիրը: Տայրայեղ կատաղութեան կը փոխուի իր մինչեւ հիմա ցոյց տուած պաղ, տրամաբանող ու հեգնող անձնաւորութիւնը, տեսնելով՝ թէ Եւայի մայրութիւնը դարձեալ Աստուծոյ կ'առաջնորդէ Ադամ: Ուրեմն Ադամ վճռեց Աստուծոյ դառնալ, եւ ահա Աստուած վերջին անգամ մըն ալ կ'երեւի: Արուսեակ ուշ մնաց իր յուսադրիչ խոստումներով ապահովելու նախածնողքը՝ թէ տեսած երազնին սուտ են, եւ պարզապէս երազներ էին:

Ադամ իր տարակոյսները փարատելու համար Աստուծոյ հարց կ'ուղղէ, թէ արդեօք տեսիլները ճշմարի՞տ էին: Աստուած սակայն յստակ պատասխան չի տար: Մարդուն մեղքի մէջ իյնալէ ետք չէր ալ կրնար տալ: Ճիշտ քրիստոնէական ըմբռնումի համաձայն՝ մարդուն հաւատքը արդիւնաւոր պիտի չըլլար՝ եթէ հաւատքի ճշմարտութիւնը թուաբանական ճշմարտութեան յստակութիւնը ունենար: Այդ վստահութիւնը միայն հաւատքը կու տայ մեզի: Մարդը գիտութեան պտուղն ալ ճաշակելէ ետք չի կրնար հաւատքը մեկդի նետել. գիտութիւնը այնքան մաս կը կազմէ մարդու պայքարին՝ որքան հաւատքը, առանց անոր յառաջադիմութիւն չկայ:

Սակայն Աստուծմէ հեռացած գիտութիւնը (Արուսեակինը) յաւիտենական պատիժն է, որ թէեւ մարդը շփոթցնէ, սակայն միշտ առաջ պիտի տանի զայն եւ վերջապէս ան միշտ Աստուծոյ պիտի դառնայ, որ կը ներէ իրեն վերադարձողներուն:

Աստուած առանձին չէ թողուցած Ադամը (մարդը), տուած է անոր խղճի եւ հաւատքի ձայնը, որ եթէ կեանքի աղմուկին մէջ անոր չհասնի, իր կողքին Եւա (կինը), որուն հոգին աւելի պարզ ու մաքուր է եւ Արուսեակի գիտութիւնը զինքը չէ խանգարած, աւելի զգայուն է կրօնքին, հաւատքին (քերթողութեան) հանդէպ եւ անոր հոգւոյն մէջ բնականօրէն կը հնչէ այդ ձայնը (երգի կը փոխուի) ու մարդուն սիրտն ալ զգայուն պիտի դարձնեն ազնուականին հանդէպ:

Վերջաւորութիւնը հիանալի կնիք մըն է ամբողջ երկին, մարդուն ուղուած. "այո՛, պէտք է մոռնաս այդ մութ վերջը, որ վստահ ալ չէ, եւ պայքարէ բարձրագոյն նպատակներու համար լիայոյս վստահութեամբ, քանի որ Աստուած քեզ չէ թողուցած„: